Т. LXIX. Р. 1906 кн. І. Рік XV.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

НАУКОВА ЧАСОПИСЬ

ПРИСЬВЯЧЕНА ПЕРЕДОВСІМ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІЇ, ФІЛЬОЛЬОҐІЇ Й ЕТНОҐРАФІЇ

виходить у Львові що два місяці під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

WISSENSCHAFTLICHE ZEITSCHRIFT, GEWIDMET VORZUGSWEISE DER UKRAINISCHEN GESCHICHTE, PHILOLOGIE UND ETHNOGRAPHIE

REDIGIERT VON

MICHAEL HRUŠEVŠKYJ.

B. LXIX. 1906, I B. XV Jahrgang.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка під зарядом К. Беднарского.

Вийшло наслідком друкарських страйків 9/III с. с. 1906.

КНИГАРНЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

у Львові, Театральна ч. 1

має на складі між иньшими отсї книжки:

	Корон
Адріян. Аґрарний процес у Добростанах	1—
Антонович В. Польсько-українські відносини XVII ст.	0·40
„ Чари на Україні	0·45
Барвінський В. Досліди з поля статистики	0·20
Бодянський О. Українські казки, зі вступом і поясненнями	0·50
Боровиковський Л. Маруся, теж	0·26
Брайтенбах В. Біольоґія в XIX в.	0·26
Будзиновський В. Хлопська посїлість в Галичині	2·—
О. Вайсмаєр. Про туберкульозу	0.90
Верн М.. Біблія, студія	0·40
„ Євангеліє, студія	0·40
Верхратський Ів. — Начерк соматольоґії	3·—
„ Знадоби для пізнання угро-руських говорів, т. 1—2 по	2·—
„ Про говор долївський	1·30
Візнер Ю. Житє ростин у морі	0·10
Гнатюк Вол. Словацький опришок Яношік в народній поезиї	0·50
„ Русини Пряшівської епархії і їх говори	0·70
„ Словаки чи Русини?	0·80
„ Hungarico Ruthenica	0·20
„ Пісенні новотвори в укр.-р. народ словесности	0·55
„ Угроруські духовні вірші	2·50
Грушевський М. Історія України-Руси, т. I, II і III вид. 2, по	7·50
„ т. IV—V див. Збірник іст.-філ. секції.	
„ Люстрації королївщин в руських землях XVI в., т. I—IV див. Жерела.	
„ Виїмки з жерел до історії України-Руси: ч. I, до пол. XI в.	2·00
„ Розвідки й материяли до історії України-Руси, II—V	12·00
„ Останні романи Г. Сїнкевича	0·40
„ Вступний виклад з історії давньої Руси	0·20
„ Хмельницький і Хмельнищина	0·20
„ Звенигород галицький	0·70
„ Похоронне поле в с. Чехах	0·60
„ Описи Ратенського староства	0·60
„ Хронольоґія подій Галицько-волинської лїтописи	1·00
„ Чи маємо автентичні грамоти кн. Льва?	0·50
„ Економічний стан селян в Львівській королївщині XVI в.	0·50
„ Звичайна схема „русскої“ історії й справа раціонального укладу історії східнього словянства	0·20
„ Етноґрафічні катеґорії й культурно-археольоґічні типи в сучасних студиях східньої Европи	0·30
„ Спірні питання староруської етноґрафії	0·50
„ Справа українсько-руського університету у Львові	0·50
Драгоманів М. — Листочки до вінка на могилу Шевченка	0·20
„ Рай і поступ 2 вид.	1·00
„ Микола Ів. Костомарів	0·16
„ Лїтературно-суспільні партії в Галичині	1·80
„ Козаки	0·30
Еґан Е. Економічне положенє руських селян на Угорщині	0·26
Енґельс Ф. Людвік Фаєрбах	0·50
„ Початки родини, приватної власности і держави	1·50
Етноґрафічний збірник т. I—IV, VII—X і XII по 3·— кор. т. V, VI і XIII—XV по 4·00 кор., т. XI	6·00
Єфремов С. Національне питанє в Норвеґії	0·30
Жерела до історії України-Руси, т. I. — Люстрації королївщин в землях Галицькій і Перемишльській	4·00
„ т. II: Люстрації королївщин в землях Перемишльській і Сяноцькій	4·00
„ т. III: теж — в землях Холмській, Львівській і Белзській	5·00
„ т. IV: Галицькі акти з р. 1648—9	4·00
„ т. V: теж — з р. 1649—51	4·00
„ т. VII: — Люстрація королївщин з р. 1570	4·00
Житє і Слово, вістник лїтератури історії і фолькльору, рік 1 і 2 по 10, рік 3	5·00
Заклинський Ром. — Чи можна Федьковича Косованом звати?	0·40

T. LXIX. Р. 1906 кн. I. Рік XV.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

НАУКОВА ЧАСОПИСЬ

ПРИСЬВЯЧЕНА ПЕРЕДОВСЇМ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІЇ, ФІЛЬОЛЬОҐІЇ Й ЕТНОҐРАФІЇ

виходить у Львові що два місяцї під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

WISSENSCHAFTLICHE ZEITSCHRIFT, GEWIDMET VORZUGSWEISE DER UKRAINISCHEN GESCHICHTE, PHILOLOGIE UND ETHNOGRAPHIE

REDIGIERT VON

MICHAEL HRUŠEVŚKYJ.

B. LXIX. 1906, I B. XV Jahrgang.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарского.

Вийшло паслїдком друкарських страйків 9/III c. c. 1906.

Зміст LXIX тому.

Inhalt des LXIX Bandes.

Сей пятнадцятий річник „Записок“ розпочинаємо в міцній надії, що вже зближаєть ся кінець тої splendid isolation, в яку постарали ся поставити наукову роботу, зґруповану коло нашого Наукового Товариства, абсолютні заборони російської цензури й неприхильність офіціозних або шовіністично настроєних наукових сфер (російських і польських), що старали ся позбавити впливу нашу наукову роботу, замовчуючи й іґноруючи її всюди. Нині слабне й валить ся вже цензурний кордон, що ділив нас від українських земель Росії, а й подуви сьвіжого вітру, занесені могутним суспільним рухом і в катакомби офіціозної науки, певно не лишать ся без впливу на оздоровленнє й осьвіженнє наукової роботи, дадуть їй більшу об'єктивність і свободу від офіціозних і шовіністичних камертонів. Наша наукова робота, сими противними заходами поставлена на становище національної й політичної маніфестації, явить ся в тім сьвітлі, яке в дійсности належало й відповідало її — змагань до можливо ясного й правдивого пізнання сучасности й минувшини нашого народу й сотворення культурних засобів для його подвигнення з вікового занепаду.

Орґан інституції, основаної в столиці австрійської України Українцями з Росії для розвою української літератури й науки, проскрібованої в Росії, „Записки“ заложені були пятнацять літ тому з ініціативи українських (київських) учених і літератів як всеукраїнський орґан, що мав скупити в собі праці учених, які гірко відчували заборону, що тяжила над українським словом в Росії й абсолютно виключала наукові публікації на українській мові. Цілий ряд визначних учених-Українців прирік тоді свою участь у сім першім науковім українськім журналі. Але обставини поневоленої України показали ся сильнійшими від сих приречень: дуже небогато додержало своєї обіцянки й взяло участь в заснованім журналі. Ще меньше було таких, що не скінчили своєї участи в нїм з першою статєю. Підписаний, поставивши собі завданнєм розширити Записки, орґанізувати їх по типу наукової часописи й випускати її що три, потім що два місяці (перші роки Записки виходили річником), дуже скоро мусів переконати ся, що в тодішніх цензурних і всяких иньших обставинах було б чистою ілюзією покладати ся на поміч великої „соборної України“, що наукова робота, коли хоче йти, мусить оперти ся на місцеві сили.

Старання в сім напрямі не були даремні. Коли участь України російської зіставала ся припадковою й уривковою, то на місці, у Львові орґанізувала ся громадка людей, не богатих числом, але сильних духом, вірою в будучність свого народу й любовю до нього, що сьміло підставила свої плечі під тягар української наукової роботи й двигнула його з незломним наміром — донести до хвилї розкріпощення України, щоб передати його в руки нових, численних робітників свобідної й обновленої соборної України.

І тепер ми чуємо себе при границї тої обітованої української землї. Довгий і тяжкий, безпривітний шлях по пустинї добігає кінця. Останнїми прасовими розпорядженнями відтворена нашому журналу дорога в Росію. „Временныя правила“ дають можність заснования українських наукових часописей в Росії. Близький той час, коли ми не будемо одинокі в своїй науковій роботї й не будемо ізольовані в ній.

Витаючи сю близьку й радісну хвилю хочемо стрінути її гідно — як лише можливо хочемо пристроїти й прикрасити наш журнал. Сповняємо давнїй дезідерат наукових секцій Товариства й розширяємо великість книжок — се дасть нам можність давати більше статей та свобіднїйше містити більші статї й більші матеріали. Даємо показнїйшу форму книжкам. Зближаєть ся час, коли по словам поета, котрого іменем прикрашаємо наші публїкації

спочинуть потомлені невільників руки
і колїна відпочинуть кайданами куті

— бодай трохи!

З вірою в близьке відродженнє українства, в близький розвій української науки з подвоєною енерґією вступаємо в новий рік нашого видання, що відкриває перед нами нові, далекі й широкі перспективи наукової роботи. А коли наша радість здивує когось, нехай пригадає собі, що сї слова пише Українець з Росії, що пятнадцять лїт тому писав вступну статю для першої книжки сеї „абсолютно забороненої в Росії“ наукової часописи, що дванацять лїт з тяжким трудом редаґував сей проскрібований і старанно замовчуваний орґан, і сам з цїлою своєю науковою роботою за сей увесь час був проскрібований в Росії, а взагалї вся та українська наукова дїяльність представлювана як робота „темних сил“. Змірку-вавши се, мабуть нїхто не здивуєть ся радости, яку будить в нас упадок заборон та перспектива свобідної наукової роботи й обміну наукової мисли на великих просторах українських земель.

У Львові, 1 (14)/І 1906. *М. Грушевський.*

РИТМІКА
УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ.

Написав

ФІЛЯРЕТ КОЛЕССА.

Головна задача отсеї праці — пояснити основи української людової ритміки в єї теперішному стані і подати по змозї повну систематику пісенних форм; узгляднюємо також історичний розвій української людової ритміки, оскілько маємо на се доказовий материял в самих-же народних піснях та в історичних сьвідоцтвах, особливо-ж в давнїйшій пісенній і віршевій лїтературі, причім користуємось також загальною теориєю ритму. І так в II. гл. виказуємо, яким способом дорогою довговікового процесу розвинули ся основні форми ритмічні — двоколїнний і триколїнний стих та двостихова строфа, заким єще укр. народна поезия зіткнула ся з латинсько-польськими книжними впливами. В III. гл. обговорюємо ріжні форми музикально-сінтактичної стопи, або пісенного колїна.

В яких комбінациях лучать ся музикально-сінтактичні стопи в більші цїлости, стихи, періоди і строфи, — про се говоримо в IV. гл. Стихи і періоди порядкуємо по числу складів і їх пляновому розложеню в ґрупах силяб. не длятого, щоб уважали ми складочисленє за найважнїйшу основу української людової ритміки, а тому, що означене число складів в ґрупах силябічних, стихах і періодах, є зовнїшною ознакою внутрішної симетриї і рівномірности при укладі пісенних колїн у вищі ритмічні одиниці, а в числах найкраще подавати ритмічну схему, тим більше, що між

числовими відношенями ґруп силябічних і тактів музичних заходить тісна звязь.

Отже коли в сьому напрямі помічаємо незвичайну правильність в укр. людових піснях, тож і беремо сей зверхний прояв за певний крітерий для систематизациї пісенних форм.

Очевидно, не можемо уважати української людової ритміки за якийсь відокремлений культурний продукт, відграничений від посторонніх впливів, лишень беремо єї у звязи з анальоґічними явищами у иньших Словян, та з еволюциєю ритмічних форм у культурних азийських і европейських народів, особливо Індийців та Іранців, що розвинули тип силябічної версифікациї, і Греків та Римлян, що до найбільшої досконалости довели просодично-метричну форму поезиї. Коли-ж латинська і грецька поезия по затраті квантітативности перейшла знов в стадию силябічної версифікациї з видвигненєм тонїчного елєменту і приноровленєм риму, лягла вона в основу штучної версифікациї в новійшій поезиї европейських народів. Ся нова форма ідучи із заходу Европи на схід стрінулась на словянській теріториї із дуже близьким собі типом людової ритміки, із словянською народною піснею, що всіми сторонами своєї ритмічної будови виказує велику подібність до латинської церковної пісні.

Оттут і виринають дуже важні проблєми: чи людова ритміка Словян, а специяльно Українців, веде свій початок із азийської колиски і стоїть в історичній звязи із складочисловою версифікациєю Індийців та Іранців (як думає Сокальський), чи витворилась вона доволї пізно (в XVII—XVIII ст.) під впливом західноевропейської культурної струї (сеї думки боронить між иньшими Перетц), чи врештї стоїть вона у якійсь звязи із латинською (а може й грецькою) людовою піснею, до якої навязує і християнська гимнодия? [1])

Про походженє пісенних форм укр. народ. поезиї заговорено доперва в послїдних десятках XIX ст., а питанє се трактовано доси або лиш принагідно або надто односторонно, і то з цїлковитим поминенєм лїтературних впливів (як у Сокальського), або без належної уваги на народні пісні (як у Перетца).

За старинностию ритмічних форм словянської народної поезиї промовляє головно істнованє великого числа вироблених розмірів

---

[1]) Вплив романський міг у нас ширити ся особливо через полудневих Словян і румунську народну поезию; румунські колядки змістом і формою виказують близьку анальоґію до українських. Сама назва коляди походить безперечно від Calendae.

в найстарших обрядових піснях і то майже у всіх Словян [1]); та з другого боку вплив книжної версифікациї оставив і в людовій ритміці свій слід, особливо в піснях новійшої формациї, що й будовою строфи вказують на книжні взірці, хоч ми не склонюємось до перецінюваня сего впливу. В якій формі змішанє сих двох стихій виявило ся в літературі і в народній поезиї? який розмір треба уважати за давний, словянський, а який є занесений чужими впливами? а коли вже переймленє сконстатує ся, то в якім часї воно наступило? — отсе цілий ряд питань, які лучать ся із згаданим проблємом.

В V. гл. обговорюємо лиш найважнїйші моменти у відношеню укр. людової ритміки до книжної версифікациї. Очевидно, було-б річию передчасною братись до розвязаня сего питаня у цілій єго ширині, поки не маємо повної історії укр. лїтературного стиха, поки укр. книжна версифікация не стала ще предметом науки. До того-ж материяли із віршевої, пісенної і драматичної лїтератури опублїковані Драгомановим, Петровим, Житецьким, Франком, Грушевським, Перетцом — все-ж єще за скупі і релятивно доволї пізні, щоб давали підставу до зовсім певних висновків. Надто мандрівка пісенних мотивів, що прояснила-б нам ендозмозу лїтературних впливів, доси єще мало вияснена, хоч приготовили до сего ґрунт порівняні працї Потебнї, Веселовського, Драгоманова і др.

Певна річ, що і в сьому напрямі ритмічна форма побіч иньших даних може подати важні вказівки.

За вихідну точку в отсїй студиї беремо затим теперішний стан укр. людової ритміки, щоб запускаючись у деталї слабо задокументовані історичним доказовим материялом мати завсїгди твердий ґрунт під ногами.

Певну опору науковим дослїдам з обсягу ритміки дає також богацтво провіреного материялу пісенного і по змозї широкий терен, на якому виступають анальоґічні прояви; задля того і не ограничились ми виключно лишень на українську людову ритміку. Народні піснї усїх Словян, хоч і як різко зазначені у них індівідуальні племінні черти, мають спільні ритмічні основи: оттому

[1]) Кромі того: історичні сьвідоцтва про старинні обряди та співанє і піснї словянських народів (зібрані В. Яґічем в статї Gradja za slovinsku narodnu poeziju в Radi jugoslov. akad.), доказаний вплив людової ритміки на штучну версифікацию Дальматинцїв єще в XV ст., силябічний склад укр. людової піснї з XVI ст., підкладуванє під загально звісні народні мельодиї церковних гимнів переведених з латиньского на чеський язик (в XVII ст.) із вахованєм розміру латиньских первовзорів.

то й обговорені в І гл. наукові праці про ритміку великоруських і сербських народних пісень, як найблизших українським, кидають богато сьвітла на українську людову ритміку; у сій звязи належало-б узглядните також польські народні пісні, та їх ритмічна форма остає і доси науково непрослїджена. Подаючи результати дотеперішних дослідів з обсягу української, в.-руської і сербської людової ритміки облегчуємо собі тим способом намірену задачу, а заразом виказуємо, що зроблено доси на сьому полї, щоб знати було, що еще остає до зробленя.

За основу наших дослїдів беремо лиш такі збірники, які мають незаперечену наукову вартість і дають нам певність, що текст і мельодия записані вірно, без накидуваня якого-небудь шабльону, і що пісні не є змінені для артистичних або яких иньших цїлий. Тому-ж маючи спроможність покористувати ся значним числом збірників укр. нар. пісень вибираємо лишень три для наших цїлий, а то шеститомовий збірник Миколи Лисенка, що подає пісенний материял із поднїпровської України, збірник Оскара Кольберґа, що містить пісні із Покутя, і збірник Івана Колесси, що зібрав пісні на стрийськім Підгірю. В тих збірниках не оставили ми без уваги ні одної пісні, — а набересь їх разом більше як два тисячі (не числячи коломийок і шумок).

Ми сьвідомі того, що наша праця полишає не одно питанє без належної відповіди, не один важний момент без детального розслїдження, — та маємо на наше оправданє сю обставину, що виступаємо уперве з повним оглядом української людової ритміки на полї у нас мало підготовленому. Учені, що займали ся в своїх працях укр. людовою ритмікою, трактують сей предмет або надто поверховно (як Нейман) або лиш принагідно, як А. Потебня, др. Ол. Колесса, а почасти й Сокальський, що обговорює українську і в.-руську людову ритміку сумарично, завдаючись більше теориєю ритму, а лишаючи на боцї без поясненя цїлий ряд специяльних проявів.

Та за додатний результат отсеї працї будемо уважати хочби лиш розбудженє наукової дискусиї на теми, що безпосередно або посередно вяжуть ся із ритмікою українських народних пісень.

На сьому місцї нехай нам вільно буде зложити щиру подяку Вп. д-ру Іванови Франкови і д-ру Олександрови Колессї за ласкаве уділенє деяких вказівок особливо що до наукової лїтератури предмету.

I.

Огляд наукових праць про ритмічну будову українських, великоруських і сербських народних пісень.

Великоруські народні пісні з поміж усіх словянських найскорше діждали ся наукового прослідженя свого ритмічного устрою. Однакож сї досліди були до кінця 70-тих рр. минувшого ст. односторонні і неповні, так як основувались лишень на аналїзї словесного тексту без уваги на мельодийний стрій пісень, що й дає ключ до зрозуміня людової ритміки [1]).

Такими були праці Востокова (Опытъ о русскомъ стихосложеніи, 2-ге вид. 1817), Перевлєсскго (Русское стихосложеніе 1853), Классовскго (Версифікація 1863), Срезневского (Мысли объ исторіи русскаго языка 1850 гл. VII).

Наукове досліджуванє мельодичного строю великоруських народних пісень почало ся працями К. В. Одоєвского [2]) і А. Н. Сєрова [3]).

Сї учені занимають ся головно музичною стороною народних пісень, звертаючи мало уваги на ритмічний устрій словесного тексту.

Рішучий зворот в дослїдах над ритмічною будовою великоруських народних пісень починаєсь доперва працею Г. Шафранова: „О складѣ народнорусской пѣсенной рѣчи, розсматриваємой въ связи съ напѣвами“ [4]).

Шафранов обговорює ритмічний склад великоруських народних пісень із нової точки погляду, уважаючи на нерозривну звязь тексту і мельодиї; він розслїджує народну ритміку з поглядом на музикальну і словесну сторону народних пісень: отсе й єсть одинока дорога, що веде певно до цїли. В першій статї своєї працї

---

[1]) Докладний огляд сих праць подає Ал. С. Фамінцин в статї: О сочиненіи г. Шафранова „О складѣ народно-русскій пѣсенной рѣчи разсматриваемой въ связи съ напѣвами“. Записки Импер. Акад. Наукъ т. XXXIX кн. 2, ст. 114—132. [2]) „Русская и такъ называемая общая музыка“ в ґазеті „Русскій“ ч. 11, 12 з р. 1867, „Музыкальная грамматика или основаніе музыки для не-музыкантовъ“, „Мірская пѣсня написанная на восемь гласовъ крюками съ киноварными помѣтами“, в „Трудахъ Археологическаго съѣзда въ Москвѣ“ 1871 р. [3]) В статях: „О великорусской пѣснѣ и особенностяхъ ея музыкальнаго склада“, в ґазеті „Москва“ 1868, ч. 19 і 20 і „Русская народная пѣсня какъ предметъ науки“, в ґазеті „Музыкальный Сезонъ“ 1869, 1870, 1871. [4]) Журналъ минист. народ. просвѣщ. 1877. окт. і ноябрь і 1879 апрѣль.

вказує автор на анальоґії і ріжниці, які заходять меже старогрецьким квантітативним а великоруським народним складом.

Шафранов вказує на примірах, що старогрецька і великоруська пісенна строфа мають в головних контурах своєї будови богато спільного, і так: мельодичній строфі відповідає повна словесна сінтактична цілість або строфа; стала цезура ділить стихи на коліна (*κῶλα*) відповідно до поділу музичних речень на меньші части. Основа сего поділу словесної строфи лежить в мельодиї (*μέλος*). Та старогрецькі поети і музики при укладі мельодиї в музикальні такти брали в рахунок також просодию тексту, т. є. природну довготу і короткість самоголосів. Тому-ж старогрецькі стихи і їх коліна мають правильну внутрішну орґанізацию, т. є. словесні стопи, що відділені від мельодиї все таки носять на собі виразні сліди тактового устрою. Таких слідів тактового устрою мельодиї не добачує Шафр. в словах великоруських народних пісень: в них нема стіп, а затим нема й іктів.

В другій статї обговорює Шафр. по Вестфалю складочислову (силябічну) і тонїчну версифікацию з поглядом на народноруський (вел.-русь.) пісенний склад.

Розглянувши основи складочислової версифікациї на піснях іранської Авести та індийських Вед, в котрих стихи обіймають завсїгди однакове число складів, а кождий стих ділить ся на два коліна[1]), що містять теж однакове число складів, Шафр. приходить до висновку, що вел.-руська народна версифікация не єсть складочислова. В стихах в.-руської народної пісні число складів може бути нерівне, а мимо того стихи в ритмічнім відношеню, т. є. з огляду на час виповнений їх мельодиєю, суть зовсїм рівні межи собою, так як в рахунок входять не склади, а міри часу (*χρόνοι πρῶτοι*), котрих число у всїх стихах єсть однакове, як в грецькій поезиї[2]). Дальше характеризує Шафр. по Вестфалю тонїчну версифікацию, яка присвоїла собі лиш зовнїшні форми свого взору, — квантітативного складу, без його істоти. Полемізуючи з Вестфалем старає ся Шафр. доказати, що тонїчний наголос, опертий на висоті і скріпленю звука, сам по собі не може

[1]) В новійших працях (Allgemeine Metrik der indogermanischen und semitischen Völker. Berlin, 1893) розріжняє Вестфаль у Ведах двоколїнні і триколїнні стихи. [2]) В супереч отсим поглядам виказує Сокальський (Р. Н. М. П. ст. 268—9), що уклад в.-р. народного стиха є складочисловий, хотяй сей термін зовсїм недокладно означує цїлу систему або орґанїзацию пісенного тексту, в котрій важне є не одно лишень число складів, але й уґруповане їх по звісному ритмічному пляну.

служити основою ритму, коли не єсть злучений з протяжностию (визначуванєм довших — наголошуваних складів серед коротших — ненаголошуваних) [1]).

Шафр. боронить хибної тези, що також в мельодиї граматичний наголос можна визначити лишень відповідною протяжностию тону; а що в в.-р. народних піснях згідність або незгідність граматичних наголосів з протяжностию тонів в мельодиї єсть зовсїм припадкова, то Ш. приходить до висновка, що наголос граматичний чи реторичний не може становити основи народної в.-руської версифікациї [2]).

Коли-ж народні піснї при читаню не можуть бути инакше виголошені, як із захованєм реторичних наголосів, котрих буває рівне число в кождім стисї, то з того не виходить, щоб тії стихи були построєні на реторичних наголосах, лишень що їх читають (не співають) з захованєм таких наголосів. Ш. уважає затим тонїчний наголос за елємент, що не має нїякого значіня в устрою в.-рус. народних пісень і одиноку основу в.-руської людової ритміки бачить в пісенній мельодиї, яка накидає текстови свої ритмічні рамцї [3]).

---

[1]) Та в безосновности сего висказу переконують нас найкраще тонїчні стопи лїтературного стиха в таких новочасних язиках, що зовсїм незнають ріжницї між довгими і короткими самоголосами. Віддїлюванє понятя метрум від ритму в студиї Шафранова випливає з непорозуміння, як доказують дослїди Вестфаля: „Ритм і метрум не єсть в царинї поезиї нїчим иньшим, як лиш ритмом, так як сей проявляє ся не лиш в тонах або рухах тїла, але також в словах мови, в текстї. До понятя ритму належать дві річи: по перше, рівність (рівномірність), по друге, визначуванє поодиноких часток часу, як осібних (самостійних) ґруп, через ікт. Одно й друге мусить проявляти ся також в мові, коли вона має бути материєю для ритму і коли має стати метричною“. op. cit. ст. 41—42.

[2]) Фамінцин додає вірне поміченє (op. cit. с. 165), що реторичний наголос в декотрих стихах несходить ся не лиш з протяжностию відповідних тонів мельодиї, але взагалї з музикальною акцентуациєю, якимнебудь способом осягали-б єї в мельодиї.

[3]) Ось як простує Сокальський отсей погляд: „Ш. відкинувши метр відкинув також наголос, сей центр або ядро півстиха, а через те зовсїм не доглянув устрою в.-р. народного стиха, назвавши його просто стилїстичним, позбавленим розміру (op. cit. с. 289). По думцї Сокальського „вольний метр“ в.-р. народної поезиї (т. є. склад стиха із розтяжимих музикально-сінтактичних стіп) основуєть ся на головнім наголосї в півстисї (ibid. с. 263). Також Фамінцин полємізує з висше наведеним поглядом Ш—ва про повну залежність пісенного тексту від мельодиї що до ритмічного устрою виказуючи, що якраз потреби тексту визивають в мельодиях в.-р. народних пісень нерівномірність частий і мішанє ріжнородних тактів (op. cit. с. 177); се відносить ся особливо до першої строфи, зглядно до першого стиха; дальші

В третій і четвертій статі своєї праці обговорює Ш. основи народно-руського пісенного складу. Ш. доказує за Олесницьким[1]), що паралелізм споріднює дуже близько в.-руську народну поезию із староеврейською що до форми.

По думці Ш—ва паралелізм становить основну ріжницю меже просодичними версифікациями, що спутані ритмічними оковами квантітативних чи тонічних стіп, а свобідною версифікациею стилїстичною, що основує ся на своєрідних прикметах поетичного складу[2]).

Наголошувані склади ані в ролї високих ані довгих не мають нїякого значіня в в.-р. народній ритміці: єї основи зовсїм иньші від основ квантітативної і тонїчної версифікациї; в в.-р. народних піснях виступає стилїстична форма пісенної мови; ся форма основує ся на укладї частий пісенного стиха відповідно до мельодиї, на згоді між складом тексту і складом мельодиї.

Широко обговорює Ш. пісенні повтореня, як найважнїйшу форму стилїстичного складу і на основі розбору 207 народних пісень подає 48 схем ріжнородних повторень поодиноких слів, півстихів і цїлих стихів[3]).

Повтореня в пісеннім тексті по думцї Ш—ва з'явили ся під впливом мельодиї, що повторюєсь стілько разів, скілько буває строф чи стихів у піснї. Повтореня служать головно стилїстичним вимогам поетичної мови, причиняючи ся до єї зрозумілости, відтак знайшли повтореня широке приноровленє при надаваню поетичній

строфи або стихи піснї — як замічає Фамінцин — построєні суть приблизно по складу першої строфи або стиха, а не „точ в точ", як твердить Шафранов (на с. 132). Порівнуючи дальші строфи чи то стихи в.-р. народних пісень із першими на основі збірника Балакірева приходить Фам. до висновка, що вони дуже часто ріжнять ся межи собою як числом складів, так і положенєм реторичних і граматичних наголосів, і длятого в тих дальших строфах чи стихах проявляєть ся нерідко незгідність граматичних наголосів із мельодичними. Отсї дальші строфи чи стихи лиш в певних означених границях строять ся по взірци першої строфи чи стиха.

[1]) „Риѳмъ и метръ въ ветхозавѣтной поэзіи" Труды Кіевс. Духовн. Академіи, сентябрь 1872.

[2]) Та паралелізм не єсть специяльною прикметою сеї або тої поезиї; справедливо замічає Сокальський, що „як ритм — явище загальне, вічне, так і паралелізм, — одна із форм, в яких ритм проявляє ся в поетичній мові становить прикрасу поетичного слова усїх віків і народів: його стрічаємо у давних Єгиптян, Індів, Зендів, Іранцїв, старозавітних і новозавітних Жидів, давних і теперішних Нїмцїв, в в.-руській народно-пісенній і билїнній поезиї (op. cit. II. 238).

[3]) Справедливо замічає Фамінцин, що Ш. иноді губить ся і плутає ся у тій схематизациї, а коли-б узяв був за основу більше число пісень то і число схем певно збільшило-б ся було.

мові більшої експресиї; наконець стали повторень уживати для одного лишень украшеня поетичної мови. Повтореня не сьвідчать про убожество поетичної чи музикальної інвенциї [1]), а уживають ся складачами народних пісень як наручне музикальне і стихотворне средство, як улюблена форма пісенного складу. До повторень зачисляє Ш. також приспівки уживані на пр. в колядках при кінци кождого пісенного стиха.

Ось головний результат дослїдів Ш—ва: „Великоруська народна версифікация єсть стилїстична: вона не має нїчого спільного з просодиєю, але зовсїм не уступає в музикальности версифікациям просодичним. Головну признаку нашої (великоруської) народної пісенної мови становлять повтореня (до яких відносять ся і приспівки) і паралєлїзм“.

Сей вислїд Ш—ва що до укладу поетичного тексту в в.-р. народних піснях дуже близько підходить до погляду Аксакова [2]), котрий говорить ось що: „Наша народна пісня, особливо богатирська, не проявляє означеної версифікациї і не має означеного метра, що відріжняв би єї від прози“.

На другому місци [3]) виражає ся Аксаков єще яснїйше: „У нашого народа стихів властиво нема“. Ш. не знаходить в в.-р. народних піснях анї зовнїшної рівномірности (рівного числа складів) складочислової поезиї, анї внутрішної стопної орґанїзациї: він признає за в.-р. народною поезиєю лишень „стилїстичну основу“ що властиво не означує нїякого одномірного устрою. Тому-ж по думцї Ш—ва форма пісенного тексту має основу свого устрою в музицї, в пісенній мельодиї і єї ритмі, а пісенний текст сам по собі (без мельодиї) позбавлений усякого розміру, усякого ритму [4]).

Та мимо виказаних хиб праця Шафранова посуває значно на перед дослїди над в.-р. народною ритмікою; головна заслуга Ш—ва лежить у тім, що він перший попробував означити основи в.-р. народної ритміки з увагою на нерозривну звязь тексту і мельодиї в народних піснях, він перший вказав на взаїмне відношенє головних частий мельодиї до головних частий словесної строфи; врештї Ш. визначив великоруському пісенному складови осібне

[1]) Як думав Р. Ваґнер.

[2]) Сочиненія К. С. Аксакова. Москва, 1861, т. I. Статя: Богатыри временъ Великаго князя Владиміра по русскимъ пѣснямъ.

[3]) Op. cit. т. I, с. 404, в статї: О различіи между сказками и пѣснями русскими. (Цитовано за Сокальським, op. cit. II. c. 270).

[4]) Отсї висновки Ш—ва опрокидає Сокальський виказуючи ритмічну будову народного стиха незалежно від мельодиї (op. cit. c. 270—272).

місце побіч звісних типів версифікациї: силябічної, квантітативної (метричної) і тонічної[1]).

Майже одночасно із працею Шафранова виходить збірник великоруських пісень Ю. Мельгунова з розвідкою про великоруську народну ритміку[2]).

При кінци своєї студиї Шафранов полємізує з Мельгуновим, котрий добачує в мельодиях народних пісень ритмічні акценти не лиш на сильних частях тактів, але й на першій части кождої чвертки, а навіть визначує курсивом в текстах свого збірника самоголоси, на котрих спочиває сей (дуже часто подуманий, фіктивний) наголос. Між иньшими висказує Мельгунов ось яку сьмілу тезу[3]): „Після основних дослїдів показує ся, що нема музики, котра так докладно відповідала би законам старогрецької ритміки, як в.-р. народна пісня“.

По думці Мельгунова в.-р. пісенний стих построєний єсть із правильних стіп: трохеїв, ямбів, дактилїв і пр. За неділиму одиницю в складї тих стіп приймає Мельгунов момент виговору короткого самоголосу, χρόνος πρῶτος, як у давних Греків. Та що навязуване словяньским, а специяльно в.-руським і українським народним пісням стопного укладу не має ніякої фактичної основи, се виказав достаточно Потебня[4]), а за ним Сокальський[5]), котрий зазначує, що в суперечности до поглядів Мельгунова не знаходить в в.-р. (народній) версифікациї правильвої одиниці т. є. грецького метра, або однообразно построєної стопи.

З усїх праць про великоруську людову ритміку, які доси появили ся, найосновнїйшою треба назвати студию проф. П. П. Сокальського „Русская народная музыка, великорусская і малорусская, въ ея строеніи мелодическомъ и ритмическомъ и отличія ея отъ основъ современной гармонической музыки“. Харьковъ, 1888 (видане посмертне). Будемо говорити — лише про другу часть згаданої студиї, що обіймає „ритмическое строеніе“ (ст. 209—368).

Висше наводили ми принагідно погляди Сокальського на попередні дослїди з области великоруської народної ритміки,

[1]) Фамінцин, op. cit. 196—7.

[2]) Ю. Н. Мельгуновъ, „Русскія пѣсни непосредственно съ голосовъ народа записанныя и съ обяснeніями изданныя“. Вип. І. Москва, 1879.

[3]) Передне слово, ст. XXII.

[4]) Малорусская народная пѣсня по списку XVI в. Воронежъ, 1877, ст. 12. [5]) op. cit. II. 289.

а тепер в коротких словах перекажемо систему самого-ж Сокальського.

Основою в ритмічнім устрою руських [1]) народних пісень єсть силябічний склад, опертий на численю складів в стихах і півстихах. За неділиму ритмічну одиницю треба уважати півстих: се неначе стопа в розмірі пісенного стиха. Коли-ж метрична стопа, як ритмічна одиниця в старогрецькій поезиї, має строго означену однообразну конструкцию (пр. трохей, ямб, дактиль, анапест), — то півстих не має такої сталої однообразної орґанізациї і длятого найвідповіднїйша назва для нього — вольний метр. Півстихи є в прирівнаню до стіп доволї великі і не зовсім, а лиш приблизно однакові; кождий півстих визначує ся одним головним наголосом.

Очевидно, що півстих становить також синтактичну цілість, так що конець півстиха припадає завсїгди на конець слова. Два півстихи лучать ся в стих, а два стихи приблизно однакового розміру творять строфу, що в такім складї єсть типовою формою руських народних пісень.

Строфічна будова зродила ся на основі паралєлїзму: два стихи строфи, се два паралєльні противоположні члени. Паралєлїзм, се також одна із форм вольного - метра, що надає поетичному слову зверхну і внутрішну симетричність устрою, але й не поминає прінціпу діленя часу на рівні части. Єдність настрою, що переймає цілий твір штуки, се загальне правило для всїх родів штуки. В народній поезиї єдність настрою осягає ся через правильність ритмічної будови, що проявляє ся не лиш у зовнішній формі, (півстихи, стихи, строфи), але й у внутрішнім порядку і спорідненю мислий і виражає ся паралєлїзмом, повторенями, подібностию образів, внутрішним спорідненєм речень, слів, фраз, мотивів. Паралєлїзм відносить ся також до зверхної, звукової сторони слів, розміщеня їх ґрупами в певнім порядку і по акцентам. В мельодиї паралєльне колїно, се неначе музична секвенция в відворотнім напрямі.

Розглядаючи ритмічну будову народних пісень треба постійно мати на увазї текст і мельодию в їх тїсній звязи.

В першій строфі мельодия творить ся одночасно із стихом, отже словесний і музичний елємент впливають на себе взаїмно: в слїдуючих строфах поетичне слово знаходить в мельодиї готову

[1]) Сим терміном обіймає Сокальський великоруські і українсько-руські піснї.

ритмічну форму. Тому-ж для захованя однакового розміру в стихах тексту повтаряє ся слова, півстихи, вставляє ся односкладові слівця: ой, та, гей і пр.

Півстих в руських народних піснях обіймає звичайно 4, 5, 6 складів, рідко менше (2, 3), або більше (7, 8). Півстихи одного стиха звичайно бувають нерівні розміром: перший півстих майже завсїгди довший о один склад від другого, хоч буває і навпаки. Нерівність півстихів, се характеристична прикмета руських народних пісень. Внутрішна орґанїзация півстиха залежить від мельодиї, або загального ритмічного пляну. Мельодия вигладжує усї нерівности в текстї і дїлить час на рівні частки. Мельодия має свої ритмічні акценти, котрі иноді не згоджують ся з граматичними наголосами, але в більшій части згоджують ся з головними наголосами півстихів, на котрих держить ся ритм. Ось яких елементів ритмічних уживає руська народна версифікация: паралелїзм, строфа або дістих, стих, півстих, цезура в серединї стиха, аллїтерация, число складів, акценти, вольний метр, ріжнородний ритм.

В основах руської народної ритміки лежить стремлїнє до вирівнаня розміру стихів (що до числа складів) до внутрішної симетриї і одномірности частий строфи і згідности межи наголосами граматичними а ритмічними, що в результатї дає правильну ритмічну будову стиха, навіть коли-б його віддїлити від мельодиї.

Ритміка пісенного стиха без мельодиї основує ся на численю складів стиха, на сталій цезурі, що дїлить стих на два півстихи і однообразнім розміщеню головних акцентів в півстихах.

Чим давнїйша пісня, тим правильнїйша єї будова. Чим давнїйший текст піснї, тим яркійше виступають в нїм усї признаки силябічного складу і ритмічне розложенє частий з їх акцентами визначає ся правильностию (с. 280). Для поясненя отсих теоретичних висновків Сокальського годить ся навести бодай один примір:

Какъ во городѣ | царевна
Какъ во городѣ | младая
Середи кругу | стояла
Дорогимъ ключемъ | бренчала
Золотимъ перстнемъ | сіяла. (ст. 279).

Кождий стих поділений цезурою на два нерівні півстихи, з котрих перший обіймає 5, другий 3 склади.

Однакож в великоруських піснях єсть малий розмірно процент пісень, що виказували-б таку правильну ритмічну будову. По більшій части півстихи представляють т. зв. „розтяжимі стопи“,

що обіймають більше і менше число складів (с. 366). Такі розтяжимі стопи знаходить Сокальський і в стихах билїн, що речітативною формою наближають ся до церковних напівів.

Руський народний склад пісенний витворив ся зовсїм незалежно від грецької метрики, що єсть льокальним і історично обусловленим проявом ритмічности.

В ритмічнім устрою руських народних пісень нема анї старогрецьких метричних стіп з їх довгими і короткими складами, анї пізнїйших тонїчних стіп, що стали основою версифікациї европейських культурних народів, коли довгі склади заступлено акцентованими, а короткі неакцентованими. Грецька метрична, або змодифікована тонїчна стопа, маючи сталу внутрішну орґанїзацию зовсїм не подабає на руську „розтяжиму“ стопу, що допускає більше і менше число складів в данім розмірі часу з одним лиш головним акцентом.

Руська народна музика виобразувала ся в глубокій старинї, коли не була єще розвинена сучасна тактова і октавна система. Сучасний музикальний такт не надає ся зовсїм до переданя ритмічної будови руських народних пісень. Велике число сих пісень зовсїм не укладає ся в тактову систему. Навіть піснї, що виказують в мельодиї виразний подїл на такти, не підходять під тактові акценти. Звісна річ, що перша часть такту має найсильнїйший акцент, — тимчасом в руських народних піснях наголос рідко коли спочиває на першому складї, а найчастїйше падає на третий склад, або на конець, саму найслабшу часть такту. У великім числї пісень подїл на правильні такти зовсїм неможливий, тим то новійші збирачі, як Лисенко, Корсаков-Римский, Чайковский, Мельгунов послугують ся мішаними і зложеними тактами ($^5/_4$, $^7/_4$) які в інструментальній музиці майже не уживають ся.

Тим способом переводять згадані музики компроміс межи тактовою системою а ріжнородною ритмікою народних пісень, що нїяк не укладають ся в правильні такти.

Народний такт, се півстих, що сходить ся також з подїлом мельодиї на части: проте-ж тактовими черточками треба віддїлювати лиш півстихи, причім належить відкинути систему тактових акцентів, а мати на увазї лиш головний акцент півстиха, котрий майже завсїгди в мельодиї визначує ся.

Такт єсть абстрактний прінціп, відірваний від живого слова і материяльної підкладки. Як лиш такт лучить ся із музикальними тонами (особливо в вокальній музиці), то являєть ся тактова система з єї необхідним доповненєм, — нарушенєм правильности такту,

що й виражаєсь в музиці ріжними знаками (ritard., acceler.).

В руській народній музиці нема однакового для всіх пісень типу в устрою мельодиї і ритму: суть форми більше старинні, менше старинні і пізнїйші.

Межи послїдними легко можна стрінути фасони, що укладають ся в сучасну тактову систему, а по тексту в метричну форму хоч не строго видержану; однакож правильні такти і метричні стопи не суть правилом в народних піснях, подибають ся припадково і не становлять основи в устрою руської народної музики. Не треба ідентифікувати вузшого понятя такту з ширшим понятєм ритму. Усї руські народні піснї мають свій ритм мимо того, що велике їх число не укладає ся в сучасний такт. Впрочім треба повести границю межи правильним і симетричним у своїй основі устроєм народних пісень а межи їх виконанєм в народї, причім народні співаки більше або менше нарушують правильну будову піснї. По вислїдам Вестфаля силябічна будова стиха була спільна усім індоевропейським племенам. Руська народна пісня своєю ритмічною будовою є тїсно споріднена із силябічною поезиєю давного Сходу, котрої памятники, іранська Зендавеста і індийські Веди, показують анальоґічний устрій ритмічний.

Сокальський уняв свої довголїтні дослїди над будовою великоруських і українських народних пісень в глубоко обдуману систему, а означивши доволї докладно основи великоруської і української народної ритміки, положив тривкі підвалини до дальших специяльних студий у сьому напрямі; та все-ж таки не устеріг ся С. від деяких похибок а навіть грубших промахів головно через те, що великоруську і українську народну ритміку трактував в суміш так, як би не було ніякої ріжниці в ритмічній будові та мельодичнім строю українських і великоруських народних пісень. Через те і висновки С—го не всюди вірні. Будова великоруських пісенних строф не визначує ся такою правильностию і симетриєю частий, яку помічаємо в українських піснях [1]).

Се-ж і дало привід Шафранову доказувати, що в.-р. народна поезия не є складочислова (так як стихи пісенні значно ріжнять ся від себе числом складів), що слова піснї відлучені від мельодиї не проявляють ритмічного укладу, лишень стилїстичну основу. Отсе примір в.-р. піснї наведений самим-же С—м (с. 259):

[1]) На се звертає увагу Лисенко в розвідці „Характеристика музыкальныхъ особенностей малорусскихъ думъ и пѣсень исполяемихъ кобзаремъ Вересаемъ“ Записки юго-запад. отдѣла Импер. Русс. Геогр. Общ. т. I, 1873, ст. 361.

Надоѣли ночи | надоскучили 6 + 5
Со милымъ дружкомъ | разлучили 5 + 4
Всѣ я ноченьки | млада просидѣла 5 + 6
Всѣ я думушки | млада продумала 5 + 6
Мнѣ одна то ли | дума 5 + 2
Съ ума не йдетъ | и съ разума 4 + 4
Разсердился милый | распрогнѣвалъ ся 6 + 5

Бачимо, що число складів в першім півстисї хитає ся між 4—6, а в другім між 2—6. Такі нерівномірности рідко стрічають ся в українських народних піснях, що визначують ся переважно однаковим розміром стихів (в одній піснї) та однаковим числом складів в анальоґічних ґрупах силябічних. І. Д. Голохвастов, обговорюючи ритмічну будову в.-руських билїн [1]), констатує, що билїнний стих складаєсь із трех розтяжимих стіп (ґруп силябічних), які по числу складів представляють maximum і minimum: перша стопа: 3—6, друга: 1—7, трета: 3—6 [2]).

Так значно розтяжимих стіп, що допускали-б більше і менше число складів [3]), не подибаємо в українських народних піснях [4]).

Маючи на оцї головно великоруські народні піснї С. не звертає уваги на рим і його значінє в ритмічній і строфічній будові укр. нар. пісень.

За одиницю свого „вольного метра" приймає С. півстих, так як би в в.-руських і укр. нар. піснях подибали ся лишень двоколїнні стихи. Тимчасом по дослїдом Голохвастова в.-р. билїнний стих, що обіймає пересічно 13 складів, розпадаєсь на три стопи (ґрупи силябічні) визначені головними наголосами [5]):

Когда бу́дешь ты | на ма́тушкѣ | свято́й Руси.

З поміж укр. народних пісень можемо навести дуже богато примірів триколїнного стиха пісенного:

Ой забренїли | ковані вози | на дворі,
Ой заплакала | Ганнина мати | в коморі [6]).

Отсей стих зложений із трьох ґруп силябічних 5+5+3, що відповідають трьом фразам музичним і ніяк не підходять під міру півстихів Сокальського.

---

[1]) В статї „Законы стиха русскаго народнаго и литературнаго" Русскій Вѣстникъ, 1881, Декабрь. [2]) Сокальський op. cit. c. 276.

[3]) ibid. c. 304.

[4]) Нерівномірність стихів і ґруп силябічних в укр. народ. піснях треба класти найчастїйше на карб неумілої несовісної або недбалої записки, коли записувач каже собі диктувати, проказувати слова піснї без співу.

[5]) Цитовано за Сокальським op. cit. c. 263. [6]) Збір. „Наша Дума".

В студиї Сокальського часто стрічаємо висказ, що півстих, отся найменша неділима одиниця „вольного метра“, немає якоїсь строго означеної однообразної конструкциї, бо склади півстиха не уложені по якомусь означеному, однаковому плянови для усіх півстихів (с. 224, 244). При докладнійшій аналїзї укр. нар. пісень покажемо, що анальоґічні ґрупи силябічні кождої піснї мають доволї докладно означену конструкцию, так з огляду на число складів, як і на місце ритмічного наголосу.

Велике значінє придає С. у своїй системі ритмічній головному реторичному наголосови, що, мовляв, становить центр півстиха (с. 304, 264, 274); на сїм головнім наголосї півстиха по вириженю С—го „держить ся ритм“ (с. 274). „Мельодия — говорить С. (с. 265), має свої ритмічні акценти, котрі иноді не сходять ся з граматичним наголосом слів, але по більшій части сходять ся з головним реторичним наголосом півстиха“. Вискази С—го про значінє сего „головного“ реторичного наголосу в ритміцї в.-р. народних пісень взагалї неясні. Реторичні наголоси визначують ся при деклямациї; коли-ж народні піснї не деклямують ся, лишень співають ся, то якісь головні реторичні наголоси, що незгоджували-б ся із ритмічними наголосами мельодиї треба назвати хиба фіктивними: при співі вони зовсїм не вчувають ся; помічає ся лишень згідність або незгідність граматичних наголосів із мельодичними.

Справедливо можна-б закинути Сокальському односторонність, коли він ставлячи в.-руську і українську людову ритміку в історичну звязь із силябічною версифікациєю давних азийських народів поминає мовчанкою лїтературні впливи, що йшли до нас із заходу, особливо вплив латинсько-польської версифікациї; не згадує С. також про вплив української віршевої лїтератури і народної поезиї на форму в.-руських народних пісень; (се було очевидно випливом фальшивої премісси про єдинство української і в.-руської народної поезиї). Тимчасом новійші дослїди (Перетца) доказують, що були такі впливи, і що треба їх слїдів шукати також в пісенній формі народної поезиї. Відграничуванє народної піснї від всяких лїтературних взаємин, се значна хиба студиї Сокальського.

Притім праця С—го в своїм укладї доволї хаотична, переповнена повтореннями; разять подекуди й суперечности.[1])

[1]) Раз говорить С., що „случайно можуть стрічати ся в руських народних стихах стопи подібні до грецьких, але вони не становлять основи народної версифікациї“ (с. 305), що „зближуванє розміру руських

Поминаючи без уваги отсей замітний труд Сокальського Θ. Корш піддержує погляди Мельгунова в своїй студиї „О русскомъ народномъ стихосложеніи“.[1]) На самім вступі сеї праці подибаємо апріорну тезу, що в. руська народна версифікация так як і штучна відносить ся до типу тонїчного; відповідно до сего погляду віднаходить Корш в стихах в. р. народних пісень анапести, дактилї, трохеї, ямби і пр. тонїчні стопи. Розбираючи текст пісенний у звязи із мельодиєю розріжняє Корш першостепенні, другостепенні і третьостепенні наголоси ритмічні відповідно до слабих і сильних частий тактів, та допускає анакрузи („приступъ“, Auftakt): усе те прояви штучної тонїчної версифікациї і тактової системи, що у в. р. народних піснях подибають ся так сказати б случайно, без консеквентного переведеня, не становлячи основи народної ритміки.

До такого висновку можна прийти на основі самої-ж студиї Корша, котрий наводить так богато відмін від основної метричної схеми билїнного стиха,[2]) що коли можна з огляду на просодию билїн

народних пісень до розміру старогрецьких метрів єсть своєвільне, і немає за собою наукової основи“ (с. 302), — а другий раз склонний єсть в піснях новійшої верстви добачувати „правильний метр, котрому можна дати грецьку назву“. (ст. 257, 305.)

Раз виказує С., що півстих, як одиниця вольного метра „не имѣетъ этой строго опредѣленной однообразной конструкціи“ (с. 244), другий раз твердить, що „полустихъ имѣетъ опредѣленное однообразное строеніе“. Такі суперечности можнаб пояснити хиба тим, що праця С—го вийшла по його смерти (видана братом покійника).

[1]) Извѣстія отдѣл. русск. языка и словесности Имп. Акад. Наукъ. 1896. т. I. кн. I. ст. 1.

[2]) По виводам Корша билїнний стих має форму діметра анапестичного з розложенєм усїх довгих складів кромі послїдного:

$^4/_4$ (𝄾)

I III I II I III I II

А и я къ те-бѣ при-ѣ-халъ не по ста-ро - му слу-жить.

(Три степені у силї акцентів, які розріжняє Корш, означуємо крисочками: I — найслабший, — II середний, — III найсильнїйший акцент). Та дальше говорить Корш, що народні сьпіваки проголошують билїнний стих в тактї $^2/_4$, по части в $^3/_4$. По думцї Корша „эта разница нисколько не вліяетъ на метрическое (или говоря иначе, просодическое) построеніе стиха“. Се думка зовсїм не вірна, навіть виходячи з точки поглядів самого Корша, коли зважити, що в тактї $^3/_4$ розміщенє сильних і слабих частий зовсїм иньше, як в тактї $^4/_4$. Притім К. не звертає уваги на те, що мельодичний наголос в народних піснях видвигає не лиш сильні, але часто-густо також слабі части тактів. Число складів билїнного стиха хитає ся меже 15 і 8., причім або кождій морі відповідає склад, або що дв

поставити яке правило, то хиба се, що билїнний стих не виказує у своїй будові взагалї нїякої просодиї.

Се признає по части і сам Корш, кажучи (op. cit.): „Само собою розумѣется, что далеко не всѣ чрезмѣрно длинные стихи въ нашихъ сборникахъ былинъ можно объяснять такимъ образомъ"... (ст. 27) „въ печатныхъ текстахъ нашихъ былинъ найдется немало стиховъ не подчиняющихся этимъ правиламъ" — а винно сему не лиш хибне записуванє із диктанда, на яке справедливо скаржить ся Корш.

Колиж змаганя Корша, пояснити ритм билїн пляновим розложенєм граматичних наголосів у згодї з ритмічними іктами не провадить до цїли, то цїнними треба уважати його-ж дослїди з обсягу пісенної акцентуациї що й становить головний зміст названої студиї. Сї поміченя мають значінє виключно лиш для в. р. народної поезиї.

Наукове дослїджуванє української народної музики починаєсь розвідкою А. Сєрова: „Музыка южнорусскихъ пѣсенъ" (Основа 1861.). Сєров перший звернув увагу на ориґінальність укр. пісенного стилю, вказуючи на характеристичні признаки укр. народної мельодиї, якими ріжнить ся вона не лиш від мельодий сьвітової музики, але й від великоруських народних пісень. Поміченя Сєрова надто загальні і сумаричні, дають лиш імпульс до основнїйшого дослїджуваня музичної форми укр. пісень.

Специяльну студию з обсягу укр. народної мельодики подав М. Лисенко в статї: „Характеристика музыкальныхъ особенностей малорусскихъ думъ и пѣсень исполняемыхъ кобзаремъ Вересаемъ" 1873. р.[1]) Висновки подані у згаданій статї підпирає Лисенко новими доказами в розвідцї: „Народні музичні струменти на Вкраїнї". („Зоря" 1894.). Колиж Сєров і Лисенко обговорюють у згаданих розвідках виключно музичну сторону укр. нар. пісень, то А. Потебня доторкаючи ся лиш мимоходом укр. нар. ритміки в своїх фільольоґічних працях опирає ся виключно на текстах укр. нар. пісень, не звертаючи уваги на мельодию. Мимо того поміченя Потебнї суть дуже вірні і зазначують загальні основи тої системи, котру так широко розвинув опісля Сокальський в своїй специяльній студиї про руську ритміку. Словянську народну поезию признає Потебня за складочислову, а фасони рит-

мори стягають ся на один склад. Рядом з цїлими стихами подибають ся також півстихи.

[1]) Записки Юго-запад. Отдѣла Импер. русс. геогр. Общества т. I. р. 1873.

мічні клясифікує по силябічним ґрупам, що входять в склад пісенного стиха. Обговорюючи веснянки в книзї „Объясненія малорусских и сродных народных пѣсень“ (Варшава 1883), визначує Потебня ось які схеми веснянкових стихів: (4+3+3), (4+3), (4+4+3+3), (4+4), (5+3), (5+3+3), (5+4), (6+6), (5+5). Свій погляд на ритміку укр. нар. пісень висказує Потебня в розвідцї: „Малорусская народная пѣсня по списку XVI. вѣка. Текстъ и примѣчанія“ (Воронежъ 1877), обговорюючи розмір пісні „про Стефана“ (стор. 12): Нормальне число складів в стисї — 12. Звичайне місце віддиху (сербс. одмор) — по серединї стиха... Як взагалї в словянській версифікациї віддих єсть цезура, що сходить ся з сінтактичним подїлом, т. є. роздїляє або два (рідко більше) реченя, або дві релятивно самостійні части реченя... Анї скількість тонїчних ударень (т. є. наголосів поодиноких слів) анї їх місце не є означене: в півстисї може їх бути від одного до чотирох. Говорити тут о ямбах, трохеях і проч. стопах хочби і тонїчних, нема иншої основи кромі школярської рутини. Одинокий метр єсть іменно півстих. Розмір народної пісні первісно творить ся ураз з мельодиєю, томуж сінтактичний подїл стиха сходить ся з натуральним подїлом мельодиї. В співі тонїчний наголос незамітний, або мало замітний, так, що із співу легко можна вивести хибні висновки що до наголосу в звичайній мові... Із висше згаданої музикальности розміру виходить і те, що єго правильности можуть нешкодити звісні відступленя від нормального числа складів“.

По думцї Потебнї пісенний розмір у декотрих народних піснях, як веснянки, переховав ся із глубокої старини, із часів словянської спільности. Означуючи степень спорідненя народної пісні із якоюсь більшою ґрупою пісень, що мають в своїй основі спільні мотиви, або з піснями иньших народів словянських уважає Потебня ритмічну схему за дуже важний крітерий в таких дослїдах.[1])

Перший з учених Нейман заговорив про ритмічну будову специяльно українських народних пісень із увагою на тїсну звязь тексту з мельодиєю в розвідцї: „Куплетныя формы народной южно-русской пѣсни“. (Кіевская Старина 1883. VI. 606). Справедливо замічає Нейман, що „дїленє куплету на стихи і части стихів завсїгди сходить ся в пісні народній з подїлом на льоґічні і гармонїчні фрази“. Серед масси укр. народних пісень розріжняє

---

[1]) Объясн. малорус. и сродн. нар. пѣсень ст. 46, 73. Порівн. його-ж рецензию: „Народ. пѣс. Галицкой и Угорс. Руси“. Я. Ѳ. Головацкого.

Нейман два типи куплєтового складу: 1) „древній складъ“, в котрім ритмічність основує ся на правильнім наступуваню по собі льоґічних наголосів, ясно акцентованих в основних тонах відповідних фраз музичних. Куплєт ділить ся на стихи, стих на льоґічні части; льоґічна часть (стопа сінтактична Шафранова) з відповідною фразою музичною становить одиницю в ритмі.[1]) Майже усі пісні обрядові, як колядки, щедрівки, веснянки, купальські, обжинкові, весільні — зложені суть отсим давним складом. В піснях любовних, побутових а навіть історичних сей давний склад рідко подибає ся. 2) Новий склад — се стопний ритм; часть стиха з головним льоґічним наголосом ділить ся ще на менчі одиниці, кожда з одним високим (і акцентованим) а одним або й двома низькими (і неакцентованими) складами; через те повстає правильне чергованє високих і низьких тонів, т. є. докладно опреділені стопи, що правильно наступають по собі. Та коли стопний ритм книжного стиха оснований на граматичних акцентах, то в укр. піснях точка тяжкости стопного ладу переносить ся із слів на музику, котра опановує текст словесний так, що стопний ритм знаходить свою підставу в мельодиї, і удачно зложені куплєти під звісну мельодию носять на собі відбитє стопного ладу мельодиї.

Стопний ритм є властивий южноруському куплєтови, має свій народний тип і характер.

Відповідно до двох ритмічних типів пісенного складу відріжняє Н. також дві катеґориї мельодий: одні видвигають тільки льоґічні наголоси, причім иньші наголоси якби не ріжнять ся в співаню; другі мельодиї визначують всї удареня правильно зложених куплєтів; видко в них однообразне чергованє граматичних наголосів. Трохаїчний ритм домінує в укр. нар. піснях. Рідший єсть уже ритм ямбовий і анапестичний: чистого ямба ніколи не буває.

Новійший стопний склад розвинув ся на основі давнїйшого льоґічного устрою.

Теоретичні виводи про „стопний ритм“ в укр. нар. піснях — се найслабша сторона розвідки Неймана. Що стопний ритм єсть зовсїм чужий для укр. нар. пісень, се виказав Потебня і особливо Сокальський. Теорию свою підкопує сам Нейман, признаючи побіч двох висше згаданих складів ще якийсь посередний „смѣшанний складъ“. Притім Н. признає, що в піснях давного складу,

---

[1]) Се т. зв. музикально-сінтактична стопа, якої значінє пояснюємо в III. части сеї розвідки.

як колядки, щедрівки і пр. кромі льоґічних наголосів визначують ся досить виразно що й граматичні (с. 620.), а в чисто стопнім складі попри правильне чергуванє граматичних наголосів виступає завсїгди той старий льоґічний наголос, домінуючий над стопними іктами.

Яка-ж — спитаємо супроти того — буде сущна ріжниця меже одним а другим складом? Очевидно в великій массї народних пісень треба також що до ритмічної форми розріжняти давнїйші і новійші формациї, однакож ріжницю не становить стопний устрій в одних піснях і його недостача в других. За консеквентно переведеними стопами, що не вносилиб до стиха фіктивних наголосів, надармо шукалиб ми навіть в найновійших коломийках.

Нейман, як сам каже, мало послугував ся музичними збірками нар. пісень, за те головно опирав ся на глухім словеснім текстї: тим можнаб пояснити деякі його невірні поміченя.

Др. Ол. Колесса обговорюючи в своїй студиї: „Ukraińska rytmika ludowa w poezyach Bohdana Zaleskiego (Львів 1900) вплив укр. нар. пісень на ритмічну будову поезий Залєского, характеризує ритміку укр. нар. пісень (ст. 50—56, 75—77), узглядняючи совісно дотичну наукову лїтературу. Отсе важнїйші із висновків дра О. Колесси.

Наголос граматичний показує ся в укр. нар. піснях слабшим елєментом від ритмічного наголосу.

Головний ритмічний наголос по більшій части згоджує ся з граматичним і льоґічним наголосом.

Мельодия становить рамцї для скінченої думки, сформульованої в строфі. В наслїдок того сінтактична композиция тексту мусить бути проста, прозора, і складає ся з частий льоґічно менче більше самостійних. Отже не лиш строфа і вірш, але й части вірша перед і по цезурі становлять кожда про себе певну льоґічну цїлість.

Стихи словесні укр. пісень складають ся із силябічних ґруп, виказуючи ось які типові форми: (4+4), (8+6), (6+6), (5+5), (5+5+7), (3+4), (4+3), (5+4), (4+6). Автор не годить ся з Сокальським, що півстих уважає за одинокий руський такт, одиноке метрум народне, одиноку стопу, неділиму одиницю, — натомісь помічає прояви стопного складу в піснях новійшої формациї: „Наголос граматичний підлягає наголосови, що випливає з мельодиї, яка дуже виразно відзначує стопи тонїчні“, хоч „стопи тії не всюди виступають так виразно“.

В Хронїцї Наукового тов. ім. Шевченка з 1900 р. ч. 3,

помістив др. Олександер Колесса короткий зміст свого реферату „Про українсько-руську ритміку“, відчитаного на з'їзді істориків в Кракові. В рефераті сім обговорив др. К. форму поетичних памятників старої доби, ритмічну будову літературного стиха середної і нової доби, вкінци дав погляд на українську людову ритміку. Др. К. розібрав затим майже усї питаня, що входять в обсяг нашої праці, та реферат сей знаний нам лишень із згаданого короткого змісту в „Хроніці“.

В дослїдах над ритмічною будовою сербських народних пісень перший Будманї звернув увагу на тїсну, нерозривну звязь народного стиха з мельодиєю в розвідці: „Jos jedan pokušaj o našoj narodnoj metrici“ (Раґуза, звіт ґімназ. 1876 р.), доказуючи, що стих пісенний складає ся із однакових силябічних стіп, яким відповідають в мельодиї рівні що до розміру музичні такти: наголос спочиває на першому складї стопи і сходить ся із тактовим іктом. Найчастїйше приходять в сербських народних піснях двосилябні стопи, шо лучать ся парами або по чотири в ритмічні ряди: сей прояв зове Будманї дуалїзмом в будові народного стиха.

До розвідки Будманїя навязує Вольнер свою многоцїнну студию над будовою стиха в народній поезиї полудневих Словян: „Untersuchungen über den Versbau des südslavischen Volksliedes (Archiv f. slavische Philologie, Bd. IX). На вступі простує Вольнер деякі хибні тези Будманїя, і так: закидає поділ народного стиха на стопи; виказує, що дуже значна частина сербських пісень зложена із мішаних тактів ($^2/_4+^3/_4$, $^3/_4+^4/_4$, $^4/_4+^5/_4$, $^4/_4+^6/_4$), отже не можна за основу народної ритміки приймати поділ народного стиха на однакові стопи, котрим відповідали-б однакові такти; невірне єсть також помічене Будманїя, будьто би в поодиноких стопах, відповідаючих тактам музичним, наголос падав усе на перший склад, а в рядах ритмічних на першу стопу; не двоскладова, але чотироскладова стопа (ґрупа силябічна) найчастїйше подибає ся в нар. сербській поезиї, — стихи бувають не лиш двоколїнні, але й триколїнні і пр.

На основі докладної аналїзи пісенного складу в народній поезиї південних Словян доходить Вольнер ось до яких висновків:

В мельодиї треба шукати найважнїйшого крітерия, хотячи пізнати основу народної ритміки. Мельодия розпадає ся на фрази музичні, а відповідно до того і текст словесний дїлить ся на ґрупи силябічні. Конець ґрупи припадає завсїгди на конець слова, отже ґрупи силябічні відділені від себе цезурами (одмор), що в кождім стиху пісні мають стало означене місце. Кожда ґрупа

силябічна має ритмічний ікт належачого до неї мотиву. Два або три такти лучать ся в ритмічний ряд. В тексті відповідають стихи поодиноким або полученим рядам ритмічним.

В сербській народній поезиї приходять найчастійше ось які форми рядів ритмічних: (4+4), (3+2+3), (3+2), (4+3), (4+2), (4+4+2), (3+3), (3+2+3+2), (4+4+3), (4+2+4+2), (4+4+4+1), (4+4+2+3), (4+4+4+2).

Ґрупи силябічні відповідають звичайно тактам в мельодиї: однакож такт може часом незгоджувати ся з поділом тексту на ґрупи (діє ся се найчастійше в ґрупах шестискладових при такті $^3/_4$, а майже ніколи в такті $^4/_4$, $^2/_4$, $^4/_8$). Часто на один такт припадає дві ґрупи; часто й два такти зливають ся в один мотив, що відповідає лиш одній ґрупі силябічній. Ґрупа чотирoскладова є найчастійше уживана в поезиї полудневих Словян: їй відповідає такт $^4/_4$ або $^4/_8$. Иньші ґрупи три- дво- і односкладові дедукує Вольнер з первісної чотирoскладової ґрупи.

По думці Вольнера основою ритмічности найдавнійшої поезиї були силябічні ґрупи; чим старші форми ритмічні, тим яснійше виступає ритм в поділї стиха і тим меншим фразам музичним відповідають ґрупи тексту. (A. f sl. Phil. IX. c. 223). Чим більше зазначив ся вплив штучної музики на народну пісню, тим менше виразно виступає поділ стиха на части (ґрупи).

Хотяй Вольнер перший вияснив у своїй студиї взаїмне відношенє тексту і мельодиї в народних піснях словянських — і се його велика заслуга, — то все-ж таки згадана його студия має деякі недостачі. Сербську народну поезию уважає Вольнер надто одноцільною і тому ґенералїзує ритмічні правила, не узглядняючи історичного розвою ритмічности в народній поезиї та її звязи із книжною версифікациєю. Вольнер не вияснює, яку ролю відграє в людовій ритміцї наголос і не звертає уваги на велику вагу мельодичних каденций, що сходять ся із граматичними наголосами наконечних складів в ритмічних рядках і дають основу до витвореня риму, так розповсюдженого в народній поезиї Словян. Строфічна будова пісень в росправі Вольнера зовсім не тикана.

В великій мірі застосовує В. в своїй студиї дедукованє одних фасонів стиха від других; тимчасом се дорога дуже непевна навіть в книжній поезиї, а тим більше в народній творчости, де трудно допустити сьвідомість в добираню форми ритмічної і комбінованє фасонів стиха.

Ми нарочно зупинили ся на студиї Вольнера, що докладно обговорює ритмічну будову сербських народних пісень, бо

сербська народна пісня виказує що до мельодики і ритміки найблизше споріднене з українською. Ось що говорить в сїй справі авторітетний знавець укр. нар. пісень, М. Лисенко: Із всїх словянських народ. пісень що до духа, концепциї, мельодичного рисунку, а головно музикальної деклямациї найбільше підходить до укр. піснї сербська народна пісня. (Op. cit.).

(Далї буде).

Угорський король Матвій Корвін

в славянській устній словесности.

Розбір мотивів, звязаних з його іменем.

Написав **Зенон Кузеля.**

VII [1]).

На підставі сих порівнань приходимо до того результату, що пісня про Міну з Костура і баляда про Матвія повстали під впливом повисшої теми. Се бачимо ліпше зі зіставленя спільних мотивів:

а) В усіх трьох верзіях йде муж на війну, лишаючи дома жінку і матїр. В західних, словінських і дальматинських верзіях діє ся се зараз по весїлю.

б) За час його довшої неприсутности пориває йому жінку ворог, майже завсїди Турок з походженя (ч. 4).

в) Муж довідуєть ся про се (ч. 5) і йде її шукати (словін. і зах. ч. 6, 7) або відбити (пол.-слав.), а щоби виконати своє діло перебираєть ся за Турка (слов.) або за монаха — пилигрима (зах. і пол.-слав.).

г) Перебраний прибуває до дому ворога і даєть себе жінці пізнати (ч. 8—10).

е) Щасливий поворот до дому.

Усї три верзії передають отже одну і ту саму тему, лише з незначними змінами. Тяжко припустити, аби вони повстали самостійно, річ аж надто ясна, що вони залежні від себе і то так, що західні верзії становлять жерело славянських.

Труднійше одначе означити близшу ґенезу обох славянських верзій. Наперед видно, що полуднево-славянські верзії підпали

---

[1]) Див. т. LXVIII.

значним змінам і улягли націоналїзації. Се сьвідчить про їх старше походженє, за чим промавляє і ся обставина, що вони зближують ся далеко більше до старшого типу і первіснїйшого, дохованого у Французів і Іспанців, як до новійшого італїйського[1]. Головні ріжниці такі: а) вставлений епізод про війни Марка, б) поміч 300 яничарів (чого нема одначе в первіснім типі у Боґішіча 7), в) убитє ворога і г) декуди убийство невірної жінки. Ріжниці сї витворили ся під всілякими впливами, яких ми нинї не в силї означити. Один лише епізод — перший самостійного походженя: усї иньші се тільки відблиски вандрівних тем, які повторяють ся епізодично в численних піснях і оповіданях иньших народів і могли дійти до полудневих Славян за посередництвом книжної лїтератури. Оповіданя про упроваджене жінки неприсутного героя і про його поворот, оповіданя про перебиранє героїв і про пробуванє вірности жінки не обмежують ся лише висше наведеними верзіями: противно, вони знані далеко і широко у всіляких відмінах. Поодинокі мотиви пол.-слав. теми стрічаємо тому нераз несподївано в иньших верзіях подібного основного оповіданя, хоч їх нема в тій нашій західній ґрупі, яку приймаємо за прототип полуднево-славянської. Передовсім одначе звязані вони з численними редакціями оповідань і пісень про поворот мужа на весілє жінки[2]. Тут подибуємо і такі мотиви, що лише приходять в полуднево-славянських верзіях про Міну, яких ми

---

1) Для порівнаня подаю зміст другої романци про Ґайфера: Дон Ґальван убиває мужа ґрафинї і бере її за жінку. Потім каже убити сина і принести його серце і палець. Одначе Ґайфер утїкає до вуйка Роляндa і вибираєть ся з ним по трьох лїтах до Парижа на Ґальвана; оба перебрані за пилигримів і мають під одїжю мечі. Жінка Ґальвана не хоче їх впустити, бо муж заказав. Але пилигрими повтаряють ненастанно: „дай милостиню як би для Ґайфера“ і викликують сумні спомини у ґрафинї. На те надходить Гальфан, обурюєть ся, коли видить, за ким його жінка проливає сльози і ударяє її так сильно в зуби, що аж кров потекла Пилигрими докоряють королеви, а далї приходить до того, що Ґайфер виймає меч і убиває Гальвана, по чім дає себе пізнати ґрафинї. Переклад сеї романци у E. Geibel, Gesammelte Werke. 1883 т. VIII, стр. 141—144. Також Созонович, op. cit. стр. 10.

2) Цїлий матеріял зібраний передовсім у працї Созоновича, яку ми вже раз цитували і в збірнику Child a, op. cit. I „Hind Horn“ с 187—208; „Young Beichan“ I, 454—483; „The kitchie boy“ IV, 390—408 і ин. Про сю тему маємо і висше цитовану працю Сумцова.

одначе не можемо наводити, щоб не відбічи за далеко від нашої теми. Усї ті мотиви хоч в иньшім уґрупованю і в иньших рамках бачимо також і в полудново-славяньских піснях про поворот мужа на весїлє жінки.

В варіянтї у Николича[1]) йде муж на війну зараз на другий день по весїлю, діставши наказ від царя і каже жінцї чекати девять лїт та не виходити замуж. На Косовім поли снить ся йому, що Анджелїя виходить за иньшого, тому просить у царя відпустки і вертає до дому, де застає плач і смуток. Марко просить милостинї і приймає запросини, аби ввійти до хати і напити ся вина. При тім дає себе жінцї пізнати.

Іще більше зближують ся иньший варіянт, наведений в збірцї Красича[2]). Муж їде на девять лїт служити Муратови і каже жінцї чекати. По девятьох роках перебираєть ся в болгарську одїж і запускає бороду та приходить до дому. Мати пізнає його коня і питаєть ся, звідки його має, на що дістає відповідь, що він дістав се в спадщинї по Марку, як той умирав. Се настроює добре нового жінчиного жениха Пилипа Серданя: приходить до спільного пированя, а рано навіть до дарунків. Марко дістає свою шаблю, убиває нею Пилипа і вертає в свої права. Тут бачимо, як найлїпше, як близько стоять оба типи побіч себе і який вплив мали на себе. Останнїй варіянт назвати б можна навіть переходовою редакцією; ще більше спільних черт виказує варіянт про „Тодора Салаћанина“, де маємо також мотив про невірну жінку[3]), а й иньші варіянти м. н. і болгарські, звязані мотивом про убійство ворога і жінки[4]).

---

[1]) Л. Николић, Марко крал. у 8 нар. п. N. 1 (Халанскій, op. cit. стр. 636).

[2]) Влад. Красић, Српске нар. пјесме старијег и новијег времена. К. I. Панчево 1880, N. 5.

[3]) Vienac стр. 126—7, у Халанского, op. cit. стр. 639. Розбір иньших варіянтів ibid. стр. 636—642. Сумцов, op. cit. с. 10—13. Созонович, op. cit. Варш. ун. изв. 1898, I, стр. 25—37. Сюди належить і пісня зі збірника Вука „Ропство Јанковића Стојана“.

[4]) Лишаю на боцї питанє, о скілько відбили ся иньші мотиви зах. европейської і книжної творчости на піснях про Міну. Анальоґій дуже богато і вони сьвідчать про те, що взаємини народів були в часї середновічнім і в початках нового дуже оживлені і що богато мотивів стало скоро спільною власністю народів. Тут згадаю про дуже близьку паралєлю з Вольфдітріха, на яку звернув увагу проф. Халанский (K. Simrock, Heldenbuch III, с. 513—5 і д. і A. Henrici, Das deutsche Heldenbuch (в Kürschner-a Nationalliteratur с. 53—55). Жінку Вольф-

Пісні про поворот мужа на весілє жінки по довшій неприсутности відбили ся особливо виразно в дальматинських верзіях, як се можна бачити з висше зробленого зіставленя. Вони піддержали ся ще змістом дуже популярної словінської баляди.

Заходить питанє, в яких відносинах стоять пісні полуднево-славянскі до словінської баляди. Питанє дуже важне.

Можливі такі евентуальности: 1) або пісні пол.-слов. повстали під безпосереднии впливом західних і дали початок словінським, 2) або противно словінські вплинули на утворенє пол.-славянських, 3) або вкінци обі верзії повстали самостійно під впливом західних первовзорів.

Одначе з тих трьох евентуальностий лише остання певна Обі верзії себто полуднево-славянські пісні про Міну з Костура і словінські баляди про Матвія повстали самостійно під безпосереднім впливом західних верзій. Переходові відміни, коли їх можна назвати переходовими, витворили ся через взаємини обох верзій і через вплив пісень про поворот мужа на весілє жінки.

Постараю ся се доказати, бо доказ потрібний тут доконче, бо на перший вигляд кожда з трьох евентуальностий виглядає правдоподібною.

Полуднево-славянські пісні про нашу тему мають, як ми висше виказали дуже великі точки схожости з словінськими балядами, але виказують побіч того і значні ріжниці. Деякі з тих

дітріха пориває великан Дразіян. Муж „eine raube kutte nahm er, die legt'er an den Leib, Verbarg sein Schwert in Palmen und suchte nach dem Weib". У Дразіяна застає він несподївано свою жінку і пробує її вірність, оповідаючи їй, що В. тепер саме оженив ся. Переконавши ся, що його не забула, убиває Дразіяна і забирає жінку. Паралєля дуже близька: узнає її також Т. Маретіч, який не годить ся на иньші наведені у Халанского (Діґеніс Акріт, Ґуґо Капет і Бова королевич). Književna obznana. Rad 132 (98) 1897, стр. 39 і Kosovsci junaci c. 108. Але все таки не має вона, на мою гадку, нїчого спільного з славянською, хиба о стілько, що перероблено в нїй той сам західний мотив чи тему, який був в романцах про Ґайфера, що разом з иньшими відмінами послужили за жерело полуднево-славянських верзій. Ново-грецька пісня про Діґеніса Акріта дивним дивом пригадує більше словінські верзії; нема в нїй мотиву про підступне відобранє жінки: згадуеть ся птиця-вісник і утеча з жінкою, а також геройська борба з ворогами. Звідки ся подібність, не беру ся рішати; врештою має в собі пісня деякі відмінні мотиви.

ріжниць треба приписати пізнїйшим перерібкам, які мали вже місце на полудн. слав. території; одначе деякі з них належать до складу первісного типу і повтаряють ся стало в усїх варіянтах.

Так прим. цїлий епізод про стрічу перебраного мужа з своєю жінкою, який виступає стало в кождім варіянтї, почавши від найстаршого у Боґішіча N. 7 аж до найновійших, в певнім характеристичнім видї, цїлком незнаний в відмінах словінської верзії і служить спеціяльною признакою полудново-славянських варіянтів. В тім одначе годить ся вповнї з французькими і катальонськими прототипами (хочби з Ґайфером).

В одних і других піснях відбуваєть ся цїла сцена стрічі мужа з схопленою жінкою в хатї насильника. Пилигрим чи монах (отже і стрій перебраного годить ся) дістає запрошенє до середини і дає себе гостити їдою і вином. Тут пробує муж вірність своєї жінки і мусить видїти, як збиткуєть ся за те над нею його страшний ворог. Тому рішає ся зараз його убити і задає йому смертельну рану мечем, схованим під одїжю. Потім уже наступає поворот. Навіть і в італїйських відмінах, де нема убийства ворога повтаряють ся подібні подробиці.

Се сьвідчить ясно, що пол.-слав. піснї переняли сей епізод просто з Заходу а що він грає велику ролю в їх складї то певно, то ї цїла тема перейшла звідтам. В тім упевняє нас ще і мотив про прачки, спільний усїм романським і деяким полудново-славянським верзіям, а знов незнаний у словінських.

Марко Кралєвич йде відбивати жінку і стрічає по дорозї дві дївчини, що занятї біленєм полотна: від них довідуєть ся, де замок Міни[1]). Так само притрафляє ся і „galant'ови“ з „Il Saraceno“.

Піснї про Міну не могли про те витворити ся зі словінських анї не могли вплинути на їх витворенє. Се набирає тим більшої певности, коли порівнаємо иньші мотиви обох наших верзій, а власне тоті, що появляють ся лиш в однїй з них.

З мотивів, які подибуємо лише в полудново-славянських верзіях найважнїйші отсї: а) мотив про війну, б) муж не вертає домів і перебираєть ся в монастири, в) йде відбивати

---

1) Filipović, op. cit. N. XLI, стр. 306. Сей арґумент не тратить вартости, навіть колиб приняти здогад Халанского про вплив оповіданя про Соломона, бо тодї треба б се виводити з романських прототипів, з яких цїла наша верзія повстала (Халанскій, К вопросу о заимствованіях стр. 106 і д.).

жінку, бо знає хто її міг забрати, д) жінка пізнає мужа по кожусї і по кони і дає йому пізнати, що не забула свого давнїйшого подруга, е) за те мусить дізнати наруги від нового, з) за се мстить ся перебраний монах і убиває свого ворога, уживаючи до того всіляких способів, ж) по тім наступає спокійний поворот.

Усїх тих важнїйших мотивів — про меньші не згадую — не бачимо в словінських варіянтах: маємо про те цілковиту певність, що словінські верзії не могли витворити ся з полуднево-славянських, бо коли б так мало бути, тодї б мусїли ті мотиви полишити ся, бо ж вони становлять головний скелет теми.

З другої сторони маємо богато моментів, що промавляють за незалежністю словінських верзій від полуднево-славянських.

Словінські баляди не знають найважнїйших полуднево-славянських мотивів або знають їх в иньшій формі. Се обставина не дуже маловажна, коли вже знаємо, що піснї про Міну повстали з оглядом на західні взори.

Одначе ще важнїйша обставина, що піснї про Матвія Корвіна стоять дуже, дуже близько до романських верзій, далеко близше, ніж полуднево-славянські подібного змісту, які прибрали богато нових подробиць і змінили деякі первісні. Словінські баляди, а властиво варіянти баляди про увільнене жінки з рук насильника не виказують стільки нового і повтаряють лише мотиви західно-европейських взорів, а специяльно старших, французьких. Тут можемо вже на перший вид сказати рішучо, що мотив перенятий.

Знаючи уже загальний зміст обох верзій, зіставимо тепер лише найважнїйші мотиви, а особливо ті, які подибують ся тільки в словінських і романських піснях. (Про те, що деякі з них появляють ся і в дальматинських відмінах піснї про Міну з Костура, буде ще далї мова).

1) В обох верзіях дістає герой зазив зараз по весїлю, щоб йти на війну. Тому покидає свою жінку. Її імя звучить всіляко, одначе усюди говорить ся про її красу, молодість і високе походжене (prelepo mlado deklico-kralico — tanto giuvo e tant gentil, — у Їайфера донька Карла), [= 1 словін. зіставленя]. В пол.-слав. цїлком инакше.

2) Муж вертає домів і не застає жінки; в словінських верзіях довідуеть ся вже про се перед тим від птиці. Дома оповідає йому мати, хто зрабував його жінку (слов. N. 4, італїйські верзії, французькі і іспанські): муж обіцяє віднайти її доконче

і вибирає ся в дорогу на пошукованє (= 4, 6, 7). В пол.-слав. нема цілої сеї частини.

3) Муж дає себе пізнати по перстени. В пол.-слав. нема (= 10).

4) Жінка зараз пізнає мужа і зараз рішає ся утїкати з ним. В пол.-слав. инакше (= 10).

5) Обоє утїкають звичайно на однім кони (= 11). В романських верзіях випроваджує його жінка з своєї стайнї. В пол.-слав. нема.

6) Насильник або сам пускає ся за ними в погоню (французькі, іспанські) або висилає військо, яке герой перебиває (Ґайфер, слов.). В деяких варіянтах не згадує ся про погоню (італ. верзії і словін. N. 4, 5, 6): насильник так перестрашений, що боїть ся її висилати (слов. = 12). В пол.-славянських піснях не подибуємо ніяких натяків на се.

7) Насильник жалує, що стратив любку, яку так дуже любив (італ., бретонські, франц., словінські). В пол.-слав. нема.

Як бачимо, мають словінські баляди аж 7 мотивів і то немаловажних, що подибують ся тільки в романських піснях, а не приходять в полуднево-славянських.

Се, думаю, досить, щоб признати їх безпосередну залежність від романських взірцїв, а з другого боку незалежність від полуднево-славянських що до походженя. Остає лише одно питанє. Звідки взяли ся деякі словінські і романські мотиви, яких нема в сербських і болгарських верзіях і в найстаршій піснї у Боґішіча, в кількох дальматинських і хорватських варіянтах? Ми назвали їх давнїйше переходовими, але більше з огляду на їх територіяльне положенє і трохи відмінний характер, нїж з огляду на їх ґенезу. Нові мотиви повстали тут не так під безпосереднїм впливом словінських баляд, як би можна думати, як радше під впливом місцевих пісень про поворот мужа по 9 лїтах до дому[1]). Баляди

[1]) Число девять відповідає тут загальнїйшому означеню сїм, яке уживане у Нїмцїв, Данцїв, Шведів, Норвежцїв, Анґлїйцїв, Шкотів і ин. та у західних Славян. Погляд висловлений в піснях, що муж позваляє жінцї женити ся, коли не верне до девяти лїт, знаний з сербського народнього права. Др. Ф. С. Кравс пише про се в „Sitte und Brauch der Südslawen“, Wien 1885, стр. 229. Коли чоловіка девять лїт нема з поворотом і нема жадної звістки чи він ще жиє, тодї може жінка віддавати ся. Сей звичай заховує ся ще в Чорногорі, а перед австрійською окупацією панував і в Боснїї. Про число девять і сїм пор. E. Wölfflin, Zur Zahlensymbolik. Archiv f. latein. Lexikographie und

про Матвія, самі посвоячені з тою темою, причинили ся лише до їх спопуляризованя. Так мотив: муж їде на другий день по весїлю на війну перенятий не з словінських баляд, тільки з сербсько-хорватських про „мужа на весїлю жінки“. Слова, які приміром зачинають істрийську пісню[1]) „Kraljević Marko služi cara“ — „Sinoć se je oženia Marko A jutros mu bila knjiga dodje“ або варіянти в збірцї Босанца[2]) годять ся дослівно з початком піснї про поворот мужа на весїлє жінки. В словінських балядах виступає тут усюди число — tri noči.

З того самого жерела походить також і пісня „Marko Kraljević i tri Njemčici“, яка одначе змінила ся під впливом сло-

Gram. IX, Heft 3. Leipzig 1895 с. 343—351, статї Kaegi, Schweizer-Sidler і ин., про се гл. Krauss, Allgemeine Methodik der Volkskunde. Далї статя Андріяна в Mitth. d. Antrop. Geselsch. in Wien за 1901, обговорена мною в „Записках“, де особливо важні славянські доповненя, і розвідка Weinhold'a, Über die symbolische u. mystische Bedeutung von 9; Bouchal, Indones. Zahlenglaube. Globus 1903, т. 84, стр. 228—234 і замітка ibid. с. 360. Про число 9 в боку фолькльорного статя A. L. Lewis'a в антропольоґічній часописи „Man“ за 1903 р. Про число 7 гл. також в „Euphorion“ стр. 388 і д., „Die Siebenzahl in der Dichtung“. Про числа в сербській і хорватській епіцї і в великоруських билїнах є статї дра Маретіча. Також статя Weinhold'a в „Am Urquell“ 1894, стр. 1—2: „Zur Bedeutung der Zahl Neun“ і третїй роздїл працї Daniel'a C. Brinton'a, The Myths of the New World. A treatise on the symbolism and Mythology of the Red Race of America, 1896.

1) Hrvatske narodne pjesme... iz „Naše Sloge“. U Trstu 1879, I, N. 1, стр. 7.

2) Hrvatske nar. pj. II, стр. 422, варіянт Баніча стр. 426, рукописний дальматинський варіянт ч. 160. Також ibid. стр. 423 вар. Кляріча і стр. 421 вар Баніча I. Так само і в анальоґічних піснях иньших народів: в італїйській: „L'á spuzà-la a la dumẽgna al lünesdì a l'è spari“ (Nigra 215), в болгарських: „Зажени се млад Стоіан, ф сѫбота срешту неделья, ф собота булка доведе, ф неделья свадба заправи. Кога іе било понделник, Кралица писмо допрати“ і т. д. (Сборникъ за нар. ум. 1889, I, 39); „А во четвортокъ го оженила, А во петокъ — отъ аберъ му дошолъ, На войска д' одитъ ендекъ да копатъ“ (Миладиновцы: Бълг. нар. пѣсни стр. 91 (і стр. 165); словінські: „Zvečera se Marko oženio, Do sveta mu bela kniga došla, Da bu moral vu rojnicu iti“ (Strekelj op. cit. I, стр. 89); польські: „Jesce z Kasią nocki nie społ, Juz na wojenke odjechoł“ (K. Kozłowski, Lud. Warszawa 1887, стр. 35) або „Raz z nią nocki nie przespał, Na wojenkę iść musiał“ (Kolberg, Pieśni ludu polskiego. Warsz. 1857, I, вар. S.). Так само в французьких, каталянських, провансальських і ин. (C. Nigra, op. cit. стр. 233).

вінської баляди, переймаючи від неї мотив про вхоплене жінки підчас танцю і вигладжуючи иньші подробиці.

Таким чином старали ся ми начеркнути ґенезу нашої баляди і її відносини до иньших подібних пісень. Порівнане, над яким ми довше спинили ся, поможе нам тепер оцінити вартість словінської відміни і розглянути критично деякі її мотиви.

Ми вже пізнали жерело нашої баляди і перевели досить докладно порівнане. Результат показав, що вона цілком від нього залежна, коли беремо на увагу головну основу і найважнїйші мотиви. Одначе та залежність має тут свої границї: словінська пісня бере вправдї ту саму тему, але не перекладає її дослівно, лише перетворює і доповнює. Не все зачерпнено з первісного типу: богато дечого утворено самостійно або перемінено відповідно до артистичного смаку Словінців, богато дечого перенято від їх сусідів. Нинїшний вид піснї се уже скомплїкований продукт довгих часів, в яких не раз зміняли ся люди і погляди. Се й бачимо по тих варіянтах, що доховали ся до нинї. Кілько в них ріжниць, кілько фраґментів всіляких недокінчених гадок, кілько субєктивних додатків!

Розібрати критично матеріял нашої баляди, оцінити його вартість і порівнати його з иньшими продуктами народньої словесности — се задача не легка: вимагає вона спеціяльної монографічної працї, до якої може хтось з часом возьметь ся,студіюючи критично-естетично словінські піснї. Я хочу обмежити ся лише до кількох найпотрібнїйших заміток, які самі насувають ся при порівнуваню словінської баляди з полуднево-славянським матеріялом.

Вже давнїйше зазначили ми деякі спільні прикмети і не хочемо їх повтаряти. Вони вказують на се, що полуднево-славянські піснї впливали значно на творене словінських верзій. Коли се діяло ся, чи тільки в самих початках, коли наші піснї повставали, чи пізнїйше, коли вже були готові, сього не можемо сказати, бо до того не маємо жадних даних: можемо лише сконстатувати, що вплив сей істнував і то певне від часів найдавнїйших. Взаємини між Словінцями були від давна значні, улекшувані близкістю мови і племени. Особливо оживили ся вони за часів турецьких нападів, коли усїх єдинила спільна недоля. Оживили ся саме тодї, коли творили ся героїчні піснї про оборонців від турецької навали і віджвали старі традиції. Тодї то наступала також і виміна народньої лїтератури, чого слїди бачимо не на однім місци. В тих часах розійшли ся і піснї

про Гуніяді, Матвія і иньших героїв далеко по чужих краях і між чужі народи.

В тих часах, а найпізнїйше до XVII в. мусїла на мою гадку наступити остання редакція нашої піснї в такій формі, як її маємо в збірцї під ч. 1. Що по за тим змінило ся, се були лише очевидні додатки або пропуски або незначні проби поправок. Нинї неможливо сказати, котрі моменти основної редакції перейшли від Сербо-Хорватів або перемінили ся під впливом їх репертуару.

Можливо, що до тих часів може належати мотив, як Матвій дурить султана. Він міг повстати як анальоґія до подібного викруту Марка Кралевича, лише прибрав иньші форми відповідно до змісту піснї.

Иньші словінсько-сербські анальоґії мусїли появити ся, коли вже редакція прибрала закінчені форми. До ряду тих впливів зачисляю відміну в 4 варіянтї. Матвій не бере на себе, як деинде турецької одїжи, лише:

„Poslo je po miniški žnidarji
De są mo strili miniški gvant"[1])

і убирається ся в стрій монаший, подібно, як і в усїх полудневославянських варіянтах. Згадка про кравця приходить вправдї рідко, але за те маємо її в старій піснї, опублїкованій Боґішічем[2]). І тут кличе герой до себе монаха-кравця, щоб йому скроїв „чудну доламу".

Перебиранє в монаха (калуђера), як се каже Халанский, locus communis пол.-слав. епоса[3]). Повтаряєть ся воно усюди там, де є лише мова про перебиранє. Навіть жінка Стояна накладає на себе монашу одїж, коли хоче дістати ся до мужа[4]). Що се був загальний звичай, на те вказує і пісня „Краљевић Марко и Махмут Везир", де оповідаєть ся про те, як висвободив Сибінянин Янко і Секула замкненого Марка. Досьвідчений Янко дає тут науку молодому Секулї і радить йому:

---

[1]) Strekelj, op. cit. c. 18; gvant = одїж.

[2]) Богишић, op. cit. N. 86, c. 236; Hrvat. nar. pjesme II, c. 213, N. 48,

[3]) Халанскій, К вопросу об отраженіях сказанія о Бовѣ в сербском эпосѣ, стр. 279.

[4]) Мил. Осветник, Разне срп. нар. п. N. 19 „Љуба Јанковића Стојана"; пор. Халанскій, Юж. сл. сказанія о крал. М. XXXIII, стр. 89 (612).

„Ти обуци рухо калуђерско,
А на главу капу камилавку,
Направи се црни калуђере,
Да идеме у поље косово“[1]).

Монах відповідає в пол. слав. темах середньовічному пилигримови західних і північних народів, з яким стрічаємо ся в всіляких ситуаціях[2]).

Найбільше відбив ся вплив полудново-славянський, а властиво сербський на 4 варіянті баляди. Вона не зближуєть ся цілком до переходових типів, лише приймає поодинокі елементи. Наперед говорить ся в ній про турецькі війни і згадуєть ся про лист від султана. Дальше приходить мотив про перебиранє в монаха, про яких ми згадали висше. Вкінці подибуємо тут ще одну цікаву черту, що повторяєть ся дуже часто в полудново-славянській епіці.

Під час повороту, який відбуваєть ся спокійно, вступає Матвій до придорожної коршми:

„Šo je mimo mlade birtine.
Mlada birtina na pragi stoji,
Taku je mil kral Matjaž govorí:
„„Pernesi je (?) mi polič vina,
Polič vina ali dva,
Bąma pila z vrancam obedva““ (стр. 19).

Се подробиця на позір незначна і маловажна, але вона має для нас велику вартість, бо вказує, що не лише цілі теми

[1]) Милан Ђ. Станић, Срп. нар. песме (јуначке) ч. I. У Београду 1870, N. 8. В анальоґічній пісні у Поповича, Нар. јуначке песме, У Земуну 1859, стр. 70 нема вже перебираня.

[2]) Про перебиранє можна зіставити великий матеріял. Се зроблене в наведених студіях Созоновича і Сумцова, а передовсім у Childa на кількох місцях прим. в I томі при баляді „King Horn“, в V т. при баляді „John Thomson and the Turk“ а крім того ще V, 2, 4, 5, 279, V, 6 і т. д. Також у F. Liebrecht'a „Zur Volkskunde“, 1859, стр. 188–190, у R. Koehler'a, Kleinere Schriften, Berlin 1900, I, 117 і 584—5 і у А. Веселовского, Славянскія сказанія о Соломонѣ и Китоврасѣ и западныя легенды о Морольфѣ и Мерлинѣ. Спб. 1872, стор. 283–4. Усе те дотикає в першій мірі перебираня в пилигрима або монаха (діда). Иньші форми перебираня зачеплені у Liebrecht'a а також в праці А. М. Лободи „Русскія былины о сватовствѣ“, Универс. Изв. 1903, N. 4, стр. 78 і д. і в розвідці А. Веселовского, Сказаніе о красавицѣ въ теремѣ и русская былина о подсолнечномъ царствѣ. Жур. мин. н. пр. 1878, N. 3.

(Marko Kraljević, Junak Sekol і ин.) і епізоди переходили від Сербів до Словінців, але навіть і поодинокі епічні образи.

Повисший образ належить саме до найбільше характеристичних в сербсько-хорватській епіці. Наведу кілька типічних місць для приміру: Марко Кралевич і брат його Андрій пробували на пустім місци, де не було що їсти і пити. Андрій йде до коршми і находить „pred mehanom krčmaricu Maru“ та просить її, щоби йому дала вина за два дукати „jedan meni a drugi vrančicu“ (стр. 21). Так само робить відтак і Марко: він пє і дає „svom' konju Šarinu“[1]).

Коні сербських героїв поять ся завсїди вином і то червоним. Марко Кр. научив свого коня пити вино[2]) і допровадив його таким способом до надзвичайної сили[3]). Пізнїйше нїколи не забував він поїти вином свого найвірнїйшого товариша. Коли його не було, то усї знали, що

„Веħ он пије по механам винце,
Винце пије и поји Шараца“ (свого коня)[4]).

Усї також знали звичаї Марка. В піснї „Sestra Leke kapetana“[5]) виносять слуги Маркови вино:

„Do dva čabra crvenoga vina:
Jedan daše konju od megdana,
Krvav konjic do ušiju dodje,
Drugi popi na pohodu Marko“.

В иньшій піснї „Kraljević Marko i Svilajin ban“, де описують ся приготованя до виїзду, не забуває Марко на коня „I četvrti (put) vinom napojio“[6]). Подібно робили і иньші герої. Згадаю прим. пісню „Краљ Вукашин ухвати вилу и жени се њоме“, де кінь дістає віденського вина[7]) на власну просьбу:

„Господине Вукашине краљу!
Поткуј мени ноге све четири,

---

[1]) Filipović, op. cit. стр. 24.
[2]) Вук Караджиħ, Живот и обичаји нар. српскога. У Бечу 1867, стр. 241.
[3]) Вук К. Рјечник, стр. 346. Халанскій, Юж. сл. ск. Р. Ф. В. XXVIII, стр. 14.
[4]) Петрановиħ, op. cit. III, N. 15.
[5]) Filipović, op. cit. N. 11, стр. 49.
[6]) F. Š. Kuhač, op. cit. IV, стр. 293.
[7]) Богишиħ, op. cit. N. 85, стр. 232.

Немој оштрих завраћати ћавал',
Напој то ме вином од Видина,
И ракије са Демир Капије,
Нагобљи ме мисирском пшеницом".

Се пригадує нам дальший зворот 4 варіянту:

„Pio je sladko ipavčiną
Zoblo je rumeną šenicą" (стр. 18).

Таких примірів можна би, розумієть ся, навести ще більше, бо у кождого героя був геройський кінь, а усї геройські конї і їдять і пють що иньше як звичайні конї[1]). Те саме видимо і у иньших народів; так прим. годують ся росийські конї пшеницею[2]), грецькі ячменем[3]), а наші вівсом і сїном[4]).

Се були б найважнійші слїди сербсько-хорватського впливу в нашій балядї. Як бачимо, нема їх надто богато.

Далеко більше можна сказати, коли йде мова про означене самостійних словінських елементів. Їх є уже далеко більше. Очевидно мусїла бути піснія більше популярна і тому увійшло до неї богато роботи місцевих співаків: звідси набрала вона так самостійного вигляду в обробленю теми і поодиноких епізодів. Перший такий важнійший мотив — про меньше важні не згадуючи — се мотив про птицю, який повторюєть ся в кождім варіянтї, а навіть прибирає розширену форму в відмінї

[1]) Про поєнє і їду коний зібрано лїтературу у Ореста Миллера, Илья Муромец, стр. 182—3 і 260—1; Веселовского в критицї па збірку новогрецьких пісень *Οικονομίδης'α* Ж. м. н. пр. 230, отд. 2, стр. 451 (розмова); Йогож, Южно-русскія былины. Сборникъ отд. русс. яз. и слов. И. А. Н. Т. 36, 1884, с. 17—21, у Аѳанасьева Поэтическія воззрѣнія Славянъ на природу. I, 620 і ин.

[2]) В билинї о Чурилї Пленковичу (Онежскія былины записанныя Ал. Ѳ. Гильфердингомъ. Спб. 1873, N. 8, стр. 75):

„Брала Чурилина добра коня
Вела на конюшни стоялыи,
И сыпала пшену бѣлоярову".

Пор. також ibid. N. 189.

[3]) В новогр. піснї у Sakellarios'a, N. 2 переносить кінь хлопця до дївчини за те, що вона його годувала ячменем. Liebrecht, Zur Volkskunde, стр. 156.

[4]) „Насип коню вівса / По самиї перса, // Та налий водицї / По карі очицї, // Та поклади сїна / По самі колїна". Антонович-Драгоманов, Историческія пѣсни малор. народа. Т. I. Кіевъ 1874, стр. 273. „Дай коникови вівса сїна, А Катеринонцї медувина" (ibid. с. 324). Також ibid. с. 260, 261.

ч. 3. Він ріжнить ся в основі від подібного мотиву в дальматиньских варіянтах.

В тамтих відмінах виступає птиця тільки на те, щоб передати лист від матери або любки. Се чистий тип мотиву: птиця післанець, в якім вона лише сповнює прошене иньших і переносить відомість призначеній особі, звичайно залюбленому хлопцеви або дівчині. Сей тип загально розширений. Ролю післанців сповнює тут соловій, ластівка, зазуля, сокіл, ворон, крук або голубка. Німецька поезія має навіть цілі пісні на ту тему[1]).

[1]) Птиця переносить звичайно листи залюблених: „Die Nachtigall als Botin“ — „Nachtigall, klein Vögelein, Willst du diese Nacht mein Bote sein“ питаєть ся хлопець, потім дає лист „in den Mund“ а птах переносить. Mittler (цитую в скорочених заголовках), Deutsche Volksl. 1865, N. 601, c. 465; Erk, Die deut. Volksl. I, зошит 3, c. 57; Hoffmann v. Fallersleben, Geselschaftslieder I, c. 33 (Frau Nachtigall, mach dich bereit); L. Uhland, Alte hoch- u. niederd. Volksl. 1844, N. 15; K. Simrock, Die deut. Volksl. (Volksbücher т. VIII) c. 174, N. 86; J. Görres, Altdeut. Volks- u. Meisterlieder, 1817 і т. д. Також L. Erk, Deutscher Liederhort 1856, стр. 290; хлопець дає соловієви лист ibid. N. 91a, стр. 239. Соловій знаний також в тій ролї і у Славян прим. „Ach prilet' slavjčku k okenku, Prines od milého novinku“ Kollár, Nar. zpiew. 2 вид. II, стр. 211. Одначе частїйше виступає сокіл: „К њему дође сив зелен соколе, Испод крила ситну књигу нуштн“. Вук, С. н. п. II, 383. „Ой, орлоньку, соколоньку! Летиж в мою сторононьку, Дай же знати родинонцї, І рідной матїнонцї“. Головацкій, Народ. пѣсни галиц. и угорс. Руси. Москва 1878, I, c. 100—1; пор. також Гринченко, III, c. 179, 187, 231. В українській нар. поезії побіч нього іще орел, до якого звертають ся з питанями і просьбами (пор. Голов. op. cit. III, од. 2, c. 22) і ворон, що приносить відомости з побоєвища на просьбу умираючого. Подібно переносить крук в угорській піснї поздоровленє від увязненого (G. Heinrich, Ungarische Volksballaden. Ungarische Revue 18*3, II, стр. 158). Сокіл появляєть ся в славянській поезії, а ще більше уживають його помочи в північних піснях, в шкотських, анґлїйських і шведських.

„O wohl ist mir, mein lustiger Falk,
Hast beides, Zung und Schwingen,
Sollst führen ein Brieflein zu meinem Treulieb
Und nur ihre Antwort bringen“ (Warrens, Schottische Volkslieder, c. 165 і Knortz, Lieder und Romanzen Altenglands, c. 4) або в шведській баляді (Warrens, Schwed. Vl. c. 61, N. 10, Die Linde):

„Und kam geflogen ein Graufalk schnell
Den Brief an Herrn Magnus den bring ich zur Stell'...
Der Falke den Brief in die Klauen nahm
Zu Herr Magnus Hofe geflogen kam“.

Разом з ним виступає одначе „німецький соловій“:

„O Nachtigall, klein Vogel
Willst du mein Bote sein,

В словінській баляді ніхто не просить птиці перенести вістку: про се не згадує ся в жаднім варіянті з виїмкою третього, де птиця сповнює ролю опікуна. Усюди повідомляє вона Матвія з власної волї, очевидно з прихильности до нього. Сей мотив знаний також і у иньших народів, хоч не так дуже як попередній. Птахи грають часто ролю добродійних істот і помагають героям своєю радою (сей погляд стоїть в певній звязи з вірою в переміну людий в птахів і стрічає ть ся в тій формі у богатьох народів)[1]. Птахи виказують також велике розумінє

Und zu dem Reiter fliegen,
Dem Herzgeliebten mein,
Und sagen, dass er komme zu mir" (R. Warrens, c. 252, N. VIII Abendgang; пор. іще Mittler, IV, 5). З иньших птиць згадує ся іще зазуля, ластівка і голубка. Так пр. в німецьких піснях „Der Kukuck als Liebesbote" (K. Simrock, D. d. Volksl. N. 122, c. 221 де нав. паралелї тої піснї) і в українських:

„Ой пошлю я зазуленьку
У чужую крайиноньку
На всю свою родиноньку" (Б. Гринченко, Этнограф. Матеріалы, Т. III, 1889, с. 410, N. 785, а також ibid. стр. 395, N. 714. Ластівка виступає в полудневих піснях (в італїйських, полудневославянських і словінських і т. д.) а також і спорадично деинде, прим. в словацькій піснї „Cože si mi prissla čierna lastovička!" „„Donesla sem ljstok od twogho srdečka"". Pjsně světske, стр. 73, N. 72. Голуб-голубка сповнюють часто ту саму послугу, пр. в нім. піснї Die Taube als Liebesbote Uhland, op. cit. I, 2, 711 і Erk, op. cit. c. 465. Дуже часто виступає птах без близшого означеня, як се є в словінській баляді: прим. в новогр. піснї в „Τραγούδια" (N. 340) наведеній у Liebrecht'a, Zur Volkskunde, c. 181, де милий переказує милій через пташка, щоби на нього чекала. Більше примірів з північних баляд можна найти у Child'a прим. (птах переносить лист) II, 113, 356—360 і д., 365 і д., III, 4, 8, IV, 412, 482, 484 і д., V, 234 (The Gay Goshauk). Про се пор. зібраний матеріял у Потебнї, Замѣтки о 2 пѣснях, Рус. ф. Вѣст. 1879, 2, с. 203 і д., Веселовскій, Юж.-русс. былины. Сборн. т. 36, с. 403—405, Dieterich в Z. d. Ver. f. Volksk. 1902 „Die Volkspoesie der Balkanländer"; idem, Geschichte der byzantinischen und neugriechischen Litteratur. Leipzig 1902, c. 131—2; 150.

[1]) Птахи остерігають прим. в данських піснях і взагалї у ґерманських пр. „Ravengar und der Adler". R. Warrens, D. Vl. c. 26—29, також Die Edda... übersetzt von K. Simrok, 1851, c. 120—121); Гильфердингъ, op. cit. c. 258 (гавран); с. 515 (два бѣлыхъ лебедя); с. 891 (два сызыихъ голуба) і т. д. (в билинї Іван Годинович); Веселовскій, Юж.-русс. был., Сбор., с. 72—3, 138. Дещо находимо в студіях: G. Weicker'a, Der Seelenvogel in der alten Litteratur u. Kunst. Eine mythologisch-archäologische Untersuchung. Leipzig 1902 (особливо розділ II, Die Sirenen, als menschenköpfige Vögel) і L. Hopf,

справедливости. В шкотській пісні не може пташок дивити ся на те, що дівчина шукає свого любка, не знаючи про те, що його убила Lady Maisry і розкриває їй цілу правду[1]). В иньшій знов пісні чує велике обурене на фальшиву любку, що убила свого милого і робить їй справедливі докори[2]). Велику ролю грає рівнож пташок (найчастійше голуб) в балядах типу „Lady Isabel and the Elf-Knight“[3]), де остерігає дівчину або промавляє до її фальшивого товариша. З власної також волї дає птах раду в новогрецькій пісні і помагає братови віднайти сестру[4]). І в нїмецькій пісні стає птах (соловій) в пригодї молодцеви: він будить його і наказує йому скоро їхати до милої, щоби його не покинула[5]). Птахи звіщають також господаря про його „щастє“ в наших (укр.) і взагалї в славянських колядках і щедрівках[6]) пробудивши його зі сну.

Птах остерігає часом не тільки свого улюбленця, але і людий взагалї. Коли в Баденї вибухла холєра в 1832 р., надлетїла нагло птиця з лїса, сїла на голову перехожого мущини і кричала „essts granabiar und bibernäl, so sterbts nid so schnäl“. По тім влетїла до села і так само голосила[7]).

Tierorakel und Orakeltiere, с. 137 і д. Пор. R. Wünsch, Hessische Blätter f. Volkskunde, 1903, с. 151—2. Далї Erk-Böhme, Deutscher Liederhort, 1893, I, с. 29—31, N. 10a і 10b. W. C. Grimm, Altdänische Heldenlieder, Balladen uud Märchen. Heidelberg 1811, стр. 90 і 195—198.

[1]) Warrens, Sch. Vl. c. 50; Jung Huntin.

[2]) ibid. 45 „Graf Richard“.

[3]) Child op. cit. I, стр. 22—62. Навіть в польськім відломку находимо ще характеристичні слова:

„Waleciało ptásie z nowe kamienice,
Oddej sie, Kasinko, Bogu Ojcu w ręce“. (Kolberg, Krakowskie, II, 168; пор. Wisła: Karłowicz, Systematyka pieśni polskich IV, c. 412.

[4]) *Τραγούδια* N. 483. F. Liebrecht, Zur Volkskunde c. 190.

[5]) L. Uhland, Alte h. u. n. d. Vl., 1844, c. 59, N. 20.

[6]) А. А. Потебня, Объясненія малорус. и сродных нар. пѣсень. II, Варшава 1887, стр. 78—82. Ластівка, зозуля, соловій.

[7]) Johann Wurth, Beiträge aus Niederösterreich. Zeitschrift f. deut. Alterthum 1859, IV, стр. 26. Вкінци найбільше анальоґічний примір власновільного повідомлюваня стрічаємо в новогр. пісні про Девґенія Акріта (Г. Дестунисъ, Разысканія о греческихъ богатырскихъ былинахъ средневѣковаго періода. Сборникъ И. А. Н., 1883, стр. 15 і д.). Коли Акрит орав, прилетїла пташка, сїла на його плуг і повідомила його, що його дім знищено а жінку уведено.

Найважнійшим одначе продуктом словінським зістає ся цілий опис схоплення Аленчіци. Нічого подібного не маємо деинде, анї в славянських анї в ґерманських піснях. Правдоподібно мусів він повстати під впливом побутових обставин, бо танцї на вільнім просторі були в загальнім звичаю у полудневих народів прим. у Сербів, Словінцїв і Румунів. Про се істнує цілий ряд словінських пісень. Усюди вертає той сам образ: під липою стоїть стіл, а побіч відбувають ся танцї. Особливо близький до нашого образ в піснї про схоплене дївчини дїдьком (Štrekelj c. 139, N. 83). Товариство танцює. В тім появляєть ся „stari mož", випитуєть ся хто найлїпше танцює і каже:

„Po čim raje prodajate?"
„„Ene po zlatu belimu,
Ene po zlatu r'menimu"",

далї дає румен злат і танцює.

В иньшій піснї (Strek. N. 82, c. 183) говорить ся знов про липу, стіл і танцї:

„Tam stoji lipa zelena,
Spoda pa miza mirneta;
Tam se ljepi pûbi zbirajo".

Липа і стіл приходять також в иньших піснях прим. Strek. N. 795—840. Липа, як місце сходин залюблених повтаряєть ся в ріжних балядах так славянських як і чужих[1]).

Намовлюванє під час танцю витворило ся також самостійно, одначе з оглядом на конструкцію прототипу. До сього мотиву можна би врештою дібрати досить паралєль, але вони не мають близшої звязи з словінською формою[2]).

Сама утеча описана в пісни дуже подібно, як в французьких і каталянських верзіях. Мотив про коваля вплетений цілком самостійно на словінськім ґрунтї, але не новий. Його стрічаємо дуже часто в оповіданях, переказах і новелях всіляких народів, між иньшим також у лужицьких Сербів. Численні паралєлї зібрані у Келєра: там зібраний також і ма-

[1]) Пор. приміром замітки Böhme, op. cit., I, c. 590, II, 215—218 і Колляра в його збірцї словацьких пісень.

[2]) Прим. Zlatý zubok в 5 зошитї збірника Škultety - Dobšinsky — Slovenske povêsti 1860, c. 437—8. C. Nigra, op. cit. стр. 114 і д.

теріял дуже близького мотиву **взуваня черевиків другим боком**, себто запятками на перед[1]).

Цілий епізод мусів звернути на себе увагу: подибуємо його також і в другій пісні про Матвія. Таких врештою переношень цілих зворотів і уступів можна би навести далеко більше. Сам початок приміром першої пісні повтаряєть ся з малими змінами і в пісні про женитьбу і смерть Лямберґара[2]):

„Mladi Lamberg se oženil,
Sprelepo ženo je vzel
Sprelepo Alenčico,
Mlado polsko deklico“ —

а зворот „na sred Turčie globoke“ приходить в численних піснях[3]). Таксамо і з гарним порівнанєм Матвія з косарем: його знаходимо в пісні про дївчину-воячку[4]):

„Gor in dol po kamre dirja
In Turke doli deva,
De jih za njo leži,
Kakor snopovja za ženci,
Ali trave za kosci“.

Вкінци належить іще згадати, що і імя Матвієвої жінки повторяєть ся в иньших піснях. Те саме імя має жінка Марка Кралевича і Лямбеґаря: дївчина-воячка називаєть ся теж Аленчіцою; крім того знаємо „Ribnišku Alenčicu“ і „Desetnicu A.“[5]).

---

[1]) R. Koehler, Kleinere Schriften II, стр. 561 (Über Zambelini Libro di Novelle antiche, при числї 24) і I, стр. 381 – 2. Особливо часто в німецьких переказах. J. v. Negelein, Die Stellung des Pferdes in der Kulturgeschichte, Globus т. 83, 1903, с. 349 і там же наведені Henne am Rhyn, Die deutsche Volkssage im Verhältniss zu den Mythen aller Zeiten und Völker, 2 Auflage, Wien 1879, O. Schell, Bergische Sagen, Cebersfeld 1897, с. 565. Fr. Krönig і O. Schell, Sagen aus Nildergebra und der Burg Lohre, Urquell, 1898, с. 127.

[2]) Strekelj, op. cit., с. 50, N. 18.

[3]) Приміром Strekelj op. cit. с. 88, 95, 98, 100, 101, 103 і т. д.

[4]) Strekelj, с. 99, 96, 98, 101, 102. Подібне порівнанє стрічаємо і в поезії иньших народів. Пор. Сумцов, Этюды объ А. С. Пушкинѣ, Рус. фил. Вѣст. 1894, XXXII, стр. 58 і нав. там Ждановъ, Кь лит. ист. рус. был. 44, 221 і Потебня, Объясненія малор. пѣс. II, 129—134. Подібні образи є прим. і у Кадлубка; пор. Er. Sulimczyk Świeżawski, Odblaski ziemi swiętej w literaturze polsko-łacińskiej XII (XIII) wieku. Wisła 1905, II, с. 199.

[5]) Rutar догадував ся тому, що під іменем Аленчіци криєть ся якась мітольоґічна особа, але так далеко не треба мабуть сягати. Замічу, що побіч Аленчіци загально розпросторене імя Marjetica.

Отсим прийшли ми вже до кінця студій над першою балядою. Лишаєть ся тільки питанє про її історичну сторону, але на нього не можна дати доброї відповіди. В житю Матвія нема ніякої стичної точки з нашою балядою; так само в історії Гуніяді і Ульріха Ціллї. Обяснен Рутара, що баляда повстала під впливом оповіданя про небезпечну їзду жінки Матвія, Беатріче з Італії на Угорщину і про її побоюваня, щоби не впасти в руку турецьких загонів, не виглядає дуже правдоподібно. Одначе щось більше певне не можна поставити. Можливо лише, що імя Матвія опинило ся в нашій баляді анальоґічно до пісень про Марка Кралєвича, до чого могли би помочи оповіданя про перебиранє Матвія, які кружили загально між народом і мали початок в правдивих подіях з житя короля [1]).

VIII.

Словінські баляди і пісні про Матвія, а спеціяльно баляда: „Матвій освободжений з неволї при помочи доньки турецького царя".

Друга пісня про Матвія займаєть ся неволею і освободженєм [2]) і знана в двох відмінах.

Три рази воював Матвій з Турками щасливо, аж за четвертим разом дістав ся до темної темниці, до вежі.

„Še pride Turka kralja hči
Naj mlajši hči Margetica.
Ga v okenci zagledala,
Se v njega je zagledala.
Tak reče mu Margetica:
„O kaj ti pravím, kralj Matjaž,
Prelepi kralič ogrski!
Še danes živ boš ti ostoû,
Ti jutre Turk bo glavu vzoû".

[1]) Тих оповідань знаємо ще й тепер богато: доховали ся вони у Угрів, Словаків і Русинів. Про перебиранє Матвія в цїлях воєнних гл. врештою Bonfinius, op. cit. Dec. IV, Lib. VIII, c. 523. Csuday op. cit. I, c. 461. Franz Pulszky, Die Renaissance und König Matthias, Ungarische Revue, 1890, VIII, c. 665. Szalay, op. cit. III, стр. 316.

[2]) Strekelj, op. cit., стр. 24—31, N. 9, 10a—č. N. 9 взятий з „Torbice jugoslavjanske mladosti" III, 66—67; N. 10 був надрукований два рази; в ред. c. у St. Vraza, op. cit., c. 22—25, а в редак. č. у Scheinigga, op. cit. c. 9—13, том IV. Редакції a і b видано по раз перший з рукописів Врава і Прешерна.

Дай менї нагороду, а випущу тебе! Матвій питаєть ся, чи має їй дати срібла-золота, чи чого иньшого і довідуєть ся, що Марїетіца хотїла б його мати за мужа. Відповідає, що се неможливо, бо — як каже:

„Doma imam svojo ženko,
Tri mlade sinke imam ž njo,
Mi turen boš odpirala,
Med njimi se boš zbérala".

Марїетіца не чекає довго. Зараз упиває Турків вином, бере ключі і отвирає темницю. Потім лагодить пять коний, забирає всякого добра і утїкає з Матвієм до його вітчини. Щоби відвернути увагу погонї, уживають і тут способу перебиваня підков, подібно як і в першій піснї, а крім того ще помочи перстеня, який мав власть розсувати воду і лишати суху дорогу, але так, що нїхто сього не міг видїти. Турки дають себе над рікою здурити, що утїкачі перейшли по гребли з накиданого каміня і роблять так само. За той час прибувають Матвій і Марїетіца до дому. Його жінка невдоволена з того, що муж привіз собі коханку і дає се відчути Марїетіці, ставлячи її в дуже неприємне положенє. Одначе тут показує себе Матвій рішучим і каже шанувати свою любку, яка його випустила з темницї.

Варіянт сеї піснї виказує кілька важнїйших перемін. Зачинаєть ся заспівом, запозиченим з першої баляди: Lepa je krona ogerska", почім описуєть ся темниця вхопленого Матвія:

„Notri je bil let indan,
De ne vidil beliga dné
Ino sonca rumeniga"

Бачив лише Марїетіцу:

„Ona je k nemu tekala,
Kratke čase delala"

і заговорила раз до нього так:

„Ak me češ, Matjaž, uzét',
Jest te čem rešit z' ječe".

Матвій не годить ся на те, бо має любу жінку і дїти, але обіцяє її віддати за молодшого брата:

„Matjaž kakor jest,
Krono ima lepo, kakor jest".

Маріетіца пристає радо і повідомляє його зараз, що утече з ним в день сьв. Марії. Потім іде уже оповідане цілком так само як в першій пісні (N. 9). Лиш на кінци віддає Матвій товаришку утечі свойому брату на жінку:

„Ta čas po farja pošlejo
De jih precej undukaj poročijo“.

Отся баляда і її варіянт записані в полудневих частинах словінської території, в Країні і Ґориції. Звідси нема нічого дивного, що стрічаємо її і у пограничних Хорватів з Істрії.

Хорватська баляда[1]) перенята без сумніву від Словінців, на що вказує скорочена форма і брак закінченя, себто повороту до дому, і мусїла приняти ся в новійших часах. На сю гадку наводить нас ся обставина, що в представленю намовлюваня до утечі скомбіновано арґументацію обох варіянтів словінських. Згадуєть ся про срібло і золото, так як і в першім варіянтї, але побіч того повтаряєть ся з другого місце про сватанє за брата Новійше походженє не стратило б навіть тоді на певности, коли б припустити, що мотив про обіцянє срібла-злота приходив також і в другім варіянтї, лише з часом затратив ся, бо і тоді зближаєть ся до нього хорватська відміна мотивом про сватанє за брата, якого нема в першім, очевидно старшім варіянтї. Так отже чи приймемо її за комбінацію обох словінських варіянтів, чи за відміну другого — все буде один результат.

Поперед усього висуваєть ся знова питанє про ґенезу нашої баляди і про її вартість що до змісту. Знова мусимо поглянути і розважити, чи її зміст оріґінальний і незалежний від жадних взірців, а тим самим до певної міри опертий на дійсних, історичних подіях, чи може перенятий з готового вже матеріялу иньших народів, а коли б так було, то як його перейнято і оброблено.

На перший погляд може дійсно видавати ся, що пісня цілком незалежна, бо має деякі стичні точки з історичними фактами.

Коли приймемо, що під іменем Матвія доховали ся тут спомини про Гуніяді, то дуже легко впадає в очи його неволя у Джураца Бранковича і увільненє з неї за приобіцянєм засватаня Матвія з сербською княжною. Се дуже підходить до другого варіянту, де дуже виразно підчеркуєть ся мотив сватаня

[1]) Hrvatske nar. pjesme... iz „Naše Sloge“ II, стр. 59—61, N. LXII. Lipa Dore i knez Matijaš (в відділї женських).

за брата, отже за особу неприсутну. Можна б про те припустити, що в пісні злучено і скомбіновано історичні спомини про Ів. Гуніяді і його сина; спершу могло усе говорити ся лише про Гуніяді, який вийшов би отже з неволї, приобіцявши оженити свого сина Матвія з донькою деспота, а потім доперва, перенесено цілу подію на Матвія, через що впроваджено в пісню ту неясність і двозначність, яку бачимо в другім варіянтї. Сей здогад міг би бути дуже правдоподібним, коли-б не те, що дальший перебіг пісні цілковито не годить ся з дальшою історією увільненя Гуніяді і коли-б не иньші мотиви, про які дальше скажемо. Гуніяді увільнив сам деспот за обіцяне подружє; тут не може бути мови про намовлюванє до сватаня в замін за випущенє з темниці, а що найважнійше про утечу, як діло „королївської“ доньки. Коли б навіть припустити, що нарід міг щось подібного оповідати і з нагоди увільненя Гуніяді, то все таки можна би се віднести лише до другого варіянту, який в порівнаню з першим виглядає на новійшу формацію.

Можливий і другий здогад, що пісня повстала під впливом факту про поворот Матвія з пражської „неволї“ і про його заручини з Катериною. Матвій дістав ся на волю за ціну (хоч не виключно) свого подружя і тому могли бути поголоски, що любка вивела його на волю. Але приймаючи се, знов не можемо собі вияснити, по що тут утечі, коли сам батько на усе годить ся, по що оповіданя про лишену дома жінку Матвія, або про обіцянку сватаня за брата.

Бачимо про те, що при значних натяках на історичні факти, не можна припустити чисто історичного походженя баляди, хиба признати їх вплив на її формованє і злученє з іменем Матвія. Відкладаючи се на пізнійше, коли пізнаємо близше складові мотиви баляди, мусимо тепер звернути ся по раду до продуктів народньої творчости сусїднїх і дальших народів, аби переконати ся, чи нема там може подібних мотивів, які би більше підходили під зміст нашої баляди і яснїйше означили її жерело, ніж історичні дані, що в неоднім відмовляють нам своєї помочи.

І знов звернім ся наперед до найблизших сусїдів, до полуднево-славянських народів, а спеціяльно до Сербів, маючи тепер більше управненя, коли показало ся при розслїдї першої баляди, що істнував їх вплив на Словінців і що були тїснїйші взаємини між обома народами.

Дійсно, у Сербів стрічаємо дуже подібну пісню про освободжене з неволї Марка Кралевича при помочи доньки султана, себто пісню знану під заголовком: „Марко Краљевић и кћи краља Арапскога“[1]), або „M. Kr. prevario Arapku djevojku“[2]). Варіянти не дуже ріжнять ся між собою, тому збираю усї подробицї в одну схему, беручи за підставу варіянт Боґішіча і Вука.

Мати Марка Кралевича питає ся його, чому він тепер „гради млоге задужбине“, або як в иньшім варіянтї (Newen), чому йому сохне рука. На те син оповідає, як дістав ся на волю з арабської темницї і як допустив ся при тім великого гріха, за який тепер покутує. Араби зловили його і кинули „на дно у тавницу“, де він перебув цїлих сїм лїт:

„Нит ја знадох, кад ми љето дође,
Нит ја знадох, кад ми зима дође“[3]) (Вук).

Неволя була тяжка. — У Bos. 1:

„Pa me muči mukam svakojakim,
Danom muči, noću ne da spavat“.

Осьмого року одначе полекшало йому трохи, бо йому сприяла донька арабського короля. Вона залюбила ся в нїм і приходила до нього ранком і вечером (Вук, Боґ., Качан. 132), а на-

---

[1]) Вук Кар., op. cit., II, стр. 376—379, N. 64 і Filipović, op. cit. стр. 325 - 328, N. XLV.

[2]) Богишић, op. cit., стр. 16—17, N. 4; Bosanac, Hrv. nar. pj. II, стр. 44—5, N. 13 = Бог. N. 5; стр. 45—52, N. 14; в додатку до збірника надруковано 6 варіянтів (стр. 347—354) в досить значних витягах. Дальше буду їх означувати порядковими числами: 1 = Алячевич (с. 347), 2 = Іліч, 3 = Маркович (с. 349), 4 = вар. Павлюнка (с. 350), 5 = Павлїнович, 6 = Трнский. Сей послїднїй варіянт дальматинський, зближений до Вукового. Варіянти сеї піснї стрічають ся також в численних болгарських варіянтах, які підпали значним скороченям і додаткам з иньших тем і правдоподібно перейшли від Сербів. Гл. 1, 2) Сборникъ за нар. ум. II, стр. 94, III, стр. 95—96; 3) Сборникъ отъ Български нар. пѣсни, Собр. С. Б. 1884, N. 2, с. 16; 4) Качановскій, op. cit., N. 132, с. 280—288 (М. Кралевича ищетъ его мать); 5) idem, N. 171, с. 403—404, в звязи з піснею N. 170 (Марко Кр. убиваетъ дѣвушку Арватку); 6) Миладиновцы, op. cit. N. 54, с. 63—65 (Марково исповѣдвање) і у Йорданова, с. 80, N. 29. Сю тему з огляду на піснї про М. Кралевича обговорює і Халанскій, op. cit., с. 443—452, який наводить крім того сербський варіянт з „Neven“ 1855; її присьвячено також місце в його ж розвідцї „К вопросу о заимствованіяхъ“. Р. Ф. В. 1884.

[3]) Се повтаряєть ся в усїх сербських і болгарських варіянтах.

віть серед ночи (Bos. 2, 3) та приносила йому їду і убране (Bos. 14 і 4), жалуючи його тяжку долю (Bos. 14, ona mlada srca milostiva). Одного разу відважила ся вона заговорити до Марка на тему його освободженя:

„Не трун', јадан, у тавници Марко!
Већ дај мене твоју вјеру тврду,
Да ћеш мене узет' за љубовцу,
Да избавим тебе из тавнице“ (Вук);

або у Босанца 14:

„Da ja znadem, kraljeviću Marko!
Da mi možeš trvdu vjeru dati
Da ti n'jesi vjeren ni oženjen,
Da češ, m' odvest Prilipu tvojemu
I da ćeš se oženiti za me,
Puštila bih tebe iz tamnice“[1]).

Марко рішаєть ся скоро, паде перед нею на колїна і присягає, що не має анї жінки анї дїтий, що возьме її за жінку і не покине нїколи[2]). Се розрадувало дївчину: отворила зараз темницю і випустила свого любка; потім вибрала пару коний, вложила на них мішки з дукатами і пустила ся з Марком в дорогу.

Доти годить ся полуднево-славянська верзія з словінською. Закінчене виглядає инакше, більше траґічно. Марко приїздить на попас і приглядаєть ся лїпше своїй товаришцї. Чорне лице і білї зуби викликують в нїм обридженє: витягає зараз шаблю і ранить її смертельно. Дївчина просить його, щоби не лишав її на поли, але він не хоче навіть слухати її і вертає домів. В варіянтї у Босанца закінчене трохи відмінне. Марко покидає дївчину серед пущі а сам утїкає до дому, не слухаючи її жалів і просьб:

„Kraljeviću, milo moje drago!
Vodi mene Prilipu b'jelome.
Ako ne ćeš mene za gospodje,
Vodi mene za robinje,
Da ti metem dvora bijeloga
I po dvoru da činim izmete“.

---

[1]) Сей мотив находимо у всїх варіянтах в дуже малих відмінах (Bog. 5, Вук 64, Bos. 14, 2, 3, 6, Качан. 132, 171; трохи відмінно, бо з заміною роль у Милад. N. 54; без зміни у Сбор. от. н. пѣс. N. 2.

[2]) В усїх варіянтах майже дословно.

Той сам мотив, що дівчина хоче стати хоч би і слугою, коби лише у милого, повтаряєть ся і в болгарських відмінах у Качановського (N. 132, 171), а також, як се зараз побачимо, і в иньших, чужих верзіях.

Халанский займаючи ся розбором сербських і болгарських пісень про висвободжене М. Кралевича з неволї, зближував їх спершу з оповіданями про Бову королевича, власне з тим місцем, де оповідаєть ся про його неволю у Маркобруна і про утечу[1]). Одначе ся паралеля не може остати нічим більше, як лише паралелею до мотиву: герой в неволї, донька цїсаря залюблюєть ся в нім і стараєть ся його з'єднати для себе; він не стоїть в жадній близшій звязи з темою розбираних пісень. Се признав потім сам автор в своїй працї про Марка Кралевича і навів виїмки з хронїки Дуклянського попа з XII в. на доказ, що вже тодї була наша тема знана. Тим одначе не хотїв він звязувати їх степенем зависимости, лише мав на гадцї звернути увагу на розширеність і популярність теми.

Безпосереднє жерело сербсько-болгарських пісень видить автор в византийській поемі про Дїґенїса і Акріта, яка була звісна у Славян в виїмках знаних під назвою „Дѣяніе и житіе Девгеніево-Акрита“[2]).

Пригляньмо ся сьому жерелови, себто шестій книзї поеми, що містить опис неволї і увільненя сина Антіоха, представлений в оповіданю Дїґенїса[3]).

Син Антіоха дістає ся до неволї великого еміра з Мерфеке, Апльоравда. По трьох лїтах полюбила його донька еміра і коли не було батька в краю, тодї

„*Καὶ σύντομα τὸν ἔλυσεν, ἄνδρα νὰ τὸν ἐπάρῃ·*
Καὶ δὴ μετὰ βουλῆς μητρὸς ἄρχοντ' αὐτὸν ἐποῖκε“·

---

[1]) Халанскій, К вопросу об отраж. сказанія о Бовѣ королевичѣ в сербском эпосѣ, Р. Ф. В., XXI, с. 270 і д. Пор. також рец. Маретіча в „Krit. obznana“, стр. 29 і замітку в його ж працї „Kosovsci junaci“ стр. 19.

[2]) Гл. А. Веселовскій, Отрывки византійскаго эпоса въ русскомъ, Вѣстникъ Европы, 1875, V, с. 750—775 і Халанскій, op. cit. с. 451, де нав. Пыпинъ, Очеркъ лит. ист. с. 85 і д. і Галаховъ, Ист. р. слов. I, с. 405 і д.

[3]) C. Sathas et E. Legrand, Les exploits de Digénis Akritas, épopée byzantine du X siècle, Paris 1875, c. 132 і д. Лїтература про Дїґенїса зіставлена у K. Krumbacher'a, Geschichte der byzantinischen Litteratur, II Auflage, München 1897, c. 827—832. Пор. також K. Dieterich, Geschichte der byzantinischen und neugriechischen Litteratur Leipzig 1902, c. 93—101.

Син Антіоха вибрав раз пору, що могла надавати ся до утечі і почав її намавляти до утечі:

„Εἶπε τήνδε καὶ τὴν βουλήν, ἐξεῖπε καὶ τὸν φόβον
τοῦ πατρὸς αὐτῆς ἀμηρᾶ, μήπως τὸν ἐξανοίξῃ
εὐθὺς ταύτην ἠνάγκαζεν ἔρχεσθαι σὺν ἐκείνῳ“.

Дівчина бояла ся йти в так далекі сторони, але коли він на її питанє *„καλέ μου, μὴ μ'ἀφήσῃς“* відповів, що її ніколи не покине і оженить ся з нею та присяг, що того додержить, рішила ся з ним утікати. На се годить ся також мати дівчини; приготовлюють ся коні, гроші і усе найліпше з батьківського майна і утеча зачинаєть ся щасливо. Одначе в дорозї син Антіоха лишає дївчину коло одного жерела і вертає домів, не зважаючи на її просьби.

Халанский признає, що обі верзії так близько підходять до себе і так годять ся в деяких подробицях зі собою, що не стоїть ніщо на перешкоді, щоби признати з дуже великою правдоподібністю їх звязь ґенетичну і то в тім виді, що епізод Діґеніса дав привід до зложеня полуднево-славянських пісень. Подібність дійсно велика і не можна її заперечити. В обох верзіях дістаєть ся герой до арабської неволї, позискує любов доньки короля або еміра і клене ся, що не має жінки та додержить слова і утікає з нею до дому. Годять ся також деякі подробиці, як приготовленя до утечі: забиранє богацтв і випроваджуванє коний, останнїй попас над жерелом (на що автор звертає спеціяльну увагу так як і на подробицю про неприсутність батька, про яку згадує варіянт болгарський у Міладіновців) і жалї дївчини в хвилї, коли герой від'їздить.

Одначе між обома порівнуваними темами заходять також не меньше важні ріжниці і то не лише в подробицях, але і в головній темі. Передовсїм не має грецька верзія того „невільницького настрою“ що сербська. Про темницю і про тяжке бідованє увязненого цїлком не говорить ся, а сама донька не робить нїчого на власну руку, не ризикує богато, тільки йде за радою матери. Тут більше якогось вихованя і практичности. Донька еміра любить вправдї сина Антіоха, але не робить йому пропозиції до утечі. Противно, вона довго вагаєть ся, чи її можна на се зважити ся і рішаєть ся доперва за радою матери. Утеча залежить тут від сина Антіоха. Він прийшов на сю гадку і він намовляє дївчину, не щадячи присяг і обіцянок. Сам характер утечі не має нїчого таємничого: при помочи матери,

а що найважнійше в неприсутности батька, можна було все дуже добре перевести. Вкінци і конець не такий траґічний, бо син Антіоха не убиває дівчини, тільки полишає її на власні сили. Не кажу вже про се, що саме випущенє увязненого відбуваєть ся не безпосередно перед утечею і що тому нема згадки про ключі, або про підпоюванє, як се бачимо в полуднево-славянських і словінських верзіях.

Сї ріжницї не виключають можливости здогадки Халанского лише її обмежують. Се обмеженє потрібне ще більше з тої причини, що цілком подібний мотив стрічаємо також і деинде і то в такій формі, яку безперечно можна б уважати за посередну з огляду на деякі подробицї, що з одного боку вяжуть ся з грецькою верзією, але з другого зближують ся до полуднево славянських, а в части і до словінських.

Маю на думцї цикль баляд зібраних у Чайльда під назвою „The fair flower of Northumberland“[1]). Вони знані в Анґлії, Шкоції, Данії, Норвеґії, Швеції і Німеччинї і передають таку тему[2]): Молодий лицар сидить в темници. Одного разу стоїть він коло вікна і бачить доньку властителя темницї, як та переходить. Кличе до неї: „Гарна дївчино, змилуй ся та зжаль ся наді мною; вкради ключі і випусти мене звідси“. Дївчина очевидно знає, хто сей вязень, бо відповідає: „О я знаю добре, що ви мене не потребуєте. Таж у вас є жінка і дїти!“ Тодї лицар присягає їй на Христовий вінець, що він ще не жонатий. Дївчина дає ся тим переконати, йде до комнати свого батька і викрадає ключі з під подушки. Потім відмикає стайню, вибирає найлїпшого коня і випустивши лицаря пускаєть ся з ним утїкати. По якімсь часї приїхали вони до лїса і тут казав їй лицар злїзти з коня і остати, розкриваючи цїлу правду:

„Бо я тебе не потрібую вже,
Я маю в дома дїти і жону“.

Се прибило дївчину, але вона таки не хоче розставати ся з лицарем і просить його, щоби взяв її принайменьше на слугу. Лицар не хоче і на се пристати, бо має лїпші слуги — і від-

---

1) J. Child, op. cit. I, N. 9, c. 111—118 „Гарна цьвітка з Northumberland“.

2) Після варіянту C., передк. з Buchan, Ballads of the North of Scotland, II, 208 і переложеного в збірцї P. Варренс, Schott. Volkslieder der Vorzeit, N. 31, стр. 137.

їздить, а дівчина вертає до дому, хиляючи зі стиду і страху голову перед вітцем і матїрю.

Се теперішня форма теми, значно скорочена. Ширшу редакцію знаємо з XVI в., надруковану у Чайльда під числом 9А. Вона іще більше пригадує славянські пісні на ту саму тему.

Був колись король, уроджений в Шкоції, що дістав ся до неволї і мусів там мучити ся. Його взяли в тяжку і таку невигідну темницю, що не міг навіть простягнути ся. І раз, коли він так томив ся, прийшла до нього донька ґрафа, прийшла гарна як ангел. Вязень побачивши її перед собою, почав говорити з сльозами в очах: „Гарна панї, змилуй ся надімною і не дай менї вмирати в темниці!“ Дівчина відповіла: „Як я маю змилувати ся над вами, коли ви ворог нашої вітчини“. „Нї, панї — каже вязень — я не ворог. Я прийшов тут з великої любови до вас“. Дівчина не довірює: „Як же ти міг прийти з любови до мене, коли ти маєш жінку і дїти“, а тодї вязень: „Я присягаю на сьв. Трійцю, що не маю нї дїтий, нї жінки, ніде, навіть в своїм веселім краю, в Шкоції! Як мене пустите на волю, я обіцяю оженити ся з вами; ви призначені панувати над замками і містами і королювати в будуарах“. Сї слова підбили цілком серце дівчини: вона йде скоро в комнати батька, краде його перстень, аби помогти вязневи, збирає тайком богато золота, вибирає пару гарних коний, а усе на те, щоби втекти з королем. Відтак посилає „слугу“ з перстенем, щоби увільнити вязня. Увільнений сїдає на коня і утїкає з дївчиною. По дорозї приходять над зимну ріку. Дївчина боїть ся, але йде далї, бо на усе зважуєть ся — як сама каже — з любови до короля. Як вже були коло Едінбурґа признав ся король, що має жінку і дїти і питав ся, чи схоче бути його любкою. Дівчина обурила ся дуже: „Ти фальшивий і невірний королю! Як можеш такий бути; не безчести мого імени, але витягни меч і скінчи мій стид“. Одначе король лишив дівчину і від'їхав. На се надіспіли два анґлїйські королї і забрали її до її батька.

Иньші варіянти стоять недалеко обох наведених: в трьох з них повтаряєть ся згадка, що дївчина хоче бути служницею у фальшивого любка. Дунські й иньші північні пісні зближують ся в першій половинї до анґлїйських і шкотських; друга половина виказує деякі ріжниці. І тут в норвежськім варіянтї В. стрічаємо ся з мотивом про охоту служити у зрадника.

Північні верзії нашої теми вказують виразно, що вона не обмежена на Грецію і полуднево-славянські краї, лише загально

звісна й розпросторена. Анґлійська верзія А. стоїть навіть близше до сербської ніж грецька. В ній маємо опис тяжкої неволї і мотив про охоту служити. Дївчина виступає самостійно без нїякої помочи і робить усе з любови до вязня. Про матїр, неприсутність батька і увільнене з неволї богато скорше перед утечею нема тут найменьшої згадки. Утеча наступає безпосередно по умові і увільненю і має характер дійсної утечі.

З другого боку годить ся вона з грецькою верзією в деяких основних мотивах. Ще більше впадає се в очи в відмінї С. І в північних і грецьких верзіях виходить початок намовлюваня не від дївчини, лише від хлопця, в обох не має вона з початку довіря і треба її довше переконувати, в обох кінчить ся усе меньше траґічно, бо вязень не убиває її, тільки лишає.

З висше сказаного бачимо отже, що тяжко рішити, що послужило жерелом полуднево-славянських і словінських пісень. Та сама тема розроблена і у північних ґерманських народів і у Славян і у Греків і розвинена так, що її поодинокі мотиви і епізоди повтаряють ся то в піснях одних народів, то в піснях иньших. Ґрупуючи усе по близькости деяких характеристичних мотивів дістаємо такий образ:

1) Верзії пол.-славянські, півн.-ґерманські і верзія грецька творять одну ґрупу в порівнаню з словінськими верзіями. В них згадуеть ся — в противенстві до словінських — обман вязня і його зрадливе поступоване. Усюди, без огляду на се, хто зачинає намовлюванє, старається вязень піддурити дївчину і переконати її, що не має анї жінки анї дітий і що додержить їй слова, а пізнїйше розкриває їй сумну правду і або убиває її або лишає серед поля, не зважаючи на її просьби, навіть на се, що хоче стати його слугою. Утеча представлена в них завсїди без погонї і більше спокійно, зі згадкою про відпочинок над жерелом або в лїсі, де вязень скидає з себе маску любови і вірности. Цїла друга половина верзії, себто утеча і полишенє дївчини навязує тут до численних баляд про зведенє дївчини і її смерть або опущенє зі сторони зрадливого любка. Численні паралєлї наведені у Чайльда[1]) в 4 числї першого тому, у Карловича[2]) і у Сумцова[3]), а найбільше схожости виказують нї-

[1]) Child, op. cit., I, c. 22—55. [2]) J. Karłowicz, op. cit., Wisła.

[3]) Сумцов в рецензії на твори Романова в „Отчотї о присужденіи премій Макарія“. Записки Имп. А. Наукъ, т. 75, с. 164—5. Рецензент приходить до результату, що між піснями всїляких народів про уведенє дївчини „прямой зависимости не замѣтно“.

мецькі баляди і деякі польські. Для прикладу наведу пісню знану під заголовком „Stolz Sieburg“. Співом принаджує до себе Сібурґ доньку короля: вона сама хоче з ним їхати. Приходять на зелене, цьвітисте місце і сідають до відпочинку. Тут стинає їй С. голову.

Серед тої ґрупи зближуть ся до себе пол.-славянські і північно-ґерманські відміни мотивом „служби“ і иньшими прикметами, які не приходять в грецькій відміні, що має богато самостійного і нового і зближуєть ся до полуднево-славянських мотивом „жерела“. Крім того звязують ся по части північні відміни з грецькою відміною мотивом „хлопець намовляє до утечі“.

2) Словінські варіянти творять окрему ґрупу при усій згідности в основнім мотиві. Найважнійші дві ріжниці. а) До утечі намовляє донька султана, бажаючи за се не срібла і злота лише самого вязня, але не дізнає заводу. Вязень відразу каже їй правду, що має жінку і діти і тому не може з нею женитись. В другім варіянті обіцює їй місто себе свого брата (N. 10). В обох випадках рішаєть ся дівчина утікати з вязнем, щоб стати його любкою або віддати ся за брата. б) Розвязка щаслива, бо король дотримує слова, про яке навіть в першім варіянті нема мови і не зраджує дівчини. Вкінци є ще й третя важна ріжниця. За утікачами пускаєть ся погона, так що вони мусять уживати всіляких способів, аби дійти щасливо до дому.

Обі сї ґрупи звязані спільним головним мотивом:

1) герой дістаєть ся до неволї;

2) в неволї залюблюєть ся в нім донька властителя темниці;

3) висвободжує його з неї по уложеню угоди;

4) утікає з ним до його дому.

Сей мотив міг повстати під впливом дійсних подій, які могли повтаряти ся без огляду на край і національність. Порівнаймо приміром нашу думу про Івана Богуславця[2]), де опи-

[1]) K. Simrok, op. cit., N. 8, стр. 23 і д. Паралелї сеї баляди відбігаючі значно від себе находимо у нього ж в ч. 9 „Stolz Heinrich“ стр. 23 і у Kretzschmera, Deutsche Volkslieder I, 187, N. 106, близші в „Wunderhorn“ I, 39, у Meinert-a, „Sammlung der Volkslieder...“ Berlin 1807, 69, у Kretschnera, op. cit. II, 199, у Erk'a (Irmer) „Die deutschen Volkslieder...“ 1843 (Neue Sammlung) II, 3, 10 (вз. в Simrock'a c. 596).

[2]) Антоновичъ-Драгомановъ, op. cit., стр. 241—243. Приклад не тратить нїчого, коли-б навіть дума була підроблена. Характеристична подібність сеї української думи з варіянтом Іліча (Bosanac,

суєть ся анальоґічна подія. Козацький отаман сидить в „темній темници“: його „пізнає“ пані Кізлевская і намавляє його, аби покинув віру християнську і гуляв з нею; отаман не годить ся на се, одначе уступає пізнійше і йде в тереми Кізлевської. Дума має бути переповідженем епізоду, оповідженої в „Исторіи Руссовъ“ під р. 1583“: козаки вибрали ся проти Турків. Підчас виправи „писарь Богуславецъ захваченъ былъ Турками въ плѣнъ при городѣ Козловѣ; но послѣ Запорожцами былъ вырученъ помощію Семиры, жены паши турецкаго, которая выѣхала вмѣстѣ съ Богуславцемъ въ Малороссію и была его женою“ (стр. 31—32). Паралєль до поодиноких епізодів і мотивів можна би навести дуже богато. Досить звісний мотив, що підпоюють ворогів і крадуть їм тоді ключі, аби увільнити вязня. От стрічаємо ся з ним у Сушіля[1] в пісні „Neroznaní“. Брат сидить в темници. Кася хоче його увільнити, а раду дає жінка Турка:

„Neplač ty Kačenko
Přepěkna švadlenko.
Pána opojíme,
Klíče mu ukradem,
Temnicu odemknem“.

Так і зробили.

Одначе з тим усім не можна заперечити, що між усіми наведеними мною верзіями істнує так велика схожість в подробицях, а навіть в деяких образах, що годі думати про їх самостійне, незалежне від себе походженє. На мою гадку вони повстали на основі французьких оповідань і пісень, в яких описувало ся війни з Сарацинами і цілком анальоґічні події неволї і утечі і звідси розійшли ся до иньших народів, де підпали всіляким змінам і приняли деякі готові теми, а передовсім тему

Hrv. nar. pj. II, c. 347—9) на точцї мук за віру. В обох піснях приходить ся героєви терпіти всілякі переслїдуваня за те, що не хотїв покинути християнської віри. З цікавих анальоґій згадаю іще про опис темниці, що приходить в думі про Марусю Богуславку (Ант.-Драг., op. cit., стр. 230) і дуже підходить до опису в баляді про Матвієву неволю: „То вже тридцять лїт у неволї пробувають, Божого сьвіту, сонця праведного в вічі собі не видають“. Розумієть ся, що обі анальоґії зостають ся лише анальоґіями, які повстали незалежно від себе під впливом обставин.

[1]) Fr. Sušil, Moravské národni pisně, Druhé vydáni, V Brně 1860, стр. 793, N. 16; наведено і у Ант.-Драг., стр. 239—40.

про уведенє дівчини і зраду. Сей мотив міг зрештою бути і в французьких жерелах, лише не доховав ся або відділив ся і пристав до иньшої теми.

Мотив про увільненє увязненого героя з темниці при помочи залюбленої доньки володаря або властителя тішив ся загальною популярністю і був на всілякі способи оброблюваний. Річ діяла ся звичайно в неволї поганській або сарацинській, а увільнювала донька або невірна жінка короля. Так пр. в франц. Chanson de geste „Floovant“, що опираєть ся на дуже старій традиції і походить з 12 столїтя, герой веде війну з поганами і дістаєть ся до сарацинської неволї. В нїм залюблюєть ся донька поганського короля і увільнює його з темниці, стараючи ся з'єднати його для себе[1]). В циклю про Guillaume d' Orange увільнює героя поганка Orable і переховує у себе[2]). Подібну в дечім тему, як в другій баляді про Матвія, стрічаємо в великій епічній пісні з часів хрестоносних походів в „Baudouin de Sebourg“. Герой Ernout v. Beauvais дістає ся до сарацинської неволї, яку йому улекшує княжна Елеонора за се, що обіцяв її віддати за свого сина[3]). В chanson Chevalerie Ogier[4]) сидить герой цїлих сїм лїт в темниці, а за той час відвідують його дами і приносять йому їсти. В „Gaufrey“, в творі незнаного автора з початку XIV в. сповнює ролю помічниці поганка Flordespine[5]).

В нїмецькій лїтературі подибуємо також часто оброблення нашої теми. В дуже популярнім романї Pleier'a „Tandarois“, який доховав ся і в чеській редакції, кидає героя Кандалїон до темниці. Одначе залюблена в нїм сестра властителя Антонїя, витягає його в ночи при помочи своїх дївчат простиралами з темниці і ховає його в своїх комнатах[6]).

---

[1]) G. Gröber, Die französische Litteratur в „Grundriss der romanischen Philologie“ II, 1 Abt., Strassburg 1902, стр. 537.

[2]) ibid. стр. 469 і О. Миллеръ, Илья Муромецъ, стр. 876.

[3]) G. Gröber, op. cit., стр. 815.

[4]) L. Gautier, Les épopées françaises, étude sur les origines et l' histoire de la littérature nationale, III, с. 241, нав. у О. Миллера, op. cit. стр. 876.

[5]) G. Gröber, op. cit. с. 800. Нашу тему стрічаємо також в версіях про Мерлїна. Пор. прим. O. Klob, Beiträge der spanischen und portugiesischen Grallitteratur, Zeitschrift f. roman. Philol., 1902, c. 181.

[6]) K. Goedeke, Geschichte der deutschen Dichtung im Mittelalter, 2 Auflage 1871, II, стр. 138.

Не лише мотив про увільнене героя з вязниці був загально звісний в західній середновічній літературі. Се треба сказати також і про утечу героя з дївчиною або жінкою, що його увільнила.

В творі Ульріха з XIII в. оповідає ся така подія[1]), що дуже підходить під тему наших пісень:

Віллєгальм дістаєть ся в неволю поганського короля. Тут бачить його Арабеле через вікно темниці. Вона часто появляєть ся перед вікном, а відтак плекає його в тайнї, почувши до нього любов. На той час відходить муж, лишаючи їй сторожити темниці. Арабеля не може оперти ся покусї і випускає вязня. З ним грає тепер в шахи і обідає; заким муж вернув, було усе зладжене до утечі; корабель наладовано богацтвами і на нїм утїкли Віллєгальм і Арабеле.

Подібність з грецькою верзією впадає тут зараз в очи.

В оповіданю про Вальтера Аквітанського, так як воно передане в хронїцї Боґуфала, сидить Вислав в темници. В неприсутности мужа почула до нього любов Гельґунда і утїкла з ним до його вітчини[2]). Тут же подибуємо й иньший епізод, в якім знов вертає подібний мотив, як в наших піснях, лише трохи змінений.

Вальтер мучить ся звязаний невірною жінкою. Увільнює його сестра Вислава, якій повірив брат сторожу над увязненим. Її спокусила надія, що вязень може з нею оженити ся і тому сама запитала його, чи не возьме її за жінку, коли б його освободила. „Spondet ille et juramento confirmat, quod eam maritali affectione, quoad vixerit, pertractet“ — одначе не додержує слова. Іще більше зближені до нашої теми анґлїйські баляди, в яких виступає „Young Beichan“ [3]):

Беікан дістаєть ся до сарацинської (або турецької) неволї, де мусить зносити тяжкі муки і не бачить божого сьвіта. Його полюбила донька короля Susan Pye і тому зайшла раз тайком до темниці. Довідавши ся, що він не бідний, підкупила сторожу золотом і сріблом (вар. А.), дістала ключ від темниці і випустила свого любка. Потім дала йому корабель і харчів і виправила домів, обіцяючи, що за сїм лїт сама прибуде до нього. Дальше йде вже иньший мотив про поворот героя на весїлє мужа. В варіянтах згадуєть ся ще, що донька короля зажадала

[1]) idem, стр. 130—131.

[2]) Лобода, op. cit., Унив. Изв., 1903, N. 4. стр. 112

[3]) Child, op. cit. I, стр. 454—483.

від Бейкана присяги, що слова додержить і з нїким не оженить ся (E); в варіянті C. чує Isabel пісню вязня, що як би його освободила чи то вдова, чи дївчина, то зараз оженив би ся з нею; вона викрадає батькови ключ від темницї і випускає вязня[1]).

Як бачимо, була наша тема дуже звісна і підлягала всїляким перерібкам і комбінаціям[2]). Славянські, грецькі і північно-ґерманські піснї представляють теж лише оброблене тої самої теми, яка кружила чи то в піснях, чи то в оповіданях. Невияснена лишаєть ся тільки близша звязь між усїма верзіями, особливо звязь північно-ґерманських верзій з славянськими і грецкою. Народи, що могли посередничити, себто Нїмцї й Італїйцї, не мають тої теми в такій формі, як в наших піснях. Близша звязь істнує тільки між полуднево-слав. піснями про доньку арабського короля і грецьким епізодом про Діґеніса Акріта та між ними і словінськими балядами.

З сербськими піснями виказують словінські значну подібність в початкових частинах: місце, де дївчина намавляє Матвія, годить ся навіть дослівно і повтаряєть ся в усїх варіянтах обох пісень. Зрештою одначе маємо в словінських балядах цїлком окреме оброблене.

Друге питане, чи воно первісне, чи доперва пізнїйше. Можна догадувати ся, що первісна форма зближувала ся лише до теми сербських пісень, а змінила ся пізнїйше навязуючи до історичних споминів про любовницю Ульріха Цїллї або навіть самого Матвія. Ще можливійше, що взагалї цїла верзія витворила ся доперва під впливом полуднево-славянських пісень про Марка Кралєвича і приняла ся у Словінцїв в зміненім видї при-

---

[1]) Гл. Knortz, Lieder und Romanzen Alt-Englands, стр. 18; Созоновичъ, op. cit., Варш. Ун. Изв. 1897, V, стр. 41—45.

[2]) Навіть в польських піснях передаєть ся сей мотив: хлопець сидить в темницї, дївчина освободжує його на його просьбу і гине з його руки. Пор. Kolberg, Mazowsze, III, N. 116; Wójcicki, Pieśni Białochrobatów, I, 96—97. Про се гл. Karłowicz, op. cit., Wisła IV, c. 418—9. Ремінїсценції тих мотивів стрічаємо також в однїй бельґійській піснї. Хлопець сидить в темницї; в нього залюблюєть ся донька надзорцї і просить судію, щоби його випустити, а коли се не помагає, бере батькові ключі і хоче випустити милого. Одначе милий хоче умерти на її руках. O. Wolff, Hausschatz der Volkspoesie, 1853, c. 278, Der Gefangene. В иньшій нїдерляндській піснї, яку подибуємо і у Нїмцїв (Kretzschmer, op. cit., I, N. 11), освободжує мила милого з неволї таким способом, що посилає йому в хлїбі пильники. Пор. Erk-Böhme, Deutscher Liederhort, I, IV, 63, стр. 222—4.

ладжена до місцевих традицій. Спомини про Гуніяді і Матвія підходили до мотивів сербських пісень і вплинули на се, що їх перенесено на готові вже взірці: змінив ся лише характер пісні. Словінці знали і Гуніяді і Матвія як чесних і справедливих панів, тому не могли не змінити місця про зрадливе поступоване Марка Кралевича. Матвій поступає навіть в тяжкій неволї чесно і справедливо і додержує свого слова. Щасливий конець явив ся також з огляду на історичні події. Иньша річ, що тепер трудно означити, які саме факти причинили ся до того — чи історія увільненя Гуніяді з неволї за цїну подружя його сина Матвія з Елїзабетою Цїллї[1]), чи поворот Матвія з Праги з першою його жінкою Катериною, чи може любовні пригоди Ульріха Цїллї. Першу евентуальність можна б приложити до другого варіянту, де Матвій обіцяє Марєтіцу оженити з своїм братом. Мотив про спроваджене любки до дому витворив ся самостійно і то найправдоподібнійше під впливом численних оповідань про любки Матвія і Ульріха, в яких навіть далеко більше говорило ся, нїж в дїйсности було. Матвій, як подають жерела, спровадив собі любку з походу під Вроцлав і жив з нею дуже щасливо[2]): Варвара походила з дуже знаменитого роду, але була тиха і невибаглива і не робила нікому прикрости і кривди, хоч могла надуживати своєї власти, бо Матвій був дуже до неї привязаний і любив її щиро. Цінив в нїй і шанував також матїр одинокої своєї дитини.

Характер Варвари пригадує нам Марєтіцу з баляди. І про Ульріха могли розказувати богато на ту саму тему. Лїтописець ґрафів Цїллї згадує прим. про його любощі з надворною дамою Веронїкою[3]).

На підставі усього висше сказаного приходимо до такого результату: Словінська баляда про освободжене Матвія з неволї представляє перерібку дуже популярної теми, з якою стрічаємо ся у иньших народів, а головно у Франції, Анґлїї і Нїмеччинї і повстала під впливом сербської пісні про Марка

---

[1]) Матвій був дїйсно заручений з Єлисабетою а навіть оженений, тільки не жив іще з нею задля свойого молодого віку. Вона померла незабаром по шлюбі. Fraknoi, op. cit., стр. 19—25.

[2]) ibid. стр. 234. Slovanstvo. Spisali J. Majciger, Max Pleteršnik in Bož. Raič, стр. 46.

[3]) Chronika der Edlen Grafen von Cilli... Hahnii Collectio... II, стр. 683.

Кралєвича і місцевих історичних традицій, що причинили ся до її запозиченя і вплинули на її теперішній вигляд.

Вкінци згадаю ще, що до баляди дістали ся і казкові мотиви, як прим. мотив про перстень, вкинений в воду, щоби можна перейти по сухім дні. Епізод про дурене Турків належить до ґрупи оповідань про дурні народи[1]) і повтарясть ся в звязи з иньшою темою в однїй сербській піснї.

В звязи з піснями про неволю Матвія стоїть також одна північно-хорватська пісня[2]), про яку тут хочу згадати, бо вона оспівує також неволю короля. Початок пісні зближуєть ся заспіву словінської баляди:

„Vojeval, vojeval dobri kralj Matiaš,
Troje boje spravil, troje kopje slomil,
Troje kopje slomil, v Turske ruke dopal"

але дальший перебіг цілком иньший. Матвій йде стежкою, а три турецькі баші говорять до себе тихо пливучи Дунаєм:

„Da nam je ulovit kralja Matiaša,
Mi bi njemu dali troju smrt' zbirati:
Prvu bi mu dali: na krasu sgoriti;
Drugu bi mu dali: va tamnici sgnjiti;
Tretu bi mu dali: od sablje umrîti".

Се зачув Матвій, розлютив ся дуже і почав Турків ганьбити. Усї їх кари не для нього: йому лише від шаблї умирати.

Пісня не має в собі анї нїчого історичного анї се навіть самостійна пісня — се тільки змінений трохи уривок з піснї про Секулу і царя Сулеймана[3]). Секулу схопили Турки до неволї. Сулейман питаєть ся його, якої хоче кари:

„Али ћу те бацит' у Ситницу воду
Ал' на живом изгорјети огњу,
Али ћу те обесит' јунака?"

---

[1]) Сумцовъ, op. cit. Записки т. 75, стр. 196—7; Клингеръ, Сказочные мотивы въ исторіи Геродота, К. Унив. Изв., 1902—3. Численні причинки в „Am Urquell" II, III, IV.

[2]) Fr. Kurelac, Jaćke ili narodne pěsme prostoga i neprostoga puka hrvatskoga po županch šoprunskoj, mošonjskoj i železnoj na Ugrih, Zagreb 1871, c. 203—4, N. 498.

[3]) Богишић, op. cit., стр. 283—4, N. 101; Станић, Срп. н. п. и пар. пр., стр. 84—5 (Ропство Бановић Секуле).

Секула не задоволений анї одною карою: хоче згинути від шаблї.

Мотив мусїв бути дуже популярний, коли пристав до Матвія. Що більше, його подибуємо ще в кількох піснях про иньші особи. У Вука перенесений він на Юрішіча[1]), у Куреляца на якогось Джурджа, якого хоче зловити 300 яничарів[2]). Там же перейшов він в иньшій піснї[3]) на звичайного авантурника, якого запросила до себе жінка Шермана, гадаючи, що муж не прийде.

Дотеперішні три баляди про Матвія повстали принайменьше в части під впливом історичних споминів, переймаючи захожі, підходячі теми. Четверта пісня[4]) носить цїлком иньший характер — се найзвичайнїйша леґенда, до якої причеплено імя угорського короля.

Матвій хоче вибавити свою матїр, в другім варіянтї свою любку з пекла, а Пан Біг радить йому купити жовті гуслї і заграти перед пеклом. Матвій слухає божої ради, вистрашує грою дїдька з пекла і дістає дозвіл витягнути собі звідти бажану особу. На нещастє нї матїр, нї любка не вміє удержати язика в ротї і зачинають проклинати пекло. За те відривають ся і знов спадають до нього.

Матвія причеплено до піснї тільки через слово краль, яке було в первіснім текстї. Словінець чуючи його само собою нагадував собі свій ідеал, Матвія, і втягнув його в пісню. На се вказує другий текст (N. 65), далеко повнїйший і обширнїйший. В нїм згадуєть ся лише „deveti kralj“, що пливе засумований в човнї попри човна Господа Бога і Ісуса Христа. Бог питаєть ся про причину його смутку, на що він відповідає, що не може бути веселий, коли не може нїде знати своєї „žlahtne starše“. Бог радить йому заграти на скрипцї. Деветі краль став перед дверми пекла і грав день і ніч, аж доки не вийшов дїдько і не позволив йому забрати собі тілько душ, кілько схоче. Краль забирає матїр, одначе і тут кінчить ся тим, що вона вертає до пекла.

---

[1]) Вук К., II, N. 52, стр. 321—2, стрічка 60—86.

[2]) Kurelac op. cit., I, N. 471, стр. 170.

[3]) idem I, N. 456, стр. 155.

[4]) Štrekelj, op., cit. надруковав три відміни в 4 редакціях. I, с. 112—116, N. 64 a, b, 65 і 66. З того по раз перший появляють ся N. 64a; иньші були друковані: N. 64b у Враза, op. cit., 6—7, N. 65, у Равнікара, op. cit., 2—5, N. 66, записаний Валявцем в „Slovanski Glasnik“ V, 1860, 24.

Пісня повстала під впливом церковної лїтератури, який був і зістав ся у Словінців дуже великий і перейшов глубоко в верстви народа, в його житє-бутє і в його творчість далеко більше, чим у иньших славянських народів. Половину більших пісень, а хто знає чи і не більшу творять або леґенди про сьвятих і їх чини, або про всілякі демонольоґічні появи. Особливо велику ролю грає при тім другий сьвіт, а властиво його страшнїйша і більше знана частина, пекло, з яким стрічаємо ся також в нашій піснї (пор. прим. у Strekelja N. 390 „Duši rešeni s sveto mašo in pomočjo Marijino“, N. 374—385 „Duša v pekel zavrnjena“, N. 386—389 „Duša vagana“, N. 392—396 „Študenta in kelnarica“, N. 397—400 „Tri pogubljene duše“ і т. д.).

Що пісня завдячує свій початок церковному впливови і не має в собі нїчого мітичного, як се хоче видїти проф. Рутар, про се сьвідчать дві знані менї паралелї, ческа і лужицька.

Ческа[1]) пісня цїлком нагадує словінську, лише місто Матвія згадуєть ся „David kral“. Йому доносить Матїр Божа, що його мати в пеклї. Давид бере зараз гуслї і йде перед пекло грати. Грою викликує свою матїр і иньші душі, а також і дїдька. З ним закладаєть ся, хто лїпше заграє і виграє свою матїр. Одначе

„Dušičky se jí chytaly,
Z pekla ven vyjít nedaly“.

Іще близша до словінської лужицька пісня: там говорить ся і про божу раду заграти, так як і в словінській піснї ч. 65 і 66:

„Što sy tak zrudny, Dawicé,
Zo sebi ne ’raješ!“
„„Och, kak da necham zrudny być,
Dyž nimam nikoho.
Nen a mać staj mi wumrelaj,
Wobaj se heli palitaj““.
„Och Dawicé, och Dawicé,
’Zmi sedi jeno huslički!
’Zmi sebi jeno huslički,
A ’raj ty rončka tsi“.

Лише конець трохи відмінний[2]).

[1]) Sušíl, op. cit., стр. 2, N. 2 „Sv. David“.

[2]) Haupt-Smoller, Pjesnički hornych a delnych Łužiskich Serbow, Grimma 1841, I, c. 273—4. Моравська і лужицька передрукована у Кугача, op. cit., IV, стр. 266, N. 1490.

Близькість усїх трьох пісень дуже велика, одначе вона сьвідчить тільки про се, що мотив перенятий з спільного жерела. Яка церковна пісня або взагалї яка книжка (апокрифічна) була тим жерелом, не можу на разї сказати. Певно тільки, що латинська, римсько-католицька, бо стрічаємо її лише у католицьких Славян.

У Словінців з Давида зроблено через звукову подібність „deveti", а другу частину звороту „краль" полишено.

(Конець буде).

Україна в першій половині 1738 р.[1])

(Сборникъ имп. русскаго ист. Общества т. 120. Бумаги кабинета министровъ т. VII, 1738 г. январь - іюнь, Юрєв-Дорпат, 1905, с. 536).

Написав Іван Джиджора.

„По вѣдомостямъ о Татарахъ тревога вездѣ въ Малороссіи стала, и для полоненія Днѣпра, по требованію Румянцова, велѣно со всякого двора во всѣхъ полкахъ, кромѣ Нѣжинскаго, выгонять по человѣку и выгоняли съ великою тяжестію"[2]). Під такими авспіціями розпочав ся на Україні 1738 рік: татарський напад і вигонюванє „съ великою тяжестію" на ріжні роботи місцевої людности. В супереч перехвалкам Мініха, який добутє Очакова від Турків (2 липня 1737 р.) підносив до події небувалої ваги[3]), війна Росії з Туреччиною тяглась дальше і ще не зараз мала скінчити ся. Війна ся далась у знаки цілій Російській імперії, а для України, яка була операцийною базою для обох російських армій (фельдмаршалів Мініха і Лєссія), було просто руїною. Україна мусіла брати в війні, яка ні трохи не була в її інтересах ведена, пасивний і активний удїл. На її території стало перебували російські війська, а головно під час зими на „вінтер-квартирах". Чернигів (с. 239, 263, 346 і др.), Ніжин (с. 26 і др.) були збірними пунктами для набраних в ріжних російських ґуберніях рекрутів і воєнних приладів. Переволочна знов служила за головний провіянтовий маґазин (с. 240, 248, 400, 464, 465), в Лубнах була головна

[1]) Праця ся була написана для історичного семінара проф. Грушевського в Львівськім університеті, на дану ним тему, а тут друкуєть ся з деякими змінами відповідно до заміток пороблених Вп. професором.

[2]) Яковъ Марковичъ. Дневныя Записки. Москва 1859, т. II. с. 37.

[3]) Між иньшим підносив Мініх і те, що Очаків „держитъ въ уздѣ дикихъ запорожцевъ". Соловьевъ, Исторія Россіи, VI, с. 1360.

військова аптека і т. д.[1]). Провіянт, як збіже, мука, крупи, воли на заріз, майже виключно збирано на Україні. З другого боку козаки рік річно тисячами мусіли йти до сеї або тої армії, а посполиті і підсусідки на ріжні роботи: рубанє й спроваджуванє Дніпром дерева на очаківські укріпленя, на лінійні роботи, як „погоньщики“ до перевоженя провіянта і воєнного знарядя. До сього треба додати, що Україна на час війни властиво була віддана під верховну управу звісному з своїх вимогів Мініхови, а управителї, як князь Борятінский (помер 18 лютого 1738 р.), а по нїм ґен. Румянцов і майор ґвардії Шіпов мали лишень виконувати його прикази. Розумієть ся, що воєнна діктатура в своїх вимогах далеко більше безоглядна, нїж власть цивільна. Зрештою на се маємо докази, що і кн. Шаховский і кн. Борятінский[2]), навіть київський митрополит Рафаїл[3]) робили представленя в Петербурзї з причини Мінїхових жадань і звичайно безуспішно.

При неповности і фраґментаричности матеріялу трудно подати докладну картину положеня України в першій половині 1738 р. Я постараюсь бодай з легка порушити по черзї піднесені на вступі поодинокі точки.

Найважнїйшою річию, котра перед усім займала правительство — то було старанє заздалегідь придбати відповідну скількість провіянту, особливо волів на заріз. В груднї попереднього (1737) року дістав був Борятінский 15000 руб. на їх закупленє. З початком сього року доносив Борятінский, що гроші ті видав, а крім сього видано ще і з українських доходів не малу суму на сю ціль. Проте просив, щоб ту суму звернено йому з воєнного комісаріяту. Таке ставленє справи не подобалось правительству, котре ще крім сього, може і не без підстави, мало претенсії до нього, чому він не зложив рахунків

[1]) Для Слобідської України, що служила підставою головно для армії фельдмаршала Лєссія, такими збірними пунктами були міста Ізюм і Харків (с. 270, 275, 358 і др.). Я виключую на разї з сього огляду Слобідську Україну, бо вона офіціяльно належала до Білгородської ґубернії, хоч і мала устрій козацький (поділ на полки). Додам, що на час війни вона стояла теж під управою того, хто рядив властивою Україною, а тягарів для війни (висиланє козаків в поход, посполитих на роботу і т. д.) поносила третину з того, що мала давати ціла українська територія Росії.

[2]) Пор. мою статю в 61 т. Зап. Н. Т. ім. Ш. „Причинки до відносин російського правительства до України в 1720-х і 1730-х рр. ст. 22, 25. [3]) Марковичъ, Записки, II, с. 29.

з виданих ним на згадані закупи гроший. Се тим більше, що треба було в сїм році робити дальші закупи. „Вамъ посланъ указъ отъ 30 прошедшаго жъ декабря — писало правительство 14 січня — по которому требовано напредъ вѣдомости, сколько воловъ и лошадей и какими цѣнами куплено, и сколько денегъ заплачено, и доплатить надлежитъ, и кому именно отданы, и сколько ихъ нынѣ у Васъ налицо имѣется; однакожь оной (вѣдомости) и по се число не получено. А нынѣ еще о покупкѣ лошадей и воловъ, и о прочихъ нужнѣйшихъ исправленіяхъ къ будущей кампаніи чинятся опредѣленія, къ чему весьма потребно намъ вѣдать, сколько Вы въ бытность свою тамо откуда денегъ получили и на что порознь издержали". Проте дальше жадало правительство відомости: 1) скільки Борятінский дістав гроший з военної колеґії, з комісаріята і з українських доходів, 2) скільки за се куплено провіянта, коний, волів і по якій цінї, 3) скільки заплачено місцевим (українським) властителям за забрані у них воли і по кілько плачено за штуку, вкінцї 4) кому віддано закуплений провіянт і скільки ще лишилось. Про се мав Борятінский повідомити кабінет до 3 днїв (с. 24). Кн. Борятінский справдї прислав жадані відомости, та на жаль ми їх тут не маемо (с. 26). Зрештою справа закупленя потрібної скількости припасів була пильною, так що правительство навіть не було б дожидало справозданя. Мінїх домагав ся, щоб як найскорше правительство доставило, що потрібне. Тому другого дня по виданю згаданого указу 15 січня кабінет-мінїстри ухвалили виасиґнувати Борятінскому 300000 рублїв на закупленє на Українї, в Слобідських полках, в Воронїжській і Білгородській ґубернії 35000 пар волів для обох експедицій: для армії Мінїха 23000, а Лєссія 12000. З того на самій Українї мав Борятінский зібрати 23000, себто запас призначений армії Мінїха (с. 27). На Українї доставлювано ще крім волів, коний і провіянта і иньші річи. В журналї кабінета під датою 20 марта записано донесенє фельдмаршала Лєссія, що він „опредѣленіе учинилъ по именному Ея И. В—ва указу о покупкѣ въ Малой Россіи конскихъ уборовъ и припасовъ, такожъ и лошадей, для возки полевой артилеріи" (с. 238). Лєссі писав до правительства про „покупку", а на річи виходило просте забранє без заплати, як можна вирозуміти з донесеня ґен. військової канцелярії з 23 цьвітня. Канцелярія доносила, „что требуется отъ генералъ-фельдмаршала Лессія отъ оной канцеляріи къ нынѣшней кампаніи о прысылкѣ, за непоставкою изъ

Москвы къ полевой и осадной артилеріи, телѣгъ, роспусковъ и конской амуниціи, сѣделъ, хомутовъ, скребницъ, уздъ, попонъ, косъ сѣнокосныхъ, апрѣля къ 1-му числу, а въ Малой Россіи и слободскихъ полкахъ въ такое краткое время сыскать и поставить никакъ не возможно" (с. 344). Остаточно, як доносила в половині червня ґен. військова канцелярія, жадані Лєссієм прибори таки доставлено (с. 499).

З сказаного до тепер виходило б, що українське населенє мусіло на тих доставах робити незлі інтереси. Та вже само поступованє властий під час скуповуваня тих воєнних припасів будить що до тих користий великі сумніви. Річ в тім, що в попереднїх роках забрано, особливо з живого інвентаря, усе, що лишень було на продаж. Зісталось очевидно лишень стільки, скільки було конче потрібно до веденя сякої такої господарки. А тепер знов прийшло таке кольосальне жаданє на розмірно малу теріторию. Другою далеко важнїйшою причиною неохоти місцевого населеня до продажі чого небудь російським властям було те, що при таких великих сумах присиланих з Петербурга, російські провіянт-офіцери поминаючи уже всякі надужитя, не платили за забирані річи грішми, лишень давали поквітованя, як се робить ся в чужім здобутім краю. Не диво проте, що „обивателї" старались всякими способами ухилити ся від такої „продажі", а правительство за кождим разом роблячи обіцянки скорої заплати, щоб забезпечити собі потрібну скількість провіянту, наказало робити конскрипцію живого інвентаря, грозячи при тім тяжкими карами за затаюванє. „Помянутому генералу князю Борятинскому писав кабінет сенатови 21 січня — по отправленному къ нему Ея И. В—ва указу, повелѣно какъ въ малороссійскихъ такъ и въ слободскихъ полкахъ всѣ волы переписать, гдѣ сколько находится, обнадеживая, что за оные деньги заплачены будутъ, а за утайку объявить жестокое наказаніе" (с. 43). Так теж робив Борятінский, наказуючи ґен. військовій канцелярії зібрати 23000 пар волів, „за которые такожъ и за прошлогодные будетъ произведенна заплата по надлежащимъ (теж досить широке значінє) цѣнамъ; а остальныхъ воловъ переписать. Для сего посланы во всѣ полки войсковые товарищи и отъ арміи офицери"[1]). Зрештою коли на доставах заробив хто, то хиба старшина, яка мала, особливо в степових полках, стада коний і волів на випасї, а одначе в сїм роцї видно і в неї забракло

[1]) Маркович, Записки, т. II, с. 37—8.

більшої скількости волів на продаж, коли Мініх перепись живого інвентаря приложив (22 марта) і до старшини[1]). В заміну за се, український військовий скарб, поминаючи вже пенсію, яку виплачував кождочасовому правителеви краю (с. 56 і 79), мусів іще солоно платити російській тульській фабриці за рушниці, які замовив Борятінский для українських полків (с. 26, 452). І за се жадали заплати готівкою, а не „квітанціями“ (с. 88).

Як попередних літ, так і тепер козацькі війська не тільки брали участь в походах, але також значна частина мала стояти на форпостах для охорони України і полудневих російських провінций від татарських нападів. 20 січня дістав Борятінский указ, в котрім міністри відповідно до пляну Мініха наказували вислати до армії Мініха 6000 козаків, 1000 компанійців, 500 чугуївських козаків і волохів; крім сього для скріпленя російських полків вислати на дніпрівську фльотилю кілька тисяч відповідно до потреби. Полки ті мали наспіти на „рандеву“ над Омельником в половині цьвітня. Для армії Лєссія призначено 9000 козаків, які мали бути зібрані в Ізюмі на 1 цьвітня. Окрім того на полудневій лінії мало бути розставлених в Ізюмі 500, в Торі 200, а в Бахмуті 300, разом 1000 люда. Служба мала тревати шість місяців, від 1 цьвітня до 1 жовтня, і на той час мали полки набрати з собою харчів. Як найострійше наказано Борятінскому, щоби він поставив „надъ ними командировъ достойныхъ и искусныхъ людей, при томъ же бы полковники и старшины полковые сами настоящіе и достойные въ тотъ походъ безотрицательно пошли, и козаки-бъ при нихъ выбраны были самые добрые, надежные и добровооруженные и къ воинскому дѣлу заобычайные, съ исправнымъ ружьемъ и съ довольною амуниціею и у каждаго-бъ казака было по двѣ лошади хорошихъ“ (с. 39—40). Я навів сей уступ з згаданого указу, щоб показати, які вимоги ставило правительство до військ виряджуваних в похід — значить, як дорого коштували такі походи козацьку людність. Треба при тім памятати, що служба ся

[1]) Також с. 40. Вже хто а Мініх, то не робив собі найменьших церемоній з українськими панами. Характеристична для його поступованя ось хоч би ся скромна замітка тогож Марковича: „Получилъ я листъ отъ фельдмаршала Миниха, въ которомъ требуетъ или проситъ 3 или 4 кобылицы изъ моего завода“ (II, 42). Звісний теж його грубіянський висказ про українські права і суди: „Шельма писалъ, а каналья судилъ“ (II, с. 55).

тревала цілий час господарських робіт в полї. Справу висилки козаків і звезеня провіянтів правительство злучило разом і неустанно в цілім ряді указів пригадувало її кн. Борятінскому, а по його смерти ґенералу Румянцову. Досить сказати, що від 20 січня до 17 цвітня післано 7 таких указів (с. 39, 43, 72, 120, 245, 273, 323), „чтобъ къ обѣимъ нашимъ арміямъ какъ малороссійскіе и слободскихъ полковъ козаки добровооруженные, такъ и волы съ роспусками и съ погоньщики всеконечно немедленно высланы и въ назначеные мѣста и термины въ всякой исправности приведенны были“ (с. 273).

Одначе найбільшим тягаром для людности, що головно спричинював економічний упадок країни, було висиланє посполитих і підсусідків на ріжні роботи: через се найменьше засібну верству суспільну відривано від управи рілї, з чого та верства виключно удержувалась. 1738 рік, а поки що його перша половина в нічім не був з того погляду лучший від попередних лїт. І так до ріжних робіт, на які висилано посполитих в попередних лїтах, прибула з часу здобутя Очакова іще нова, яка головно в сїм роцї мала відбутись. Мініх задумав з Очакова зробити нездобуту твердиню[1]). Проте по його пляну будувалась в брянських лїсах Днїпрова фльотиля, як також головно з тих лїсів треба було спровадити Днїпром коло 3 мілїонів штук дерева. Рубанє лїса і сплавлюванє дерева до Очакова було ще в попередньому роцї зложене на Україну, Сївську, Калужську і Білгородську ґубернїї. Як каже донесенє сенату до кабінету, сам Борятінский представив в 1737 р., „что съ Малой Россіи и слободскихъ полковъ, за многочисленнымъ нарядомъ и употребленіемъ по линіи и границѣ, и къ арміи въ погонщики, и къ укрѣпленію тамошнихъ мѣстечекъ, и въ прочія работы, и что оные, по вступленіи арміи на винтеръквартиры, въ возкѣ провіянта и фуража и къ другимъ работамъ употребляться имѣютъ, работниковъ нарядить не возможно“ (с. 103). З початком сього року Борятінский видно инакше надумав ся, бо 10 січня доносив сенатови, що робітників вислав. За те сенат міг заощадити Смоленську ґубернїю, котра на випадок, колиб з України не можна було вислати для рубаня лїса робітників, була б мусїла Україну заступити (с. 104).

Поминаючи уже такі річи, як направа доріг для армії, будованє мостів і ладженє перевозів на ріках (прим. на Сеймі, с. 280), другою не меньше від попередньої тяжкою повинністю

[1]) Соловьевъ, Ист. Росс. IV, с. 1361.

для посполитих і підсусідків було даванє підводів для военних приладів і „погоньщиків“. І так в марті тілько з самої Глухівської сотнї, де було усього 3207 посполитських і підсусідських дворів, виряджено для перевозу провіянту 700 воловних возів, а 350 погоньщиків, значить один „погоньщик“ припадав меньше більше на 10 дворів, а один віз на 7 дворів. В тій службі мали вони перебувати шість місяців (від 15 цьвітня до 15 жовтня, теж на власних харчах[1]). Нарештї Шіпов, який на час, в заступстві Румянцова заряджував Україною, за наказом Мінїха рішив вирядити на лїнію 12000 посполитих (с. 310)[2]). Яка була доля таких висланих на лїнію, видко з коротенької замітки українського пана: „съ выправленныхъ моихъ Скварковцевъ (з села Скваркова) въ таковой походъ (на „лїнію“) прошлаго года, возвратился одинъ Зайченокъ, и у того ноги отморожены; о трехъ своихъ братьяхъ не знаетъ, а о прочихъ объявляетъ, что всѣ померли“[3]). Висланих було 13 люда[4]).

Енерґічне стяганє провіянта, волів, висилка посполитих на роботи і козаків в поход, за що Румянцов навіть дістав похвалу від правительства (с. 410—11), потягнули за собою сумні наслїдки, які зараз таки з початком весни дали себе знати: богато поля стояло пусткою, бо не було кому, анї чим посїяти. На се звернуло увагу правительство іще в осени попереднього року, наказуючи Борятінскому, щоб старав ся запобігти лихови. На словах і пересторогах правителям України в сїй справі правительству не збувало і тепер. Іще 21 сїчня в указї про скуповуванє волів, правительство заявило, що оба фельдмаршали будуть брати лишень стільки, скільки конче потрібно, „дабы у обывателей нужное число оныхъ (волів) для пашни оставлено было“ (с. 44). Та при тім одначе зовсїм не зменшило числа волів, які мали бути хочби силоміцю забрані до армій. Те саме, тільки обширнїйше поручено Румянцову указом з 18 цьвітня. Та і тут правительство не здобулось нї нащо більше, як на поданю рад, „дабы

---

[1]) Марковичъ. Записки, II, с. 41.

[2]) Маркович пише під датою 10 марта: „слышно, что отъ Румянцова опредѣленіе учинено, по прошлогоднему изъ малороссійскихъ и слободскихъ полковъ высылать посполитыхъ въ походъ 50 тысячъ“ (II, с. 39—40) Ся звістка одначе не правдива, бо сам Мінїх супроти загальної нужди, а головно серед запущеня управи землї на 1738 р. призначив тільки 16.666 людий на лїнію з обох україн, з чого, як сказано, 12000 припадало на гетьманщину (С. И. Р. И. О. т. 120, с. 332).

[3]) Марковичъ. Записки II, с. 40. [4]) Тамже с. 22.

вы о томъ, яко о самонужнѣйшемъ дѣлѣ (засїві) всеприлежное радѣніе и попеченіе употребили и, для лучшаго побужденія къ тому обывателей, какъ въ Малой Россіи, такъ и въ слободскихъ полкахъ, чрезъ листы именемъ Нашимъ публиковали, чтобъ они земли свои не запущая отнюдь въ пустоту всѣ пахали и хлѣбъ сѣяли, такожъ и сѣнъ заготовляли сколько возможно болѣе, изъ чего имъ самимъ можетъ быть, о т ъ п р о д а ж и о н о г о в ъ а р м і ю Нашу, великая польза". Як бачимо, головним мотивом для правительства була тут його власна вигода. Дальше радить указ Румянцову настановити по всїх містах відповідних наглядачів, котрі б „обывателей къ паханію земли и къ сѣянію хлѣба всякими образы побуждали" (с. 332). Правительство було б мабуть на тих радах поперестало і не здобулось на якийсь конкретний проект підмоги українській людности, коли б не донесеня Мініха, який в надзвичайно темних барвах змалював тодішне положенє України. „Вашему И. В-ву, писав він 8 мая з Мишуриного Рога — о к р а й н ы х ъ з д ѣ ш н и х ъ о б ы в а т е л е й н у ж д а х ъ донести всенижайше не приминую, понеже все здѣшнее войско свою субсистенцію третій годъ имѣло, и, будучи въ движеніяхъ, провіянтомъ и прочимъ довольствовалось отъ малороссійскихъ обывателей, бравъ подъ квитанціи, сверхъ того имѣющіеся у оныхъ обывателей волы, для возки въ походѣ запаснаго провіянтскаго магазейна и полковыхъ, н е п о л о ж е н н ы х ъ п о ш т а т у, тягостей нынѣ почти всѣ описаны, такожъ и при движеніи на генеральную рандеву, по необходимой нуждѣ, въ подводы взяты, и что имъ, для домашнихъ работъ остаться можетъ, о томъ по нынѣ неизвѣстно; и тако безнадежно, дабы въ здѣшней Украйнѣ хлѣба для арміи и своего пропитанія довольно посѣяно было". Длятого радить Мініх дальше, щоб на Україні від тепер нїчого не брати, а купувати провіянт, головно збіже в російських провінціях, а з військових маґазинів видавати збіже тим, які не мають його на засів, за поквітованя, на які перед тим військові власти позабирали у людности провіянт (с. 457—8). Тим способом правительство п і д п о м а г а л о людність, а заразом в и п л а ч у в а л о її за зроблені ним перед тим побори. Правительство вповні згодилось на той проект (с. 411—12, 458—60). Не знати на скільки ся поміч правительства причинилась до зменьшеня загальної нужди, відомо тільки те, що людність утїкала, куди хто міг, в Польщу і в російські ґубернії — о скілько можна доміркувати ся з заходів прави-

тельства коло спиненя того руху (с. 305, 410—11)[1], і з иньших принагідних звісток. Такий еміґрацийний рух, викликаний в сім році тяжкими обставинами російсько-турецької війни, зрештою не був нічим новим.

При всім своїм зайнятю майже виключно війною і її справами правительство. ніколи не спускає з ока своїх замірів на Україну, щоб постаратись, „дабы малороссійскій народъ прівыкалъ къ великороссійскому правленію“. Правительство під „народом“ очевидно розуміло тільки вищу верству — козацьку старшину. Консеквентно веде воно дальше свою полїтику в напрямі з'асимільованя її з російським дворянством. З старшиною поводить ся мягко, так що не дає її відчути тягару війни в такій мірі, як низшим двом верствам. Хиба вже в крайній потребі старшина мусить поносити часть тих тягарів: „А воловъ, чегобъ у украинскихъ обывателей, у посполъства и иныхъ нижняго чина въ указное число не доставало, то и у самихъ владѣльцевъ малоросіянъ и у великороссійскихъ, не обходя никого, сполна добрать и отправить надлежитъ“, пишуть мініїстри Румянцову 15 мая. Значить ті всї побори не дотикали старшини. хиба аж тодї, як у низших верств не було що брати.

Московські правителї України, ґенерали, часами поводились з деким з старшини грубо з браку такту, як се прим. робив Мініх, але загалом вони дальше ведуть супроти старшини полїтику заініціовану кн. Шаховским. Правительство пильно слідить місцеві відносини, довідує ся на чім опирає ся економічне становище старшини, щó в нїм давало б великі вигоди, а при тім не було певне. Очевидно тією економічною підставою були роздані гетьманами ріжні села до „ласки войскової“ і на них то головно опирав ся матеріяльний добробит старшини, котра в тім часї не встигла ще скупити стільки землї. І сї маєтности „до ласки войскової“ були непевні, бо в кождій хвилї уряд їх може відобрати, проте старшина о них дрожить. От правительство й збирає про того рода маєтности докладнїйші дані. В указї з 14 січня, в котрім жадано від Борятінского зложеня рахунків, при кінци поручено йому прислати відомість „такожъ какіе званіямы городы, мѣстечки, села и деревни и хуторы за великороссійскими и малороссійскими владѣльцами имѣются, и по какимъ указамъ и опредѣленіямъ и которые изъ оныхъ даны до ласки войсковой“ (с. 24). Се інтересне зіставленє сіл розданих „до ласки

[1]) Головним способом була перепись дворів, в них хат, а в тих знова родин. Марковичъ, Записки (II, с. 45).

військової" маєтностий маємо. Як з нього видно, то на загальне число 155 сіл, присілків і т. д. тим способом розданих, з загальним числом дворів 4550, Скоропадський роздав ріжним особам 93 сіл і т. д., а 2528 дворів; його полковники 29 сіл, а 1175 дворів; значить за Скоропадського роздано чи то ним чи полковниками 122 села і т. д., а в них 3703 дворів, так що на иньших гетьманів почавши від Хмельницького, а скінчивши на Апостолі припадає лишень 33 села, а в них 847 дворів[1]). З полковників за Скоропадського роздав найбільше миргородський Апостол, який за те, як гетьман не мав вже що роздаровувати. Найцікавійше одначе, що навіть в часах управи Україною малоросійською колеґією деякі полковники, як лубенський Андрій Маркович і Апостол позволяли собі роздавати села, хоч полковники взагалі не мали на се права. І то в часі коли Петро I давав такі шумні обіцянки, що колеґія обороняти ме поспільство перед надужитями і самоволею старшин! (с. 217—30).

З того, що сказано видно, що маса тих надань була зовсім безправна, та проте правительство не робило в тій справі иньших яких небудь кроків — очевидно збирало відомости тому, щоб на всякий случай мати старшину в руках. Тому правительство хотіло мати докладні відомости про державців тих сіл. Посилаючи Румянцову згаданий виказ писали міністри (18 марта) „надлежитъ вамъ (Румянцову) подъ рукою секретно увѣдомиться, какіе тѣ люди, кому оныя деревни пожалованы, и можно-ли впредь на ихъ вѣрность имѣть надежду и за что имъ такія деревни розданы, и изъ нихъ по какимъ-либо случаямъ не подозрителенъ-ли кто, и нѣтъ-ли, сверхъ того, инымъ кому до ласки войсковой деревень въ роздачѣ, и за что кому отданы, и кому сверхъ такихъ универсаловъ, для вѣчного владѣнія даны жалованныя грамоты; и учиня о томъ именныя вѣрныя вѣдомости прислать въ Нашъ Кабинетъ; а до полученія Нашей

[1]) До тих виводів, особливо до останнього, належить додати певне поясненє. Без сумніву, що богато з сіл, котрі фіґурують в сім виказі правительства як надання Скоропадського, були і перед тим, особливо в часї гетьманованя Мазепи, уже надані до „ласки військової" чи в якій иньшій формі. Одначе по звісній мазепинській катастрофі, в якій, як звісно, брало участь богато старшин, правительство значну часть ріжних надань уневажнило. Ось тим власне треба пояснити дуже малу скількість надань усїх попередників Скоропадського від Богдана Хмельницького включно. Значить в наданях Скоропадського побіч сіл, які до нього були ще зовсім свобідними, було богато і таких, які тільки змінили своїх державців.

апробаціи упомянутыхъ деревень ни у кого не отбирать и другимъ никому не роздавать“ (с. 218). Найбільшу одначе увагу звертало правительство, як зрештою і перед тим, на те, аби старшинські місця займали люди зовсім йому віддані. При тім поступало дуже обережно і з тактом. З нагоди просьби бунчукового товариша Якова Якубовича, щоби іменували його ґенеральним осаулом, писали міністри Борятінскому, що хоч Якубовича з огляду на його особу іменувати можна, одначе вони не знають, чи дотеперішний осаул Мануйлович в самій річи так хорий, що не може дальше сповняти своїх урядових чинностий, і про те не можуть тут нічого рішати, „дабы оному не учинить обиды“. А що на Україні було більше вакансів на уряди, тому Борятінскому поручено зладити просто тайну кваліфікацийну лїсту всїх важнїйших людий, щоб з поміж них можна було кого небудь іменувати даним урядником (с. 25).

Взагалї панованє Анни Іванівни, особливо ж літа російсько-турецької війни мали, на мою думку, рішучий вплив на дальшу долю України і поробили глубокі зміни в суспільнім, національнім, а тим самим і полїтичним житю України, одним словом у всїх тих чинниках, які в сумі становили українську окремішність. Передусім полїтика правительства супроти української старшини, а военне положенє на Україні для низших верств звихнули вже і так дуже захитану економічну рівновагу між поодинокими верствами суспільства. Завдяки тому, що старшина в дуже незначній мірі причинялась до двиганя тягару війни — спадало се виключно на плечі козаків і посполитах. Через те сї останнї, не можучи власними силами відповісти вложеним на них вимогам мусїли в більшій мірі, ніж се було дотепер, запомагатись у маючої кляси і тим способом попадали в економічну неволю. Типовим доказом на се служити може чолобитня двох ніжинських козаків Сергієнків на ґенерального обозного Лизогуба, за те, що він неправно забрав собі їх в підданство. „Съ прошлыхъ давнихъ лѣтъ, оповідають вони, дѣды и отцы наши служили... казацкую воинскую службу... а нынѣ мы... и бывали въ походахъ, — въ полтавскомъ, сулацкомъ, польскомъ и крымскомъ. А въ прошломъ 1737 г., во время очаковскаго похода, мы, именованные, съ прочими казаками къ тому походу были во всякой готовности... но токмо генеральный обозный Яковъ Лизогубъ насъ до того не допустилъ, для того, что въ бытность нашу въ вышеписанныхъ походахъ пришли мы во всеконечное убожество и для исправленія нашихъ нуждъ

заняли мы у онаго обознаго Лизогуба денегъ 60 рублей". Дальше йде ся історія звичайним порядком. Лизогуб від тої пори став їх уважати за своїх підданих — їх ґрунти забрав, а їм самим казав відбувати підданські повинности. На їх жалобу сенат казав розслїдити сю справу російському членови української управи полковнику Сінявіну, який сього не зробив, а відіслав жалобу до ґен. військового суду, в котрім засїдав також Лизогуб. Розуміє ся, що тут козаки нїчого не виграли, навіть при зробленій про око інтервенції кн. Борятінского, а Лизогуб осьмілений таким ходом справи „посягаетъ на насъ, пишуть дальше Сергієнки, и присылаетъ къ намъ съ многолюдствомъ чрезъ указъ собою, и требуетъ съ насъ всякихъ податей и хлѣба, и въ казацкую службу насъ недопускаетъ, и пашенной земли и всякихъ угодій... намъ не отдаетъ". Що се не спорадичний випадок, наводять Сергієнки, що крім них у обозного і його брата є ще більше таких підданих козаків, а в бувшого глухівського сотника Уманця аж 60, так само у підскарбія Андрія Марковича і т. д., які козацькі ґрунти тим способом позабирали, а самих козаків, як що вони не хотїли відбувати підданських повинностий, попроганяли (с. 143—6). Ще гірше вийшли посполиті, бо абстрагуючи від матеріяльної руїни утратили завдяки війнї кардинальну підставу своєї особистої свободи. Коли козаків прогонювано з їх дотеперішних ґрунтів, то навпаки з посполитими поступовано зовсїм противно. З приводу военного стану на Українї, а головно з причини утеч людности за границю, правительство, як ми вже бачили, а за ним і ґенеральна військова канцелярія видавали острі заборони видаляти ся куди небудь по за межі свого місця пробуваня, а старшина толкувала се, як заборону свобідного переходу з місця на місце[1]). Фактично воно так і було, бо через довгий час треваня війни ся заборона тратила характер тимчасовости, а набирала значіня постійного правила, а через те посполиті ставали з часом і юридично glebae adscripti. Таким то способом економічна залежність переміняла ся в особисту, а розділ між поодинокими верствами, опертий дотепер на економічній підставі, від тепер набирав характеру правного.

[1]) „Новымъ образцомъ, по указу войсковой канцеляріи велѣно переписывать дворы въ Малороссіи, именно дворы, а въ дворахъ хаты, а въ хатахъ семьи, и чтобъ обыватели съ мѣста на мѣсто не переходили, а наипаче за рубежъ не бѣжали" пише Маркович (Записки II с. 45).

Через довге пробуванє такої маси російських військ на Україні, а головно його висших начальників, котрі при тім належали до міродайних кругів в Росії, Росія дуже добре обзнайомилась з місцевими відносинами, пізнала тутешне житє і обнявши над ним на усїх полях контролю, зачала надавати йому свій тон та піддавати під свою цензуру ріжні його об'яви. Одним словом Росія з усїми своїми порядками та понятями, так сказати, вростала в Україну.

Коли вже згадав я про цензуру, то для ілюстрації не без інтересу буде сказати про указ Румянцову (8 марта), щоб він наказав в Глухові через ката публично спалити виданий у Львові проф. Дунчевским календар[1]), а то тому, що „въ ономъ въ прогностикахъ находятся многіе непристойные и весьма предосудительные о имперіи злостновымышленные пассажи“ і „весьма непристойно, чтобы оныя мерзостныя составленія въ Нашемъ государствѣ для соблазна неразсудительнаго народа происходились“. Дальше заказано під найтяжшими карами той календар спроваджувати, або його у себе держати (с. 159—60).

Та вертаю до властивої річи. Козацька старшина, товплячись при дворі кождочасового правителя України, пристаючи о скілько мож найчастїйше з російськими високими офіцерами, в браку якого небудь рівноважника підпадала цїлком під чужий вплив, затрачувала почутє своєї національної окремішности і переймаючи чужу мову, звичаї і привички — денаціоналїзувалась, а з політичного погляду деморалїзувалась до решти, підпираючи свої просьби до правительства сьвідоцтвами моральности від російських

---

[1]) В тім указї зайшла очевидно похибка, бо згаданий календар не був виданий у Львові а в Замістю, де Дунчевский був професором математики при тамошнїй академії. Календарі ті видавані в Замостю протягом 40 лїт (1727—67 рр.) були обчислені на широке розповсюдненє на українсько-руській територї і справдї були тут в загальнім уживаню тому, що були властиво не виключно польськими, а польсько-руськими календарами. На їх популярність в Україні, особливо серед духовенства вказує донесенє київського митрополита Рафаїла Заборовського, який в тім же роцї доносив правительству, що він наказав згаданий календар постягати від підвластного йому духовенства (А. М. Лазаревскій: Старинные польско-русскіе календари. Чтенія О. Нестора лѣтописца 1900, І с. 104—123). Менї на жаль не удалось добути згаданого календаря, проте напевно нїчого не можу сказати, якого рода були ті „предосудительные пассажи“ в проґностиках. Додам лишень, що в тих „проґностиках“ побіч метеорольоґічних віщовань для поодиноких областий напр. Поділя, Волинї, України і т. д., були також віщованя полїтичної натури.

ґенералів, як нпр. згаданий Якубович зарекомендовував себе „атестатомъ“ від Лєссія. Під рубрику політичної деморалізації належить підтягнути і заяву київського маґістрату, що Кияне до маґістратської управи будуть вибирати „добрыхъ и безпорочныхъ людей“ по указу (с. 226). Супроти сього не дивно, що на якісь змаганя старшини до охорони останків автономії або жаданя вибору гетьмана не знаходимо навіть натяків. А тим часом найважнійшою причиною, що Україна так скоро підлягла чужим впливам, був брак внутрішньої орґанізації в українській суспільности, через що вона не мала відповідної відпорности, як також брак гетьмана і його двора, котрий би міг невтралізувати чужі впливи, головно ті, що йшли в напрямі винародовленя старшини.

МАТЕРІАЛИ ДО ІСТОРІЇ

суспільно-політичних і економічних відносин Західньої України.

Подає **Михайло Грушевський.**

Серія друга (ч. 81—132) (1531—1574).

Друга серія отсих матеріалів[1]) містить в собі 52 документи з другої й третьої четвертини XVI в., кінчаючи безкоролївєм і часами Генриха Вальоа. Головний інтерес скуплюєть ся тут коло історії селянства, селянських обовязків і головно панщини. В сїй серії, як у попереднїй, містить ся чимала колекціа осадчих привилеїв, що означують більше або меньше докладно обовязки селян супроти держави (чи короля) або приватного власника, і свого осадчого — війта або князя. Такі осадчі привилеї і анальоґічні з ними продажі війтівств (або князївств) та потверджения в їх володїнню — сїл права нїмецького ч. 87, 115, 121, права волоського ч. 82, 92, 100, 109, 114, 128. Звичайно містять вони й роботу на війта чи на князя — кілька день панщини і толоки, і се особливо характеристично, що села волоського права, яке в прінціпі виключало панщину (се підносять селяне волоського права в докум. 96, і король признає їм правду: cum hoc constat Valachos eiusmodi non isthic solum, sed ubique in omnibus villis nostris a laboribus esse liberos), — поготів несуть панщину (вправдї невеличку) на свого князя (ч. 82, 92, 100, 109, 114).

---

[1]) Перша була видрукована в кн. LXIII і LXIV Записок.

До історії сіл волоського права інтересне ще ч. 94, де селяне з'обовязують ся платити старості осібний податок за те, аби їх і далї лишив при праві волоськім, а королївські комісарі заводять в селї панщину на тій підставі, що селяне мають богато поля, тим часом як селяне волоського права можуть мати поля тільки потроху. Док. 114 інтересний, як сьвідоцтво затирання ріжниць між правом волоським і нїмецьким: як вказують деякі подробиці, фундуєть ся село волоського права, але се ледво можна пізнати, а документ все говорить про „вийтівство". До відносин між вийтами та селянами занотуємо ч. 81 — спори в справі володїння землею між вийтом і громадою; до відносин між князями і старостою — ч. 94. Не безінтересні згадки про сільську громаду в ч. 113, 129, також 97, 99 і 132 (при облятах). В ч. 97 цікава згадка про те, що селян примушують робити панщину на десятника, який доглядає панщини.

На розвою панщини взагалї полягає головний інтерес в еволюції селянської верстви сих часів. Середина й ще більше — друга половина XVI в. була часом, коли під впливом попиту на збіже незвичайно розвиваєть ся фільваркове господарство, а для забезпечення йому безплатного робітника пани починають незвичайно підносити панщину[1]). Селяне приватних маєтностей були безборонні супроти таких надужить своїх дідичів, бо король і його уряди не мали права мішати ся в відносини селян до свого дїдича й приймати їх скарги (див. докум. ч. 107, де король признає, що безправно видав лист безпечности вийтови в його спорі з дїдичом, бо вийт був підданим того дїдича). Але селяне з королївщин, коли їх зачепив тойже панщизняний процес, пробують знайти опіку у короля. Скарги їх на утиски державців, а особливо — на обтяжаннє їх „незвичайними роботами", „против привилеїв і давнїх звичаїв", заведеннє панщини щоденної, так що селяне „не мають нїколи відпочинку", по спорадичних ранїйших фактах[2]) стають частїйшими в середнїх десятолїтях, правдивим градом починають сипати ся в останній чверти XVI в. і вкінцї затихають з початком другої чверти XVII в., коли селяне вповнї переконали ся в безплодности сих скарг і безсильности правительства[3]).

В сїй серії сюди належить ч. 84 (окрім незвичайних робіт іще незаконні кари), ч. 90 (щоденні роботи), ч. 94 і 96 (роботи

[1]) Див. про се мою Історію України-Руси т. V с. 176 і далї.
[2]) Як поданий в першій серії документ ч. 52.
[3]) Див. Історію т. V с. 198 і далї.

в селах волоського права, свобідних від панщин, при тім примус купувати збіже з фільварків), ч. 97 (ріжні роботи й кривди), 98 і 99 (щоденна робота й ріжні иньші вимисли, так що селяне не мають можности сповняти своїх обовязків на замок). Ся ґрупа (ч. 94—9) цікава тим, що припадає на початки панованя нового короля Жиґимонта-Авґуста: правдоподібно, поява нового короля на престолї обудила серед селян надію на якусь поміч з його сторони. З пізнїйшого часу маємо поновлену скаргу селян з с. Рогів на щоденну панщину (ч. 112) і цікаву, колективну скаргу 15 сїл з перемиської королївщини на незаконні роботи contra phas et aequum і нововимешлені драчі й побори під ч. 122. Потім скарги в великій масї прокидають ся з приходом на престіл кор. Генриха — втретє заносять скаргу селяне с. Рогів із своїми сусїдами на ріжні утиски державців, між иньшим на те, що їм далї кажуть robicz na kazdy dzien w tydzien bez przestanku, zaczym odpoczynku nigdy nye myewaya (ч. 130), подібну ж скаргу заносять (вдруге) селяне с. Врочанки (ч. 132). Таких скарг мусїло бути тодї богато, й вони потягнули ся потім на перші роки Стеф. Баторія в великім числї (підуть до дальшої серії).

Правительство супроти надужить в серединї XVI в. держить ся норми торунсько-бидґощської (ч. 98); пізнїйше, покликуючи ся на zwyczaj pospolity i statut koronny (близше нам незвістний), уважає нормою з лану дводневну панщину на тиждень (ч. 130 і 132). В однім з документів стрічаємо погрозу, що король в разї дальших надужить скасує суму, записану на державі (ч. 99). На жаль в тім напрямі далї правительство не пішло — погроз потім не стрічаємо, тільки голї упімнення державцям, аби sub gratia nostra залишили кривди й утиски. Але як мало се помагало, показує напр. хочби й три рази повторена до короля скарга селян з с. Рогів (98, 112, 130 — р. 1548, 1559 і 1574). Що більше — державцї мстять ся на селянах за їх скарги ріжними карами і репресіями, як про се сьвідчить сам король (ч. 112, 125), поручаючи державцям не карати селян за ті скарги, і не боронити їм удавати ся з своїми жалями до короля — „бо се одинока для них оборона“ (ч. 122, пор. 125, 130, 132). Та кепська була та оборона, що окрім тих жалібних слів нїчого не вміла противставити надужитям державців!

Грамоти кор. Генриха, видані наслїдком селянських скарг, інтересні також і тим, що старають ся докладно уреґулювати селянські обовязки, не обмежаючи ся лише порученнєм держати

ся давніх звичаїв. При всій добрій волї — оборонити селян, вони все ж таки роблять значні уступки державцям против давніх звичаїв. Крім того панщинні й инші обовязки селян того часу описує також старостинська устава для новоосадженого села ч. 120, і опись села Зелева з 1570 р. (ч. 127), споряджена королївськими ревізорами.

Другим симптомом розвою фільварчаного господарства, що викликав той зріст панщини, було забиранне селянських ґрунтів під фільварки, чи за привилеями, скуплею, чи й силоміць. Сюди належать королївські позволення на скуплю для заложення фільварка ч. 117—119, селянські скарги в ч. 84 і 125, наданнє нових церковних ґрунтів замість забраних на фільварок — ч. 129.

Для історії міст і міщанської людности є тут лише кілька документів: потвердженнє однакових маєткових прав для міщан м. Камінця — католиків, православних і Вірмен — ч. 106, цехові й ремісничі устави ч. 91 і 104, і особливо інтересна скарга міщан місточка Тирави (ч. 131), що дуже сильними фарбами малює перед нами тяжке положеннє таких маломіщан супроти всевластного державця та повну ілюзоричність їх міських прав і свобід.

З історії адміністрації подано тут кілька документів до історії відріжнювання староств судових і несудових і взірців діловодства з тих переходових типів судів старостинських, що не були ґродськими в властивім значінню, але виходили поза рами прийняті в праві для староств не судових. Такі нпр. акти суду хмельницького, на Поділю (ч. 83), самбірського (ч. 85 decretum iudicii castrensis samboriensis, потверджений королем), і другий документ (ч. 121), з королївським потвердженнєм, де виступає iudex castri samboriensis, хоч ґрод самбірський уже був давно знесений офіціально (див. ч. 78). До питання про компетенцію старостинського суду дуже інтересний док. 86, де оден подільський державець доводить, що „ленні державці“, які мають маєтности в сумах, записаних старостою, не підлягають судови земському, а старостинському, й покликуєть ся на королївське розпорядженнє в тій справі [1]). До служебних округів таких півпривілеґіованих шляхтичів належить іще ч. 88 (шляхта хмельницька).

---

[1]) На документ сей звернув я увагу в своїй книзї Барское староство с. 273, тепер видаю його в цілій основі.

Для історії відносин церковних вкажу ч. 101 — наданнє перемиського владицтва, кілька надань церков або потверджень в володінню їх і їх маєтностий — ч. 105, 108 (потверджіннє давніх прав дідички на церкву й церковний ґрунт), 110 (тут і обовязки селян супроти сьвященика, й пізнїйше застереженнє, що церковні ґрунти не мають ділити ся в сьвященичій родинї), 126 (королївське потверджіннє ґрунтів за рогатинськими попами, з правом повного розпорядження), 129 (визначеннє нових ґрунтів замісць забраних на фільварок).

Інтересний контракт (ч. 113) передачі, чи продажі війтом попівства, quem ipse Mathias scultetus proprio labore et sumptu de cruda radice elaborauit, його братаничу-попу, при чім староста потверджує нового попа в володінню парафією за рекомендацією громади — petierunt nos, ut cum eundem Iwan poponem ipsi pro popone villae tanquam hominem exemplarem et in sacris litteris doctum suscepissent, nos etiam eundem susciperemus.

Варті також уваги фундації церков, включані в фундації сіл — ч. 100 (дідич застерегає собі право презенти), 109 (піп виступає і як осадчий нового села), 123 (виїмок з фундаційного акту в королївськім потверджінню), 128, та обовязки десятини на сусїднїй латинський костел в ч. 88.

В сїй же серії починають ся акти до сенсаційного епізоду з Солонки під Львовом: спору сьвященика з парафіянами за десятину, що скінчив ся убитєм сьвященика і позволеннєм громадї від короля на далї самій вибирати собі сьвященика[1]. В сїй серії сюди належить ч. 116, де оповіджена історія початків сього спору, і ч. 124 — добровільна угода громади з сьвящеником, яка одначе не заспокоїла того спору.

Вкінці кілька документів маємо до історії економічної: цехові устави для м. Ліська, дані на взір цехової орґанїзації перемиської — ч. 91, наданнє ріжних прав і позволеннє на заложеннє осібного цеху для ремісників, осаджених на владичнїх ґрунтах в Перемишлї — ч. 104, реґуляція доріг з Кремінця по галицьку сіль — ч. 93, звільненнє від мит (ч. 89, 102, 103 — все для м. Камінця).

[1]) Про сей епізод див. Історію т. V с. 278—8.

LXXXI.

Королївське рішенне в справі війтів с. Просіка з селянами, в землї Сяніцькій, 19 жовтня 1531 р.

Sigismundus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Mazoviaeque etc. dominus et heres. Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, harum notitiam habituris, quia orta differentia inter nobiles Iohannem, Stanislaum et Nicolaum Raduany, advocatos villae nostrae Prossiek in terra Sanocensi ab una et cmethones villae illius parte ab altera occasione nonnulorum agrorum, obszari nuncupatorum, necnon viae liberae, ad expellendam gregem, vigon nuncupatae, quam per eosdem aduocatos per constructionem aggeris madatam esse querebantur, ac item domorum hortulanorum, quos cmethones in area communi in medio villae, Nawssie nuncupata, esse per advocatos extructos questi sunt, ac etiam liberae viae ad exeundum cum curribus de villa, quam per septinam agri advocatialis esse occupatam asserebant, cum nos decisionem controversiae illius certis commisariis nostris commissimus et ab illorum decreto fuisset per dictos advocatos ad nos appellatum, comparentibus coram nobis partibus utrisque, nos auditis illorum propositis et responsis litterisque aduocatorum revisis et debite expensis, ita decrevimus decernimusque harum serie litterarum: Ex quo aduocati praedicti in litteris per nos illis concessis, quibus ipsos in possessione aduocatiae ad vitae eorum tempora extrema conseruauimus, habent expressos agros excrescentes, obszari nuncupatos, quos ipsi vel eorum antecessores extirpaverant et in quorum possessione ipsi et eorum antecessores fuerant, ipsi vero asserunt, agros obszary, de quibus agitur, et alios omnes agros obszari dictos, in villa praedicta Prossiek existentes per eorum antecessores fuisse extirpatos per illosque et per ipsosmet modernos aduocatos a tempore memorabili et usque nunc esse possessos, extunc ipsi aduocati debent facere documentum iuxta terrestrem consuetudinem coram officio castrensi sanocensi a die hodierna in sex septimanis, hoc est feria quinta proxima post festum sanctae Catherinae virginis, quia ipsi et eorum antecessores fuerant semper in tenuta et possessione pacifica praefatorum omnium agrorum obszary nuncupatorum, tam eorum, de quibus controversia est, tam illorum omnium in villa praedicta Prossiek existentium, in quorum possessione se esse asserunt; et postquam documentum huiusmodi iuxta terrestrem consuetudinem fecerint, extunc eosdem omnes agros obszari

nuncupatos habebunt pacifice et quiete ad suam aduocatiam, impedimento et molestatione cmethonum praedictorum et cuiusuis alterius cessante. Quod vero viam et gregem pellendam attinet, ita decernimus: ex quo in priuilegio advocatiali extat scriptum, quia unus laneus propter liberum pellendum greges, hoc est na vigon aduocatiae est ascriptus et via eadem constructione aggeris circa piscinam aduocatialem est impedita, ex tunc aduocati ipsi debent dare robora in silvis suis, quae cmethones nostri excidere et educere debent ad locum, in quo pons construendus erit, ipsique advocati simul cum hominibus subditis suis ac omnes cmethones nostri villae eiusdem pontem construere debebunt, per quem grex libere et secure expelli possit, et illum toliens, quotiens oportunum fuerit, reformare debebunt similiter. Ceterum quod attinet pratum, quod anno tertio excrescit in eo loco, quo grex ex villa praeterit, hoc est na vigonye, — quando videlicet in campo illi loco contiguo segetes sunt et pecora illic pelli nequeunt, cuius prati usum cmethones habere contendebant, ita decernimus: ex quo laneus pro pellendo grege advocatiae est ascriptus, extunc ipsi advocati data via ad pellendum gregem hominibus nostris necessaria, quicquid commoditatis in dicto laneo poterunt sibi facere, esse debet illis liberum iuxta tenorem priuilegii eorum, et proinde et pratum illud in eo loco, dum grex per illum non pellitur, excrescens, debet ad aduocatos pertinere et non ad cmethones, et ideo cmethonibus super illo silentium perpetuum imponimus. Quod autem domos hortulanorum et hortos ad eos pertinentes aliosque hortos aduocatorum attinet, decernimus, ut domus omnes hactenus extructae et horti omnes, in quorum possessione aduocati existunt, maneant et per aduocatos possideantur, verum plures domos hortulanorum construere non debebunt, ne area villae Nawszie dicta occuparetur, via etiam, quam aduocati per hortum suum ante domos Buhay et Szienko cmethonum situm ante domos Grabos cmethonis fecerant, debet esse libera omnibus cmethonibus ad transendum et redeundum pro necessitate et commoditate illorum sine cuiusvis impedimento et nullam aliam viam sibi dari ab aduocatis de cetero petere poterint, — harum testimonio litterarum, quibus in fidem sigillum nostrum est impressum. Actum et datum Cracoviae feria quinta proxima post festum sanctae Heduigis anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo primo, regni nostri anno vigesimo quarto. Relatio reverendi in Christo patris domini Petri episcopi cracouiensis et regni Polonie vicecancellarii.

В королївськім потвердженню виписи з 1533 р. вписано до книг сяніцького ґроду разом з иньшими актами в р. 1553 — Львів. краев. архив кн. сяніцького ґроду 16 с. 797.

LXXXII.

Станислав Одровонж, староста самбірський поручає Процеви Хомичу осадити с. Лопушанку на волоськім праві і дає йому в ній князівство, 16 цьвітня 1532 р.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Stanislaus Odrowąsz de Sprowa in Iaroslaw et Zynkow haeres, dominus et haeres capitaneusque samboriensis, significamus tenore praesentium, quibus expedit universis, praesentibus et futuris, praesentium notitiam habituris, quomodo cupientes bona sacrae regiae maiestatis, domini nostri clementissimi tenutae nostrae samboriensis in meliorem deducere conditionem, ampliare et multiplicare, eademque copiositate villarum loca deserta, praecipue in syluis et in mont[ibus] cum hominibus et incolis collocare, attendentesque, quod non per aliud magis, quam bonorum officialium et scultetorum prouidentiam et diligentiam villae solent collocari et cum hominibus et incolis possessionari, visis itaque idoneitate et sagacitate prouidi Procz Humicz de villa Komurniki, concessimus et indulsimus admisimusque eydem villam in iure valachico in noua radice collocandam superius villae nostra Strzylki, a molendino dicte villae incipiendo, a riuulo alias ud pothoczko dicto Humisko et a sumitate montis dicti Bereze circa flùuium dictum Lopuszanka et alium fluuium Iaszienicza vsque ad granities villae Iaszionka. Ratione cuius locationis dictae villae praedicto Procz Humicz super eandem villam collocandam et omnibus eam incolentibus per spatium viginti annorum omnimodam libertatem damus et ab omnibus dationibus, censibus, contributionibus, et exactionibus vsque ad dictorum viginti annorum integram expirationem. Quibus expiratis dationes omnes sic et labores nobis et nostris successoribus soluere tenebuntur, prout aliae villae de iure valachico nobis soluunt. Hoc tamen expresso: istis solum vnum annum damus libertatem, qui collocabuntur in paratis campis et agris ac pratis iam eradicatis et emensuratis, videlicet sex areis. Vt autem idem Procz Homicz maiorem diligentiam coadhibeat ac curam in vocandis hominibus et incolis ad dictam libertatem habeat, dicto Procz Homicz et eius legittimis successoribus perpetue et in aeuum vendidimus, et per praesentes vendimus in eadem villa sculletiam alias kniasthwo pro quinquaginta florenis pecuniae monetae et numeri polonicalium, cum una integra area et cum tertia parte dationum omnium nostrarum, et cum columbationibus consuetis, videlicet pro festo Nativitatis Christi et festo Paschae, et cum laboratione duorum dierum singulis annis, pro arratione et falcastratione. Insuper admittimus praedicto Procz Homicz in eadem villa

construere et aedificare molendinum, vbicunque reperierit locum idoneum in fluuio dicto Lopuschanka, pro commodo et vtilitate nostra successorumque nostrorum, in quo quidem molendino solum incolae eiusdem villae molere debebunt; de quo ipsi et eius successores recipient tertiam mensuram omnium emolumentorum, pro nobis autem et nostris successoribus duas mensuras reseruando. Sic et circa eundem molendinum construere et aedificare poterit pro commodo et vtilitate sua torquatilem molam, alias sthempy, in qua mola lodices et alia id genus vestimenta parari et condensari poterint. Quam quidem sculte[t]iam alias kniasthwo in dicta villa Lopuschanka ydem Procz Homicz et eius legitimi successores cum omnibus suprascriptis datiis tenebit, habebit et possidebit perpetue et in aeuum, vendendam, commuttandam, obligandam et pro suo velle, prout ei aut eius successoribus melius videbitur conuertendam, nostro tamen et successorum nostrorum consensu praehabito. De qua quidem sculte[t]ia ipse et eius legittimi successores ad generalem expiditionem bellicam nobis aut nostris successoribus post expirationem libertatis seruire tenebuntur et stationem annualem nobis et nostris successoribus post expirationem libertatis dare et soluere tenebuntur — harum quibus sigillum nostrum praesentibus subappensum est testimonio literarum. Actum et datum in Noua Sambor feria tertia proxima post dominicam Misericordiae anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo secundo, praesentibus protunc generosis et nobilibus Andrea Tarlo de Sczekarzowicze vexillifero leopoliensi, Nicolao Bollestraszyczki... [v]exiliferi ac Paulo Radeczki vicecapitaneo samboriensi, Stanislao Sobieski, Adam Koszbork de Koropusch[1]) et aliis quamplurimis, quibus digna fides et adhibenda.

Грамоту сю потвердила кор. Бона в р. 1554 на прошенне providorum Onisy et Homiczow sculte[t]orum modernorum in villa Lopuschanka. Книга самбірських грамот в Кор. Метр. Моск. арх. мін. справ. IV. В. кн. 22 л. 443—4.

LXXXIII.

Шл. Семко Зедранниковський і Филип Куриловський сьвідчать в уряді Хмельницькім в справі поділу села Івладова Горка, 1 падолиста 1532 р.

Actum feria sexta ipso die ante omnium sanctorum proxima anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo secundo.

Veniens ad presentiam officii nostri castrensis Chmyelnicensis nobiles districtus nostri Chmielnicensis, videlicet Semko Thihnowycz

1) Не читке.

Zedranykowsky, Philip Kuryłowsky ...lony vathaman de Kulykow, sani mente et corpore et per expressum coram officio nostro non compulsi nec coacti recognoverunt de verbo ad verbum, quomodo fuit amicabilis divisio inter olim nobilem Albertum Buczaysky et nobilem Nicolaum Iwładowsky, advocatum chmyelnicensem, soror(in)um ipsius in bona ad eos devoluta a olim eorum legitimis antecessoribus, videlicet Iwładowa Horka, qui predicti testes supranominati et scripti, et videlicet praedictus Philipus Kuryłowski, eo tempore exsistens in loco vicecapitaneatus castri chmyelnicensis, recognoverunt palam et manifeste, quod fuimus isto tempore, quum fecerunt inter se parem divisionem, per medium dividendo cmethones, videlicet Nicolaus Iwładowsky, advocatus chmyelnicensis, et Albertus Buczaysky, et villam per medium Iwladowa Horka, et recedit sorti nobili Alberto Buczaysky duo cmethones, nomine Iwasko Rumyn et alter Iow et nobili advocato chmyelnicensi in sorte recederunt duo homines nomine Podhopka Iusko et alter Pasko, et fecerunt inter se divisionem hanc praedictam amicabilem perpetuam in sua devolucione olim successoribus suis, et iam elapsi sunt huius divisionis inter partes quadraginta anni siue ambe presentes hec bona, divisa inter se, pacifice, quiete tenuerent usque adhuc tempus sub nostra fide[1]) atque evidenciam meliorem sigillum nostrum aplicamus. Super quid Nicolaus Iwladowsky memoriale posuit, quod iudicium recepit. Extractum ex actis chmyelnicensibus.

Київський центральний архив, кн. зем. каменец. № 3599, л. 166.

LXXXIV.

Кор. Жиґимонт, наслідком скарги селян с. Страхотина на державця свого Яна Боболю, забороняє йому надужить, 10 мая 1533 р.

Sigismundus Dei gratia rex Polonie, magnus dux Lythuanie, Russie, Prussie, Mazovye etc. dominus et heres. Nobili Ioanni Bobolya, tenutario ville nostre Strachoczyn, fidei dilecto, gratiam nostram regiam! Nobilis fidelis dilecte! Fuerunt apud nos incole eiusdem ville Sthrachoczyn et cum gravi expostulatione de te facta coram nobis exposuerunt, quod ad insolitos labores maioresque, quam illos ferre possunt, eos compelleres penasque et mulctas, nulla exigente legittima eorum culpa, ab illis exigeres; item agros possessionatos desertares ipsosque ad predium curie coli mandares. Quod si ita sit, ut indignum ita nobis non esset ferendum, et meminimus nos quidem tibi iam pridem litteris nostris mandasse, ut ab huiusmodi iniuriis et

[1]) Очевидний пропуск.

gravaminibus istis subditis nostris inferendis temperares, verum cum ipsi queruntur te mandata nostra et litteras posthabere, post eorum querelas maioribus molestiis illos onerare consueuisse, mandamus iterum tibi strictissime precipiendo, ut predictos subditos nostros ad nullos indebitos insolitosque labores obeundos compellas, illosque secundum constitutionem generalis thorunensis non per pluries dies, quam per unum in qualibet ebdomada ad curiam nostram laborare cogas, et nullas mulctas seu penas iniustas ab eis exigas, nullaque molestia vel pena propter hanc eorum querelam contra te factam illos afficere presumas, sub gravi indignatione nostra. Comissimus autem et mandavimus capitaneo nostro sanocensi, ut eosdem homines nostros ab iniuriis et gravaminibus tuis defendat illosque indebite opprimi a te non permittat, pro gratia nostra, ne amplius hys frequentibus eorum impetemur querelis. Datum Cracoviae die sabbat[i] proxima post festum sancti Stanislai in mayo anno Domini millessimo quingentesimo tricesimo tertio, regni vero nostri anno vigesimo semptimo. Ad mandatum s. regie maiestatis proprium.

Вписано до книг тогож року — Львів. краєв. архив. кн. сяніцького ґроду 14 с. 11. Разом з тим також порученнє старості сяніцькому, ut illos ab iniuriis et gravaminibus praefatis omnes Bobola defendat.

LXXXV.

Рішеннє самбірського старостинського суду в справі Васька Блажовського, 31 липня 1534 р.

Кор. Жиґимонт потверджує се рішеннє, 10 марта 1535 р.

Sigismundus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithwaniae, Rusiae, Prusiae, Mazowie etc. dominus et heres significamus tenore praesentium quorum interest universis, praesentium notitiam habituris, quia veniens ad praesentiam nostri nobilis Wasko Blazowsski optulit coram nobis certas litteras, decretum absolutionis pro eodem Vassyko contra nobilem Iwanko Blazowski in se continentes, sub sigillo magnifici Stanislai Odrowasch castellani et capitanei leopoliensis, ex actis capitanealibus samboriensibus emanatas et extractas, peciitque ipse Vassko easdem litteras et decretum in eis contentum per nos approbari et confirmari, cuius quidem decreti tenor sequitur in hunc modum:

Ex decreto iudicii castrensis samboriensis nobilis Vassko Blazowski de villa Blazow sortis suae heres, citatus per nobilem Iwanko Blazowski ex eadem Blazow sortis suae heredem actorem, absolutus est et liber pronunctiatus a citatione castrensi ipsius Iwanko, qua ipsum

citaverat videlicet pro vadio centum viginti marcarum pecuniarum hic in actis praesentibus superius contentum (!) occasione non admissionis divisionis, item divisoribus per magnificum dominum Stanislaum Odrowasch de Sprowa, castellanum leopoliensem et capitaneum samboriensem ac et (!) iudicium castrense samboriense curie bonorum Blazow et Volya Blazowsska ipsis per ipsam magnificentiam datis et deputatis. Super quo ipse Waszko Blazowsski memoriale iudicio posuit, quod et iudicium recepit. Actum in curia samboriensi feria sexta proxima ante festum sancti Petri apostoli ad vincula anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo quarto.

Nos itaque attendentes dicti Vasszikonis Blazowsski peticionem fore iustam et racioni consonam, decretum supradescriptum pro eodem Wasskone latum in omnibus et clausulis totique (!) ipsius tenore uti iuridice latum, aprobandum et confirmandum duximus, prout approbamus et confirmamus per praesentes, decernentes hoc ipsum decretum firmum et inviolabile debere esse ac ipsum Iwasskonem occassione huiusmodi vadii a praefato Iwanko Blazowski impediri et molestari non debere, neque de iure posse, quandoquidem maior sit contumacia actoris quam rei. In quorum fidem et testimonium sigillum nostrum annullare est subimpressum. Vilnae feria quarta proxima ante dominicam Iudica anno Domini MDXXXV, regni nostri anno vigesimo nono. Relatio reverendi in Christo patris domini Ioannis episcopi praemisliensis.

Львів. краєв. архив, кн. перемиського зем. суду 14 с. 875 (під р. 1545).

LXXXVI.

Справа в земськім камінецькім суді Юхна і Василя Ярмолинських з Абрамом Лосковським в справі юрисдикції над державцями маєтностей земських і ленних, 11 падолиста 1535 р.

Feria quinta post festum omnium sanctorum proxima 1535.

Proposuerunt nobiles Iuchno et Wassyl Iarmolinsczy, fratres germani, in Iarmolincze sortis suae haeredes et in hac parte indivisi, contra famatum ac laboriosum Abraam, tenutarium quocunque iure bonorum regalium ville Loskowcze, ex sua cittacione originali terrestri prima, qua ipsum cittaverunt ad iudicium terrestre, cuius cittacionis de verbo ad verbum tenor sequitur et est talis:

Sigismundus, Dei gratia rex Polonie etc. Tibi famato seu circumspecto sive laborioso Abraam, quocumque iure tenutario bonorum regalium ville Loskowcze bonorum regalium, nil nocendo, sed si summam te pretendis habere in eisdem bonis, quae te iuste spectaret, sive a regia maiestate tibi datam et assignatam sive a quocunque in

eisdem bonis seu villa regali Loskowcze, extunc tibi de summa praefata, si quam ibi habes inscriptam et assignatam, tanquam possessionato, si autem non, extunc tibi tamquam inpossessionato, alias goloczye, mandamus, quatenus in terminis terrestribus, in Camyeniecz proxime celebrandis, coram iudicio terrestri ad instantiam nobilium Iwasko et Wassyl Iarmolynskye, fratrum germanorum de Iarmolyncze, sortium suorum heredum, personaliter compareas, qui te cittant pro eo, quia tu ipsos iniuridice ac minus iuste cittasti citatione domini Ioannis Sroczyczki, vicecapitanei camenecensis, ad iudicium castrense eiusdem Ioannis Sroczyczki cyttatione et sigillo eiusdem vicecapitanei obsignata pro inequitacione in villam Loskowcze tenute tue potenti manu cum suis coadiutoribus, pro dispersione hominibus e villa Loskowcze, peccoribus, valorem in se continentem mille florenorum et totidem dampni, prout hoc ipsa cittacio, qua tu ipsos citasti nomine et titulo et sub sigillo ipsius Ioannes Sroczyczky, vicecapitanei, lacius canit et obloquitur, volens ipsos damnificare et in impensas inducere, prout et dampnificasti et induxisti, quod tu fecisti contra ius comune, quoniam nullus vicecapitaneus, difficili capitaneo, nomine suo officia seu iudicia, prout tibi lacius in termino declarabitur, et tu non attenta huiusmodi re, cittasti eosdem minus iuste et non iuridice induxistique eos tua minus iusta ac non iuridica cittacione, qua ipsos citasti ad iudicium vicecapitanei, per te facta, in dampnum et in impensas triginta marcarum; ideo te cittat pro praefata tua minus iusta et non iuridica cittacione, qua ipsos cittasti, et pro eadem dampnificatione, quam tuam minus iustam cittacionem et non iuridicam ac dampnificacionem ipsi fratres Iarmolynsczy pensant sibi contra te ad triginta marcas peccuniarum et exinde habent totidem dampni, vel ita, prout ius decernet, iudicialiter responsurus et si eos possessionatus — possessionem tuam coram iudicio ostenderes. Datum in Camyenecz feria secunda proxima ante festum sancti Thomae apostoli anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo quinto.

Et post propositionem sue cittacionis ipsi Iarmolynsczy, qua cittaverunt praefatum Abraam, verificando intentionem cittacionis sue praefate, coram iudicio camenecensi domini vicecapitanei, sigillo, titulo et nomine ipsius Ioannes Sroczyczky obsignatam et munitam reposuerunt, cuius cittacionis de verbo ad verbum tenor sequitur est talis:

Ioannes Sroczyczky, vicecapitaneus camenecensis, vobis nobilibus Iwasko et Vassyl Iarmolynskym, heredibus seu tenutariis ville Iarmolyncze et aliorum bonorum in districtu camencensi et terris Podolie, mandamus, quattenus coram nobis aut iudicio nostro castrensi in castro Camenecensi feria sexta in crastino festi sanctorum Simonis

et Iudae apostolorum proxima personaliter compareatis ad instantiam nobilis Abraam Loskowsky, haeredis seu tenutarii villae Loskowcze, qui vos cittat pro eo, quia vos villam eiusdem Abraam Loskowcze praefatam potenti manu suis cum adiutoribus, quos vos melius scitis, inequitastis serotino tempore dispersistisque inde hominibus (!) ex villa Loskowcze praefata, ipsius Abraam subditis, ex domibus illorum hominum et ex tota villa eadem in peccoribus et aliis rebus inde recepistis, singula singulis computando, ad mille florenos peccuniarum numeri soliti, in regno currentis, triginta grossos polonicales in florenum computando, prout id lacius vobis in termino per praefatum Abraam Loskowsky declarabitur, et exinde praefatus nobilis Loskowsky Abraam dicit se habere toties dampni vel prout ius decernet, ad praemissa lacius vobis in termino declarabitur, — iudicialiter sitis responsuri. Datum in castro Camenecensi feria quarta die undecim millia virginum anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo quinto.

Tandem reproduxit sive reposuit coram iudicio ipsius Abraam minus iustum ac iuridicum progressum iuris, ubi sub actu feria tertia post festum Epiphaniarum, ubi ipse super eandem insufficientem cittationem contra iuris formam procedebat, iniuridice contra statuti dispositionem, prout lacius prefata controversia in se canit et obloquitur, ex actis castrensibus Camenecensibus emmanata sub sigillo domini Nicolai Iskrzyczky, vicesgerentis capitaneatus Camenecensis, cum statutum co. disponit, quam reproduco coram iudicio vestro, quod tan tum debent esse duo iudices: unus terrestris et alter castrensis, videlicet capitaneus, qui debet exequere brachium regale et hoc in quatuor tamen articulis, in statuto lacius descriptis, et etiam offerendo statutum, ubi capitaneus nomine suo vigore regio terminos in ipsis quatuor articulis assignare coram iudicio suo competenti potest et non amplius. Hic, domine iudex, cittati sunt contra ius comune Iarmolynsczy et contra statutum nomine, sigillo et titulo vicecapitanei per quam cittationem iniuridicam, contra statutum factam, et processum ipsius cause ipsi Iarmolynsczy sunt dampnificati in triginta marcis et habent totidem dampni, prout iudicium vestrum decernent; quod volunt probare, si inquantum iudicium v. d. decernet. Et sic peciunt iudicium vestrum, quattenus inhaerendo statuto com. hanc cittacionem et totum processum cause decreto suo anichillaret et in nichilum redigeret, dampnaque, exinde secuta, decerneret, atque illi parati sunt docere sive probare, si pars de iure huc venire debet, et alia iuris remedia ipsi Iarmolynsczy salva et illesa in toto reservant.

Ex adverso praefatus Abraam per suum procuratorem dixit: domine iudex! reservando mihi salvam responsionem, que mihi de iure

venire debet, peto, quattenus me vestra d. hic non iudicaret, sed me remitteret ad dominum capitaneum camenecensem, quoniam sua sacra maiestas regia per literas suas mandare vobis dignata est, mandans iudicio vestro, quattenus nos, qui tenemus bona regalia in summis, per capitaneum nobis datis et assignatis camenecensem, non iudicaretis, alias abysczye zyemyan albo dzyerzawyecz lynnych nye sschadzyly, sed eosdem ad iudicium domini capitanei remitteretis. Et sic peto, quattenus vestra dominacio me non iudicaret, sed me remitteret ad dominum capitaneum meque ad respondendum decreto suo non compelleret.

Ex adverso praefati Iarmolynsczy per suum procuratorem dixerunt: domine iudex! quod hic pars dicit, quod regia maiestas dignata est mandare iudicio vestro, quod non iudicaretis tenutarios bonorum regalium, qui tenent bona regalia in summis, per capitaneum datis et assignatis, hoc hec pars non docet, tantum verbis allegat et quamvis etiam doceret, utique tales litere, que sunt contra iusticiam et statutum comune date a regia maiestate, partem minime iuvare possunt, quoniam in statuto comuni cautum est, quod litere inhibitorie, que praecluderent viam iusticiae, a regia maiestate date, valere non poterant, prout et ipse litere, de quibus mencionem pars facit, et illas hic non ponit, valere non possunt. Et etiam ego cittavi illum de summa, quam habere se pretendit in bonis prefatis regalibus villa Loskowcze, bonorum regalium nihil nocendo et non extendit se cittatio mea, tantum ad summam ipsius Abraam neque ultra producere volumus perlucra, tantum quantum summam ipse Abraam habet ligittime et iuste a quocunque sibi datam et assignatam, sive a regia maiestate, sive a quocunque, et si ipse summam non habet, extunc tanquam contra impossessionatum hic, bonis regalibus nihil nocendo, — extunc v. dominacio, viso hoc, quia nihil bonis regalibus nocere volunt, v. d. compellet partem cittatam ad respondendum. Et eciam litere ipse, quas ego volo videre, de quibus ipse memoriam facit, non intelliguntur se neque prohibent iudicare, tantum vagas personas, super quibus si quis voluisset perlucra iuridice requirere, ad hoc se intelliguntur, quas volo videre, quoniam simplex verborum partis cittate assercio est. Et Iarmolynsczy volunt ulterius extendere sua perlucra tantum, quantum summa ipsius se extendit. Et etiam ostendo vobis statutum, ubi iudicii terrestris licet pro quacunque re quemcunque iudicare. Quod autem hic pars dicit, quia non est iudicium vestrum lennes, alias lynnycz — domine iudex! ecce ego ostendo cittationem ipsius coram vestro iudicio, quia ipse solus pro sua iniuria, tanquam tenutarius, agit, et cum solus agit et habet agere facultatem, tenetur

etiam respondere, ex quo aliquid solus tenetur alicui. Ostendoque adhuc statutum comune istud, quod et praesens, quia capitanens non tenetur iudicare preter quattuor articulos, et ipse adhuc prefata insufficienti cittatione sua pro articulo, qui minime spectare dignoscitur, ipsos ad iudicium vicecapitaneale cittavit, ubi nullus vicecapitaneus sua iudicia habet pro re, que non pertinet ad iudicium capitanei, illos ad iudicium vicecapitanei cittavit ac impensis inducendo et ipsos dampnificando. Et sic, domine iudex, peto iudicium vestrum, quattenus vestra dominacio, inherendo statuto generali regni et visis allegacionibus meis sufficientibus, non attentis partis cittate exemptionibus, calvis volens diffugiis laborare, decreto suo competente ad respondendum, ex quo id, quod asserit, non probat neque probare vult; quamvis quod si et probant, litere tales in iudicio vestro exhibite locum habere non possunt, quas utique ego volo videre, et alia iuris remedia salva et illesa mihi in toto reservo.

Et pars cittata a suis allegacionibus receddere noluit, immo penes easdem se conservare voluit. Et iudicium, exauditis partium propositis et responsis, recepit sibi hanc causam ad deliberandum assignavitque partibus terminum ad audiendum iudicii decretum in causa prefata pro terminis proximis terrestribus camenecensibus, et pro illo tempore habebunt partes terminum audire iudicii decretum, iure illeso, nulli partium nocendo.

Кпївськпй центр. архив кн. 3599 л. 87.

LXXXVII.

Збіґнев Сененьский продае Константину Хлодзїньскому вийтівство с. Дешнї, 10 мая 1536 р.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Quoniam quevis actiones hominum in tempore existentes pereunt et ab humanis mentibus citto excidunt, manu propria perpetuo litterarum testimonio et robore perpetuo observentur. Proinde ego Zbygneus, haeres de Sienno, in Rymanow Dessnoque, significo tenore praesentium, quibus expedit vniuersis et singulis, praesentibus et futuris, harum noticiam habituris, quia condescendens supplicationibus nonnullorum mihi pro prouido Constantino Chłodzynski scultetiam in bonis meis videlicet in villa Dessno pro ducentis florenis vendit(am) cum omni iure et proprietate tam late et longe, prout alii sculteti possidebant, quemlibet vero florenum per triginta grossos computando, monetae numeri polonicalis, ego itaque ut ex antiquo fundata est, prouido Constantino Hłodzienski et eius successoribus duos cum quarta laneos et duos hortos

agri alias obssary do et unam tabernam in eadem villa praefata Dessno cum omnibus prouentibus et utilitatibus eius tottisque villaginis, alias nawsie, cum hortulanis, quot in eo locari possint. Damus etiam praefato Constantino Hłodzinski molendinum unum et eius successoribus in eadem villa praedicta, Dessno cum omnibus prouentibus eius; damus etiam simul cum libertatem facere piscinas tot, quot fieri villagio meo in praefato possunt, tamen absque damno subditorum meorum. Damus etiam praefato Constantino Chłodzinski li beram venationem et aucupia ferarum et volucrum in siluis nostris. Concedimus eidem Constantino Chłodzinski in praefata villa Dessno liberam mansionem artificibus cuiusvis generis et eadem artificia libere exercere. Praeterea praefato Constantino Hlodzienski sculteto dossnensi et eius successoribus tertium denarium de qualibet re iudicata et sextum denarium censualem asserimus. Item eandem villam Dessno et eius incolas ex antiquo et perpetuo ecclesiae parochiali rymanouiensi assignamus, cuiusquidam villae cmetones singuli singulis annis de quolibet laneo unum truncum silligini et totidem auenae curato eiusdem ecclesiae rymanouiensi et alios redditus sibi et ministris ecclessiae praefatae dari solitos perpetue pro faesto diui Martini dabunt et soluent. Itemque ab eadem villa Dessno remouemus omnia iura polonicalia et consuetudines universas iuris polonicalis et conferimus illi [i]us teutonicum magdemburgense cum omnibus consuetudinibus eius. Absoluimus insuper praefatum Constantinum Chłodzinski scultetum et eius successores cum omnibus incolis eiusdem villae ab omnibus iudiciis et causis nostrorum procuratorum, ita tam[en], quod omnes incolae villae praedictae pro causis tam magnis quam paruis[1]) eodem sculteto ipsoque solum respondere debebunt et tenebuntur iure teutonico magdenburgensi, sculteti nonnisi coram nobis vel successoribus nostris respondere tenebuntur, dummodo per litteram vel signum fuerit citatus vel evocatus, autoritati et iurisdictioni nostrae in nullo derogando. Habebitque praefatus scultetus Constantinus Hłodzinski et eius successores, quod unusquisque cmetonum iunquilinorumque in villa Dessno tenebuntur sculteto et eius successoribus in villa Dessno duos dies per annum laborare perpetue: una die tenebuntur falcastrare alias kosicz, alia die metere alias zacz, habebit etiam laborem communem alias tloką bis in quolibet anno ex cmethonibus eiusdem villae, ita tamen, ut post quemlibet laborem humaniter eosdem cmetones per hos duos dies cibo et potu reficiat. Item damus eidem sculteto Constantino Chłodzinski et eius successoribus omnimodam praedictae

[1]) упущено: coram.

scultetiae potestatem vendendi pro hac summa superius descripta uendendi, dandi, donandi, comutanti, prout sibi et eius successoribus melius videbitur expedire. Item damus eidem sculteto, quod ipsum nemo sine ipsius voluntate aut successorum ipsius exemere et scultetia Dessnensi poterit excepto me aut successores nostros. De qua quidem praefata villa Dessno cmetones singuli singulis annis de quolibet manso seu laneo per unam marcam pecuniarum nobis et nostris successoribus ratione census dare et soluere tenebuntur. Extendit autem villa Dessno praefata in suis limitibus et granitiebus ad longum et latum videlicet a limitibus Rymanouiensibus videlicet Słona Woda loco dicto usque ad limites uillae Krolikowa. De qua quidem villa Dessno sepe notatae praefatus scultetus Constantinus et eius successores omnes tenebuntur nobis nostrisque successoribus spe hostilis necessetatis et belli cum uno arcu decenter instructo et gladio in equo valoris sex florenorum totiens, quotiens opportunum ac necesse fuerit, sub nostris et successorum nostrorum expensis libere ac fideliter seruire. In quorum omnium fidem, robur et euidentius testimonium sigillum nostrum praesentibus est subapensum. Actum et datum in curia nostra Rymanowiensi feria quarta post festum translationis sancti Stanislai anno Domini millessimo quingentesimo trigesimo sexto. Zbygniew Sienienski z Sienna manu propria.

Сю грамоту вписано до книг сяніцького ґроду на жаданнє Wasyl Dessynski, prouidus scultetus villae Dessno в 1593 р., Львів. краєв. арх. кн. сяніцького ґроду 21 с. 1219.

LXXXVIII.

Кор. Жиґимонт полишає с. Куманівцї при обовязках до Хмельницького замку, 23 сїчня 1539 р.

Sigismundus Dei gratia etc. significamus etc., quia prout cittaveramus nobiles Hrynyecz et Volosz et alios omnes, sua interresse habere putantes ad exemendum bona Kumanowcze et ad reponendum ac producendum literas originales, et ipsi citati comparentes in termino per nos praefixo eis nullas quidem literas se habuisse fassi sunt, sed hec bona ex antiquissimis temporibus semper ipsorum hereditaria ab antecessoribus et nunquam nostra regalia fuisse serviciaque ex suis bonis, que ipsi possident, non ad castrum Row, sed ad castrum Chmielnik pertinuisse, et vltra affirmaverunt et se probaturos sufficienter, in quantum eis decreverimus, obtulerunt, asserendo insuper, quod villa ipsa Kumanowcze, imo verius locus ville, cum nulla ibi extat, nisi de-

serta, ab ipsorum nominibus fuerint vocata, quod Kumanowcze vocarentur, subiunxeruntque aliam esse villam Kumanowcze in campis Podoliae lacioribus in vastitatibus, petendo se circa hereditatem suam prefatam Kumanowcze conservari et a cittacione absolvi. Itaque nos de certa sciencia et speciali gratia nostris regalibus, quamvis in literis originalibus rovensibus contineri viderimus villam Kumanowcze, tamen videndo longiori loco dissitam villam dictam Kumanowske ipsorum cittatorum a Row proximeque adiacere castro nostro Chmyelnik, ipsos nobiles in possessione prefatorum bonorum conservamus et a termino atque a cittatione absolvimus liberosque dimittimus decernimusque, ut temporibus perpetuis deinceps ad castrum Chmyelnik servicia debita, que nunc exhibent, exhibere, sustinere et subire prefati nobiles et eorum successores teneantur et debeant. Harum etc. Datum Cracovie in convencione feria quarta post festum s. Agnetis anno Domini MDXXIX.

Кор. Метрика варшавського головного архиву кн. 3 л. 166 v.

LXXXIX.

Кор. Жиґимонт оповіщає про звільненнє міщан камінецьких від усїх мит, 17 марта 1543 р.

Sigismundus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Mazowiae etc. dominus et heres. Universis et singulis regni et dominiorum nostrorum dignitariis, officialibus, palatinis, castellanis, capitaneis, tenutariis, vicecapitaneis, burgrabiis, teloneorum quorumvis prefectis, notariis, custodibus, exactoribus ac eorum substitutis, civitatum et oppidorum rectoribus, proconsulibus, consulibus ceterisque omnibus, ad quorum notitiam hae nostrae pervenerint litterae, fidelibus dilectis gratiam nostram regiam! Sincere et fideles nobis dilecti! Manifestum testatumque vobis facimus, quia nos certis ex causis et respectibus, animum nostrum regium moventibus, dedimus ad voluntatis nostrae beneplacitum et contulimus libertatem et immunitatem famatis civibus et incolis omnibus et singulis camenecensibus a solvendis pendendis in regno et dominiis nostris tam novis et antiquis quam aliis quibusvis vectigalibus et teloneis ac eosdem ab eiusmodi teloneorum et vectigalium solutione liberos, exemptos et immunes fecimus et pronunciavimus, quare vobis et vestrum cuilibet id denunciamus severe mandantes, ut eosdem cives nostros camenecenses hac in libertate conservetis et manuteneatis et a suis conservari mandetis nullaque telonea deinceps et vectigalia ab eis, sive ii romani, sive graeci, armenici ritus sint, aut eorum rebus et mercibus, cuius-

cunque eae generis fuerint et speciei, exigatis neque ab aliis exigi patiamini, sed eos una cum mercibus omnibus libere et absque omni impedimento ac telonei cuiusvis solutione per omnia teloneorum loca ire, proficisci et transire permittatis et ab aliis permitti faciatis — ad voluntatis nostrae regiae beneplacitum secus non facturi pro fide vestra et gratia nostra. Datum Cracoviae in conventione generali sabbato ante ramispalmarum anno Domini MDXLIII, regni nostri anno XXX septimo. Ad mandatum sacrae regiae magestatis proprium.

Вписано до львівських ґродських книг 28/III тогож року — Львів. краєв. архив кн. львів. ґроду 20 с. 462.

XC.

Кор. Жиґимонт наказує, аби селян с. Батятич, в старостві Камінецькім, не змушувано до робіт понад дводенну панщину і чотири річні толоки, 11 серпня 1544 р.

Sigismundus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Mazoviae etc. dominus et heres, significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, quod cum homines nostri villae Batatycze prefecturae Camionacensis questi nobis sepius essent grauari se magnis laboribus, quos quotidie iussu prefecti nostri subire cogerentur, contra ipso prefecto dicente illos non solere nisi dimidium diem singulis diebus laborare, nos volentes ita eos iis laboribus leuare, ut id sine nostro magno incommodo fiat, statuendum duximus ita, ut statuimus et decernimus praesentibus litteris nostris, ne suprascripti homines nostri ad quotidianos labores cogantur, sed duos tantum dies integros singulis hebdomadis laborent, ita ut cum oriente sole in locum labori destinatum convenerint, occidente dimittantur; volumus autem, ut per meridiem competenti tempore labore vacent. Preterea autem volumus, ut quatuor dies ultra eos singulis annis laborent, ita tamen, ut illis a prefecto nostro iis quatuor diebus detur victus. Cui eos cogendi ad subeundos dies suprascriptos labores potestatem damus, in ceteris autem oneribus, quae ferre et in iis, quae pendere nobis consueverunt secundum veterem consuetudinem illos conseruamus, nollentes, ut aliquid noui a prefecto nostro in eo statuatur; hoc adiecto, ut bis in anno frumentum leopoliense singuli devehere teneantur — harum quibus sigillum nostrum est subappressum testimonio litterarum. Datum in Brzesczie Lithuaniae feria secunda post festum sancti Laurentii anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo quarto, regni nostri trigesimo octavo. Relatio reverendi in Christo patris domini Samuelis

episcopi plocensis et regni nostri vicecancellarii. Samuel episcopus plocensis et vicecancellarius scripsit.

Вписано до книг львів. ґроду per totam commonitatem villae Bataticze в р. 1588 — Львів. краєв. архив кн. львів. ґр. 345 с. 1258. Разом з тим вписано і потвердженнє сеї грамоти з р. 1568 (порівняннє їх дало можність доповнити численні прогалини й помилки сеї копії).

XCI.

Кор. Жиґимонт потверджує цехові устави м. Ліська, дані дідичом його П. Кмітою, 27 марта 1546 р.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Sigismundus Dei gratia rex Poloniae, supraemus dux Lituaniae nec non terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, Lanciciae, Cuiaviae, Elblangensis, Culmensis, Pomeraniae, Russiae, Prussiae, Masoviae etc. etc. dominus et heres, significamus tenore praesentium quorum interest universis, praesentibus et futuris, quia exposuerit[1]) nobis magnificus Petrus Cmitta comes in Wisnicz, palatinus cracoviensis, regni nostri mareschalcus et cracoviensis sczepusiensis, premisliensis, kolensisque capitaneus, oppidum cuius hereditarium oppidum Lesko in dies crescere posse, si in eo contubernia artificum instituerentur, petiitque a nobis, ut hoc authoritate nostra regia more aliarum civitatum facere dignaremur, nos itaque huic non inviti accedentes, utpote quod multo maiora is senator de nobis et republica meritus est, cupien[te]s, ut hoc oppidum Lesko ad meliorem statum et conditionem reducatur[2]) incolaequae eius debito ordine contineantur, in eodem oppido universis artificibus, tam magistris, quam sotiis edoctis et non edoctis praesentibus et pro tempore existentibus contabernium vulgo „cech" dictum costituimus et indicimus hisce litteris perpetuo tenendum et observandum. Itaque magistri unius cuiusque artificii alios quoscumque idoneos ad eorum artificium assumere et assumptos instruere et edocere, socios facere et creare et cognomina eis imponere iuxta nomen artificiorum civitatis Premisleensis ac deinde ad magisterium promovere valeant et possint. Cuius contubernii articuli sunt isti principiosi: quis magister effici voluerit, specimen alias sztuka artis suae facere ac demonstrare iuxta consuetudinem civitatis Premisleensis, praeterea[3]) ius civile et contubernium suscipi, contubernioque tres florenos pecuniae censualis solvere et numerare, sex libras caerae et unum vas cerevisiae tenebitur; ultra nativitatis suae debet habere[4]) ac ubi artificium didicerit, intra

---

[1]) В ориґ.: exposerit. [2]) В ориґ.: reducat. [3]) Пропущено: in. [4]) Пропущено litteras.

unius anni decursum tenebitur eisdem literis docere. Et qui ius civile aut contubernium non suscepit, cum aliis artem non exerceat, insuper quivis magistris[1]) ratione magisterii sui ad contubernium nihil dabit neque is qui filiam magistri artis suae in uxorem duxerit, pretera (!) banitio contubernii a sex viris artis uniuscuiusque fieri debet. Iunior magister artis non habens uxorem intra annum unum uxorari debet; qui si per hoc tempus non duxerit uxorem, talis luet poenam contubernio quartam lapidis caerae; et si altero anno non dederit se matrimonio, suo contubernio medium lapidis caerae pendet; quod si tertio anno id non curaverit, unam lapidem caerae luet; quarto vera anno coactus erit dimittere. Iunior frater tamdiu fratribus serviet, cerevisiam portabit, donec isti alter iunior susceperit, et non debet vas ex quo educitur cerevisia inclinare, nisi id ipsius duo fratres conspiciant. Etiam cereos tenebitur accendere et extinguere, donec ei alius susceperit; si in hoc negligiens fuerit, medium grossum, quoties commiserit, contubernio luet; in festis vero diebus ut Nativitatis Domini, Paschae, Corporis Christi, per integram octavam Nativitatis et Assumptionis beatae Mariae et aliis festis in matudinis (!) missis, vespertinis praecibus hoc diligenter facere erit obnoxius sub poena unius grossi. Magister quicunque operam artis inhoaverit et non perfecerit, ut in exemplo artis sartoriae magister si malefecerit pannum, iam alter frater illud suscipere nec ex eo laborare poterit. Ita intellegatur de singulis artificibus, quod si ex inhoato operatus fecerit, id totum, quod a labore acceperit, ad cistam fraternitatis imponere debet; praeterea si quis magistrorum alicui fratrum socium seu famulum abduxerit alias odwołał by, talis luet duo talenta caerae; praeterea quicunque fratrum alterius labore(m) estimaret vel vituperaret et duobus testibus convinceretur, talis luet duo talenta caerae; et si quis magistrorum diebus festivis solennioribus palam operantur (!), is duo talenta caerae fraternitati luet. Insuper, si qui[2]) signo admonitus ad contubernium venire non curant, tales medium grossum contubernio luent exceptis absentibus: tamen uxor, famulus absentis magistri absentiam apud seniorem contubernii tenebitur excusare. Et minor fratrum ex contubernio funeri humando fratris vel sororis foveam fodere tenebitur sub poena unius librae caerae. Praeterea quisque fratrum, quam primum signum contubernii aut crux repraesentata ad sepulturam mortui fratris vel sororis fuerit, tenebitur adesse atque corpus mortui ad famulum sub poena medii grossi conducere sit obligatus. Fratres vero, qui ex mandato artis magistrorum corpori mortui fratris ad famulum serviant[3]), illud deferre

[1]) В ориґ.: magistri. [2]) В ориґ.: quis [3]) Упущенс: non.

voluerint exhibere per unum talentum caerae fratribus succumbent. Quilibet fratrum tenebitur missae fraternitatis funebri interesse. Fratrem[1]) circa compotationes[2]) fraternitatis rixas aliquas aut seditiones verbis aut factis excitare ausus fuerit, talis pro poena tenebitur illud vas non plenun cerevisiae pecunia propria denuo adimplere. Praeterea unusquisque fratrum discipulum quem informandum susciperit, intra unam quindenam magistris in contubernio denuntiare sub poena trium quartalium caerae ac quartalis cerevisiae cum tribus grossis pecuniae, et hic discipulus tenebitur confraternitati mediam marcam pecuniae innumerare. Etiam unusquisque fratrum singulis quadris anni vulgo quartalibus dictis in arculam contubernii intra unam quindenam grossum unum pecuniae sub poena reponere teneat[ur]. Quicunque fratrum secreta contubernii detegere ausus fuerit et de eo conviceretur, talis fraternitati, quoties id fecerit, duo talenta caerae succumbet. Nullus fratrum de arcula contubernali pecunias consodales accipere debebit, nisi prius vadium in auro vel in argenteo equivalens in arculam deposuerit. Et confrater destruens rem vel materiam illi ad elaboranda datam, ut in exemplo sartor vestem, talis iustificari se debet coram magistris contubernii, non alibi, sub poena duorum talentorum cerae. Praeterea si apud aliquem civem siue suburbianum iurisdictioni civili subiacentem indoctus quispiam artificum alias partacz artem exercens repertus fuerit, talis qui foverit eum, solvet consultanti poenae unum florenum polonicae pecuniae, quod ad reformationem oppidi Lesko conuerti debet. Insuper nullus magistrorum vel sotiorum audeat aliquem ex confraternitate pro quacunque re confraternitatem cencernenti evocare[3]), quam magistri quilibet conquerenti iustitia et effectu tam contubernalibus, quam extraneis sub poena advocatiali quinque grossorum erunt obnoxii facere. In aliis vero negotiis et eventibus quicunque artifices iuxta consuetudinem et observantias universorum artificum civitatis Premislensis se regere et conservare tenebuntur. Quae omnia praemissa, laudabili consuetudien recepta, quatenus communi bono et statutis regni non contraria, decernimus robur debitae[4]) fimitatis habitura, — harum quibus sigillum nostrum est appensum testimonio literarum. Datum Cracoviae sabbatho proximo post festum anuntiationis beatissimae virginis Mariae anno Domini millesimo quin gentesimo quadragesimo sexto, regni nostri quadragesimo primo.

Вписано до книг сяніцького ґроду в 1773 р. на жаданнє Івана Горняткевича, міщанина лїського — Львів. краєв. арх. кн. сяніц. ґр. 256 с. 3562.

[1]) Очевидно: si quis fratrum. [2]) В ориг.: comportationes. [3]) В ориг.: evocari. [4]) В ориг.: debiti.

XCII.

Кор. Бона потверджує Гриця, князя с. Стрілок, в володінню князівством, 15 жовтня 1546 р.

Bona, Dei gratia regina Poloniae, suprema dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae Masouiaeque etc. domina, significamus tenore praesentium quibus expedit uniuersis, harum noticiam habituris, quia honestus Hrycz scultetus de villa nostra Strzelki presentauit nobis literas serenissimi domini et domini Sigismundi Dei gratia regis Poloniae, supremi ducis Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae etc. domini[1]) et haeredis, coniugis nostri colendissimi, super tywonatum et tabernam in eadem villa Strzylki necnon literas generosi olim Stanislai de Sprowa capitanei samboriensis venditionis sculteṯiae pro viginti florenis numeri et monetae polonicalis, supplicauitque nobis, ut priuilegium nostrum super sculteṯiam alias kniasthwo in eadem villa dare et extradere illi dignaremur. Itaque nos permoti illius supplicationibus, visis huiusmodi literis et earum contenta bene recensitis, attendentesque dicti supplicantis honestis seruiitis, quae nobis et capitaneatui nostro Samboriensi impendit et facere in futurum pollicetur, eidem Hrycz et eius successoribus sculteṯiam alias kniasthwo in praedicta villa nostra Strzylki cum una integra area et cum agris dictis Vatharscziznami, quam sicut alii kniaziones suas tenent areas, et cum taberna, de qua nobis duos florenos singulis annis ratione census soluere tenebitur, et cum libertate, qua alii kniaziones gaudent, ita prout in hactenus tenuit et possedit, in viginti florenis pecuniae numeri et monetae in regno curentis, quemlibet florenum per triginta grosos computando, tenendam, habendam et possidendam dedimus et tenore mediante concedimus. Cui quidem Hrycz homines et incolae eiusdem villae Strzylki quolibet anno duos dies laborare, videlicet unum diem arrare et alium falcastrare, ac tortas ratione columbationis quolibet festo natiuitatis Domini nostri Iesu Christi tenebuntur dare. In molendino autem dictae villae Strzylki, idem Hrycz pro vsu tantum suo frumenta communis grani molire habebit facultatem. Praeterea tempore expeditionis bellicae aut quandocunque necesse fuerit, ipse Hrycz in vno equo armata manu in castro nostro interesse et morari tociens, quotiens opus fuerit, aliaque seruitia nobis et capitaneo nostro pro tempore existenti iuxta mandatum facere et exercere, prout et alii kniaziones, erit astrictus. Quam quidem scultetiam in summa praefata viginti florenorum peccuniae tenebit et possidebit ad beneplacitum nostrum, iuribus nostris semper saluis manentibus. In cuius rei testi-

[1]) Пізнійше хибно поправлено: dnus.

monium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Cracoviae ipsa die s. Heduigis anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo sexto. Bona regina st.

Книга грамот Самбірського староства — Кор. Метрика Моск. арх. мін. справ. кн. 22 л. 448.

XCIII.

Кор. Бона наказує Андрею Тенчинському, аби не перешкаджав людям з Кремінця ходити стародавнею дорогою по сіль до Коломиї, 9 марта 1547 р.

Bona Dei gratia regina Poloniae, magna dux Litwaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae etc. domina, magnifico Andreae de Thanczin palatino lublinensi et capitaneo rohatynensi, sincere nobis dilecto gratiam et favorem nostrum reginalem! Magnifice, sincere nobis dilecte! Quaeruntur cives ac subditi nostri crzemenecenses, quod cum ad salinas et zuppas colomienses ex oppido eorem Crzemyenyecz per Zaloscz, Hodow, Konyuchy, Szaranczuky et Szumliany via antiqua, usitata ac recta pro sale proficiscuntur, sinceritas tua illos retinet, ac via inusitata, indirecta proficisci ad Rohatyn, bona tenutae suae cogi debere, impediendo illis viam veterem, consvetam, qua via ad . . . [1]) ad Colomiam ire soliti erant; quando vero idem subditi nostri ad zuppas Dolynenses ire deberent, tunc ex oppido eodem Cremyenyecz vadunt via, quae per Pomorzany et Dunayow ad Rohatyn ducit, et hanc viam rectam ac usitatam esse aiunt ad Rohatyn. Quae res si ita est, ut ipsi quaeruntur, non potest esse sine gravamine et iniuria subditorum nostrorum. Idcirco postulamus a tua sinceritate ac illam hortamur, ut illos via antiqua eorum usitata ad zuppas precipue Colomienses ire non impediat nec prohibeat et ex usitata via rectiore versus Rohatyn deducere illos non iubeat nec eos hac re gravet et factores suos ab hoc gravamine inferendo cohibeat — factura pro iustitia et equitate sua et gratia nostra. Datum Cracoviae feria quarta ante dominicam Oculi anno Domini MDXLVII. Ex commissione propria sacrae reginalis maiestatis.

Вписано тогож року до книг галицького ґроду на жаданнє міщан м. Кремінця — Львів. краєв. архив галицьк. ґр. кн. 90 с. 946.

XCIV.

Королївське рішенне в справі селян с. Любича, в Белзькім старостві, з старостою, 16 січня 1548 р.

[1]) Видерто.

Quia cum quererentur hic apud nos quidam ex pago nostro Lubicz dicto, ad capitaneatum Belzensem spectante, nomine universorum illius pagi incolarum huc missi, se a generoso Stanislao a Tanczyn capitaneo loci illius in quibusdam contra morem antiquum et ius eorum valachicum gravari, cumque hic ex adverso comparens ipse memoratus capitaneus contra eorum dicta exciperet, nos ex partium controversia in hunc modum decernimus: Inprimis super querella ipsorum colonorum, quod per ipsum adigerentur, ut quotannis singuli eorum penderent singulas marcas pecunias iamque hoc nomine accepisse ab eisdem aliquos boves, cum tamen antea super huiusmodi censum seu reditum non fuissent obligati pendere, sed alios quosdam et alia seruitia praestare soliti essent pro iure suo volochico, ipso vero capitaneo allegante se id fecisse secundum decretum commissariorum nostrorum ad id negotii superiori anno deputatorum, qui decreuerant et iudicauerant ipsos incolas, praeterea quod multos agros contra morem volochici iuris habeant, cum tamen nisi paucos habere debent, quare more ceterorum omnium aliarum villarum istic nostrorum incolarum debere deinceps semper singulis ebdomadis uno die pro usu nostro opus facere seu laborare, quem laborem ipsi postea redimendo pacti fuerant velle potius quotannis singuli marcam pecuniae pendere ad constitutum tempus, quod tempus dum praeteriisset neque illi pactam pecuniam solvissent, contra eos egisse pro officio et pignorasse, sicque boves aliquot ab iis hoc nomine ex certo contractu cum eis facto pro retento hoc censu accepisse, id quod et ipsi querentes factum non negabant. Quamobrem nos in hac re ab eiusmodi causa ipsum capitaneum absolvimus et decernimus deinceps ipsos semper vltra antiquos reditus, quos ab armentis et gregibus pro more volochico nobis pendere obligantur, exceptis tamen operariis bobus, a quibus nullum tributum dabant, sed ab aliis tantum, secundum veterem consuetudinem, et exceptis sexaginta gr. peccuniae, quam omnes contribuere solebant quotannis capitaneo loci illius propterea, ut in iure volochico conseruarentur, quod tributum abrogamus et tollimus, debere etiam singulis ebdomadis nobis unum diem laborare seu opus facere more ceterorum incolarum aliarum villarum istic nostrarum, aut saltem, si ita ipsi commodum capitaneo nostro videbitur, super ea re aliquem contractum cum eodem de redimendo hoc labore facere, ita tamen, quod praeterea alia seruitia nobis et capitaneo praestare non erunt astricti; etiam et bellicam expeditionem, praeterea tamen id, quod idem quotannis debebunt advehere singuli duas trabes seu lignos ad edificandam seu restaurandam arcem illam nostram Belzensem. Sed et illud decernimus, quod capitaneus noster debebit primo quoque tem-

pore curare illis emetiendo agros et fundos pro pratis tantos, quantos habent alii coloni ceterarum villarum nostrarum, qui non iure Volochorum utuntur. Harum testimonio litterarum quibus sigillum nostrum est subimpressum.

Литовська Метрика моск. арх. мін. справ. I кн. 26 л. 57 v.

XCV.

Королївське рішеннє в справі князя с. Любича з старостою белзьким що до обовязків, 16 сїчня 1548 р.

Quia cum questus esset hic nobis honestus Iwanko Lozinski, dux villanus vulgo kniaz villae nostrae Lubicz, ad capitaneatum Belzensem spectantis, ceterorumque suorum participum nominibus, se contra privilegium suum in multis a generoso Stanislauo de Tanczin capitaneo illius loci degravari, exhibuitque privilegium suis maioribus concessum illustris olim Semoviti ducis Mazoviae, Russiae, praedecessoris nostri, sed cum hic interim esset ipse generosus capitaneus ex adversoque contra querellas eorum exciperet, nos audita ipsorum controversia decernimus ipsos quidem duces, vulgo kniazi, debere conservari in omnibus secundum privilegium ipsorum. Quare non debere per capitaneum cogi ad alia onera et servitia praestanda, praeter quae in privilegio illorum sunt descripta, hoc est ad expeditionem generalem et specialem, praeterea debere illis reddi et pendi tertiam partem penae seu multae cuiuslibet super aliquo colonorum illius villae aduidicatae, sed et illud, quod non debeat capitaneus incolis villae illius prohibere et interdicere molitionem frumentorum in mola seu molendino ipsorum, sed ut deinceps liberius sit incolis villae nostrae mollere sive in istorum ducum mola, ibidem in villa consistente, sive in nostra, in alia villa consistente, — harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est subimpensum. Actum ut supra[1]).

Литовська Метрика моск. арх. мін. справ. I кн. 26 л. 58.

XCVI.

Кор. Жиґимонт-Авґуст забороняє сяніцькому старостинському уряду потягати до панщини селян волоського права, 28 червня 1548 р.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithvaniae, Russiae, Prussiae, Mazoviae etc. dominus et heres. Generoso Iacobo Drozdowski vicecapitaneo sanocensi, fideli dilecto gratiam re-

[1]) Actum Piotrcoviae XVI mensis ianuarii anno Domini MDXLVIII (л. 54 v.)

giam! Generose fidelis dilecte! Questi sunt nobis graviter Valachi de villis nostris ad capitaneatum nostrum Sanocensem pertinentibus, quod eos fidelitas tua cogat ad labores quosdam obeundos, quos neque ex privilegio suo, cuius exemplum seu copiam coram nos exhibuerunt, neque de vetere consuetudine obire sunt obligati, cum hoc constat Valachos eiusmodi non isthic solum, sed ubique in omnibus villis nostris a laboribus esse liberos, tantum certas dacias pendere, quemadmodum ac hy de capitaneatu Sanocensi pendere solent; item quod eos fidelitas tua compellat ad emenda frumenta ex prediis capitaneatus Sanocensis idque maiori pretio, quam publice in foro emi solent, cum ipsi eiusmodi frumentis non indigeant neque pecuniam habeant, qua illa persolvant, nam alia frumenta sua in civitate se habere dicunt, quae hucusque persoluta illis non sint, — supplicaruntque nobis, ut eos iuxta privilegia sua et veterem consuetudinem conservari facere dignaremur. Quare nos severe mandamus fidelitati tuae, ita omnino habere volentes, ne eos ad labores novos et inusitatos, a quibus etiam ex privilegio sunt exempti, cogat, neve ad emenda ex prediis capitaneatus istius frumenta eos compellat, sed iuxta privilegium et antiquam consuetudinem illos in omnibus conservet, pro gratia nostra aliter non factura. Datum Cracoviae in vigilia sanctorum Petri et Pauli apostolorum anno Domini MDXLVIII, regni vero nostri XIX. Ad mandatum proprium sacrae regiae maiestatis.

Вписано до книг сяніцького ґроду 11/VII тогож року per providum Hriczko scultetum villae Sczawne et alios multos homines Valachos s. r. mtis subditos de villis in montibus iacentibus — Львів. краєв. архив кн. сяніцьк. ґр. 15 с. 1000.

XCVII.

Кор. Жиґимонт-Авґуст наказує адміністратору сяніцького староства не обтяжати селян с. Беська і Вороблика понад старий звичай, 22 липня 1548 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Mazouiae etc. dominus et heres. Generoso Stanislao Bal, succamerario et surrogato sanocensi fideli dilecto gratiam regiam! Generose fidelis dilecte! Fuerunt hic apud nos incolae villarum nostrarum Biesczana et Wrobliczana, ad capitaneatum Sanocensem pertinentium, querentes, quod licet ex antiqua consuetudine ad labores praediales obeundos predii Biesczana quinque villae: Hoczow, Hiskrzina, Krosczien, Biesczana et Wrobliczana coniunctim astricte erant, nunc tamen ipsae tantum duae villae Biesczana et Wrobliczana

praeter solitum usum astringantur, reliquae vero villae tres partem maiorem laborum debitorum pecuniis solvant, ad trabes conducendas et ad dationem avenae per unum coretum et per duos gallos insolite cogantur; pascua, quae libera antiquitus eis erant in campis, pratis et silvis, nunc vero nisi soluto pretio admittantur; decurioni, qui ex medio ipsorum ad labores custodiendos eligitur, ad laborandum compellantur; cum alter ab altero iumentum pro necessitate sua emerit, ad dandum theloneum factori suo, et ad coemptionem ollarum pro curiae necessitate singulis diebus forensibus, cumque aliqua ex ollis in vehendo concutitur, a singulis per grossos duos dare adigantur. In prato, quod iuxta prata predalia habent, ex immissione equorum decurionis inconsueta multa incommoda sustineant. Inquilini ipsorum ad labores indebitos astringantur, et quamvis pollicitum sit eis in locum ademptorum quinque hortorum pro extructione molendini agros alios dare, nihil tamen hucusque datum eis esse. Quod si quidem ita sit, ut queruntur, non sine gravi iniuria eorum ageretur. Quare mandamus fidelitati tuae, ut eosdem incolas in laboribus ex veteri consuetudine solitis conservet, ad trabes convehendas et dationem avenae et gallorum insolitam preter aequum ne eos cogi permittat, usum pascuorum liberum, ut solitum est, theloneumque a iumentis, quae pro necessitate sua coemunt, accipere, et ad ollas coemendas aut inquilinos eorum ad laborandum ne astrictos faciat, decurioni quoque laborem indebitum prohibeat et ab eo in pratis illorum ne damnum inferri admittat; preterea in locum ademptorum quinque hortorum agros alios eis dare faciat et ab iniuriis aliis eos vindicet, pro gratia nostra et officio suo secus non factura. Datum Cracoviae ipso die festo sanctae Mariae Magdalenae anno Domini MDXLVIII, regni nostri XIX. Ad mandatum sacrae regiae maiestatis proprium.

Вписано до книг сяніцького ґроду 27/VII тогож року per laboriosos Ivan Holdis, Ihnath Kopincze de villa Besko et Olexa advocatum ac Ivasko iuratum de villa Wroblyk nomine tocius comunitatis earundem villarum Besko et Wroblyk — Львів. краев. архив кн. сяніцьк. ґроду 15 с. 1006.

XCVIII.

Кор. Жиґимонт-Авґуст наказує державцеви с. Рогів в Сяніччині не обтяжати селян понад торунську уставу, 4 серпня 1548 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Mazouiae etc. dominus et heres. Generoso Iohanni Tharllo de Sczekarzovycze, tenutario nostro pilznensi,

fideli dilecto gratiam regiam! Generose fidelis dilecte! Cum quererentur hic in praesentia fidelitatis tuae incolae villae Rogy tenutae fidelitatis tuae, ad capitaneatum Sanocensem pertinentis, quod eos fidelitas tua ad labores quotidianos et ad nendum cogeret, reparationes piscinae, quas alii tenutarii sumptis suis comparabant, eos facere iuberet, usum silvarum pro domestica eorum necessitate, quem antea liberum habebant, minime eis nonnisi soluto precio admitteret, ad vecturas lignorum plures quam soliti sint et ad alia onera indebita eos adigeret, — vicissim quoque fidelitas tua allegaret, quod tam ad labores obeundos, quam ad alia onera non amplius eos cogeret nisi iuxta veterem consuetudinem refferretque laneos eiusdem villae nondum emensuratos esse, qui si emensurationem atque iuxta statutum torunensem ex laneo uno singuli diem unum in septimana laborarent, nobis et labores maiores et census uberiores ex eadem villa provenirent, peteretque, ut ad eandem emensurationem laneorum faciendam commissarios nostros designaremus, qui quoniam eo tempore, quo messes peragerentur ob segetes ex agris nondum collectas per nos mitti ad negotium eiusmodi emensurationis non possent, nos eos alio tempore, quo ex agris segetes colligerentur, missuri sumus. Interim autem fidelitas tua subditos eos nostros in laboribus eis, quos ex debito et solito usu obire tenentur, conservet neque ad indebita onera illos adiget adigique faciat, pro officio suo et gratia nostra fidelitas tua factura. Datum Cracoviae sabbato ante festum sancti Laurentii anno Domini MDXLVIII, regni nostri XIX. Ad mandatum sacrae regiae maiestatis proprium.

Грамоту вписано до книг сяніцького ґроду в 1553 р. per prouidos Benedictum Subostrowski iuratum et Mathiam Pietruska з Роґів — Львів. краєв. арх. кн. сяніцьк. ґр. 16 с. 847 = 24 с. 118.

XCIX.

Кор. Жиґимонт-Авґуст наказує державцеви с. Врочанки в стар. Сяніцькім, аби не обтяжав селян роботами, 5 серпня 1548 р.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Polonie, magnus dux Lithwanie, Russie, Prussiae, Mazoviae etc. dominus et heres. Nobili Ioanni Zaporski, tenutario ville nostre Wroczanka, ad capitaneatum Sanocensem pertinentis, fideli dilecto gratiam regiam. Nobilis fidelis dilecte! Questi sunt nobis graviter incole ville nostre, Wroczanka, tenute fidelitatis tue, quod eos fidelitas tua ad labores quotidianos preter veterem et solitum usum cogat ita, ut etiam labores eos, quos ipsi ad arcem nostram sanocensem obire consueverunt, non habeant quando

explere possint, ob quam causam pecora eorum sepius ad officium castrense sanocense abiguntur neque prius dimittuntur, nisi idem incole illa pretio aliquo dato redimerint; preterea ex agris disertis, quos fidelitas tua in usum predii convertit, eos stationem ad arcem nostram sanocensem dare iubet, cum non ipsi, sed fidelitas tua eorum agrorum usum habeat. Insuper ad aedificationem domorum sumtibus eorum propriis, ad custodias equorum, dum ex Hungaria pro nundinis sanocensibus adducuntur, et ad triturationes frumentorum insolitas eos compellat. Que res si se habeantur, non sine gravi eorum iniuria per fidelitatem tuam agerentur. Quare mandamus fidelitati tue, ne subditos eos dicte ville nostre Wroczanka laboribus insolitis adeo aggravet neque eis prohibeat labores arcis nostre sanocensis debitos exibere, ad solutionem quoque stacionis[1]) arci sanocensi ex agris desertis, quorum illi usum non habent. aut aedificationem domorum predii eiusdem sumptibus eorum propriis indebitam, tum etiam ad custodias equorum, qui ex Hungaria adducuntur preter aequum aut ad triturationem frumentorum ultra veterem consuetudinem[2]) ne eos adigat; alioquin ne subditi nostri adeo a fidelitate tua opprimantur, nos summas pecuniarias, quas in eis bonis nostris inscriptas haberet fidelitas tua, numerari faciemus Secus pro gratia nostra non factura! Datum Cracoviae die quinta augusti anno Domini MDXLVIII regni nostri anno XIX. Ad mandatum sacrae regiae maiestatis proprium.

Вписано до книг сяніцького ґроду 16/VIII тогож року a laboriosis Stanislao Falek et Lucasz Czamala de Wroczenka villa s. r. mtis nomine suo et communitatis tocius — Львів. краев. архив кн. сяніцьк. ґр. 15 с. 1012.

C.

Петр Кміта продае князївство в Горішнїй і Долїшнїй Тернаві шл. Ільку Кальницькому за 300 зол., 1 вересня 1549 р.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Universa acta, quae in humanis geruntur negotiis, subito euanescunt temporisque diuturnitate labuntur, nisi munimentis sigillorum annotationibusque testium fuerint perennata. Proinde nos Petrus Kmita, comes in Visnicze, palatinus et capitaneus cracouiensis generalis et regni Poloniae supremus marschalcus atque scepusiensis, premisliensis colenensisque capitaneus, significamus tenore praesentium, quibus expedit universis et singulis, praesentibus et futuris, harum notitiam habituris, quia nos cupientes bona nostra augmentare et ad maiores utilitates

---

[1]) Слова debitas — sanocensi в оригіналї повторені. [2]) Слова сї повторено.

seu proventus deducere, vendidimus scultetiam in villis nostris Inferiori et Superiori Tarnawa, in terra et districtu Sanocensi consistentibus, nobili Ilko Kalnicki cum suis legitimis filiis videlicet Stec Kozdruy et Wasko pro trecentis florenis pecuniarum monetae et numeri polonicalis consuetarum, quemlibet florenum per triginta grossos computando. Quarum villarum Inferioris et Superioris Tarnawa cmethones fieri debent et locabuntur iure valachico. Cuius villae Inferioris Tarnawa initium locationis incipietur a fluvio dicto Zwiniacz, seorsum fluvio dicto San potentius (!) eundo et terminabitur in loco, ubi fluvius Bukowiec defluit in fluvium San, inter duos montes, unus, qui vocatur Kiczara ex parte montis Plonna, ex alia parte fluvii San mons dictus Bykow, a granitiebus samboriensibus, et ibi finietur locatio praefatae villae Inferioris Tarnawa. Alterius vero villae Superioris Tarnawa initium locationis cmethonum incipietur a campis seu pratis dictis Bieniowe, eundo similiter seorsum fluvio dicto San, et terminabitur in loco, ubi fluvius Niehryłow defluit ex montibus Połoniny in fluvium San, alias do usc Niehryłowa, et ibi finietur locatio cmethonum praefatae villae Superioris Tarnawa. Et hoc totum intelligitur ad longitudinem, ad latitudinem vero ex utraque parte villarum praefatarum descriptio et obsignatio facta est eo modo, videlicet ex illa parte a montibus Połoniny, a saltu vexilliferi eundo ad Niehryłow, ibidem post Niehryłow circa Sucha Rostoka facta sunt signa; per montem dictum Niehryłowa Kiczara, na Przyslopie facta sunt signa; exinde eundo ad montem, qui iacet supra Dolhe Bagno, facta sunt signa inter Sylchowaty; in monte Kiczara supra Polanam, facta sunt signa superius Bukowca, na Porubiszczach, facta sunt signa; ab isto loco eundo semita ad campum Bukowiec, similiter eundo semita na Kiczary, ex Kiczara ad villam Tarnawa, signa facta sunt, — relinquendo silvas utiles et arbores fructiferas fagum et abietum versus montes Ploniny et silvas inutiles smerekowe ad excidendum et eradicandum cmethonibus villarum praefatarum admittendo et demonstrando, non excedendo in omnibus locis metas descriptas et obsignatas. Ex alia vero parte villarum praefatarum a graniciebus samboriensibus cmethones villarum praefatarum non debent excidere silvas utiles et arbores fructiferas, solum silvas inutiles smerekowe excident et eradicabunt, silvas vero utiles pro usufructu villarum praefatarum usque ad scopulos granitierum samboriensium relinquendo. Item cmethones in eisdem villis locabuntur in areis, tres quartas areae in se continentibus. Item cmethones ibidem in cruda radice locati habebunt libertatem ad decursum viginti annorum; quibus cmethonibus dum praefata expirabit libertas, tenebuntur nobis et nostris successoribus omnes census pecuniarum daciasque

omnes porcorum et agnorum atque omnium proventuum, qui nobis ex villis kraina nostra proveniunt, nullis exceptis, pro ratis solitis dare et complere debebunt et tenebuntur, omnesque labores, seruitia et onera explere et perficere tenebuntur, prout aliae villae nostrae in kraina nostra praefata facere tenentur et ex antiquo tenebantur. Ratione cuius locationis damus et concedimus praefato sculteto et eius successoribus duas areas in Inferiori Tarnawa et duas areas in Superiori Tarnawa pro sessione ipsius sculteti et excrescentias alias obszary, ubi cmethones locari non possunt. Item sub sinagogam in Inferiori Tarnawa damus mediam aream, in Superiori Tarnawa damus similiter sub sinagogam mediam aream, quorum poponum praesentatio ad nos et successores nostros pleno iure pertinebit datiasque omnes solitas more aliorum poponum krainae nostrae nobis et successoribus soluere et explere tenebuntur nullis exceptis. Item praefato sculteto et eius successoribus legitimis damus et admittimus habere molendinum liberum in praefata villa Inferiori Tarnawa, aliud molendinum in Superiori Tarnawa excepto folusz. Item praefatus scultetus et eius successores habebit et habebunt hortulanos, artifices, piscinas, quotquot habere poterint in praefatis villis, sine tamen damno, nostro et praeiudicio cmethonum nostrorum, in eisdem villis locatorum. Item scultetus praefatus cum suis succesoribus habebit mellificia libera in silvis villarum praefatarum propius adiacentibus et non ultra. Item cmethones villarum praefatarum tenebuntur ire ad suum scultetum bis in anno cum koladka: semel pro festo Nativitatis Domini et semel pro festo Paschcae. Item cmethones villarum praefatarum sculteto suo cum suis successoribus tenebuntur tres dies laborare, sicut eis mandabit, in anno aliaque omnia onera et debita, quae omnes cmethones scultetis suis in kraina nostra Olszanicensi tenentur, similiter praefato sculteto et eius successoribus cmethones praefatarum villarum perficere explereque tenentur et tenebuntur nullis exceptis. Quam quidem scultetiam praefatus scultetus cum successoribus suis tenebit, habebit et possidebit, eo iure et ea proprietate, prout alii sculteti seu kniaziones krainy[1]) nostrae praefatae possident et tenent scultetias suas seu kniastwa. Poteritque praefatus scultetus cum suis successoribus praefatam scultetiam vendere, donare, commutare, alienare, summamque tamen originalem praefatorum trecentorum florenorum non excedendo et ad usus suos beneplacitos, prout sibi et suis successoribus melius et utilius videbitur, convertere, nostro tamen et successorum nostrorum consensu ad id accedente. In cuius rei evidens testimonium sigillum no-

[1]) Слово повторено.

strum praesentibus est subappensum. Actum et datum in Lesco die dominico in festo sancti Egidii anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo nono, praesentibus tunc venerabilibus et generosis domino Valentino Herborth canonico cracouiensi et praeposito praemisliensi, Martino Kroniczki plebano in Visnia, Iacobo Sulowski, Ioanne Sulikowski seruitoribus suis et aliis quam plurimis testibus fide dignis.

Вписано до книг сяніцького ґроду — Львів. краев. архив кн. сян. ґр. 154 с. 921. Порівняти продажу тогож князївства з 1534 р. (за сто зол. лише) у Стадніцкого: O wsiach wołoskich c. 33.

CI.

Кор. Жиґимонт-Авґуст надае владицтво перемишльське Яцку Радиловському, 6 марта 1549 р.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae Masoviae etc. dominus et haeres, significamus praesentibus literis quibus expedit universis, quia cum perlatum esset ad nos venerabilem Laurentium Terlecki, vladicam premisliensem, paulo superioribus diebus ex hac vita excessisse et per eius obitum vladicatum premiesliense (!), quo fungebatur, vacare, intelligentes debiti muneris nostri esse, huic loco et officio de alio vladica, homine idoneo quamprimum prouidere, tum habentes commendatam venerabilis et nobilis Iaczkonis Radyłowski, clerici rythus ruthenici virtutem, litterarum peritiam et honestam et laudabilem inter homines conversationem, eidem de certa scientia et gratia nostra regia praedictum vladicatum premisliensem per obitum, ut praemissum est, venerabilis Laurentii Terlecki vacantem dandum et conferendum duximus damusque et conferimus per praesentes literas nostras, per ipsum venerabilem Iaczkonem Radyłowski praedictam dignitatem vladicatus premisliensis cum omnibus eius muniis, praerogativis ac bonis et proventibus uniuersis, de iure et antiqua consuetudine ad eundem pertinentibus, tenendum, habendum utifruendum, quieteque et pacifice possidendum usque ad extrema vitae suae tempora vel maioris dignitatis assecutionem, mandantes omnibus et singulis cuiuscunque status et conditionis subditis nostris ubicunque locorum constitutis, praesertim vero hominibus rythus ruthenici in diecesi premisliensi consistentibus, ut ipsum venerabilem Iaczkonem Radyłowski pro vero et legitimo vladica premisliensi habeant eique uti praelato et pastori suo in omnibus licitis ac honestis pareant ac obediant et de omnibus et singulis prouentibus ac obventionibus, ad eum ratione vladicatus sui de iure

vel antiqua consuetudine pertinentibus respondeant et per alios responderi faciant, pro gratia nostra aliter non facturi — harum, quibus sigillum nostrum est subappensum testimonio litterarum. Datum Cracoviae feria quarta ante dominicam quadragesimae proxima anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo nono, regni vero nostri vigesimo. Nicolaus Grabia, regni vicecancellarius, manu propria. Relatio mgnci, Nicolai Grabia castellani chełmensis regni Poloniae vicecancellarii et lubomlensis capitanei etc.

Документ сей вписано разом з ч. 79, на жаданнє тогож Янковського з тоюж приміткою: sigillum regni est appensum eidem privilegio, in suo loco pendet. — Львів. краєв. арх. перем. зем. кн. 237 с. 1297.

CII.

Кор. Жиґимонт-Авґуст поясняє порядок пропускання камінецьких міщан через митні комори, 20 марта 1550 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Litwaniae, Russiae, Prussiae, Mazoviae, Samogitiaeque etc. dominus et heres. Universis et singulis palatinis, castellanis, capitaneis teloneorumque nostrorum quorumcunque in regno et dominiis nostris exactoribus, eorum loca tenentibus, sincere et fidelibus nobis dilectis gratiam nostram regiam! Donavimus proconsuli cum consulibus civitatis nostrae Camenecensis omne teloneum, quodcunque nobis a mercatoribus camenecensibus per terras Russiae et alia loca regni nostri cum mercibus universis ac bobus proficiscentibus dependitur, finit(imo)[1] tantum excepto, pro munienda civitate et arbitrium nostrum ea (le)ge et conditione, quod quicquid telonei nomine per terras Russiae atque quaecunque loca totius regni proficiscentes essent persoluturi, illud in Camyenyecz persolvant teloneatori, per eos cum scitu et voluntate capitanei nostri camenecensis instituendo. Apud quem quidem teloneatorem debebunt se semper cum mercibus, quas ex Camyenyecz ducere volent, sive etiam bobus, quos expellent, representare ac teloneum ab eis persolvere quietationemque accipere, in qua diserte perscriptae esse debent merces seu boves, a quibus teloneum solutum est, et summa, quam persolvit; qua quietatione teloneatores nostri in terris Russiae et aliis locis regni nostri visa, nullo teloneo ab eis exacto, eos liberos dimittere debebunt, quietationis tantum contento in regestrum inscripto, quantum scilicet mercium aut bovum (!) habuerit et quantum telonei nomine persolverit. Quod vobis omnibus superius

---

1) Ріг книги зігнив.

scriptis denuntiamus atque mandamus, ut eam ipsam donationem nostram firmiter et inviolabiter observent, in nulloque eam transgredi audeant, nos vero id a vobis in rationem suscepturi sumus, pro gratia nostra aliter non facturi. Datum Piotrkoviae in conventione generali regni sabato post festum visitationis Mariae proximo anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo, regni vero nostri vigesimo primo. Sigismundus Augustus rex subscripsit.

Вписано тогож року до книг львівського ґроду на жадання райців і громади м. Камінця. — Львів. краев. архив кн. львів. ґроду 29 с. 52.

CIII.

Кор. Жиґимонт-Авґуст звільняє камінецьких міщан католиків, Русинів і Вірмен від оплати мита, 15 марта 1553 р.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, necnon terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, Lanciciae, Russiae Prussiae, Mazoviae, Samogitiae, Culmensis, Elbingensis, Pomeraniae etc. dominus et heres, significamus presentibus litteris universis tam praesentibus quam futuris, quod cum relatum esset nobis civitatem nostram Camenecensem in terris nostris Podoliae, quae antemurale et propugnaculum regni et dominiorum nostrorum est, partim propter caritatem annonae, cuius est penuria magna in confinibus illius, partim quod nullas libertates et praerogativas a serenissimis predecessoribus nostris concessas habeat, maxima ex parte desolatam esse et nisi beneficentia nostra regia fuerit ei prospectum, desolatiorem futuram, — supplicassent nobis consiliarii in hac generali conventione congregati, ut libertatem ab omnibus et singulis theloneis nostris et regni nostri illis daremus, quamobrem nos de certa scientia, gratia et munificentia nostra regia consensuque consiliariorum omnium regni nostri cupientes commodis incolarum eius civitatis consulere ad melioremque statum et conditionem illam reducere, omnibus et singulis eiusdem civitatis nostrae Camenecensis civibus et incolis, sive ii romani sive graeci sive armenici ritus sint, eam gratiam et potestatem faciendam et concedendam censuimus, quod possint et valeant cum rebus suis omnibus et mercibus propriis, cuiuscunque generis eae fuerint et speciei, atque bobus pecoribusque et pecudibus quibusvis per omnia regni et dominiorum nostrorum loca et quasvis teloneorum cameras ire, proficisci, transire, deducere, reducere, vendere, commutare, libere, tuto, secure et absque omni impedimento ac telonei et vectigalis tam novi et antiqui, quam cuiuscunque alterius, quocunque nomine ea appellen-

tur, solutione, exactione et depactatione, excepto tamen novo teloneo finitimo regni nostri, damusque, concedimus ac eosdem cives et incolas camenecenses eorumque quemlibet a teloneis et vectigalibus omnibus liberos prorsus et immunes facimus et pronuntiamus hisce litteris nostris perpetuis temporibus et in aevum, ita tamen, ut sub pretextu huius libertatis ii ipsi cives et incolae camenecenses pro suis rebus aut mercibus bobusque alienas merces, res bovesque ullo modo deducere, devendere sive commutare non audeant sub amissione tam universarum rerum merciumque huiusmodi alienarum, quam omnium bonorum suorum mobilium et immobilium. Quocirca universis et singulis regni et dominiorum nostrorum dignitariis, officialibus, palatinis, castellanis, capitaneis, tenutariis, vicecapitaneis, burgrabiis, nobilibus, teloneorum quorumvis et vectigalium prefectis, notariis, custodibus et eorum substitutis, civitatum, oppidorum et villarum rectoribus, proconsulibus, consulibus ceterisque omnibus, quorum interest, id denuntiamus atque una mandamus, ut eosdem cives nostros et incolas camenecenses hac in libertate conservetis et manuteneatis, conservarique et manuteneri faciatis, nullaque telonea et vectigalia ab eis eorumque rebus et mercibus propriis, cuiuscunque generis eae fuerint et speciei, bobusque aut pecoribus exigatis neque alios exigere patiamini, dempto, ut premissum est, teloneo regni nostri novo finitimo, sed eos una cum mercibus illorum propriis bobusque libere et absque omni impedimento ac telonei cuiusvis solutione per omnia teloneorum loca ire, proficisci et transire permittatis ac ab allis permitti patiatis, secus pro fide vestra et gratia nostra non facturi. In quorum omnium fidem et testimonium presentes manu nostra subscripsimus, sigilloque nostro communiri iussimus. Datum in conventione generali cracoviensi feria quarta post dominicam letare proxima anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo tertio, regni vero nostri anno vigesimo quarto presentibus reverendissimo et reverendis in Christo patribus dominis Nicolao Dziergowski archiepiscopo gneznensis legato nato et primate, Andrea Zebrzidowski cracoviensis, Ioanne Zdroiowski wladislaviensis, Andrea Czarnkowski nominato poznaniensis, Andrea Noskowski plocensis, Iacobo Uchanski chelmensis eclesiarum episcopis, necnon magnificis generosis et venerabilibus Petro Kmitha comite in Visnicze palatino et capitaneo cracoviensi, regni nostri marschalco supremo, scepusiensi, premisliensi, colensique, Nicolao Odnowski de Fulsthin et sandomiriensi et leopoliensi, Martino Zborowski calisiensi, schidloviensi odolanoviensique, Ianussio a Kosczielecz brzestensi Maioris Poloniae generali naklensique, Andrea comite a Thenczin lublinensi ac rohathinensi sniathinensique, Nicolao de Seniawa belzensi et haliciensi colo-

miensique, Ioanne Dziergowski de Pawłowo Masoviae et warschawiensi palatinis et capitaneis, Stanislao Macziejowski woynicensi curiae nostrae marschalco, lubomliensi zawichosthensique, Philippo de Trcziana ravensi, Spithkone Iordan de Zakliczyn sandecensi. regni nostri thesaurario, Valentino Dembienski bieczensi, burgrabio cracoviensi, Nicolao Miskowski de Mirow radomiensi, ducatuum Oszwieczimensis, Zatoriensis, Stanislao comite in Thenczin leopoliensi, lublinensi belzensique, Ioanne Bonar de Balicze chelmensi, magno procuratore cracoviensi, Ioanne Comorowski polanecensi, Ioanne Luthomirski brzezinensi, curiae nostrae thesaurario lanciciensique, Nicolao Luthomirski czechowiensi, Floriano Zebrzedowski oszwieczimensi, Bartholomeo Zebrzedowski brzestensi et diboviensi, Ioanne Loboczki spicimiriensi, Nicolao Radzieiowski gostinensi castellanis, Ioanne Oczieski regni nostri cancelario, succamerario burgrabioque cracoviensi, sandecensi et olsthinensi capitaneis, Ioanne Przerembski, vicecancelario regni nostri et preposito cracoviensi, Georgio Podlodowski camerario cracoviensi, Ioanne Sirakowski curiae nostrae referendariis, Martino Cromero canonico cracoviensi secretario nostro, Nicolao Mniszek et (!) magna Kunczyce cubiculi nostri prefecto, lukowiensi, sokaliensi, Stanislao Ligeza regni nostri pocillatore thissowiensique, Gabrielle Tharlo regni nostri incisore chelmensique capitaneis et allis quam plurimis dignitariis et officialibus nostris testibus circa premissa. Datum per manus magnifici Ioannis Oczieski regni Poloniae cancelarii, succamerarii burgrabiique cracoviensis, sandecensis et olsthinensis capitanei, sincere nobis dilecti. Sigismundus Augustus rex subscripsit.

Грамоту сю в потверджению 1569 р. вписано в тім же року до книг ґр. львівських на жаданне міщан камінецьких — Львів. краев. архив. кн. львів. ґр. 41 с. 530.

CIV.

Кор. Жиґимонт-Авґуст позволяе еп. перемишльському Антонїю Радиловському поставити на церковних ґрунтах доми для ремісників, а тим ремісникам заложити свій осібний цех, 15 марта 1554 р.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogtiaeque etc dominus et haeres, significamus praesentibus literis nostris, quibus expedit universis et singulis tam praesentibus quam futuris, harum notitiam habituris, quod ad supplicationem venerabilis Antonii Radyłowski, vladidicae nostri premisliensis ritus et religionis graecae, ipsi et successoribus eius pro tempore existentibus consentiendum duximus consenti-

musque praesentibus literis nostris, ut possit aedificere et denuo constituere in civitate nostra Premisliensi e regione muri per ipsum vladicam Antonium extructi intra et extra circuitum fundi ipsius ecclesiae sancti Ioannis Baptistae, in cuius possessione pacifica hucusque extitit, aedificia et domos pro artificibus et aliis quibuscunque inhabitatoribus pro tempore existentibus, citra tamen occupationem muri premisliensis et viae ex antiqua consuetudine circa murum eundem usitatae. Quas quidem domos et aedeficia modo praemisso per successores eius seu per ipsum vladicam extruendas ecclesiasticae immunitati adscribendum duximus ascribimusque, appropriamus et incorporamus per praesentes ecclesiae superius recensitae sancti Ioannis, removentes ab eisdem omnia et singula saecularia tam castrensia quam civilia onera, eximentes etiam illos a iurisdictione officiorum tam castrensis quam civili (!) premisliensis, qui solius vladicae premisliensi presenti et pro tempore existenti dicto audientes erunt, ipsique aut illius officialibus parebunt ac census, datias, tributa reliquosque reditus dependent perpetuo et in aevum. Ipsisque artificibus, quodcunque opificium exercentibus, potestatem facimus, ut liceat illis opificibus contubernium proprium a contuberniis et fraternitatibus artificum in civitate Premisliensi agentium distinctum habere. Licebit insuper illis in circulo civitatis Premisliensis et domibus suis opificiorum suorum labores et instrumenta quaevis venum exponere et divendere. Per ipsum Antonium wladicam premisliensem et eius successores pro tempore existentes praefatas domos cum omni iure dominio, proprietate ac omnibus utilitatibus exinde provenientibus, tenendi, habendi, utendi, fruendi, quiete et pacifice possidendi ac in usus suos et successorum suorum bene placitos perpetuo et in aevum convertendi, harum testimonio literarum, quibus in fidem sigillum nostrum est subappensum. Datum Lublini in conventu regni nostri generali feria quinta proxima post dominicam iudicam anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quarto, regni vero nostri vigesimi quinti (!). Ioannes Ocieski regni Poloniae cancellarius. Locus sigilli regni in cera expressi. Relatio magnifici Ioannis de Ocieszyno regni Poloniae cancellarii, succamerarii, burgrabii cracoviensis ac cracoviensis generalis, sandecensis olsztynensisque capitanei.

Вписано в потверджению 1681 р. до книг земських перемиських тогож року на жадання еп. Винницького — Львів. краєв. архив. кн. зем. перем. 144 с. 2950.

CV.

Кор. Жиґимонт-Авґуст прилучає церкву в місті Дрогобичу до заміської церкви с. Юрія і забезпечає Сенька Терлецького в державню її, 7 червня 1555 р.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae etc. dominus et haeres, significamus tenore praesentium quorum interest universis, quia propter intercessionem certorum consiliariorum nostrorum pro religioso Sienkone Terlecki, ritus ruthenici popone sinagogae sancti Georgii extra civitatem nostram Drohobycensem sitam (!), admittendum et consentiendum duximus admittimusque et consentimus per praesentes literas nostras, ut sinagogam ritus graeci in civitate nostra Drohobycensi pariter extructam ipse Senko Terlecki cum suis successoribus teneat, habeat et possideat et administret cum omni iure et usu fructuum et pari vero omnimodo, quemadmodum praefatam sinagogam Georgii extra civitatem Drohobycensem sitam tenet, habet, possidet et administrat. Quam quidem sinagogam noviter, ut prefertur, extructam nos sinagogae sancti Georgii adiungimus et incorporamus eisdemque iuribus et aliis libertatibus ac praerogativis hanc noviter extructam sinagogam uti volumus, quibus vetus sinagogae uti est solita[1]). Concessimus eidem Terlecki Sienkoni eiusque successoribus libertatem. quam salis fodinam alias surovice in casa sua propria salinaria....., equorum visa absque solutione koszowowe extrahendi, non servato etiam nec expectato ordine alias oczeredni. Quare generoso Iohanni Starzechowski tribuno samboriensi et capitaneo drohobycensi moderno et aliis capitaneis pro tempore existentibus drohobycensibus committimus et mandamus, quatenus modernum poponem et alios eiusdem synagogae popones pro tempore futuros in possessione pacifica dictae synagogae noviter extructae.... defendat sub obtentu gratiae nostrae, — harum testimonio litterarum, quibus in fidem sigillum nostrum praesentibus est appositum. Datum in conventione generali piotrkoviensi feria sexta ante dominicam sanctae Trinitatis proxima anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto, regni nostri vigesimo sexto. R. magnifici Ioanns de Ocieszyno regni Poloniae cancellarii[2]), cracoviensis generalis, sandecensis, olsztynensis capitanei, succamerarii cracoviensis. Ioannes Ocieski regni Poloniae cancellarius mp. Locus sigilli maioris cancellariae regni.

---

[1]) В ориґіналї: solitum. [2]) В ориґіналї: magnificus.. cancellarius.. і т. д.

Вписано з ориґіналу в р. 1689 до книг земських перемиських на жадання Івана Монастирського декана старосамбірського — Львів. краєв. архив перем. зем. кн. 148 с. 161. копія писана дуже недбало, кілька місць попсованих до непізнання означив я кропками.

CVI.

Кор. Жиґимонт-Авґуст потверджує маєткові права однакові для католиків, Русинів і Вірмен м. Камінця і підсудність їх своїм юрисдикціям, 11 червня 1555. р.

Sigismundus Augustus dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Mazouiae Samogitiaeque etc. dominus et heres, significamus presentibus litteris nostris quibus expedit uniuersis et singulis, harum notitiam habituris, quod certo edocti in ciuitate nostra Camenecensi ex veteri et recepta consuetudine, inter consules et ciues nostros camenecenses ritus romanae ecclessiae et Ruthenos atque Armenos eiusdem ciuitatis obseruari solita, liberam utrique facultatem esse de quibusuis bonis immobilibus, quae sunt Armenorum et Rutenorum, hominibus ritus romanae ecclessiae cum Armenis et Rutenis vicissim, vero Armenos et Rutenos cum hominibus romanae ecclesiae contractus emptionis et venditionis facere coram iudicio, cui bona illa subsunt, factos contractus recognoscere resignationesque bonorum peragere, supplicationibus certorum consiliariorum nostrorum benigne annuentes dictaeque consuetudini hactenus observatae innitentes, statuimus et ordinamus in ea ciuitate obseruandum bona immobilia, quocunque nomine appellata, quae nunc et deinceps futuris temporibus in ciuitate nostra Camenecensi homines ritus ecclesiae romanae inter Armenos vel Rutenos quocunque legitimo iure et titulo possident, licitum eisdem esse inter Armenos et Rutenos obtinere; pari etiam ratione licere Armenis et Rutenis bona quaevis immobilia, quocunque nomine nuncupata, inter homines ritus ecclesiae romanae possidere atque emptiones, venditiones, commutationes, resignationes siue quascunque officiosas cessiones coram iudicio illo, cui eiusce modi bona subsunt, sine quouis impedimento et contradictione exequi et peragere, ita tamen, quod ratione bonorum eorundem fundi quilibet possessor illorum pro omnibus oneribus et iurisdictione non in alio iudicio siue eiusdem iudicii aduocato, quam coram aduocato, cui subiacebunt, respondere et iuri iudicatoque parere astrictus erit, — harum testimonio litterarum, quibus sigillum nostrum subappensum est. Datum Petricouiae in conuentione generali regni feria tertia post dominicam sanctae Trinitatis proxima anno Domini millesimo quingentesimo quinquage-

simo quinto, regni uero nostri anno vigesimo sexto. Ioannes Oczieski regni Poloniae cancellarius. Relatio magnifici Ioannis de Ocziesziпo regni Poloniae cancellarii, generalis cracouiensis, sandecensis, olstinensis capitanei, succamerarii cracouiensis.

Грамоту сю вписано до книг ґродських львівських з оригіналу в 1591 р., на жадання Xamatrus Basilius Philippovicz civis et Armenus camenecensis. — Львів. краєвий архив кн. ґр. львів. 347 с. 966.

CVII.

Кор. Жиґимонт признає, що незаконно видав війтови з Камінецької волости охоронний лист против його дідичів, 26 лютого 1556 р.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Mazouiae, Samogitiae etc. dominus et heres, planum testatumque facimus quorum interest universis, expositum esse nobis generosorum Ioannis castellani bieczensis, magni procuratoris arcis nostra Cracouiensis ac scepussiensis rapstinensisque capitanei et Stanislai secretarii nostri ac bieczensis czechouiensisque capitanei ac Seuerini et Frederici Bonarow minorennium de Balicze fratrum germanorum nominibus, quendam Hieronimum Pepiczki, scultetum et subditum ipsorum de villa eorum hereditaria Malniowka, ad castrum eorundem Camienyecz hereditarium pertinenti, per speciem securitatis vitae saluum conductum a nobis ad malam narrationem sibi impetrasse atque eo pretextu se ab eorundem dominorum suorum superioritate et obedientia ac oneribus debitis exonerare velle. Itaque cum regni statuto cautum sit, non posse nec licere salui conductus litteras subditis contra dominos eorum dari, nos, siquidem subditus eorum, saluum conductum nostrum, eidem Hieronimo Pepiczki concessum, tollimus et abrogamus neque ipsum Hieronimum contra dominos suos eo uti posse declaramus et pronunciamus — harum quibus sigillum nostrum est appressum testimonio litterarum. Datum Vilnae XXVI die februarii anno Domini MDLVI, regni vero nostri XXVI. Ioannes Przerempski regni Poloniae vicecancelarius scripsit. Relatio reverendi Ioannis de Przeremb regni Poloniae vicecancellarii ac gnesnensis cracouiensisque praepositi.

Вписано тогож року до книг ґродських сяніцьких — Львів. краєв. архив книг сяніцького ґроду 17 с. 330.

CVIII.

Кор. Жиґимонт-Авґуст привертає церкву і лан ґрунту в с. Ольхівцю шл. Анні з Ритарович, на підставі надання кор. Володислава, 11 січня 1557 р.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Mazouiae etc. dominus et haeres. Generoso Sebastiano Liubomirski, capitaneo sanocensi, fideli nostro dilecto, in absentia eius vicecapitaneo gratiam nostram regiam! Generose fidelis noster dilecte! Restituimus laneum agri et sinagogam ruthenicalem, in villa nostra Olchowcze iacentem, nobili Annae de Ritharowcze, consorti nobilis Nicolai Pelca, tanquam successori legitimae olim nobilis Petri Czessyk, cui laneus eiusmodi cum sinagoga per olim Vladislaum, Hungariae et Poloniae regem, propter illius fidelia servitia datus et concessus fuerat, quemadmodum id ex litteris desuper emanatis et per nos approbatis confirmatisque latius continetur. Quam ob rem volumus et fidelitati tuae mandamus, ut requisitis praesentibus litteris memoratae nobili Annae de Ritharowcze laneum agri et sinagogam iuxta litteras illius desuper concessas, quem hucusque pro usu nostro fidelitas tua tenuit, restituat ipsique intromissionem in eum admittat et de possessione et usufructu plenarie condescendat, non obstante ulla praescriptione, quae inter nos et subditos nostros intervenire ex statuti praescripto minime potest. Secus pro gratia nostra ne fecerit. Varsoviae feria secunda post festum sanctorum trium regum anno Domini MDLVII, regni nostri XXVII. Ad mandatum sacrae regiae maiestatis proprium.

Вписано до книг сяніцького ґроду в р. 1558 старостою, при заяві, що той лан Анні з Ритарович він віддав — Львів. краєв. архив, кн. сян. ґр. 17 с. 1066.

CIX.

Себастіан Любомірский, староста сяніцький, поручає попу Федору осадженне села Прилук, на волоськім праві і надає йому князївство в нім, 23 січня 1557 р.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Quoniam solo literarum usu memoriae fulcit aeternitas ab omnique oblivionis iniuria res memoratu digne vindicantur et omnia, quae passim geruntur, ad posteritatem relinquenda, nisi testimonio literarum fuerint roborata, successu temporis aboleri et oblivioni tradi soleant, proinde nos Sebastianus Lubomirski de Lubierz, dapifer terrae Cracoviensis et

capitaneus sanocensis, significamus tenore praesentium quibus expedit universis et singulis, tam praesentibus, quam futuris harum notitiam habituris, quia volentes fructus et proventus bonorum regalium eisdem in bonis capitaneatus Sanocensis ad thesaurum sacrae regiae maiestatis ampliare et adaugere uberiusque conditionem et iustum ac proficum augmentum in praefatis bonis capitaneatus nostri Sanocensis, cum id nostra interest, pro fide ac debito officii nostri fecundare ac ex incultis et desertis locis, quae nullum thesauro sacrae regiae maiestatis commodum in capitaneatu Sanocensi defferunt, cultiora et habitabilia facere, tum etiam in omnibus commodiora parare, de quibus utilitas licita ex humana industria succrescere et evenire potest, — propterea discreto Fiedor pop dicto Tolop de Oszow Rutheno, iam de caetero perpetuis temporibus Przełęczki nuncupan(do) admissimus et dedimus, admittimus damusque tenore praesentium fundare et locare erigereque de nova et cruda radice villam, quae eviternis perpetuisque temporibus Przełęki appelabitur et vocabitur, in bonis sacrae regiae maiestatis in fundo capitaneatus Sanocensis in fluvio dicto Osława in terra Sanocensi sita, silvas ex quibus nullus fructus proveniebat, extirpare, quae nova[1]) villa praefata locabitur in fluvio dicto Osława, incipiendo a loco, ubi torrens dictus Koniow in fluvium praefatum Oslawa incidit et cadit, deinde isto torente tendendo usque ad summitatem ipsius torentis Koniow ad aliam usque summitatem alterius torentis dicti Trawni, eundo summitate partialis alias działem usque ad granicies villae Kamionka generosi Stanislai Tarnowski, consequenter praedictis graniciebus villae Kamionka usque ad dependentiam montis vocabulo ruthenico dicti Lzi (!) et a dependentia dicti montis, ubi quondam rivus et rivulus fuit in dicto loco, usque ad montem alium dictum Niezieblec et a dicto monte Niezieblec via tendendo rel. summitate montis alias wierhem Horbu Konskiego eundo usque ad torrentem dictum Ustmikowa, qui torrens dictus influit in fluvium Osława et tendeno per fluvium Osława ad montem dictum Iasionow, et a monte Iasionow ad alium montem, dictum Luktowa, et de monte Luktowa ad montem Kotyssow et a monte Kotissow tendendo partiali dicto Kroscinskiem dzialem et parciali dicto Kroscinski usque ad fluvium Osława et a fluvio Osława usque ad incursum torrentis dicti Koniow, a quo incepta est dictae villae circumferentia, cum ambabus rippis fluvii Osława nec non cum omnibus rivis, rivulis, montibus, summitabus, fluviis, fluviolis, aquis et earum in fluvium Osława decurrentibus rivis et aquarum decursibus, inclinationibus, nihil penitus excipiendo, more

[1]) В оригіналї: nulla.

praemisso de discrepatione signorum metalium seu granitialium conten. pro utilitatibus incolarum dictae villae Przełęki ac scultetiae in ibidem servientibus et pertinentibus. Ut in posterum ordo integraeque posessiones in ipsa villa capitaneatus nostri, olim desertae nunc vero ad locandum advenientes retinerentur, non minoris esse virtutis censentes parta tueri, quam amissa querere, eidem praefato dicto pop Fiedor, dicto Tolop de Hoszow Rutheno, iam de cetero Przełęcki appelando, qui hanc ipsam villam ex cruda radice locabit colonis silvasque extirpabit et in usus sacrae regiae maiestatis, quantum ad ipsum pertinet, pro parte non mediocri ampliabit et in posterum, quantum expedire laneos in eadem villa videbitur, se constantissime instruxit augere, proinde prospicientes[1]) eius integritatem, fidem ac in istius villae locationem diligentiam non parvam habentes eundemque contentum reddere ac ei gratificari pro eius iustis laboribus cupientes, eidem Fiedori Przełęcki praefato suisque legitimis successoribus in eadem villa scultetiam cum tribus laneis agri in utroque campo liberis ab omnibus et singulis datiis, pensionibus, censibus, servitiis et oneribus, quando quidem nemini ea ipsa concessione praeiudicari videmus, damus, donamus, concedimus, dedimus, donavimus et concessimus per praesentes ac iure haereditario omnimodo tenendam, habendam et possidendam cum omni dominio et proprietate. Quae villa praefata Przełęczki in omnibus suis causis, negociis et iudiciis uti ac iudicari debebit iure valachico, quam villam eidem iuri adscribimus et incorporamus, qua[e] quidem villa Przełęki erit sacrae regiae maiestatis ad castrumque sanocense spectabit et pertinebit eiusque incolae spectabunt et pertinebunt perpetuo ac in aevum. Cuius quidem villae Przełęki praefatae incolae omnes libertate gaudebunt ad viginti annos, liberique erunt ab omnibus et singulis datiis, censibus, servitiis et oneribus laboribusque ante expirationem praefatae libertatis et eandem (!) omnes et singuli coloni expirata cuiuslibet eorum libertate praefata viginti annorum a locatione cuiuslibet in cruda radice ad onera praestanda et census ac dacias, more aliorum incolarum in aliis villis valachicis erunt perpetuo restricti, quos praesentibus astringimus et oneramus, videlicet quilibet cmeto de medio laneo pro censis singulis annis grossos quindecim et per unum caseum valachicum et cingulum equestrem alias poprąg et fumale per grossum unum soluere et dare tenebitur. Item quilibet etiam anno quolibet cmeto et incola eiusdem villae decimum porcum et vigesimum agnum seu mothonem, videlicet de centum ovibus quisque agnos quinque dare et extradere tenebitur et[2]) bellicalium dum obuenerit, per grossos sex etiam quilibet cmeto de medio laneo

[1]) В ориг.: prospiciam. [2]) В ориг.: est.

dare tenebitur. Omnes incolae eiusdem villae ad plonini et custodiendum theloneum tempore nundinarum in Sanok, dum necessiarium (!) fuerit, ire tenebuntur paratique esse debent. Praeterea dum vicecapitaneus sanocensis venerit ad eam ipsam villam, incolae eiusdem villae pro adventu eius unum actuale cerevisiae et prandium parare debent. Item cmethones et incolae eiusdem villae ex mellificiis apum de qualibet arbore melficanti per medium grossum, alieni vero, qui ex alia villa in limitibus dictae villae Przyłęki laboraverint mellificia per grossos duodecem ratione melis dicti lipiec dare et soluere sacrae regiae maiestati tenebuntur. Advenienti etiam necessitate, ut in eam villam Przyłęki aliquis profugus hominum venerit, ex eadem extradi non debet, sed sibi iustam de eo ibidem pro inculpatis admistrari debet. Poponi etiam pro synagoga unum laneum damus agri liberum et assignamus, quem semper habebit et obtinebit, de quo honorationes, saltim pro festo Paschae capreolum et pro festo Nativitatis Christi leporem vel caseum valachicum ad castrum sanocense singulis annis et non plus dare tenebitur. Item praefatus Przełęcki cum suis successoribus habebit perpetuo ad eandem scultetiam cum tribus laneis praefatis excrescentias sive partiales duas alias obszary, que tamen agris cmethonalibus currentibus non abessent, et in villagium, ubi sine iniuria colonorum erit, necnon duo prata iuxta quod duo fuit (!) campi. Habebit etiam cum suis posteris legitimis successoribus ad eandem scultetiam molendinum cum serra alias piła et pannipressorio alias foluszem in fluvio Osława pro usu et necessitate sua cum omnibus eiusdem molendini emolumentis, omnibus grani fructibus et redditibus. Ad quod molendinum molendinatori pro tunc existenti medium laneum agri liberum ab omnibus daciis et tributis serviciisque damus et assignamus. Piscinas quoque proprias, quodquod voluerit vel habere poterit, in bonis et haereditate sibi dimensa aedificare et facere pro usu et utilitate sua potens erit. Tabernam quoque ad eamque medium lanei agri eidem sculteto eiusque successoribus ac ex ea fructus omnes et proventus necnon mellificia apum et pascua ubique idem ipse scultetus cum suis successoribus pro usu suo libera ab omnibus oneribus et solutionibus vel conuentionibus (!) habebit. Praeterea fabrum, textorem, sartorem, lutifugulum et alios artifices necnon hortulanos, quodquot vel habere poterit in sua parte, quae illi concessa est, videlicet laneis suis et villagio suo, quos pro usu suo habere poterit libere ab omni datia et impedimento quorumlibet praefectorum. Licebit etiam eidem sculteto et eius successoribus habere piscatorias piscium et venationes ferarum, tam parvarum, quam magnarum, omnium aucupium avium in omnibus locis praedictae villae pro sua utilitate. Quae omnia et singula praedicto sculteto, suis legitimis

successoribus debent esse libera tanquam haeredibus. Item idem scultetus cum suis successoribus de omnibus censibus ex incolis praefatae villae soluendis sextum denarium de porcis vero et agnis praedictis, necnon ex aliis omnibus et singulis ratione census datiis et paenis omnibus, quam maioribus tam minoribus, et de omni re iudicata sive in magnis sive in parvis casibus[1]) iudiciis et divortii, si quando contigerit, tertiam partem sive tertium denarium habebit perpetue[2]). Item mardures omnes alias[3]) ku[ni]cze ab ancillis in matrimonium ex more dat. in aliud dominium ad sculteliam semper pertinebunt. Insuper cmethones omnes, incolae praefatae villae, duas honorationes, quas vulgo poczty vocant, quolibet anno sculteto praefato et eius successoribus dare tenebuntur et quilibet eorum tenebitur, videlicet pro festo Nativitatis Christi duos panes et duos gallos, pro festo vero Paschae duas ovinas et triginta ova gallinacea. Item omnes etiam incolae villae praefatae et quilibet eorum in unno (!) quoque anno tres dies sculteto et successoribus eius laborare tenebitur, quidcunque (!) ipse iusserit, et ad convocatorium, alias na łąkę[4]), alios tres dies similiter omnes incolae et cmethones tenentur ire et laborare debebunt eidem sculteto et eius successoribus id, quidquid iusserit, et potum et escam his tribus diebus dare tenetur, sicut fieri solet in convocatio. Si quis vero cmethonum absque prole decesserit substantiamque aliquam post mortem suam reliquerit, eius iusta pars converti debet pro coquina maiestatis regiae et reliquum consanguineis mortui debet dari, cum quibus in post habebit scultetus una cum suis successoribus. Ad molendinum etiam sculteti ad praeparandum obstaculum eiusdem, cum postulaverit necessitas subditi omnes tenebuntur ire toties, quoties opus fuerit. Sylvarum vero usum cmethones dictae villae iuxta arbitrium nostrum et successorum nostrorum, loci capit (aneorum) habebunt. Ab aliis autem omnibus et singulis pensionibus, laboribus, angariis, censibus et dationibus, quibusvis vecturis atque oneribus iuri et consuetudini valachici (!) inconvenientibus subditos et incolas praefatae villae Przyłęki libertamus et eximimus. Scultetus autem et eius successores expensionem bellicam non tenebitur servire, sed expirata libertate praedicta viginti annorum tempore generalis motionis vel alicuius disturbii extranei tenebitur et eius successores tenebuntur nostris vicecapitaneis vel vicesgerentibus ad custodiam arcis Sanok sine quavis interpositione temporis ire et illic in arce Sanok obsequia pro necessitate arcis iuxta mandatum nostrum vel vicecapitanei nostri sive vicesgerentis et nihil aliud praestabit vel praestare tenebitur et eius successores tenebuntur, quem et quos ad id adscribimus et adiungimus. Pro omnibus autem iniuriis, causis et

[1]) В ориг.: claribus. [2]) В ориг.: perpetile. [3]) Повторено. [4]) Читай: tłokę.

negotiis contra se querutantibus nonnisi coram nobis et successoribus nostris, protunc capitaneis et locum eorum tenentibus respondere ac satisfacere debet et debebunt, iure tamen prius victi. Quos ab omnibus aliarum quarumvis personarum iuribus et iurisdictione liberamus et exemimus. Liberum autem erit praefato Przełęcki sculteto eiusque successoribus legitimis vendere, donare, obligare eandem scultetiam et ad usus suos beneplacitos convertere, nostro prius ad eam rem aut successorum nostrorum, pro tempore capitaneorum aut saltem sacrae regiae maiestatis requisito[1]) consensu, alioquin inhaerendo iuri communi irritum et inane omne factum censebitur. In quorum omnium et singulorum fidem ac evidens testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Actum et datum in castro Sanocensi vigesima tertia ianuarii, hoc est sabbatho ante conversionis(!) sancti Pauli, anno Domini millesimo ~~quingentesimo~~ quinquagesimo septimo. Iacobus Borissowski actorum castrensium sanocensium notarius manu propria.

Сю грамоту в потверджено кор. Жиґимонта-Авґуста 1557 року вписано (дуже недбало, з численними помилками) до книг сяніцк. ґроду на жаданне Василя Пишняка в 1741 роцї — Львів. краєв. архив кн. сяніцьк. ґр. 230 с. 1197.

CX.

Ян Дзядуский, біскуп перемиський, потверджує Романа-Волоха, попа с. Нової Короликової, в правах володіння ланом ґрунту в тім.селї, 6 червня 1558 р.

Ioannes Dziaduski, Dei gratia episcopus premisliensis, significamus tenore praesentium vniversis et singulis, praesentibus et futuris, quomodo honestus Romanus Valachus, rithus graecanici pop de villa nostra Nova Krolikowa, petiit a nobis maioribus precibus, quibus petiit, ut laneum a Procopio, sculteto nostro, patrem (!) eius, dudum de cruda radice extirpatum, elaboratum et possessum, ad synagogam ruthenicam priviligiaremus ac immunitati Ruthenorum, prout habent alia synagoga, ascriberemus. Qui laneus habet cursum suum incipientem a fl[u]vio villae dictae Nowa Krolikowa et extenditur usque ad graniciem Wisłoczek una parte, altera vero parte villae praedictae inhoatur a fluvio et extenditur usque ad graniciem villae Kamionka, iacentem[2]) superiori parte agrorum ad sculletiam pertinentium, inferiori parte agrorum Antiqua Krolikowa (sic). Praeterea cum illius lanei solum sterile ac non satis frugiferum esse compertum habeamus, eius rei rationem habentes, itaque cum nos ipse praedictus pop una cum subditis nostris de eadem villa dicta Nowa Krolikowa obnixe rogarent crebrisque supplicationibus

[1]) В ориґ.: reguis eo. [2]) В ориґ.: iacentis, але порівняти низше.

flagitarent, ut eis in hac religionis causa provideremus, tandem illorum quaerimoniis precibusque permoti, eis pro officio nostro consulendum et succurendum censuimus, adhibito capituli nostri premisliensis consilio et consensu, damusque noviter et de gratia nostra donavimus praedictum laneum, iacentem in duas partes praedictae villae iuxta agrorum scultetialium una cum obszaro, per eundem poponem propria manu et sumptu de cruda radice extirpatum, excultum et elaboratum, qui inhoatur a villa dicta et extenditur usque ad graniciem villae nostrae Kamionka, iacentem superiori parte obszaros scultetiales, inferiori vero parte incolae dicti Peterkone, necnon ortulaniam in villagio pro ecclesia, et alteram ortulaniam in sessionem, atque iam ex eo tempore eos ipsos agros una cum laneo supra scripto adiungimus atque applicamus praedictae synagogae, nihil deminuendo, auferendo, quam late longe in suis terminis et limitibus circumferentialiterque extendunt, praedicto poponi et successoribus eius addicimus et adscribimus, concedentes illis liberam possessionem et utifructionem, prout illi melius et utilius videbitur, quin etiam ab omnibus censibus, servitiis et oneribus eum poponem et eius successores liberos immunesque perpetuo facimus. solummodo tenebitur dictus pop suique posteri communi honorario, dum episcopum invisunt, cum advenerit alicubi ex itinere. Subditi vero nostri, quantumcumque sunt in praesenti kmetones in Nowa et Antiqua Krolikowa et in posterum locabuntur, universi et singuli praefato poponi et successoribus eius tenebuntur dare annuatim per unam copetiam, id est per sexaginta manipulos siligilis et alia secundum receptam consuetudinem, quacunque in aliis quoque villis nostris huiusmodi poponibus dare consueverunt, quolibet anno dare debebunt. Quae donatio praefatorum agrorum est data et donata per reverendissimum dominum Ioannem antistitem premisliensem una cum capitulo aeviternis temporibus duratura. Quas quidem literas superius insertas in omnibus earum punctis, clausulis et articulis authoritate, qua fungimur, approbavimus et confirmavimus, quemadmodum approbamus et confirmamus per praesentes, decernentes eas omniaque in eis contenta, in quorum usu et possessione permansit hactenus, robur debitae firmitatis obtinere debere. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum Vilnae die sexta mensis iunii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octavo. Idem qui supra episcopus manu propria. L. S. locus sigilli seorsive appensi.

Сю грамоту потвердив дня 28/6 1688 в Березовії (Brezoviae) Ян Станислав comes de Sbąski, біскуп перемиський, з тим застереженнєм, quod agri et fundi in successores naturales nullo titulo exdividantur

sub amissione privilegii, nullaque super iisdem fundis et agris post decessum prodendantur (читати: praetendatur) successio, quod si vero aliqua ad praesens exdivisio sive alienatio sit attentata, eadem integre et plenarie cassatur et annihilatur. Се потверджение вписано до книг сяніцького ґроду на жаданне Антонія Жилавського, руського пароха в Пулаві і ясельського декана в р. 1781 — Львів. краєв. арх. кн. сян. ґр. 265 с. 281.

CXI.

Вапись з книг самбірського ґроду про розграниченне сіл Лукавиції й Черхави, 7 падолиста 1558 р.

Королівське потверджение сього розграничення, 20 червня 1559 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masowiae, Samogitiaeque etc. dominus et haeres, significamus tenore praesentium, quorum interest vniuersis et singulis, harum noticiam habituris, exhibitam coram nobis esse infrascriptam dislimitationem et compositionem limitum villarum inferius descriptarum iussu generosi olim Petri Borathinski, castellani belsensis et capitanei samboriensis, per Paulum Radeczki, iudicem castrensem samboriensem in praesentia et cum approbatione generosi Martini Faleczki, reuisoris illo tempore in capitaneatu nostro Samboriensi, factam, supplicatumque nobis est, ut dislimitationem et compositionem limitum praefatorum authoritate nostra regia approbare, confirmare et ratificare dignaremur. Cuius quidem dislimitationis et compositionis limitum ex libris nostris castrensibus samboriensibus autentice extractae tenor is sequitur:

Coram iudicio et actis praesentibus personaliter comparens generosus Paulus Radeczki, iudex castri samboriensis, in vim manifstationis suae sanus mente et corpore extistens, publice et per expressum recognouit, quia dum et quando ex mandato magnifici Petri a Borathin, castellani belzensis et capitanei samboriensis, missus erat ad fundum villarum Lukawicza et Czerchawa ad componendas discordias inter communita[te]s villarum praefatarum exortas ac limites exdiuidendos inter villas praefatas, vbi ipse Paulus Radeczki, satisfaciens mandato magnifici castellani belzensis talem fecit dislimitationem inter bona villarum praefatarum, quam dislimitationem et generosus Martinus Faleczki aulicus sacrae r. maiestatis, capitaneus samboriensis, reuisor atque locumtenens, vigore reuisionis suae a sacra r. maiestate deputata (!), approbauit in hunc modum: Incipiendo a pariete villae Manasterzecz per media prata, loco dictum (!) circa riuum Czerchawa, usque prope hostium riui Czorstin declinando ad dexteram versus Lukavicza, qui

riuulus Christin dislimitat, et vsque in superficie riuuli determinatae sunt granicies circa parietes villae Vinniki, vbi conuenerunt tres parietes villarum praefatarum. Quem limitationem praefatam vtreque villae Lukawicza et Czerchawa firmiter inter se semper et perpetuo obseruaturae sunt, sub paenis regalibus, partibus praefatarum villarum per prouidum Ioannem Mucha, ministerialem terrestrem praemisliensem talem dislimitationem factam publicam. Quae praemissa omnia sic et non aliter fieri praefatus Paulus Radeczki praesentibus recognouit. Acta sunt haec in curia samboriensi feria secunda proxima post festum omnium sanctorum in conuentu autumnali anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo. Stanislaus Zerniczki manu propria sct. Leonardus Osinski, curiae samboriensis notarius.

Nos itaque Sigismundus Augustus, rex superexpressus, supplicationi praefatae benigne annuentes animaduertentesque dislimitationem bonorum siue fundi villarum nostrarum Lukavicza et Czerchawa praefatarum, per Paulum Radeczki iudicem castrensem samboriensem iussu olim Petri Borathinski, castellani belzensis, samboriensis capitanei et assensu et approbatione generosi Martini Faleczki aulici et reuisoris capitaneatus nostri samboriensis factam, in qua nulla villarum praefatarum contraria fuisse animaduertitur, approbandam, rattificandam et confirmandam duximus, approbamusque, rattificamus et confirmamus hisce litteris nostris, decernentes eam ipsam dislimitationem villarum praescriptarum siue assignationem bonorum inter incolas memoratos, quatenus iuste fieri potest, robur debitae firmitatis obtinere — harum quibus sigillum nostrum est appensum testimonio litterarum. Datum Cracoviae feria secunda post festum sancti Vitti proxima anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo nono, regni nostri anno trigesimo. Relatio magnifici Ioannis de Oczieschyno r. Poloniae cancellarii, generalis cracoviensis, oswięczimensis, zathoriensis, sandecensis, olstinensisque capitanei. Ioannes Oczieski r. P. cancellarius.

Книга грамот Самбірського староства — Кор. Метрика Моск. арх. мін. справ. кн. 22 л. 428.

CXII.

Король Жиґимонт-Авґуст наказує державцеви с. Рогів, аби не обтяжав селян, 5 лютого 1559 р.

Sigismundus Augustus Dei gratia rex Polonie, magnus dux Lituanie, Russie, Prussie, Mazovie etc. dominus et haeres, generoso Nicolao Tharlo de Sczekarzovicze, vexillifero sandomiriensi, fideli nobis dilecto, gratiam nostram regiam! Generose fidelis dilecte! Ex supli-

catione, quam nobis subditi nostri, incole ville Rogy tenute fidelitatis tue exhibuerunt, accepimus, quod fidelitas tua labores singulis diebus in septimana ab eis exigit, cum antiquitus unum diem in septimana se laborare dicunt, ac ad subministrandas vecturas inusitatas ipsos adigit, quo factum esse referunt, quod multi in alias diciones migrare coacti sunt, tum quod agros eisdem adimit uxoresque eorum ad nendum per quatuor ulnas canaparum cogit, aliisque iniuriis eos opprimit. Que res si ita esset, cum praeiudicio coniuncta esset, quare mandamus fidelitati tue, ne eos ad labores insolitos cogat neque vecturas inusitatas aliaque onera indebita aut quicquam insoliti in eos statuat seu exigat, agros vero ademptos eisdem restituat. Volumus preterea, ne in eos hoc nomine, quod de fidelitate tua questi sunt, quippiam duri statuat, neque illis de se querendi occasionem prebeat, pro gratia nostra secus non factura! Datum Piotrkoviae V die mensis februarii, anno Domini MDLIX, regni vero nostri XXIX. Ad mandatum sacrae regie maiestatis proprium.

Вписана тогож року до книг ґрод. сяніцьких — Львів. краєв. архиву кн. сяніц. ґр. 18 с. 24 (і теж саме в кн. 27 с. 26).

CXIII.

Миколай Ціковский, староста сяніцький, потверджує попа Івана на попівстві в с. Мощанції, за відступленнем йому сього попівства від місцевого війта і за рекомендацією громади, 18 вересня 1560 р.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Solent facta humana, vt ad posterorum notitiam deueniant et ab obliuione vindicentur, literarum monumentis commendari et perennari. Proinde etiam nos Nicolaus Cikowski de Woisławice, capitaneus tarnouiensis, capitaneus sanocensis et burgrabius cracouiensis etc, significamus tenore praesentium vniuersis et singulis, praesentibus et futuris, harum notitiam habituris, quomodo constitutus coram nobis personaliter prouidus Matthias, scultetus villae Moszczaniec, vna cum prouido Kunas, popone de Izdepki, fratre suo germano, et Iwan filio praefati Kunas, filiastro vero suo, abscedit et libere spontaneeque condescendit eidem Iwan pop, filiastro suo, filio vero praefati Kunas, fratris sui germani, et eidem posteris de poponatu suo proprio villae Mozczaniec, quem ipse Matthias scultetus proprio labore et sumptu de cruda radice elaborauit. De quo quidem poponatu a praefato Kunas fratre suo sibi satisfactum esse recognouit ac sese libere ab eodem abrenunciauit, nihil sibi ibidem iuris et dominii in eodem poponatu villae Mozczaniec vna cum suis posteris penitus reseruando seu excipiendo, sed in ipsum

Iwan pop filiastrum suum omne ius suum, supra poponatu praedicto habitum, totaliter infundendo. Et hic ibidem stans etiam scultetus praefatus et tota communitas seu coloni villae Mozczaniec, subditi sacrae regiae maiestatis, ad capitaneatum nostrum Sanocensem pertinentes, petierunt nos, vt cum eundem Iwan poponem ipsi pro popone villae tanquam hominem exemplarem et in sacris literis doctum suscepissent, nos etiam eundem susciperemus, necnon vt eidem laneum agri certum, in quo nunc residet laboriosus Kuzma Bednarz, qui est contiguus et adiacet synagogae in villa Mozczaniec et in quo paene synagoga ipsa situata est, ex quo ipse laneus agri, qui nunc ad poponatum pertinet, longe a synagoga sit iacens inter Hryc Głowienka ab vna et Iwan Golik partibus ab altera, emere et synagogae ad poponatum incorporare, eum vero, qui ab antiquo pertinet ad poponatum, vendere, alienare, eidem admittere dignaremur, postulauerunt etiam a nobis. Quorum nos petitioni vti iuste legitimeque benigne annuentes, praefatum Iwan pop pro popone villae Mozczaniec suscepimus laneumque agri praefatum ad poponatum emere et adiungere eidem admissimus, illum vero agrum antiquum ipsius, qui ad poponatum protunc pertinebat, vendere illi et alienare a poponatu admisimus, quasi percambium facientes, alias odmianę czyniąc, eundem antiquum agrum, ad poponatum pertinentem, praesentibus villae Mozczaniec incorporando, vt in eodem cmetho locatus omnes census et datias ad castrum sanocense soluat, quem ad modum ex illo Kuzminski, quem ad synagogam et poponatum adiungimus et liberum ab omnibus facimus inauctoramusque, antea soluebatur. Quem poponatum vna cum praefato agro empto apud Kuszma et synagogae iuncto et per nos incorporato in villa Mozczaniec tenebit, habebit et possidebit libere, pacifice et quiete vna cum posteris suis perpetue et in aeuum, dantes et concedentes eidem et eius posteris, tanquam poponi villae Mozczaniec vero et proprio, plenariam et omnimodam facultatem vigore praesentis condescensionis praedictum poponatum suum in villa Mozczaniec tenendi, habendi necnon commutandi et alienandi sed (!) ad usus suos quosuis beneplacitos conuertendi, prout illi melius et vtilius visum fuerit. Quae omnia et singula nos eidem poponi authoritate nostra capitaneali approbamus, ratificamus et confirmamus praesentibus literis nostris. Qui quidem Iwan, pop moszczanski, tenebitur nobis et successoribus nostris pro tempore existentibus capitaneis sanocensibus omnia onera et datias praestare ac in se ferre non aliter, nisi more aliorum poponum, in villis ad capitaneatum Sanocensem pertinentibus existentium. Praeterea gaudebit etiam omnibus et singulis obuentionibus et vtilitatibus prouentibusque vniuersis ex praedicto poponatu et agro ad

eundem pertinente prouenientibus, prout caeteri omnes villarum popones gaudere soliti sunt et, quod magis est, cultum diuinum in synagoga more suo graeco non negliget sub graui in eum animaduersione. In quorum omnium et singulorum fidem, robur et testimonium sigillum nostrum capitaneale subappendi iussimus. Actum et datum in arce sanocensi feria quarta ante festum diui Matthei euangelistae anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo. Ioannes Gizewski, actorum castrensium sanocensium notarius, manu proprio sct.

Грамоту сю в потвердженню короля Жиґимонта III з р. 1604 вписано до книг сяніцького ґроду на жаданнє Коптя Балучинського (Kopcza Bałucynski) в роцї 1614 — Львів. краєв. архив кн. сян. ґр. 143 с. 1715.

CXIV.

Кор. Жиґимонт-Авґуст потверджує фундацію села Гнилої Мочарки в старостві Самбірськім, і війтівства (властиво князївства) в нїм, вчинену старостою, 13 червня 1561 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc., significamus praesentibus literis nostris quorum interest universis, quod cum magnificus olim Ioannes de Mieliecz, pallatinus Podoliae, regni nostri supremus marsalcus ac samboriensis grodecensisque etc. capitaneus, volens facere meliorem conditionem bonorum nostrorum capitaneatus Samboriensis, concessisset prouido Alexio Mrzyglod facultatem locandi et extirpandi de cruda radice villam nouam in fundo eorundem bonorum nostrorum capitaneatus Samboriensis et in loco circa riuulum Hnila Moczarka dicto, eodem cognomine Hnila Moczarka apellandam, ipsumque Alexium praenominatae villae nouiter locandae scultetum designasset, colonis vero in eadem villa nouiter extirpanda locandis libertatem sedecim annorum ea quidem ratione dedisset, ut illa expirata teneantur et sint astricti census, dationes et contributiones omnes ad arcem nostram samboriensem dare et praestare oneraque omnia generaliter ferre et subire, quaecunque incolae aliarum villarum nostrarum, in eadem praefectura existentium, ex antiquo praestare et subire solent ac debent; assignasset praeterea eidem sculteto duos laneos seu mansos agri integros per eum et eius successores iure aduocatiae possidendos, eo quoque adiecto, vt liberum sit eidem sculteto in eadem villa molendinum ad molienda frumenta, tum et aliud molendinum ad conficiendos pannos, vulgo folusz dictum, ac tabernam extruere fructusque et utilitates ex eis prouenturas in usus suos et successorum suorum conuertere; et ut idem scultetus et sui successores omnium et singularum dationum, quascunque villae prae-

fatae incolae ad arcem nostram daturi sunt, tertiam partem percipiant, incolae etiam villae praefatae eidem sculteto suo et suis successoribus tortas et cincturas equorum vulgo poprągi bis in anno dare, tres quoque dies in anno laborare, videlicet arare, mettere et falcastrare teneantur, quemadmodum id aliae villae vicinae scultetis suis praestare et facere solent; — nunc vero mortuo magnifico olim Ioanne de Mieliecz cum supplicatum nobis praenominati prouidi Alexii Mrzyglod nomine, ut eiusmodi concessionem ratam habere, eamque autoritate nostra approbare et confirmare dignaremur, nos intelligentes concessionem eiusmodi pro utilitate et conditione meliori bonorum nostrorum factam et institutam esse, concessionem superius specificatam in articulis tantummodo et conditionibus, quae superius specificatae et descriptae sunt, et quemadmodum descriptae sunt, ratam et gratam habentes, eandem authoritate nostra regia approbandam et confirmandam duximus, uti approbamus et confirmamus praesentibus, ita tamen, ut ea omnia praemissa sine damno et praeiudicio aliorum bonorum nostrorum et villarum circumcirca iacentium necnon zupparum nostrarum, in eadem praefectura samboriensi existentium, fiant et instituantur, ipse quoque scultetus et sui successores nobis et nostris successoribus, quoties necesse fuerit, in duobus equis armati seruire ac dationes contributionesque omnes iuxta morem et consuetudinem aliorum scultetorum in eadem praefectura existentium dare et praestare[1]) oneraque solita subire teneantur, et quod praeterea nobis et nostris successoribus requisitis dictam scultetiam cuiquam obligare, vendere aut quouis modo alienare non poterint nec debebunt, iuribus etiam nostris regalibus ibidem semper saluis manentibus. In cuius rei fidem et testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Wilnae feria sexta post octauas festi sacratissimi corporis Christi proxima anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo primo, regni vero nostri trigesimo secundo. Relatio reverendi in Christo patris domini Philippi Padniewski, episcopi crac. et regni Poloniae vicecancellarii. Philippus Padniewski episcopus et vicecancellarius sc.

Книга грамот Самбірського староства — Кор. Метрика моск. архіва мін. справ. кн. 22 л. 411.

CXV.

Миколай Тарло записує війтівство в с. Старій Поляні служебному свому Станиславу Ковальовскому до його живота, 7 серпня 1562 р.

Mikolai Tarlo [s] Sczerkarzowicz a na Lyaskach, w Kobilnyczach y w Poiyanach dziedzicz, chorązi przemiski, dworzanyn i. k. m.,

[1]) В ориґ.: praefare.

oznaymuiemy nynyeiszemy lysthy wsem vobyecz, thak nynyeissem, yako na pothym będączym, komubi kolwyek thego czitacz albo wiedzied:: potrzeba, ysz chcząn oznaczicz wdziecznoscz szwą y laskawą chucz a dobrothliwoscz przeczіw slyachetnemu panu Stanyslawowi Kowalyowskiemu s Kowalyowa, z ziemye Ploczkiei, ktory szie przeczіw nam tak vczciwie a pozitecznie ku sprawom nassem zachowal, a chcząncz onego yescze ku poslugom nassym czuthliwszego a powolnyeissego myecz, gdibi myal znak vislugi zachowanya szwego vczczivego y dobrodzieistwa naszego, yemu y yego pothomkom wlasnym voythowstwo we wssy naszei dziedzicznei w Starei Polyanye dacz y zapyssacz vmyslilyszmy, yakosz dayemy, zapyssuiemy iemu, malzoncze y pothomkom yego, ku ktoreszmu tho voythowsthwu przidayemy folwarek stary wssithek y z opssary, począwssi od rzeky Struyaza asz do popowei myedze powissei czerkwye, ze trzemy sthaweczky y kmyeczymy dwa povissei popa y trzecziego karczmarza ze wsithkyemy danyamy s thich lyudzy y poplathki y rolyamy ych, ktore szą pod themy trzema kmyeczmy. Na ktorem ze tho voythowsthwie yemu zapyssuiemy oszm szeth zlothich moneti y lyczbi polskiei, w kazdi zlothi po trzidziesczi grossi liczącz y tho, czobi znacznye przibudowacz, ze mu tho bendzie powynno vedlye slusznego szaczonku przi viplaczenyu thei sumy zaplaczicz. Y k temu przidawamy mu po wsithkiei wssy Starei Polyanye robothi z lyudzi seszcz dny w rok, tho yesth: dwa oracz, dwa zącz, kosicz dwa, a thluky kyedi sobie lyudzi oprocz dny moych vproszi, thedi bendą povynny yscz, y kolyąthkę na godi y na Wyelką nocz Y k themu na sswą pothrzebę, oprocz przedawanya volno bendzie lyassow vziwacz y kmyecziom iego tham, gdzie ynny v ymyenyu yaskowskiem vziwayą; thakze y we mlynye nassym susczkiem bendzie myal volne melczie besz myary. Ktoregosz tho voythowsthwa vziwacz bendzie obiczaiem ynnych voythostw, a za consensem abo dozwolyenyem nassem przedacz, zastawicz zamyenycz y na szwoy naylyepszi pozitek obroczycz, czinyancz go wolnem od poslug potocznych, kiedi ynny knyazowye ssą powynny, oprocz do żądanya albo czinyenya sprawyedliwosczy, albo prawnei poradi, thedi lyekiemy posługamy, ktore przesz lyudzi rowne mogą bicz odprawowane, nye ma bicz pocziągan. Odpowyedacz thesz bendącz pozwany ny przed kiem, yedno przed namy abo pothomki nassemy nye bendzie powinyen. Na czo iemu then lysth abo przіwilei daiemy za wlasną reką y pieczęczią nassą ku lyepssemu a gronthownyeischemu szwyadeczthwu. Datum na Lyaskach, w piątek przed s. Vawrzinczem lyatha bozego tyssyancz pieczszeth seszdziessyath wtorego. Przi czim bily poczciwy slyachcziczi a sluzebnyczi nassy Andrian Gniewosz, Mikolai y Ian Komornyczczi, Valenthi Kunath,

Krzysthow Zelykowsky, Mikolai Kowalyowsky, Voycziech Gorinsky, Stanyslaw Varsz, Stanyslaw Grzibowsky y ynnych lyudzi vyelye godnych vyary. Then czo y vissei Mikolai Tarlo własną reką sct.

Вписано до книг сяніцького ґроду в р. 1564, на жаданне Ст Ковальовского — Львів. краев. архив кн. сян. ґр. 315 с. 67.

CXVI.

Рішенне комісарського суду в справі попа с. Солонки з його парафіянами про десятину, 16—30 вересня 1564 р.

Actum in castro inferiori Leopoliensi sabato ante festum sancti Mathei apostoli proximo anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quarto. Coram magnifico Petro Barzy de Blozew, castellano premisliensi et capitaneo leopoliensi terrarumque Russiae generali causa et actio per providos incolas ville Solonka, tanquam actores ex una et religiosum Heliam, poponem et parochum de eadem villa Solonka, parte ab altera attractum intentata fuit, et hoc ex mandato et consensu speciali litterali maiestatis regiae, occasione indebitae extorsionis decimae manipularis per eundem poponem et aliarum iniuriarum inter ipsos incolas et poponem exortarum ex attractione ambarum partium, prout mandatum et concessio sacrae regiae maiestatis ea omnia in se plenius continent. Quae causa et actio per prefatum magnificum de mutuo consensu earundem partium motu et auctoritate propria huic ad duas septimanas est prorogata et limitata terminumque ipsis partibus ex consensu eorundem proprio peremptorium, videlicet pro die sabatino post festum sancti Michaelis proximo prefixit et assignavit habituraeque sunt partes terminum peremptorium talem, qualem hodie habere debuerunt ex prefato mutuo consensu illorum iuxta prefatam limitationem et acta presentia. Actum in castro inferiori Leopoliensi sabato post festum sancti Michaelis archangeli proxima, anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quarto, coram magnifico Petro Barzi de Blozew, castellano premisliensi et capitaneo leopoliensi terrarumque Russiae generali, providi incolae villae Solonka iuxta conservationem termini hodierni, vigore limitationis et prorogationis cadentis et provenientis, proposuerunt officiose in et contra religiosum Heliam poponem et parochum de villa Solonka pro eo, quia ipse in exigendis decimis vel proventibus ad poponatum pertinentibus, molestiis magnis afficere, ad iudicia diversa evocare et aliis sumptibus illos onerare curat, verificantesque intentionem propositionis suae reproduxerunt mandatum sacrae regiae maiestatis de data in Radimyn XXVIII mensis aprilis anni millesimi quingentesimi sexagesimi quarti, quo mediante

sacra maiestas regia ipsi magnifico mandavit ac comisit, ut eam causam inter dictos subditos maiestatis regiae et ipsum poponem examinandam suscipiat et ita inter eos componat, ne isti prefati subditi maiestati regiae de dicto popone querantur, et id decernat, ut partes id firmiter teneant, quod decreverit, cuius quidem mandati tenor est talis.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Mazouiae, Samogitiaeque etc. dominus et heres. Generoso Petro Barzi de Blozew, castellano premisliensi et capitaneo leopoliensi, fideli nostro dilecto, gratiam nostram regiam! Fidelis nobis dilecte! Questi sunt coram nobis subditi ville nostre Solonka, ad capitaneatum leopoliensem pertinentis, Heliam poponem ritus graeci in eadem villa Solonka ~~in~~ exigendis decimis vel proventibus ad poponatum pertinentibus, illos molestiis magnis afficere ad iudicia diuersa evocare, prout ex illorum suplici libello fidelitas tua plenius cognoscit. Quare mandamus fidelitati tuae et comittimus, ut eam causam inter dictos subditos nostros et Heliam examinandam suscipiat et ita inter eos componat, ne isti subditi nostri de illo popone querantur, idque decernat atque a partibus firmiter teneri curet, quod equum illi visum fuerit, pro gratia nostra et debito officii sui. Datum in Radzimyn XXVIII mensis aprilis anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quarto. Ex commissione sacrae maiestatis regiae propria.

Demum reproduxerunt actum controversiae feria quinta post festum sancti Martini episcopi proxima anni millesimi quingentesimi sexagesimi secundi, in quo idem Helias pop eosdem subditos mt. regiae occasione non extraditae decimae manipularis provocare et citare curavit citatione certorum commissariorum, in qua causa iudicium commissoriale ex aserto testimonio per ipsum poponem ad presens producto decrevit eandem decimam manipularem dare et extradere, a quo decreto per ipsos kmetones maiestatis regiae provocatio seu appellatio est interposita, quo in termino praefata appellatio coram maiestate regia Piotrcoviae in conventione regni feria tertia post dominicam invocavit anni millesimi quingentesimi sexagesimi tertii cadente, sua maiestas regia cum consiliariisque regni lateri protunc assidentibus controversia partium bene examinata processuque causae et litteris confirmationis eiusdem maiestatis regiae revisis, attento eo, quod incolae villae Solonka negant se consensisse super inscriptionem, coram magnifico Nicolao Odnowski pallatino cracouiensi et capitaneo leopoliensi factam, confirmationemque eiusdem maiestatis regiae super eandem inscriptionem robur debitum obtinere debere, in quantum constiterit eosdem incolas villae Solonka ad eiusmodi inscriptionem consensisse, ideo sententia comissariorum maiestatis regiae retractata decrevitque omnes insimul

et quemlibet seorsum incolas villae Solonka super negationem suam iuramentum corporale coram officio castrensi Leopoliensi ab actu in termino peremptorio ulterioris diei sex septimanarum prestare debere in eundem modum et rotam, quod nunquam consenserunt ad conferendam decimam in cassulis memorato Heliae poponi neque eandem decimam in cassulis vigore eiusdem consensus ei aliquando pendebant, sic eos Deus et sancta Christi passio adiuvet.

Demum reproduxerunt actum castri leopolien. feria tertia post sacrat. festum Paschae anno Dni millesimo quingentesimo sexagesimo tertio ex eodem decreto maiestatis regiae ulterioris diei sex septimanarum caden. et provenient., quo in termino ipsi idem incolae Solonka offerebant se ac parati erant satisfacere decreto maiestatis regiae, sed quia idem Helias pop neque per se neque per quempiam procuratorem iuri paruit, igitur in eodem termino iuramenti eundem prefatum Heliam poponem in evasione condemnaverunt, prout de hoc acta castrensia leopoliensia latius canunt, que hic pro insertis habere voluerunt, pecieruntque, quum abunde docuerunt ac ex munimentis eorum constat, ipsum poponem illos ad inconsuetas expensas magnis molestiis afficere ac onerare decerni resartionemque exnunc taxaverunt ad septingentos florenos polonicales, alia omnia iuris remedia sibi in robore reservando.

Ex adverso ipso Helias pop, parochus de villa Solonka, parochatus nomine sanctae Mariae, reservatis sibi omnibus iuris remediis in toto salvis, nullis obmissis, dixit et allegavit ipsam propositionem per eosdem factam esse nullam ex his rationibus: Prima, quia in termino illo, ex decreto maiestasis regiae cadente, ipsi decreto maiestatis regiae minime satisfecerunt, nam quidam ex ipsis comparuerunt, quidam vero non offerentes se iuramentum praestare et decreto maiestatis regiae satisfacere, quidam vero, nomine Iwasko Szidorowycz, Masko Kusz et Lawryk Ulanyecz non comparuerunt neque decreto maiestatis regiae satisfacere parati erant, quidam vero comparentes Iaremko Barthnyk, Iwasko Woloszyn, Paulus Knakowycz, Sienko Holowka, Andrey Rembko, Mykytha Fedorowycz et Panko Myczowycz iuramentum prestare noluerunt, immo fatebantur se ipsam decimam soluisse de bono esse, non autem ex submissione aliqua, reliqui vero paratos se offerebant prestare corporale iuramentum, alii vero per nobilem Joannem Richlowski, Hryczko Piotr thiwon, tanquam nuntii, nomine laboriosi Marek de villa Solonka reposuerunt terminum iuramenti in et contra eundem poponem Heliam occasione praefatae decimae manipularis de area ipsius, iuxta decretum maiestatis regiae in diem praefatam cadentem et provenientem, allegaverunt eum vera infirmitate a Deo permissa depositum esse, prorogaverunt et limitaverunt. Secunda: reproduxit

condemnationem lucri de actu feria tertia post sacratissimum festum Paschae anni millesimi quingentesimi sexagesimi tertii, in quo termino ipsi incolae prefatae villae Solonka non comparuerunt neque eodem decreto maiestatis regiae satisfecerunt, prout acta castrensia leopoliensia in termino de hoc canunt, eosdem condemnavit, pro quo lucro ad satisfaciendum pro his omnibus, pro quibus condemnati sunt, coram officio castrensi leopoliensi, in termino ex decreto sacrae regiae maiestatis cadente, sunt citatione sacrae maiestatis regiae litterali citati, prout de hoc citatio et relatio eiusdem lacius canunt. Quae causa vigore citationis nondum decisa pendet in prefata citatione, attamen non resistendo neque contraveniendo mandato sacrae regiae maiestatis, licet quidem sacra maiestas regia causam hanc, quae est per motionem seu appellationem aliquam devoluta, decidere vel alicui committere dignata est, quocirca inhaerendo suae maiestatis regiae mandato peciit lucrum decerni, iuxta privilegium suum decimam praefatam extradi. Quod autem attinet ad evasionem per ipsos reproductam, allegavit de forma iuris esse nullam, nam ex confessione illorum manifesto constat, quod uni eorum comparuerunt offerebantque se prestare corporale iuramentum, quod eandem debent non ex submissione, sed de bono esse, quidam vero non comparuerunt, quibus vero vera infirmitate prorogabant et differebant, hoc plane constat, quod idem omnes in evasione eundem minime condemnare potuerant, maxime quod et non conceditur: primum debuerunt ministeriali terrestri ab officio additi (!) eundem lucrum per ipsum factum arestare, quo non facto neque arestato evasionem quandam assertam fecerunt. Nam evasio aserta non facta esse ab omnibus, quoniam vero vera infirmitate prorogabant, quidam vero non comparuerunt, quidam vero praestare corporale iuramentum noluerunt, quo magis — fatebantur eandem decimam non ex submissione, sed de bono esse tradere, quapropter ista aserta evasio ab omnibus non potuit esse, ab uno vera infirmitate prorogabant et limitabant, alii vero non comparuerunt, quod actis comprobavit. Ex his itaque rationibus peciit, quatenus semotis omnibus quibusuis allegationibus, per eosdem incolas factis, sua magnificentia decerneret eandem decimam iuxta privilegium ac inscriptionem coram prefato olim magnifico Nicolao Odnowski pallatino cracoviensi et capitaneo leopoliensi factam ac per ipsos recognitam conservari, maxime cum iam corroborata per astitionem lucri atque eorum confessionem liberam de soluta per eosdem praefata decima, quod enim semel placuit, amplius displicere non potest, — alia omnia iuris remedia sibi salva in robore reservando.

Actores vero quam manifeste docuerunt prefatam asertam de-

cimam non teneri extradere, evasione in termino peremptorio ex decreto maiestatis regiae proveniente obtenta, pecierunt se a pre fata aserta decima manipulari liberos pronunciari, in penisque seu damnis eundem poponem condemnari, alia omnia iuris remedia sibi salua in robore reservando. Ipse vero pop, quum abunde et manifeste docuit tam lucro in contumatiam ipsorum obtento per absentiam et non comparitionem ipsorum prorogationemque verae infirmitatis, prout actis comprobavit, allegavit, prout in primis, evasionem esse nullam, nam contra rationem humanam allegant in evasione sua esse omnes incolas et aliorum confessio deduxit eos non omnes esse, nam clare apparet ex prorogatione verae infirmitatis, per eosdem facta, unum non esse, relatioque illorum delucidat eam decimam solui de bono esse, alios etiam non comparuisse, prout supra satis comprobatum est, peciit iuxta privilegium suum conservari seu super ipsos lucrum decerni vel id, quod iuris est, alia omnia iuris remedia sibi in robore reservando.

Et magnificus Petrus Barzi de Blozew, castellanus premisliensis et capitaneus leopoliensis terrarumque Russiae generalis, tanquam commissarius, inherendo mandato sacrae maiestatis regiae seu commissioni eiusdem, auditis et bene revisis controversiis ac responsis utrarum partium, viso eo, quod ipsi incolae villae Solonka, obtento decreto sacrae maiestatis regiae, quo sacra maiestas regia ipsis simul et coniunctim ac cuilibet seorsum ex termino peremptorio in decreto prefixo super negationem illorum praestare corporale iuramentum decrevit, quo in termino, ut ex munimentis apparet, quod quidem comparuerunt fatebanturque eam decimam de bono esse soluisse et non de submissione, quidam vero non comparuerunt, prout sunt in lucro per eundem poponem obtento expressi, aliis vero differebant vera infirmitate evasionemque fecerunt, extunc quum non arestato lucro poponis eandem evasionem fecerunt, evasionem iuxta formam iuris decrevit esse nullam, quin potius privilegium seu inscriptionem, coram magnifico Nicolao Odnowski pallatino cracouiensi et capitaneo leopoliensi per eosdem incolas occasione praefatae decimae eidem prefato poponi feria quarta ante festum sanctae Priscae virginis anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto factam et recognitam, in robore conservavit decreto iudiciario mediante, circa confirmationemque privilegii eiusdem, per sacram regiam maiestatem factam feria quarta postridie Pentecosten anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto, eundem poponem conservavit lucrumque per eundem poponem officiose ac iuridice obtentum esse bonum decreto suo mediante adinvenit, decimamque prefatam, in privilegio ipsius

contentam, ipsis incolis villae Solonka et eorum successoribus incipiendo ab anno millesimo quingentesimo sexagesimo quinto ipsi poponi iuxta continentiam privilegii solvere et extradere realiter et cum effectu sibi poponi ac eius successoribus, videlicet uniuscuiusque grani et seminis, tam estivalis, quam hiemalis seminationis, hoc est siliginis, tritici ordei, avenae, pisae, ciceris, scruti et aliorum frumentorum de agris aratis per unam cassulam dare et pendere, cum ea tamen moderatione, quod si aliquis praefatorum incolarum non habuerit nisi quinque, sex, septem, octo, novem cassulas frumenti cuiuscunque grani, extunc per viginti manipulos tenebitur quilibet sibi poponi dare et pendere singulis annis perpetue et eius successoribus; qui vero habuerit decem, viginti, triginta citra vel ultra, etiam cuiusvis grani debet et tenebitur sibi poponi et eius successoribus dare et pendere per unam cassulam, videlicet sexaginta manipulos continentem cuiusvis grani, frumenti et seminationis, tam hiemalis, quam estivalis, quilibet seorsum et coniunctim casu vero, si praefatam decimam, ut premissum est, in anno millesimo quingentesimo sexagesimo quinto et singulis annis perpetue incolae villae Solonka cum successoribus non extraderent, aut extradere neglexerint, extunc — iam exnunc prout extunc et extunc prout exnunc causa presens remittitur ac loci capitaneum, tanquam brachium regale, ubi bona eorundem consistunt, pro ulteriori ac finali exequutione fienda vigore statuti regni. Quod autem attinet ad transactionem annorum et non extraditionem eiusdem decime, extunc ipse prefatus magnificus Petrus Barzi de Blozew, castellanus premisliensis et capitaneus leopoliensis, etiam ipsos incolas ville Solonka a retentione praefate decime liberos exnunc prout extunc et extunc prout exnunc pronuntiavit, prefatoque poponi pro prefata retenta decima perpetuum silentium imposuit decreto suo mediante iuxta presens decretum et acta presentia. Petrus Barzi.

Вписано до книг львівських в р. 1565 на жаданнє попа Іллї — Львівський краєв. архив. кн. львів. ґр. 332 с. 53.

CXVII—CXIX.

Листи кор. Жиґимонта Авґуста в справі позволення шл. Яну Врубльовскому на купно двох ланів від селян с. Головенки в старостві Сяніцькім, 16 цьвітня—10 мая 1565 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae etc. dominus et haeres, generoso Nicolao Czykowsky, castellano tarnouiensi et capitaneo nostro sanocensi, fideli nobis dilecto, gratiam nostram regiam! In absentia eius

vicecapitaneo. Generose fidelis dilecte! Dedimus consensum nostrum nobili Ioanni Vrobliowsky, vt possit duos colonos, videlicet villae nostrae Glowyenka, Marco Marek et Albertum Bakaliarz de duobus laneis agri, in quibus resident, redimere, quos duos laneos ipsi pro erigenda nouiterque extruenda scultetia in eadem villa in perpetuum cum suis successoribus descripsimus. Permisimus item, vt molendinum in fluuiolo Lubathowka extructum de manibus quorumcumque tenutariorum redimeret, quod etiam praedictae scultetiae in perpetuum adiunximus vel alioqui, prout haec omnia in priuilegio nostro eidem nobili Ioanni Vroblowsky concessa fusius sunt complexa. Mandamus itaque f. tuae, vt eundem nobilem Ioannem Vrobliowsky in extruenda, quam etiam paciffice possidenda, simulatque per ipsum legittime redempta fuerit predicta scultetia, manu teneat et deffendat, manutenerique et deffendi iubeat, quin etiam, vt ad effectum cito perueniat, eundem, quo ad eius fieri poterit et licuerit, adiuuet, pro gratia et offitio suo secus f. tua non factura! Datum Petricouiae X die maii, anno Domini MDLXV, regni nostri XXXVI. Ad mandatum sacrae regiae maiestatis proprium.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae etc. dominus et heres. Prouidis Marco Marek et Albert Bakalarz, colonis villae nostrae Glowyenka in laneis residentibus, fidelibus nostris mandamus, vt coram commissariis nostris, quos ad redimendos ex ipsorum manibus laneos predictos agri, in quibus resident, compareant, pecuniam a nobili Ioanne Vrobliowsky, cui eosdem laneos pro erigenda noua scultetia in eadem villa perpetuo adscripsimus, ex eisdem[1]) leuaturi ac possessione eorundem ipsi in effectu cessuri, pro gratia nostra. Datum Petricouiae VII die maii, anno Domini MDLXV, regni nostri XXXVI. Ad mandatum sacrae maiestatis regiae proprium.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae etc. dominus et heres. Famatis proconsuli consulisbusque ciuitatis nostrae Crosnensis[2]), fidelibus dilectis, gratiam nostram regiam! Famati fideles dilecti! Dedimus consensum nostrum nobili Ioanni Vrobliowsky, vt possit et valeat molendinum in fluuiolo Lubathowka extructum in villa nostra Glowyenka de manibus f. vestrarum redimere, ad idque debito fine terminandum designamus certos commisarios nostros[3]). Coniungitur hoc molendinum, posteaquam ipsius exemptio legittime perfecta fuerit, eidem Ioanni Vrobliowsky, aduocatisque perpetuo se subsequentibus

[1]) В документї 1566 р. (як низше): ex eisdem laneis. [2]) В ориґ.: Cronsnensis. [3]) Лишене порожне місце.

ad aduocatiam seu scultetiam villae praedictae Glowyenka adiunxerimus adscripserimusque. Mandamus f. vestris, posteaquam per nostros commisarios fuerint vocatae, vna cum priuilegio reginali, si quod de supra se habere praetendunt, coram eisdem compareant, summam in eo descriptam leuaturi possesioneque molendini praedicto Ioanni Vrobliowsky cessuri pro gratia nostra. Datum Petricouiae feria secunda post dominicam palmarum proxima anno Domini MDLXV, regni nostri XXXVI. Ad mandatum sacrae maiestatis regiae proprium.

Всї три листи вписано до книг сяніцького ґр. на жаданне Врубльовского дня 15 мая 1565 р. — Львів. краев. арх. сяніцьк. ґр. кн. 315 с. 470—1. Рік пізнійше король видав наново листи такогож зовсїм змісту — вписані тогож 1565 р. тамже в кн. 316 с. 154.

CXX.

Мих. Мелецкий, староста городецький, уставляє обовязки для селян, осаджених ним на руді городецькій, 19 жовтня 1566 р.

Mikołay na Mielcu, grodecki starosta, oznaymuię kazdemu, komu to nalezy wiedzieć, zem na mieyscu rudy w starostwie Grodeckim swym, a na rolach y łąkach folwarku Starzyckiego, rudzie przyległych, ludzie ku płaceniu czynszu y robocie wedle opisania nizej opisanego osadził iest. Kazdy z tych osadzonych roli puł łanu wymierzonego ma, którego kazdemu do granic Iezowskich wzdłuz sobie wolno przyczyniać będzie. Łąkę takze kazdy wedle pomiaru y wymierzenia dzierzy. Ktore to tak osadzone ludzie na placeniu czynszu zrocznym idą, y robocie takiey posadziłem iest, tak ze kazdy z nich iako teraz siedzą y siedli w rok kazdy, począwszy iuż od czasu teraznieyszego, az iuz na dzień Marcina s. pieniędzy złotych dwa monety, ktemu kapłonow dwa, a roboty dni sześć w rok, to iest: orać dni dwa, kosic dni dwa aząć dni dwa, daley nic innego nie będą powinni y owszem od robót wszelakich y podatkow innych wolni, okrom gwałtu, z ktorego zaden nie wyięty. To tylko, ze z tych, co teraz osiedli czterey, co na surowym korzeniu osiedli, roku tego od połowice czynszu wolni płacenia będą, takze robot y kapłonow dania, ale przez rok takze iako y drudzy czynsze, kapłony zapłacą y robic takze będą. Ktore postanowienie y posadzenie ich na urocze tey opisaney moiey im do łaski y woley mey mnie wolno dzierzeć będzie. Na pewność czego z opisem ku listowi temu pieczęcią moią własną przycisnąc kazał w zamku Grodeckim, w sobotę po s. Iadwidze w roku bozym tysiącnym pięcsetnym sześćdziesiątym szostym. Ia Mikołaj Mielecki tym podpisem ręki mey wła-

sney twierdzę ten list. Raphał Dobaniowski, grodecki podstarości, ręką własną.

Вписано до книг львівського ґроду в потверджению кор. Володислава IV в 1634 р. на жаданнє селянина Стецька Піріжка. — Львів. краєв. арх. кн. львів. ґр. 385 с. 1348.

CXXI.

Стар. самбірський Стажеховский поручає Михалку Риківському осадити с. Багновату на потоках Багноватім і Риневі й надає йому війтівство в нім, 7 цьвітня 1567 р.

Joannes Starzechowski de Starzechowicze, terrarum Podoliae palatinus, samboriensis, drohobcensis etc. capitaneus, vniuersis et singulis, praesentium noticiam habituris et inspecturis, significo praesentibus, quia ego habens plenam ac priuilegiatam a sacra regia maiestate potestatem villas novas locandi ac in vetustioribus villis plures colonos secundum quantitatem fundi situandi et hoc propter augmentationem proventuum sacrae regiae maiestatis ac rei publicae in capitaneatu Samboriensi, itaque cum certorem oculis subiectum haberem, quod in riuolo dicto Bagnowati et in Do stoka alias na Vscziu zemli dicti Rikow villa seu incollae triginta locari sine damno aliarum villarum adiacentium locari possent, et hoc usque ad riuulum dictum Polichacz, determinantem capit. Samborien. cum capitaneatu Striensi, et quoniam sittuatio villarum in praefato capitaneatu nonnisi cura et diligentia scultetorum fieri consueuit, itaque ego habens commendatam probitatem et seruitia prouidi Michalkonis dicti Rikowski, illi in praefatis riuulis, sibi contiguis, villam locandam et cognomine vocandam Bąchnowata admisi et concessi. In qua villa coloni locati libertate aliarum villarum more gaudebunt et post expiratam libertatem census et dationes, sicut et in aliis villis vicinioribus, dare et persoluere tenebuntur. Et ut praefatus Michalko diligentius et acuratius locationi eiusmodi villae intendat, illi et eius successoribus scultetiam in praefata villa dedi et concessi, ad quam scultetiam illi et eius successoribus liberum erit ei extirpare duos laneos agri pro sculteiia et tertium laneum pro locatione poponis, molendinum etiam cum rota torquatili et tabernam pro vsu suo aedificabit et construet, tertiam etiam partem de omnibus dationibus regiis post expiratam libertatem more aliorum scultetorum habebit. Incolae etiam per eum locati in praefatis riuulis illi labores singulis annis, videlicet vnum arare, alium metere et tertium falcastrare tenebuntur, strennas etiam ac tortas, sicut et aliis villis incollae suis scultetiis dant, dare et persoluere tenebuntur. Quam qui-

dem sculteiiam in praefata villa, per eum locata, praefatus Michalko cum suis successoribus tenebit, habebit et possidebit, cum agris, pratis et omnibus attinentiis, prout etiam sculteti in aliis villis tenent et possident, nec prius praefata scultetia ab illo vel eius successoribus adimetur, donec illi summa ex taxatione legittime proueniens numerabitur. Molendinum vero praefatus scultetus in loco dicto Cziesznína, vbi ambo rivuli Bachnowaty et Rikow, construet iuribus tamen regalibus saluis in toto permanentibus. In cuius rei testimonium sigillum meum est subimpressum. Anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo feria secunda proxima post dominicam conductus Paschae anni eiusdem.

Грамоту сю потвердив король в 1567 р. для Лазаря, сина Михалка Риківського — книга самбірських грамот в Кор. Метриці моск. арх. мін. справ. 22, ч. 449.

CXXII.

Кор. Жиґимонт-Авґуст, з огляду на скарги селян з перемиської королївщини, поручає старості не обтяжати їх над старі звичаї й привилеї, 26 цьвітня 1567.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Mazouiae Samogitiaeque etc. dominus et heres, magnifico Spithkoni Iordan de Zakliczin et in Melsthin, castellano cracouiensi, premisliensi camionacensique nostro capitaneo, sincere nobis dilecto, gratiam nostram regiam! Magnifice sincere nobis dilecte! Tocies obruimur quaerellis subditorum nostrorum omnium et singulorum villarum nostrarum Starewa, Lopusnicza, Smolnicza, Prossik, Bandrowa, Stebnik, Vstriki, Lodina, Berehi, Krossno, Lyskowathy, Kalina, Szmereczna, Zahaykow, Korostenskye incolarum agminatim huc ad nos venientium de sinceritate tua, quod ab ipsa vel potius factoribus llius insolitis et variis paenis, angariis, exactionibus et iniuriis, quas in regestro descriptas nobis porregerunt, afficiantur, datiis insuetis et emunitionibus indebitis peccuniariis, peccorum, porcorum[1]), mellis et id genus contra veterem consuetudinem in iuriumque ac priuilegiorum ipsorum, per nos seu serenissimos praedecessores nostros illis concessorum, prescriptum grauarentur et laboribus illegitimis contra phas et aequum premerentur. Quod si ita sit, et nos ipsi non mediocriter hac in re grauatos esse censeremus. Quapropter auxilium a nobis implôrantibus subditis nostris eiisdemque deesse (!) volentes, sinceritatem tuam hortandam duximus, vti quidem auctoritate nostra hortamur hisce literis nostris,

---

[1]) В ориґ. porcarum.

mandantes rationem inopiae subditorum nostrorum habeat neue paciatur ipsos huiusmodi oppressionibus grauari, sed in ferendis oneribus et pendendis daciis ipsos iuxta morem et consuetudinem antiquitus obseruatam et priuilegiis ipsorum prescriptam conseruet, eo quoque nomine, quod ad nos quaestum venerunt, nullam vim aut difficultatem ipsis prebeat nec inferri factoribus suis permittat, hoc enim praesidium vnicum oppressis pro auxilio ad nos confugientibus restat, a quo neminem arcere velimus. Factura sinceritas tua pro officii sui debito et gratia nostra! Datum Petricouiae in comitiis regni generalibus XXVII die mensis aprilis anno Domini MDLXVII, regni vero nostri XXXVII. Ad proprium sacrae maiestatis regiae mandatum.

Предложено до книг сяніцького ґроду 1567 р. возним Nazar de villa Starawa — Львів. краев. архив. кн. сян. ґр. 316 с. 351.

CXXIII.

Жиґимонт-Авґуст потверджує фундацію церкви в с. Ясені, 4 жовтня 1568 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Mazouiae, Samogitiae etc. dominus et heres, significamus praesentibus litteris nostris quorum interest uniuersis et singulis, harum notitiam habituris[1]), nomine poponis villae nostrae Iesien ex litteris originalis privilegii pristinae fundationis siue locationis aduocatiae villae nostrae Iessyen nobili Iwanae[2]) Ianczowycz, eiusdem villae advocato, concessi de data Cracoviae prima die mensis maii anni millesimi quingentesimi noni, articulos fundationis sinagogae ruthenicae ac bonorum in vsus eiusdem ex benignitate et clementia nostra regia concessorum de verbo ad verbum describere atque sigillo nostro obsignatos in forma autentica extradi mandare dignaremur. Quorum quidem articulorum verba haec sequuntur: Permittimus eidem quoque, ut in eadem villa templum ruthenicum constituat instituatque poponatum atque illi duas mensuras, dworyscza dictas, iuxta eundem fluuium Iassien emetiatur. Quas quidem duas mensuras agri ad eundem poponatum perpetuo adiungimus et asscribimus[3]), ac insuper volumus, vt ei ipsi poponi incollae villarum consuetudinem (!) praestent. Quos quidem articulos ex litteris superius recensitis priuilegii originalis aduocatiae villae nostrae Iassien describi de verbo ad verbum iussimus. Et quoniam templum ruthenicum in ea villa Iassien propter commoditatem loci in agro deserto Hricz Koczerka dicto ex

[1]) Пропущено, очевидно, слова: „прошено нас... аби ми“. [2]) Поправлено пізнійше, иньшим чорнилом. [3]) В ориґ.: asscrebimus.

concessione magnifici olim Spythek Iordan de Zaklyczyn, castellani cracouiensis, praemisliensis capitanei, per modernum aduocatum Iwan Demyanowycz constructum est, ideo eiusmodi concessioni[1]) comemorati magnifici Spithek Iordan consentientes, eam autoritate nostra regia approbamus et confirmamus, decernentes eiusmodi concessionem robur debitum obtinere debere, proinde ac si ad eam specialis consensus noster accessisset. In cuius rei fidem sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum Warszchowiae feria secunda ante festum sanctae Heduigis proxima anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo octauo, regni vero nostri anno trigesimo nono. Valentinus Dembyenski Regni Poloniae cancellarius manu propria. Relatio magnifici Valentini Dembyenski regni Poloniae cancellarii.

Сю грамоту в потверджению кор. Стефана з р. 1576 вписано в 1580 р. до книг сяніцького ґроду на жаданне nobilis Iwan Vstryczky Demyanowycz — Львів. краев. арх. кн. сяніцьк. ґр. 20 с. 13.

CXXIV.

Тивун і громада с. Солонки прирікають нічим не наставати на жите попа Ілиї й давати йому десятину відповідно до королївського рішення, 3 сїчня 1569 р.

Actum in castro inferiori leopoliensi die dominica post festum sanctorum Trium Regum proxima anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo nono coram generoso Baltasaro Ozga, vicecapitaneo leopoliensi, comparentes personaliter coram officio actisque praesentibus castrensibus leopoliensibus providus Stanislaus Chwazczowicz thiwon ac tota communitas tocius villae Solonki, subditi sacrae regiae maiestatis, pronunc tenutae magnifici Petri Barzi de Blozew, castellani premisliensis et leopoliensis terrarumque Russiae generalis capitanei, cum praesentaneo consensu generosi Adami Ssienmussowski surrogati eiusdem capitaneatus leopoliensis in absentia praedicti magnifici Petri Barzi propter negotium legationis reipublicae ad sanctam sedem apostolicam Hispaniarumque regem, penes ipsos personaliter stantes et ad infrascripta omnia libere consentientes et recognoscentes sani mente et corpore existentes publice et per expressum, matura inter se deliberatione posthabita, libere omnes insimul una voce quisque eorum ex persona sua interesseque suo recognoverunt, quia manu coniuncta et indivisa unus pro altero et unus pro omnibus omnesque pro uno ac quilibet eorum cavendo et fideiubendo se in personis ac

[1]) В ориг : concessione.

omnibus bonis suis hereditariis et obligatoriis mobilibus et immobilibus in villa Solonki ac ubivis locorum nunc per eos habitis et in post habendis inscribunt et obligant, suos etiam quosvis successores ad eadem omnia infrascripta praesentibus onerando et ad complenda, tenenda et irrevocabiliter observanda subiiciendo, religioso Helie poponi ritus greci de eadem villa Solonki et suis legitimis successoribus, quod praefati Stanislaus Chweczowicz thiwon totaque communitas sive incolae praefatae villae Solonki et eorum successores nec per se neque per submissas et subordinatas personas quasvis praefato Helie et eius successoribus nullis verbis aut factis clam aut occulte siue manifeste in discrimem vitae ipsius omni loco et tempore diffidationem minasque aliquas non facient nec facere procurabunt, immo eundem a personis suis omnibusque aliis sibi insidiantibus in vita ipsius securum et liberum indemnemque reddent et facient, ita quod ipse praefatus pop omni die, loco et tempore potens erit quevis negotia sua divina et humaua inter ipsos incolas eorumque successores in villa Solonki ac quouis locorum absque eorum quauis interturbatione ac minarum incursione in discrimen vitae ipsius tangente quocunque modo facta, tam iudiciariis, quam extraiudiciariis, sub praemissa cautione fideiussoria praesenti, libere facere et exercere ac in domo sua manere et perseuerare; nihilominus, quod iidem incolae totius villae Solonki una cum sua posteritate inscribunt se et in omnibus bonis suis obligant, inherendo decreto sacrae regiae maiestatis ac illud suis personalibus recognitionibus ac praesente inscriptione in toto et in quauis minima parte approbando, eidem Heliae poponi ac ipsius legitimis successoribus dabunt et tenebuntur eorumque posteritas tenebitur decimam manipularem uniuscuiusque grani tam aestiualis quam hiemalis seminatorii, hoc est siliginis, tritici, hordei, avenae, pise, ciceris, scruti et aliorum frumentorum de agris aratis per unam cassulam singulis annis perpetuo soluere, extradere pendereque debere realiter et cum effectu, cum conditione specialiter in eodem decreto sacrae regiae maiestatis ac anteriori commissario interiecta descripta et specificata. Preterea idem incolae siue tota communitas praefatae villae Solonki eidem Heliae poponi et eius successoribus cum sua posteritate inscribunt et obligant universam seminationem frumentorum praemissorum in manipulos et cassulas per eos demessas, congregatas et compositas, componendasque et congregandas de praefatis agris aratis campisque totius fundi et hereditatis et villae Solonki singulis annis perpetue et in evum post praemissorum, uti praemissum est, talem congregationem absque scitu obdestinationeque ipsius Heliae aut successorum eius devehere, deportare et in domos suas quouismodo recipere non debent,

immo in presentia ipsius Helie aut successoris eius custodisque seu reuisoris castrensis leopoliensis praemissam deportationem frumentorum proexpressorum, primo relicta totali decima ibidem in loco congregationis premissae, facere debebunt, tenebuntur presentibusque se et suos successores quosuis bonaque sua submittunt et onerant. Quae quidem premissa omnia in presenti inscriptione contenta, descripta et specificata ipsi idem incolae totaque communitas villae Solonki inscribunt se et in omnibus bonis suis mobilibus et immobilibus prefato Heliae poponi eiusque legitimis successoribus obligant, suos etiam quosvis successores ad eadem omnia complenda, exequenda et facienda presentibus onerando, tam in toto, quam in quavis minima parte facere, complere et exequi premissisque omnibus non contravenire neque contradicere, immo firmiter et inviolabiliter tenere, habere et perpetuis temporibus observare totiens, quotiens sibi Heliae aut eius successoribus opus fuerit, nulla in premissis prescriptione terrestri obstante, et hoc sub specialibus vadiis summae trecentarum marcarum pecuniae, monetae et numeri polonicalis ad soluendum in defectu completionis, immo in causa contradictionis premissorum omnium in toto vel in aliqua minima parte unus pro altero, omnes pro uno vel unus pro omnibus ac quivis eorum specifice per trecentas marcas pecuniae irremissibiliter succumbendo. Casu vero, quod si et in quantum prefati incolae omnes in simul aut unus eorum eum in prefatum Heliam aliquas insidias aut diffidationes clam, occulte aut manifeste ubicunque locorum in discrimen vitae ipsius verbo, facto aut alio quocunque modo fecerint, contulerint machinataeque (!) fuerint, premissamque decimam manipularem singulis annis, uti prefertur, aut quocunque anno specifice sibi Heliae aut eius successoribus realiter vigore iuris ipsius ac presentis inscriptionis non dederint neque solverint, aut etiam absque scitu et voluntate ipsius Heliae successorumque suorum de agris premissis suis aliquo anno, sibi non relicta totali decima ipsum spectante, huiusmodi frumenta congregata deportaverint aut in aliqua minima parte inscriptioni suae presenti non satisfecerint, immo per se aut aliquas submissas siue subordinatas personas eidem obligationi suae contrauenerint in aliquo vel violaverint, extunc vadium premissum seu vadia omnes pro uno, unus pro omnibus ac etiam unus pro altero, specifice ad solvendum irremissibiliter succumbetque (!) et succumbent cum suis successoribus. Pro quo quidem vadio seu vadiis ex quacunque causa ratione premissorum omnium in toto vel in aliqua minima parte per quemcunque eorum specifice et seorsiue aut per totam communitatem modo quocunque transgresso et succubito sesse ipsi idem incole omnes in simul aut unus eorum seu quisque eorun-

dem seorsiue et specifice pro premissis vadiis transgressis specialibus et seorsiuis de qualibet eorum persona pro trecentis marcis pecuniarum citare ad officium castrense leopoliense seu ad capitaneum pro tempore existentem leopoliensem citatione verbali seu litterali aut quocumque alio modo ab ipso religioso Helia popone aut eius successoribus permiserint eorumque posteritas permiserit, extunc in primo huiusmodi citationis termino, tanquam peremptorio, stare, parere, respondere ac pro prefato vadio quilibet eorum specifice et seorsiue ac etiam omnes in simul specifice et seorsive ab officio illo non recedendo satisfacere cum sua posteritate tenebuntur, eundem primum terminum nulla re exquisita nec colore excogitato neque iudicialiter neque extraiudicialiter, vera vel simplici infirmitatibus, bello, conventione, colloquiis, gueris et interregno, generalibus et particularibus, inundatione aquarum, litteris regalibus, impetitione bellica, incursione hostium, aura pestifera, negotio et servitio sacrae regiae maiestatis et reipublice quibuscunque neque pro maiori dando, motionibus, apellationibus, dilationibus ac euasionibus statutisque et consuetudinibus constitutionibusque quibusuis novis et veteribus laudatis et laudandis se suosque successores presentibus abrenuntiando neque quicquam sibi in auxilium contra ipsum Heliam et eius posteritatem una cum sua posteritate recipiendo sub ammissione sua et successorum totius causae, videlicet solutionis prefatorum vadiorum seu vadii seorsivi, de cuiuslibet eorum persona per ipsum poponem et eius successores seorsiue exigendi. Quod vadium seu vadia debet seu debent conuerti in summam essentialem siue principalem absque quovis corporali iuramento ad simplicem ipsius Heliae poponis et eius successorum astitionem verborum; quo[1]) vadio seu quibus vadiis soluto vel solutis utique inscriptioni et obligationi suae presenti ipsi incolae sive communitas totius villae Solonki ac specifice et seorsive alter eorum una cum sua posteritate facere in toto et in quavis minima parte tenebitur et tenebuntur totiens, quotiens sibi Heliae aut eius successoribus opus fuerit, nulla in premissis prescriptione terrestri obstante. Ad que premissa omnia ipse generosus Adam Ssiemussowski ex officio suo libere consensit, offerens premissis omnibus in minima parte non contradicere, immo eadem omnia exequi, ad quod et ipsa tota communitas villae Solonki sua personali recognitione presenti mediante libere consensit et eadem pro rato et grato suscepit, premissaque omnia se facere, exequi, complere et eiisdem in minima parte non contradicere obtulit, super quod memoriale officio est solutum. Adam Ssiemussowski surro-

---

[1]) В ориґ.: pro.

gatus leopoliensis manu propria scripsit. Ex actis castrensibus leopoliensibus extractum.

Сю запись, в транссумпті кор. канцелярії, вписано на жаданнє попа Ілиї до книг львів. ґроду в 1572 р. — Львів. краєв. арх. кн. львів. ґр. 335 с. 182.

CXXV.

Король жадає від перемиського старости пояснення супроти скарг занесених селянами з с. Буцева, 5 лютого 1569 р.

Vrodzonemu Andrzeyowy Owadowszkiemu, surrogatowy stharosthwa naszego przemiszkiego wiernie nam mylemv. Vrodzony nam wyernie myle! Skarzily szie nam trzey poddany naszy starosthwa przemiszkiego, konyvchowie z Buczowa, mynyącz myecz wyelkie krzywdy od wasz: pierwszy Chwyeythko Homoka o wzienczye czwierczy roley, drvgy Dymythr o poszianye zboza na yego wlasnym gronczie, trzeczy Holowya thesz o poszianye zboza y o wzienczye dwvdziestha grzywyen na then czasz, kiedy do Warszawy do nasz szkarzicz chodzil. Czo yeszlyby thak bilo, thedi bychmy tho od wasz nyewdzieczny przyimowaly. A wszakosz roskazvyemy wam, abysczie nam daly sprawy okolo thich rol, dlaczegoszczie ye thym poddanym pobraly, a tho abisczie thesz opatrzily, abi czy lyvdzie thich krzywd nie czirpiely, aby thv na szkargy thak czesztho nye chodzyly, ale gdzieby myely prziczyne pewna, thedy ym thego nye bronczie, aby nye myely o krzywdy szwoye przed namy szie szkarzicz, dlia laszky naszey ynaczey nye czynyancz. Datum Lvblinii die quinta mensis februarii anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo nono, regni vero nostri anno quadragesimo. Na wlaszne krola ie. moszci roszkazanye. Stanislaus Ossowsky refferendarius s. r. m.

Сей лист вписано на жаданнє пошкодованих селян до книг сяніцкого ґроду дня 24/II 1569 — Львів. краєв. арх. кн. сяніцького ґр. 317 с. 212.

CXXVI.

Кор. Жиґимонт-Авґуст потверджує за рогатинськими попами їх маєтности, 8 липня 1570 р.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Mazoviae, Samogitiae etc. dominus et haeres, significamus his nostris literis quorum interest universis et singulis, tam praesentibus quam futuris, quia nos benigne acquies-

centes supplicationibus certorum consiliorum nostrorum, ad nos nomine sacerdotum sive poponum ritus graeci tam in civitate nostra Rohatynensi, quam extra civitatem et in villis nostris ad capitaneatum Rohatynensem pertinentibus degentium factis, volentes quoque, ut eo commodius et liberius sacra sua tractare et diuinis operam nauare possint, eosdem omnes in vniuersum et quemlibet illorum sigillatim, Gregorium videlicet filium Steczkowicz Lewkowicz in noua civitate Rohatynensi, item Fedor poponem in villa Zaluze ad ecclesiam sancto Michaeli archangelo dicatam manenti (!), item poponem Iwan in villa Czerce degentem, item poponem Dawid in villa Wierbołowce ad ecclesiam divo Ioanni Baptistae sacratam manentem, item Fedor poponem in oppido nostro Podgrodzie ad ecclesiam tituli sancti Ioannis Baptistae manentem, item Fedor poponem in suburbio ciuitatis nostrae Rohatynensis Babincze nuncupata ad ecclesiam sancti Michaelis degentem et alios quosuis, vna cum illorum legitimorum posteritate in administratione et gubernatione ecclesiarum suarum necnon in pacifica possessione agrorum, pratorum, hortorum, praediorum et quorumuis aliorum fructuum et emolumentorum, ad sanctas ecclesias suas quorumque iuris titulo ex antiquo pertinentium et in quarum usu et pacifica possessione et antea semper fuerunt et nunc sunt, perpetuo et in aeuum conseruandos et relinquendos duximus, uti quidem hisce litteris nostris conservamus et relinquimus, ita...[1]) quod nemo succedaneorum, nostrorum, cuiusquisque iuris...[1]) dignitatis, conditionis et praeeminentiae ille fuerit, praesertim vero capitaneatus loci illius nunc et pro tempore existens non poterit quemcunque illorum et illorum[2]) praefatis ecclesiis, quasuis (!) illis volumus esse hereditarias, quibusuis ex causis dimovere vel aliquid ex bonis hisce omnibus, quae nunc possident, illis aufferre, sed neque nos ipsi vel serenissimi successores nostri illis diminuere vel ex bonis illorum quidquam auferre poterimus. Ad hoc quoque liberum erit eisdem omnibus et quibuslibet illorum bona sua omnia, quaecunque nunc possident, libere absque alicuius impedimento vendere, commutare, donare et uti eis commodius videbitur de eisdem pro arbitrio suo statuere. In cuius quidem rei robur perpetuum et testimonium euidentius sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum Varsouiae in conuentione generali regni die octaua mensis iulii anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo, regni vero nostri anno quadragesimo primo. Valentinus Dembinski, regni Polloniae cancellarius. Relatio magnifici Valentini Dembinski de Dembiany, regni Polloniae cancellarii. Locus sigilli appensi maioris cancellariae regni.

---

[1]) Витерло ся. [2]) Пропущені слова: successores a.

Сю грамоту вписано до книг галицького ґроду в 1664 р. на жаданнє Brianowski poponis et decani rit. graeci rohatynensis — Львів. краєв. арх. кн. гал. ґр. 157 с. 1245.

CXXVII.

Опись с. Зелева, в Львівськім старостві, споряджена королївськими люстраторами, 11 грудня 1570 р.

Nicodem Lekinski, castelan nakielski, Mikolai Małochowski, sekretharz k. i. m., Stanislaw Kroczewski dworzanin k. i. m. lusthrathorowie vchwaly szeimv koronnego lubelskiego do ziem Ruskich, Wolinskiey y Podolskiey deputhowany.

Zieliow wiess, tenuta iego mosczi pana woiewody lubelskiego. Tha wiess w starosthwie Lwowskiem liezi miedzi wsziamy k. i. m. Zernisczamy y Koszyczamy, miedzi wssiamy pana Maczieia Goreczkiego, chorąnsego poznanskiego, a wszią Iassnisczany slacheczka. Naprzod ode wszi kroliewskiey Zerniscz dzieli gora grunth zieliowski y rzeka Ieremiczka, na kthorey iesth wierzchowisko sthawu zieliowskiego. Grunthv thego lan iesth wzdlusz piencz gonow, a wszerz trzi gony, z drugiey sthrony ode wssy slacheczkiey Iassniscz rolię, kthore ydą asz pod liass kroliewski Karaczenow ląnk, a częscz pod Iassnisczany[1]) rolie stnukamy, thak kmiecze, iako y folwarkowe, miedzi ktoremy ssą dąmbrowki, kthorich moze kopaniną rosserzacz, kthorych y s themi dąmbrowkamy wzdlusz sthaian czthery, a wszerz sthaian szescz. Podlie thych rol ssą drugie rolie y dąmbrowy, kthore ssię poczynaią od drogy iassniczkiey asz do scziany zerniczkiey, wssi kroliewskiey, kthorych iesth wzdlusz y z dąmbrowamy gonow czthery, a wszerz sthaianie iedno. Podle thich ze rol przess gosczinięcz grodeczki przeszedwsze, kthori idzie z Iassniscz do Grodka, iesth dziessiencz niwek, kthore z dawna trzymaią do Zielowa. Z drugiey sthrony ode wssy kroliewskiey Kozicze iesth grunthu piencz staian roliey y lanka iedna, na kthorey dwa sthogy ssiana okrągle. Przy thym Zieliowie ssą ląnki, kthorich iesth ssescz gonow wzdłusz, a wszerz dwa gony. Summa wszysthkiey dzierzawy zieliowskiey, thak rol wykopanych, roskopanich, iako y dambrowek, krom ssianoszienczy płothnych[2]) y gayku, ma lanow pulssiodma, kthorich vziwa therass, y sthaianie iedno, a pułmilie wokoł wszythkiego grunthu. Na kthorych roliach folwarkowich vradza ssię zytha kop. 200, kladancz kop pięcz na kłodę lwowską iednę, bendzie kłod 40, kazda kłoda per florenum vnum grossos[3]) quindecim, facit florenos 60. Owssa

[1]) Кінець слова повторено. [2]) Читати: blothych. [3]) В ориґ.: grosis.

sthogow dwa, w kthorich kop sescz na kłodę iednę, bendzie kłod pienez; kazda kloda valoris flor. 2 g. 10, facit florenos undecim grosos 20. Innich zboz nie ssiewaią, bo nie kazdego roku na wszithkich poliach szieią: przess rok odlogiem lieżą a na drugich szeią, bo thesz rolie ssą nierodzaine. Summa za cresceniq flor. 9 gr. 20. Tham ze w they wssy iesth dziewiencz kmieczi, kazdi ssiedzi na czwierczi. Daie kazdi z nich czinszv per gr. 12. Zagrodnikow czthery, daią czyssu per gr. 6. Pop ruski daie czinszv per flor. 2. Tho wszisthko czini florenos 6 gr. 12. Ssiana sthogow 20, kazdi sthog waloris flor. 4. Sthaw we czwarthem roku spusthem facit flo. 80 (!) florenos 200. Wirachowawszy trzeczią czescz, vczini then sthaw na rok florenos 66 gro. 20. Summa s they wssi wszithkich pozythkow facit florenos 244 g. 22. Borek liass, kthory przynaliezy do Zieliowa, sossnowy, liezi przy sczenie lozinskiey z iedney sthrony, wssy ziemianskiey, a z drugiey sthrony od Zwierniscz (!) wssi kroliewskiey. Kthorego iesth wokoł pułmilie, w kthorym szliachtha wykopali weysrzodki niwek dziewiencz za dozwolienym pierwszich dzierzawiecz Zieliowa, kthorych iem therass bronią. Karaczenow liass — then liass czesczią liezi przy grunczie zieliowskiem, alie iesth własnie przynalieżączy do stharostwa Lwowskiego, kthorego panowie stharosthowie lwowsczi, gdy bely thenutharzmy Zieliowa, vdzielialy thego liassu Zieliowianom na opał y na grodzą, alie iako Zieliow odszedł od stharosthwa do inszich thenutharzow, thedy tham nie dopusczaią y rozgi wziąncz, bo go nigdi Zieliowianie nie beli in vsu, thilko za dozwolieniem stharosthy lwowskiego.

Que permissa significantes, sigilla nostra praesentibus submissimus et manibus propriis subscripsimus. Actum et datum Leopoli feria secunda post festum scti Nicolai proxima anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo.

Вписано до книг ґрод. львівських на жаданне Миколая Гербурта, старости львівського — Львів. краев. арх. кн. львів. ґр. 335 с. 258.

CXXVIII.

Король Жиґимонт-Авґуст позволяе шл. Одріховським осадити над Вислоком село Полаву на волоськім праві, 20 марта 1572 р.

Nos Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, necnon terrarum Cracouiae, Sandomiriae, Syradię, Lanticiae, Cuiauiae, Kyowie, Russiae, Prussiae, Masouiae, Podlachiae, Culmensis, Elbingensis, Pomeraniae, Samogitiae, Liuoniaeque etc. dominus nihilominus et haeres, significamus tenore praesentium quorum interest uniuersis ac singulis, tam praesentibus, quam futuris, harum notitiam habi-

turis, quia nos volentes commoda et prouentus capitaneatus nostri Sanocensis augere locaque deserta et inculta capitaneatus eiusdem ad frugem deducere habentesque commendatam fidem et industriam nobilium Iwanko et Michayło Odrzechowskich, fratrum germanorum, eisdem utrisque fratribus coniunctim et diuisim consentiendum et admitendum duximus et quidem consentimus et admittimus praesentibus literis nostris villam Poława appelandam in capitaneatu et districtu Sanocensi in torrentibus seu rivis dictis Poława et Poławka ac Klimczowe Pothoki a fluuio Wislok et metis seu granitiebus Sieniewskich ac fluuium dictum Krzywe et Wywerniowka vsque ad sumitatem Danowa a pariete Stano villae Wola Symkowa ex cruda radice iure walachico extirpandi, erigendi, fundandi hominibusque et cmetonibus tam Polonis quam Ruthenis locandi, ibique mansionis, domus et aedificia (!) quaeuis extruendi, syluas et borras erradicandi agrosque et campos colendi omniaque comoda et vtillitates quasuis industriam [1]) eorum in eodem fundo excogitandi, hominesque, si qui in fundis suprascriptis loca aliqua occupauerint seminauerintque, amouendi et si voluerint, ad villam praefatam conuertendi. Damus praeterea et concedimus ipsis Odrzechouskiem plenam et integram facultatem ecclesiam ruthenicam ritus graeci in eadem villa Poława necnon molendinum in fluuio Wisloka vel alio quouis et folius dictum, tum et seram tracz nuncupatam ibidem erigendi extruendique inlocanda eadem villa fratres maemorati Odrzechowsczy sint vigilantiores promptioresque, fundamus et erigimus ibidem iure wałachico more aliarum villarum in illis terris existentium aduocatiam siue scultetiam ipsique aduocatiae quinque laneos agri in eodem fundo extirpandos[2]) pro praedio siue curia aduocatiali incorporamus et adiungimus perpetuis temporibus. Damus etiam eis facultatem hortulanos viginti in fundo eiusdem villae, quorum singuli per medium laneum agri occupare poterint, pro commodo et utillitate sua et tabernam locare extruereque, ex quibus, tum etiam ex molendino omnes fructus, emolumenta et mensuras frumentorum omnis generis tollent ac percipient. Fundamus etiam fundi eiusque villae pro poponatu ruthenico unum laneum, pro molendino medium laneum, pro taberna similiter medium laneum agri perpetuis temporibus et in aeuum. Quibus quidem aduocatis utrisque pro interesse illorum damus et concedimus facultatem et omnimodam potestatem cmetones, hortulanos, inquilinos et alios omnes incolas villae prefatae in omnibus et singulis causis, paruis, magnis, tam ratione fundi iniuriarum, quam ratione criminis cuiusque iure wallachico, quod in eo passu cum aliis

---

[1]) Очевидно пропущено — per industriam. [2]) В ориг.: extirpandi.

villis concordia debet, iudicandi, sententiandi paenisque iuxta criminum qualitatem afficiendi plectendique, ita quod ipsi incolae ratione iniuriarum fundorumque nonnisi coram suo aduocato siue sculteto, aduocatus vero coram nostro iudicio legitime vocatus respondere teneantur et erunt astricti. Et quoniam ipsi incolae, omnes cmetones iam vigore priuilegii praesentis census et dationes ad capitaneatum nostrum conferre tenebuntur, ideo nos inherentes consuetudini iuris wallachici damus et concedimus eisdem aduocatis et eorum successoribus ex omnibus censibus et paenis iudiciariis .et quibusuis dàtiis tertium denarium, tertium porcum, tertium agnum. Erunt quoque adstricti ipsi aduocati siue sculteti, kniazowie dicti, duobus vicibus, nempe pro festo Natiuitatis Domini et festo Paschalis pro ipsis incolis . omnibus conuiuium praeparare, ad quod .conuiuium omnes incolae singulatim per medium coretum silignis, duos gallos, oua viginti conferre erunt obligati. Praeterea ipsi incolae debebunt et erunt astricti ad quosuis labores subeundos, tam per se, quam per familiam et equos bouesque, sex dies in anno laborare, ad collationes vulgo thłoki dictas, quotiens opus fuerit, conuenire necnon vias in eadem villa virgultis et rubetis, quando necessitas postulauerit, sternere tenebuntur. Consentimus etiam eisdem scultetis ex campis fundi villae praefatae locandae nobiles Hryczko et Wasko poponem Odrzechowsczy exemere, ibidemque cmetones locare vel ad alium usum villae praefatae conuertere. Damus praeterea ipsis scultetis pro interesse cuiuslibet consensum nostrum regium, ut possint ex iure suo aduitallicio infrascripto aduocatiali in personas quasuis cedere, commutare, vendere, alienare, obligare et reformationem dotum uxoribus inscribere. Caeterum ut ea ipsa villa eo diligentius celeriusque locari posset et homines ad eam extirpandam habitationes et domicilia ibi fienda confluere intendant, damus eidem (!) incolis villae praefatae omnibus et singulis aduocatisque memoratis libertatem et immunitatem ab omnibus contributionibus, dationibus, angariis, censibus, laboribus et aliis quocunque nomine et cognomine nuncupatis exactionibus, tam nostris regalibus, quam capitaneorum nostrorum praesentium et pro tempore existentium a data praesentium ad quindecem annorum continue et immediate se sequentium decursum duratorum. Porro ex eadem aduocatia quilibet scultetus seu aduocatus perpetuis temporibus ad quamlibet expeditionem generalem regni bellicam in uno equo bono et valente cum armis cum aliis scultetis proficisci et seruire tenebitur ac tenebuntur. Volentes insuper clementiae nostrae certa indicia in scultetos prefatos declarare, eisdem Iwasko et Michaiło Odrzechowskim scultetis utrisque pro interesse medietatis aduocatiae memoratae eam ipsam scultetiam siue aduocatiam

ad extrema vitae singulorum tempora cum omnibus eius utilitatibus, fructibus et obuentionibus uniuersis, nullis prorsus exceptis, dandum et conferendum duximus, damusque et conferimus praesentibus litteris nostris. Promittimusque verbo nostro regio pro nobis et serenissimis successoribus nostris, quod vita memoratorum fratrum singulorum durante, eos de medietatibus aduocatiae memoratae pro nobis, mensa, fisco, coquina, stabullo, cellario, vel alia quavis nostra et rei publicae necessitate non redimemus nec cuiquam consensum ad exemendum dabimus serenissimique successores nostrique ita facturi sunt. Ratione cuius quidem aduitallitatis memorati fratres singuli pro interresse suo quartam partem summae, ex taxatione commissariali prouenientis nobis fiscoque nostro vigore constitutionis regni dimitere et condonare tenebuntur et iam dimitunt et condonant praesentibus litteris nostris, iuribus aliis nostris regalibus ibidem semper saluis manentibus. Quod ad uniuersorum et singulorum cuiuscunque dignitatis, status et conditionis existentium, presertim vero generosi Nicolai Czikowski, castelani sandecensis capitaneique nostri sanocensis praesentis et aliorum pro tempore existentium capitaneorum sanocensium notitiam deducentes, mandamus, ut memoratos sculteros iuxta praescriptum priuilegii praesentis, a nobis eis concessi, in omnibus eius conditionibus, clausulis et articulis conseruent conseruarique ab aliis, quorum interest, curent, pro gratia nostra et debito aliter ne fecerint. In cuius rei fidem, firmiusque et euidentius testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datum Warschouiae die uigesima mensis martii anno Domini millesimo quingentessimo septuagesimo secundo, regni vero nostri anno quadragesimo tertio. Relatio magnifici Valentini Dąmbienski de Dembiany, regni Poloniae cancellarii, vartensis capitanei etc. Valentinus Dąbienski regni P. cancell. sct.

Вписано до книг ґродських сяніцьких в 1609 р. на жаданне nobilis Janus Odrzechowski — Львів краев. арх. кн. ґрод. сян. 142 с. 1171.

CXXIX.

Староста медицький дае попам з Торків нові ґрунти замісць забраних від них, наслідком їх скарги й сьвідоцтва громади, 9 марта 1573 р.

In nomine Domini, amen. Sub anno Domini quingentesimo septuagesimo tertio nona mensis martii, venientes personaliter ad arcem in Medyka honesti germani duo, videlicet Petrus et Stecko dicti Popowicze, praefecti seu popones Ruthenorum de villa regali dicta Torki conquesti sunt et deposuerunt, quod iisdem seu patri illorum recepti

sunt agri siti seu iacentes inter agros incolarum seu cmethonum praefatae villae Torki, ex antiquo pro praefata ecclesia spectantes, per olim magnificum dominum, dominum Szpytkonem Iordan, castellanum cracoviensem, necnon premisliensem, camenecensem etc. capitaneum, seu de mandato ipsius per factores (ipsius)[1]) eiusdem, et recepti sunt agri superius nominati tempore dimensurationis agrorum villae dictae et appropriati ad arcem seu curiam medycensem; loco quorum agrorum sic receptorum dictus olim magnificus Iordan promiserat in alio loco seu campo agros tam longe et late pro ecclesia dicta dare ac eundem poponem et successores ipsius providere, quod neglexit neque alios agros sic per eundem promissos[2]) dimensuravit. Ego igitur Ioannes Broniowski de Biesczdziedza protunc capitaneus in Medyka necnon agazo terrae Premisliensis generalis auditis partibus et dictis seu querelis eorundem poponum et bene edoctus ab incolis totius communitatis seu universitatis alias gromady villae totius, quod sit, fuit et est, ut praefati popones asserebant, praecavens, ne ipsa ecclesia villae praedictae Torki sit deserta seu in aliquo patiatur defectum, dedi et emensuravi pro dicta ecclesia agros inter metas agrorum praedialium seu curiae ex una et inter stagnum dictum Stobieniecz et viam, quae ducit a villa Buczow ad pagum Torki, partibus ab altera perpetue et in aevum tam longe et late, prout ipsae metae circumferentialiter declarant et ostendunt. Actum et datum in arce Medyka, anno, die, mense, quibus supra. In cuius rei verius testimonium sigillum nostrum praesentibus est subappensum manuque nostra propria obsignatum. Ioannes Broniowski de Biesczadziecza.

Вписано до книг земських перемиських в р. 1671 на жаданнє Конст. Затварницького, сьвященика з Торків — Львів. краев. архив кн. зем. перем. 133 с. 1436.

CXXX.

Кор. Генрих уставляє обовязки для селян с. Рогів наслїдком їх скарг на старосту, 4 мая 1574 р.

Henryk z bozey lasky krol polski, wielki xiądz lithewski, ruski, pruski, mazowieczki, zmudzki etc. andegawenskie, borbonskye aluernyenskie xiąze, oznaymuiemy wszem wobecz y kazdemu zoszobna, komu tho wiedziecz naliezy, isz gdy thu przysli poddani naszy ze wssi Rogow mieyssza y Liubathowcza, ku starostwu Sanoczkiemu nalieżączy, skarzacz sie na urodzonego Ierzego Mniysska, krayczego stolu naszego

---

[1]) Клямри в ориґіналї. [2]) Слово опущене й дописане на долинї.

y starosthę naszego sanoczkiego, albo raczey na urzędniky albo thesz arendarze iego, ze ye przymuszayą na robothy nyeznossne y nyepowinne, kazacz ym robicz na kazdy dzien w tydzien besz przestanku, zaczym odpoczynku nigdy nye myewaya; skarzeli sie takze, ze ym ustawicznye drwa wozicz kazą do browaru, czassem ye mussą kupowacz za szwe wlaszne pienyądze, y gdy tesz trzeba w gumnye brogow poprawiacz, thedy ym kazą brozyny wozicz a nye kazą ym, gdzie ye mayą bracz, ze ye mussą za swe wlasne pienyądze kupowacz. O powozy takze sie skarzeli, ze ye na dalekye przymussayą: choczia od nich za ty powozy owiesz pewną miarę odbieraya, przedszię ony muszą y powozy y owiesz dawacz, nye przestayącz na iędnem, nad obyczay starodawny; ze ym bronya wygonu do rzek dla napawanya bydła y vgoru thakze ym bronya, zeby ~~nie~~ pasli, choczia na roboczie na folwarkowey rabiayą nad starodawny zwyczay; o stroza tesz skarzeli szie, ze ye przymussaya przyszedszy z roboth po kilkanasczie chodzicz na nye do dwora. Na ktorą skargę tych poddanych nassych od vrodzonego Ierzego Mnisska, starosty naszego sanoczkiego, dawał the sprawę sliachethny Michal Krzykawski, arendarz iego, ze czo sie tycze około roboth, dliathego ym kazą na kazdy dzięn robicz, ze yaczy na godzinę albo na dwie wychodzą na robothy. A tak my przesluchawszy thych wszythkich skarg iako tesz y odpowiedzi arendarza ich, postanowiliszmy myendzy nyemy, ze czo sie thycze roboth, przychyliaiącz sie w tey myerze zwyczaiowi pospolithemu y statutowi coronnemu, skazaliszmy, ze nye mayą bydz na więthsse robothy przymussani, iedno z łanu czałego dwa dni w tydzien, a spullanku dzien yeden; wszakze na roboty mayą rano o wschodu slończa wychodzicz, a robicz ass do zachodu, w poludnye mayą myecz odpoczynek dwie godzinye dla siebie y bydła szwego, a na robothę ni mayą slacz chlopiąth, iedno rosłe albo sami iscz, a nye po iednemu abo po dwu mayą szie wyrywacz, ale wszysczy społęm na yedęn dzien, gdy ym robothę roskazą. Czo szie tycze drew wozenya, iesli ym kazą drwa wozicz, thedy to za dzien ma bydz, iako tesz insze robothy, y ni mayą ich za szwe pyęnyadze kupowacz, takze thesz y brozyn, iedno ym mayą vkazacz, skąndby ye myeli wozicz, ale nye za szwe pyenyądze kupawacz. Czo się tess tycze odwozow, ze y odwozy y owiesz dawayą, gdysz drugą dąn owssa za dalsze powozy postąpili, thedy ni mayą ich na inaksze odwozy przymuszacz, iedno ze zbozem do targu, do Crossna albo do Duklie, y rasz w tydzien iednego dnya a nye na dwoie. Mayą thesz myecz wolny wygon do rzek dla napawanya dobythkow ich wedle starodawnego zwyczayu. I ny mayą ym tesz bronicz wolney passey na vgorach, kiedy na roboczie folwarkowey robyą. Czo sze tesz tycze strozey, na strozą ny mayą ich wiele razem, iedno po dwu koleyą

z zagrodniki. A isz sie skarzeli o lanowe, ze ząndali, roskazaliszmy themu aręndarzowi, żeby ym do dwu nyedziel zaplaczil y wroczіel tho, czo oni ząndali, a wewszythkich inszych rzeczach, zeby ich wedlie starodawnego zwyczaiu zachowali. I tho czo ym s staradawna powinno dawacz, zeby ym zawsze dawano, tho iest beczkę piwa wszythkiey gromadzie od przędzięnya przędze, ktore przędzięnye powinny nyewiasty albo zony ich. Czo szie tesz skarzeli, ze kiedy sie ktory s nich albo szam albo szyna ozenya albo dzięwkę wydaye, thedy ym bronyą na weszelye wziącz piwa z myasta, czo isz by byla rzecz, tho nyesluszna, roskazuyemy, aby ym thego nye broniono. A isz tesz skarzeli, ze ym bronya drew w liessiech na opal y na ogrodzęnye, thedy ym thego bronicz ny mayą. Czo tesz sie skarzeli, zeby ym myąno grozicz karacz ye o tho albo sadzacz, ze thu do nasz na skargę therasz przysli, thedy my thego zakazuyemy, aby ym tego nye bronyono, ani bicziem ani szadzanyem o tho ych cziemyązano, gdysz tho kazdemu poddanemu nassemu ma bycz zawzdy wolno do nasz na skargi sie vcziekacz. A na szwiadecztwo thego pieczęcz naszę przyczisznączeszmy kazali. Dan w Crakowie dnya IIII mieszіącza maya roku Bozego MDLXXIIII. Stanislaus Ossowski reffenrendarius sct.

Вписано 18/V тогож року до книг ґрод. сяніцьких per collonos seu subditos de villis Rogi mieysscze Lubathowka — Львів. краев. архив. кн. сян. ґр. 318 с. 189.

CXXXI.

Кор. Генрих наказує державцеви м. Тирави залишити утиски й кривди, на які скаржили ся міщане з Тирави, 25 мая 1574 р.

Henrik z bozey łasky krol polski, wielkie xiązę lithewskie, ruszkie, pruskie, mazoweczkie, zmoczkie etc., andegawenskie, borbonskie, alwernenskie xiąze. Vrzodzonemv Sendziwoiowy Droiczynskiemv, castellanowy lubaczowskiemv, wiernie nam milemv łaske nasse kroliewskie, a w niebythnoszczy iego podstharosczemv albo vrzednikowy iego. Vrodzony wiernie nam myly! Przisly thu do nasz pothdany nassy z miastheczka Tyrawy dzierzawy wassiey, skarząсz sie obcziązlywie na vrzednika wassego, kthory ie przymussa na robothy niezwiczayne nad prawa y nad przywileie ych, kthore maią od przodkow nassych sławney pamieczy kroliow polskich. Skarzyli się thesz, ysz ie przymussaią, aby dawaly po korczv owssa y czworo kur y iaiecz dwadziescza y sthery i dwie myssie iagieł, czego przeththym nygdi nie powynny bely dawacz. Thakze thesz skarzyly sie, izesczie ym rathusz odiely i zidowy scze go naiely, a pospolythemv człowiekowy

pozythki dlia thego rathussa naięcza pogynely. A ysz thesz vrzednik wasz obiera ym woytha y raycze, czo thesz iesth przecziwko prawv ich y zwiczaiom pospolythem. Thakze thesz ze ie przymussa do thego vrzednik wasz, zeby schody swe albo gromady miewaly we dworze, czo przedthym thy gromady albo schaczki w rathussv bywaly. A ysz ym thesz odeymuie rolie ych własne zakupne i boriv (!) kv pozythkv swemv obraczaiącz, a za tho ym nicz nie daią. Thakze thesz, ze ie przymussaią do thego po niewoly, aby braly u wasz zboze y płaczyly ie thak, iako iedno vrzednik chcze wasz. Czo iesli bi thak było, iako thu przed namy sprawę daly, było by tho z wielką czieskosczą tych poddanych nassych A thak was w them napomynamy y tho po wasz koniecznie miecz chczemy, abysczie tych poddanych nassych nie wiczągaly na wieksse robothy, ba y zgoła na zadne, kthorych ony nie powynny nad prawa y przewyleie ych. A czo sie thycze thego korcza owssa y thych iaiecz thakze y iagieł, zebysczie na nych thego nie wycziągaly, alie zebysczie ie zachowaly według starodawnego zwyczaiu. Thakze thesz zebysczie ym rathussa nie odeymowaly, any go them zidom naymowaly, gdysz tho ych iesth własna rzecz rathusz naymowacz, komv chczą. Azeby ym thesz vrzednik wasz woytha any radziecz nie obierał, gdysz tho iesth ych rzecz własna, zeby pospulstwo obierało woytha y rayczie. Thakze thesz zeby ych do thego nie przymussano, aby schody albo gromady wseliakie miely miewacz we dworze, alie na rathussu, kiedy ym thego potrzeba. A ogrodow albo ych własnych rol aby ym nie odeymowano, a tho, czo kthorem pobramo (!) poniewolnie, zeby ym zasz bęły przywroczone. Azeby ych thesz nie przymussano poniewolnie bracz zboza wssieliakiego, chiba kiedy ony chczą s swey dobrey woley. A ieslybyssczie na then lysth nasz dbacz nie chcziely a przyczyne iaky do thego dawaly, thedy wam thu składamy rok od podania thego listhv za sthery niedzielie, zebysczie thu przeth nasz sthanely, albo kogo od siebie posłaly y o sobie thu nam sprawe daly, a thych poddanych nassych, kthorzy thv do nasz przichodzyly na skargy, zebyscze ych za tho nie karaly any kaznią ani wiezieniem zadnem, a ynaczey pod łaską nassą kroliewską abysczie nie czynyly. Dan w Krakowie dwudziesthego y penthego (!) dnia miessiącza maia roku Bozego MDLXXIIII, panowania nassego roku pierwssego. Na własne roskazanie krolia iego mosczi. S[tanislaus] O[ssowski] reff. sct.

Сей лист per communitatem eiusdem oppidi Thirawa вписано 2/VI тогож року до книг сяніцького ґроду — Львів. краев. архив кн. сяніцьк. ґр. 318 с. 212.

CXXXII.

Кор. Генрих уставляє обовязки для селян для с. Врочанки наслїдком їх скарг на свого державця, 5 червня 1574 р.

Henrik z bozey łasky krol polski, wielkie kzsiąze lithewskie, ruskie, pruskie, mazoweczkie, zmoczkie etc., ande[ga]wanskie, borbonskie, alwernenskie xziąze, oznaymuiemy wszem wobecz y kazdemv z ossobna, komv tho wiedziecz naliezy, isz gdi thv przysly do nasz poddany nassy ze wssy Wroczanki, skarząc sie na vrodzonego Mikolaia Zaporskiego, dzierzawcze they tho wssy nassey wyssey omienioney, naprzod o tho, ysz ie przymussa na czieskie a vstawyczne robothy na kassdy dzien w thidzien, odpoczynkv ym nie daiącz. Skarzyly sie thesz, y ze przymussaią na powozi czieszkie y daliekie, thakze thesz, aby z daliekych liassow drzewo wiełkie wozyły. Na kthore skargy gdy thv stanął przed nasz ssam obecznie Mikołay Zaporski, dzierzawcza nasz wroczanski, y dawał odpowiedzy na skargy thich pothdanych nassych, thedy my wisłuchawssy obu stron pylnie, thakessmy postanowyly, ysz czo sie thycze około roboth, aby czy poddany nassy nie byli powynny wieczey robycz, iedno iako prawo pospolythe vczy y statuth coronny opyssuie: dwa dny z łanv czałego w kazdi thidzien a s pułankv dzien ieden w kazdi thidzien, a wszakze tak robothi maią zaczinacz, ze od słoncza wschodu na roboczie stanącz a ass do zachodu słoncza robicz, a w poludnie maią miecz odpoczynek szobie y bydłu dwie godzynie, a maią robycz według pomiarv słussnego y sprawiedlywego, kthory ma bycz. A czo sie thycze powozow, thedy nie bęndą wieksich powozow czynycz iedno do bliskich przyliegłich miastheczek ze zbozem na thark (!), albo s czem ie iedno poslią, a nie maią wozicz drzewa wielkiego kv budowaniv iedno thakie, iakie ych konie bądą mogły zwiscz, y tho wthenczasz, kiedy thego potrzeba vkaze; powynny thesz będą na sarwarki chodzicz, kiedy potrzeba vkáze. A na swiadestwo thego pieczìecz nassą prziczissnączesmi kazaly. Dan w Cracowie piąthego dnia miessiącza czerwcza roku Bozego MDLXXIIII, panowania nassego roku pierwssego Stha[nislaus] Oss[owski] refferendarius sct.

Вписано до книг сяніцького ґроду ex parte communitatis ville Wroczanka — Львів. краєв. арх. кн. сян. ґроду 318 с. 234.

Miscellanea.

Унїверсал Ганни Хмельницької.

В своїм часї, в першій книжцї Кіевскої Старини (1882, I, п. т. Властная гетьманша) пок. Лазаревський подав був відомість про унїверсал третьої жінки Богдана Хмельницького Ганни з сумарія Густинського монастиря й висловив побожне бажаннє, аби знайшов ся й самий унїверсал. Сей унїверсал дійсно тепер знайшов ся, і то в оригїналї, в колекції зібраній звісним свого часу Маріаном Горжковским, вона стала тепер звістною, і про неї надію ся незадовго подати деякі звістки. Поки ж сей документ вийде в збірцї актів, що виберає ся тепер з сеї колекції для корпуса актів до історії козаччини, який ладить ся тепер археоґрафічною експедицією Наук. тов. ім. Шевченка, подаємо сей цікавий унїверсал в копії присланій членом археоґрафічної експедиції Ів. Кревецьким. Цікава печатка Хмельницького (Габданк з хрестиком в горі, так що виходить герб Сирокомля), буде видана в збірцї українських печаток, що приготовляєть ся до друку. *М. Г.*

Я анна Богдановая Хмелницкая Гетмановая войска Єго Цар: вел: Запорозкого

Обывателем Всѣмъ Прилуцким Старшинѣ и черпѣ Козаком Войска Єго Цар: Вел: Запорозкого Войту бурьмистровѣ и всѣмъ мещаномъ в мѣстѣ и по хуторях Мешкаючи Симъ Писанємъ моѣмъ до вѣдомости доношу ижъ що Велебниє Господу Богу Отцеве общежителнаго жития иноци Обителѣ Святоѣ Густинские Конфѣрмацию Єго Милости Пана Малжонка добродѣя мого на привѣлей давного ѣмъ надания од княжат вишневецкихъ одержали Абысте всѣ Вишменованиѣ обивателѣ нѣвчомъ против ними не были, кгрунти ихъ Мѣсцу Святому палежачиѣ невтручалися жадноѣ перешкоди не чинили под виною тисячи талярувъ до скарбу Войскового И под судовим каранємъ Ласкою Єго Мил. Пана Малжонка

добродѣя моего и повторе навпоминаю Абы иначе не было З чигирина к҃в июля ҂ахн҃є.

Вышменованая Гетмановая

Документ має форму звичайного піваркуша пожовклого паперу, зложеного в форму листа в дванайцятеро. На верху листу такий напис (иньшою рукою): „Од Єи Милости Панєи Гетмановой Зарука тисячу таляру жебы въ ґрунтахъ нам шкоды нечинено“. На иньшім місци: „Зарука тисяча талярей од Єй. Мл. П. Г. хтобъ нам кривд чинивъ в кгрунтахъ:“ Текст писаний кирилицею зі скороченнями. Під текстом витиснена на вирізанім і загненім до гори клаптику восьмиграння печатка Хмельницького з гербом і буквами Х, Б, З. *Ів. Кревецький.*

Причинок до українського віршописаня XVIII в.

В закупленім недавно для бібліотеки Наук. Тов. ім. Шевченка рукописнім Четвероєвангелію, писанім у XVII віці (докладний опис подамо пізнїйше) маємо перед текстом старого рукопису обрізок картки з XVIII віку, на якій була написана інтересна вірша на Воскресеніє. На жаль якась пізнїйша рука відрізала долїшню більшу половину сеї картки разом з віршею, з якої таким робом на обох боках картки лишило ся тільки на стор. recto 11, а на стор. verso 12 рядків. Подаємо тут сей уривок у тій надії, що може десь у якім иньшім рукописї віднайдеть ся й цїлість.

Вѣршъ на воскр҃сніє.

По трехъ днехъ востанꙋ, ꙗ҃ко реклъ Сп҃тель,
Днес зи҆стилъ слово свое Ѿкꙋпитель.
Ярхїерее лестцемъ его звали,
Да се и҆сполнитъ, вѣри не давали.
Слово, синъ б҃жїй додержалъ и҆мъ слова,
Я и҆хъ лживаꙗ завстидила мова.
Н҃бо и҆ земля мимонити може,
Я что ти҆ рекнешъ, та стат иматъ Б҃же.
И вставши ꙗ҆ко реклъ: миръ вамъ,
Я ви сѧ с' того мира тѣште люде, так' бꙋде,
В[о] мирѣ мира долго заживайте

(Далї більша половина картки вирізана; на обороті читаємо:)

Воскрес из' гроба Х҃с цр҃ь н҃шъ мїра,
Сицева наша восточная вѣра.
Ꙗ҆ко І҆wна три дни быx в[о] китѣ,

Китъ не можаше его поглотиты.
Іωна Хс̃ три дны былъ в[о] гробѣ,
Й сам' ӑдъ бл̃га Ха̃ не ѡзлобѣ.
Не моглъ полкнути гробъ вл̃дку гроба,
Возврати Хр̃ста адока ѹтроба.
З лихвою єще нужно возвратиты,
Мр̃твымъ даде ся на Ха̃ смотрѣты.
Мр̃твыми Хс̃ в' гробахъ ѡкладаетъ,
Полныи костми гробы йспражняетъ.

Подав Іван Франко.

Причинок до біоґрафії Івана Вагилевича.

В рукописнім відділї біблїотеки „Народного Дома“ у Львові, між нескатальоґованими до тепер рукописями, які дістала згадана біблїотека від о. Петрушевича, є між иньшими автоґрафами Івана Вагилевича дві його просьби, яких копії дістав я від дра Сьвятицького і яких тексти понизше публїкую.

В першій просьбі з р. 1854 звертав ся Вагилевич до тодїшнього митр. Михайла Левицького, щоби позволив йому вернути ся до католицької віри, в другій, писаній три лїта пізнїйше, просив він про те саме митр. Спир. Литвиновича. Перша просьба — се коротенька автобіоґрафія Вагилевича від 1848—1854 р. В нїй наводить він причини, що зневолили його покинути нужденну парохію в Нестаничах та обняти редакцію „Dnewnyka Ruskoho“; дальше оповідає, що спричинило його перехід на протестантську віру та малює своє нужденне житє на службі чужим. Друга просьба Вагилевича, адресована до Литвиновича, меньше інтересна. Вона сьвідчить лише про тяжке моральне положеннє Вагилевича.

Судячи з факту, що Вагилевич формально аж до смерти не помирив ся з католицькою церквою, але вмер протестантом, можемо прийняти, що його просьб не узгляднено. Духовна власть, яка все поводилась з Вагилевичем не полюдяному, немало спричинила ся до його фізичного і морального занепаду і сим разом не вислухала його просьб, але полишила його і на дальше опіцї судьби. (Про відносини консисторії до Вагилевича пор. Я. Головацького: Zustände der Russinen in Galizien, стр. 15 і тогож: „Судьба одного галицко-русскаго ученаго“, друк. в Кіевск-ій Старин-ї 1883, т. VI).

praes. 16 Septemb. 854. N. 54.

(I.) Wasza Excellencyo!

Udaję się do stóp Waszej Excellencyi, prosząc o przyjęcie do grona kościoła grecko-katolickiego, z którego byłem wystąpił. W r. 1848 mieszkałem na wsi jako administrator, mając bardzo szczuple utrzymanie. Co się podówczas działo, jako pogłoską powiększone i spaczone do mnie dochodziło; — tymczasem ni ztąd ni z owąd kilkakrotnie obesłano mię listami od tak zwanego sboru ruskiego. Tendencye jego zdawały mi się odpowiednie potrzebom czasu, gdyż były one oświata ludu na drodze legalnej. Sbór ten wzywał mię do objęcia redakcyi swojego pisma; — długo wahałem się, co mi uczynić należało, gdyż miałem na uwadze i moje stanowisko i oglądałem się, aby nie narazić sobie wzywających. Nareszcie przyjąłem uczynioną mi propozycyę w nadziei, że przyczynię się z swojej strony do oświaty ludu, i tem samem będę mógł pracować nad dalszem swojem wykształceniem, nareszcie że może w ten sposób jakotako swój byt poprawię. Przyczem opuszczając administracyę przez niewiadomość zawiadomiłem o tem był jedynie x. Dziekana. Kiedy pismo przeze mnie wydawane ustało, w r. 1849 należałem do stowarzyszenia zajmującego się przekładem ruskim xięg ustaw. I tegoż roku prosiłem Najprz. Konsyst. o udzielenie sobie jakowej lokalności. Na co otrzymałem w r. 1850 dekret, w którym zostałem skazany na rekolekcyę o swoim koszcie na czas nieoznaczony. Kara ta bardzo mię przeraziła. Otóż wtedy radzono mi jako jedyny środek ratowania się przejść do kościoła ewangielickiego. Co ja z wielkim żalem uczyniłem. Zostawszy w ten sposób bez utrzymania, musiałem przemyślać o środkach do życia, tak więc odpisałem konkurs na translaturę ruską. Wtedy także w r. 1851 otrzymałem był mianowanie na zastępcę kustosza przy Zakładzie narodowym Ossolińskiego, — a w krótce potem została mi powierzona prowizorycznie na trzy lat translatura ruska. Gdy zaś przez nową organizacyę taż została zwiniętą, — na przyszłość jedynie filurami będą mi udzielane roboty translatorskie. Otoż na teraz te roboty i honoraryum, które pobieram za korrektę słownika Lindego wydawanego przez Zakład narodowy Ossolińskiego, nareszcie redakcya Zorzy, którą mają zamiar poruczyć mi członkowie Stauropigii, stanowią środki mojego utrzymania; które przy drożyznie terazniejszej są bardzo szczupłe i zaledwie starczą na życie. Wszelako wszystkie te funkcye uważałem jako najmniej odpowiednie swojemu powołaniu.

Wasza Excellencya raczy łaskawie uwzględnić opowiedziany ustęp z mojego życia, iż więcej wypadkami nieprzewidzianemi, które nie miałem sposobności należycie rozważyć, zostałem prawie mimo woli

zawezwany objąć we Lwowie redakcyę, i że przytem miałem najlepsze chęci poświęcić się dla dobra ogółu. Później zaś wszystko cokolwiek mię spotkało znosiłem z największą cierpliwością, unikając wszystkiego, coby nawet pozór miało jakowejś niechęci. Przeciwnie zawsze przemyśliwałem nad środkami, żeby z zachowaniem przyzwoitości mogłem pojednać się z kościołem, od którego byłem się odszczepił. Uważałem bowiem wyznanie, do którego przeszedłem, jako docześnie przyjęte, i czując się w nim obcym i opuszczonym, nigdym nie mógł do niego przywyknąć, — zwłaszcza że i familijne stosunki coraz dotkliwiej dawały mi 'uczuć przykrość mojego położenia. Przyczem i sumienie ciągle mię niepokoiło z powodu danego przeze mnie zgorszenia.

Wasza Excellencya raczy łaskawie przyjąć mię na powrót do grona kościoła grecko-katolickiego, w którym się urodziłem i wychowałem i zostałem poświęcony na kapłana. Z resztą oddaję się zupełnie na łaskę Waszej Excellencyi. Najpokorniejszy sługa Jan Wagilewicz.

Lwów dnia 14-go Września 1854.

(II.) Преосвященный Архіерею!

Подписанъ оставивши обрядъ и вѣру отческую каѳолическую и перешедши ко евангелическо-авгсбурскому вѣроисповѣданію, кается о своемъ заблужденіи, и предлагаетъ свое прошеніе. Къ сему переходу мене поверглн обстоятельства чрезвычайны, и все такія при которыхъ не возможно было упамятствовати ся. Перебываючи въ новоизбранномъ вѣроисповѣданіи, я не могъ никогда съ онымъ усвоити ся и всегда чувствовался исключеннымъ изъ общества и самымъ оставленнымъ; найпаче же болѣло мене, что я далъ соблазнь симъ моимъ отступленіемъ. А теперь сокрушенный духомъ и смиренный сердцемъ желаніемъ желаю воспріяти мою прежную вѣру и священичество, а такъ возвратити ся подобно блудному сыну въ домъ отеческій и вопію къ Вамъ Преосвященный Архіерею: „Согрѣшихъ на небо и предъ тобою!“

Въ помощь и предводительство къ сему спасительному подвигу я избралъ себѣ и умолилъ всечестнѣйшого Господина крылошанина Андрея Дуткевича, дабы подъ его духовнымъ наставленіемъ удостоитися сицевои благодати божія. Припадаючи ко престолу Вашему Преосвященный Архіерею умоляю отеческого милосердія. Львовъ 2-го Октоврія 1857. Іоаннъ Вагилевичь.

В рубрум написано: praes: 28. Oct. 857 N. 98.

До Преосвященного Архіерея Всемилостивійшого Господина Спиридіона Литвиновича Прошеніе Іоанна Вагилевича о возпріятіе до прежнего отеческаго вѣроисповѣданія греко-каѳолическаго и до священичества.

Подав *Ів. Созанський.*

Наукова хроніка.

Антропольоґічні й археольоґічні часописи за 1904 р.[1]).

I. Антропольоґічні часописи.

Archiv für Antropologie (XXIX) змінив форму і виходить тепер в двох томах річно під редакцією І. Ранке і Ґ. Тілєніуса (1904, I, 206+138+IX таб., II, 334) з додатком Verzeichniss der antropologischen Literatur. Соматичній антропольоґії присьвячено не дуже богато місця. Seggel старав ся виказати в статї „Über das Verhältniss von Schädel und Gehirnentwickelung zum Längenwachsthum des Körpers“ (I, 1 - 25), що між віддаленєм обох зріниць, шириною черепа, евентуально чола і тяжкістю мозку істнує певна паралєльність. O. Görke умістив „Beitrag zur funktionellen Gestaltung des Schädels bei den Antropomorphen und Menschen durch Untersuchung mit Röntgenstrahlen“ (I, 91—108), де подані досліди над впливом поодиноких частий складових голови на розвиток і форму черепа: автор кладе особливо великий натиск на значінє щок, що потягають за собою дальші зміни. R. Michel звертає увагу на студійованє голенів, які набирають ваги з огляду на знахідки в Неандерталь і Спі і відкритє пітекантропа

[1]) В нинїшім огляді подаю часописи упорядковані відповідно до змісту на 1) антропольоґічні, 2) преісторичні, 3) археольоґічні, 4) присьвячені старинностям і 5) мішані етнольоґічно-антропольоґічні. Історичні і льокальні часописи будуть обговорені в етнольоґічнім огляді. При кождій часописи зазначую докладно рік, бо богато часописий обговорених за попередні роки, передовсїм за рік 1903. Часописи, не обговорені в тім огляді будуть зреферовані в найблизшому огляді. Вкінци додаю, що мій огляд обіймає тільки німецькі, французькі й італійські часописи.

на Яві (Eine neue Methode zur Untersuchung langer Knochen und ihre Anwendung auf das Femur, I, 109—122). E. Rietz містить поміри берлїнських школярів в статї „Das Wachsthum Berliner Schulkinder während der Schuljare“ (I, 30—43). J. Czekanowski забирає голос в справі усталеня і певности помірів черепа (Zur Höhenmessung des Schädels, I, 254—7). M. Bauer розслїджує піднебіне (Beiträge zur antropol. Untersuchung des Gaumens, II, 159—184) а K. E. Ranke і Greiner збивають погляди Фехнера в розвідцї „Das Fehlergesetz und seine Verallgemeinerungen durch Fechner und Pearson in ihrer Tragweite für Antropologie“ (II 295—332). До історичної антропольоґії належать дві статї K. Ujfalvy „Ziele und Aufgaben meiner Forschungen auf d. Gebiete d. histor. Antr.“ (I, 26—29) і „Die Ptolemäer“ (II, 73—123), що служать продовженем попереднїх студій автора а заразом і його завіщанем, бо смерть закінчила його наукову діяльність. Ujfalvy займав ся богато лїнґвістикою і етноґрафією, описав в 6 томах свою подорож по Росії, Сибірі і Туркестанї, а в останнїх часах звернув ся до студійовання старинних портретів на монетах образах і видав кілька поважних праць в того обсягу, як „Antropol. Betrachtungen über die Porträtköpfe auf den griechisch-baktrischen und indoskythischen Münzen“ (Ar. f. An. 1899), „Le type physique d' Alexandre les Grand“ (Paris 1902) статї про іконоґрафію іранськоіндийську (L'antropologie 1900—3) і про портрети Діядохів і Епіґонів (Ar. f. Ant., 1902), які вже були обговорені. Stratz, автор нового підручника антропольоґії стараєть ся розвязати „Das Problem der Rasseneinteilung der Menschheit“ (I, 1890—200) і оцінює для того усї признаки расові, які ведуть його до результату про центральне положенє Австралїйців. Чи теорія Шетензака-Штраца прийметь ся, покаже будучність: поки що не має вона за собою нїякої певности, хоч її приймає і попирає Кляач.

До преісторії можна зачислити кілька статей, що дотикають всїляких епох. Проф. Penck містить важну хоть коротку студію „Die alpinen Eiszeitbildungen u. d. prähistorische Mensch“ (I, 78—90), в якій змагає означити час археол.-преісторичних епох в звязи з ґеольоґічними феноменами. Найстаршу преісторичну епоху Chellén кладе між 2 а 3 ледовою епохою. Kálmán v. Miske подає замітки про „Ununterbrochene Besiedelung Velem St. Veito“ (II, 29—41): оселя цікава тим, що істнувала протягом усїх преістор. епох. Той сам автор пише також про значінє V. S. V. як преісторичної робітнї, де виливали ся бронзові річи (II, 124 138). Заслужений Montelius містить коротку замітку „Die Datierung des Stonehenge“ (II, 139—141). K. Mehlis описує два могильники; один з них належить до гальштатської епохи (D. Gräber-

hügelfeld an d. Heidenmauer bei Dürkheim an der Hardt, I, 51—55) другий (D. Grabhügel im Ordenswalde u. Hasslocherwalde bei Neustadt, I, 56—59), до La-Téne. Schoetensack доказує „Gleichzeitigkeit d. mensch. Niederlassung aus d. Renntierzeit im Löss bei Munzingen und d. paläo. Schicht von Thaingen u. Schweizersbild bei Schaffhausen" (I, 69—78). Sudemann займаєть ся описом похоронного поля в Кріхельдорф в Саксонії (I, 236—253) з епохи La-Téne. Старо-ґерманським часам присьвячені дві студії Voss'a i Duerst'a про знахідки на Schlossberg коло Бурґ в Spreewald, що сягають вже славянських часів.

Етноґрафія заступлена цілим рядом статей. K. Preuss займаєть ся дальше студіями над культурою і поглядами Мексиканців і дає тепер статю „Phallische Fruchtbarkeitsdämonen als Träger d. altmex. Dramas" (I, 129—188), богато ілюстровану. Krämer описує орнамент одїжи і татуване на островах Marshall, Karutz подорож по Туркестанї. E. Bälz, професор з Токіо, збиває погляди учених, немов би то т. зв. маґічні зеркала уживали ся в передісторичних часах і радить тому обережно забирати ся до рішаня таких квестій (D. sogenan. mag. Spiegel u. ihr Gebrauch II, 42—46). Др. Laloy містить статю „Ethnographisches aus Südwest. Frankreich" (I, 43—50, II, 85—193), в якій подає дуже інтересні дані про жите Піренейців і Басків. На увагу заслугує особливо гарна і добре написана праця о. Рашера про народець „Sulka" (I, 209—235). Знаходимо тут звістки про подруже, полові зносини, уродини, дозрілість, похорони, погляди на душу і духів, про ворожене і чароване, всілякі забобони і маски.

В відділї рецензії обговорені між иньшим статї Ґернеса, Der diluviale Mensch, Марковича Die serbische Hauskommunion, Behlen'a про плуг і оране у Римлян, Русс. Антроп. Журналъ, III, 1902, Извѣстія И. Арх. Ком. 1901, 1902, 1903, вип. 1—5, і статя Спицина про кургани з мальованими скелєтами (I, 66—72). Згадати ще треба критичний перегляд праць проф. Катони „D. Literatur d. ungarischen Volksmärchen", написаний бароном Уйфальві.

Correspondenzblatt d. deut. Gesel. für Antrop., Ethn. u. Urgesch., XXXV, 1904 (München, 1905, 164) приносить в ч. 9—12 справоздане з 35 антропольоґічного з'їзду, що відбув ся 4, 5 і 6 серпня 1904 в Ґрайфсвальд при участи 319 учасників. Сам з'їзд випав сього року далеко слабше, як звичайно. Більшу дискусію викликали тільки три реферати, Швальбе, Тольдта і Ранке. Проф. Швальбе виголосив реферат „Über das individuelle Alter des Neanderthalmenschen", в якім старав ся доказати, що неандертальський чоловік був в віцї між 40 і 61 роком. Проф. Валькгофф доказував

противно, що він не міг бути старший від 30 літ (с. 92—94). Тольдт забрав голос „Über einige Struktur- u. Formverhältnisse des menschlichen Unterkiefers“ і закінчив свій реферат, звернений в значній мірі проти поглядів Валькгоффа в його „Der Unterkiefer d. Antropomorphen u. des Menschen in seiner funktionellen Entwickelung u. Gestalt“ (Wiesbaden, 1902), такими словами: „Das Kinn des Menschen ist ein Correlat d. Gesammtbaues d. Kopfes, mithin ein leiblicher Vorzug d. Menschen gegenüber allen Thieren, keineswegs aber eine Rückbildungs- oder Degenerationserscheinung, was es wäre, wenn es auf d. Reduction d. Gebisses zurückgeführt werden müsste“ (с. 98). Довшу дискусію викликав виклад Боннета „Demonstration d. Greifswalder Scaphocephalus“. Реферат Ранке „D. Gauresche Fehlergesetz“ допровадив лише до виміни гадок між референтом і Бартельсом, який посьвятив сьому питаню окрему статю в Z. f. Morphologie. До соматичної антропольоґії відносили ся ще реферат Валькгоффа D. Femur d. Menschen und d. Antropomorphen in seiner funkt. Gestalt (87—88), Й. Ранке, Zur Antropologie d. Schulterblattes (139—144), Шліца Künstlich deformirte Schädel in germ. Reihengräbern (104—6), Uhlenhuth'a Ein neuer biologischer Beweis für d. Blutsverwandschaft zwischen Menschen — u. Affengeschlecht (114—118), Альсберґа Krankheit u. Denscendenz (118—121), Біркнера Beiträge zur Rassenanatomie d. Chinesen (144—8), Бартельса Über Schädel d. Steinzeit u. d. frühen Bronzezeit aus d. Umgebung von Worms, Schröder'a Physiol. u. patholog. Prognathie (88—9) і гарний виклад Бушана Cultur u. Gehirn.

Рефератів преісторичного змісту було дуже небогато. Friedel і Kosinna презентували збірку еолітів, Deecke говорив про Farbendifferenzen prähistor. Steinwerkzeuge (87), Ельберт про означенє часу людських останків в вестфальської кітлини, проф. Р. Мух про Zeitverhältniss sprachgeschichtlicher u. urgeschichtlicher Erscheinungen (135—8, між иньшим вносить автор, що племя славянсько-ґерманськолитовське жило в території, в якій жиє лосось, бо на се вказує спільність того слова в мовах усїх трьох племен), а Монтелїюс про давнїйші часи Риму. В обсяг етнольоґії входять реферати Günther'a D. Anfänge d. Zählens, Rechnens u. Messens im Lichte d. vrgl. Ethnologie (133—5), Steiren'a Bedeutung d. Textilmuster für d. geometr. Stil d. Naturvölker (126—7), Sökeland'a про берлїнський музей строїв, Шмельца про етноґр. розслїди в нїдерл. Пол. Новій Ґвінеї (84—5) і про нїдерл. експедицію в Сурінам, і реферат Фішера „Über d. Kachin im äussersten Norden u. NO. v. Birma“. Зі статей уміщених в сїм річнику заслугує уваги більша розвідка Traeger'a Zur For-

schung über alte Schiffstypen. C. Schiffsfahrzeuge in Albanien und Macedonien (25—38).

Mitteilungen d. antropol. Gesel., in Wien, XXXIV, 1904 (VII+394) і Sitzungsberichte, (108+XIII). Тогорічні „Записки“ можна зреферувати коротко. Антропольоґії присьвячені доповненя Ґорьяновіча-Крамберґера, до Der paläolitische Mensch u. seine Zeitgenossen a. d. Diluvium von Krapina (187—199). Автор дає нові дані на доказ, що в Крапіні жили побіч себе дві відміни одного типу Homo primigenius. Говорка подає проби помірів мягких частин тіла в статї Über d. antrop.-orthopädischen Mess-methoden des Rückens (275—315) і конструує спеціяльні, досить скомплїковані прилади до міряня. Інтересна статя Ґ. Швальбе, D. Hautfarbe des Menschen (331—351). Автор кладе вагу на досліди над барвою тіла, бо вони можуть помогти розвязати питанє про походженє людий. Розібравши теоретично, що належить розуміти під барвою, звідки вона береть ся і як її можна анатомічно пояснити і сказавши кілька слів про методу, ґрупує автор звістки про барву скіри і волося (що завсїди залежать від себе), доказує, що барва у людий не на цїлім тїлї однакова і кінчить висновком, що людська раса вийшла з темного типу, до чого доходить через порівнанє даних що до забарвленя поодиноких частий тїла у ріжних народів. В обсяг преісторії належать статї Chlingensperg'а Der Knochenhügel am Langacker u. d. vorgesch. Herdstell am Eisenbichl bei Reichenhall in Oberbayern (53—70), А. Шлїца, Über den Stand d. neolith. Stilfrage in Südwestdeutschland (378—385) і в части J. Lehmanna, D. Pfahlbauten d. Gegenwart, ihre Verbreitung u. genetische Entwicklung (19—52). Статя Шлїца збирає лише результати про шнурову кераміку і кераміку з пасками і наводних будівель. Великий інтерес представляє праця Лємана. Автор хоче дати моноґрафію про наводні будівлї і доповнити, упорядковати та взяти критично з порівняного погляду результати Гаєрлї, дає загальні замітки і погляд на розвій поодиноких типів дому і хати увсїляких народів, що приводить його між иньшим до погляду, що сї будівлї робили ся з всїляких причин: щоби запезпечити ся перед нападами людий і диких зьвірів, перед повіню, пісками (Портуґалїя), вогкістю, комахами, або задля браку місця, легкости комунікації і приємности мешканя на водї. Конструкції домів присьвячена також статя Меринґера Beiträge zur Hausforschung (155—180): крім того подає автор замітки про прикраси, плоти, обороги, стоги, нагробники і домашні прилади. Замітити треба, що конструкція стіжків і оборогів підходить цїлком до наших гірських. До етноґрафії належить праця Vogt'а Die Indianer des Obern Parana (200—221 і 353—378), де звертаєть ся увагу передовсїм на мову, і продовженє студії

Нарбесгубера про народну медицину (Antropologisches aus Süd-Tunesien, 1—18, 93—112). Занотую вкінци дві статї Mathews'a Die Mullyerra Initiationszeremonie (77–85) і Die Sprache des Tyeddynwurrn-Stammes v. Victoria (70–76).

Між рецензіями знаходимо рецензію Буґеля на „Пісенні новотвори в укр.-русь. нар. словесности (317), на Кайндля „Ansiedlungswesen in d. Bukowina" (Левец) і на Światowit (Буґель).

Zeitschrift für Morphologie u. Antropologie, VII, 1904 (545+8 таб.) приносить 16 статей, які годї деталїчно обговорити. Між иньшим пише E. Hoerschelmann Über die Form der Mamma bei den Esthen (22—62), A. Török Über einen neuen Fund von makrocephalen Schädeln aus Ungarn (142—202), B. Adachi Die Orbita u. d. Hauptmasse des Schädels der Japaner u. d. Methode d. Orbitalmessung (379—480), він же Topographische Lage des Augapfels der Japaner (481–501), G. Schwalbe Über die Stirnnaht bei den Primaten (502—520). На увагу заслугують дві статї Бартельса написані на основі матеріялу зібраного покійним Mies'ом. В першій з них Über die grösste Breite des menschlichen Hirnschädels (63—80) доходить автор до результату, що найширші черепи стрічають ся в Европі, а найвузші походять переважно з Австралїї і Африки, меньше часто подибують ся в Азії, Европі і Америцї. В другій статї Untersuchungen u. Experimente an 15.000 menschlichen Schädeln über die Grundlagen u. Wert der antropologischen Statistik (81—132) займаєть ся усталенєм методи антропольоґічної статистики і приймає рахунок правдоподібности. Крім вичислених статей знаходимо тут ще продовженє працї Цукеркандля Zur Morphologie des Affengehirnes (223—260) і розвідки Kolster'a, Adachi (Musculus sternalis у Японцїв і Porosität des Schädeldaches), Schwalbe (Über d. Gehirnrelief bei d Säugethieren, 203–22), Inez L. Whipple, Pearson'a (On a Criterion which may serve to Test varians Theories of Inheritance, 524–542) і Кантора (Geteilte Scheitelbeine bei Macacus rhesus, 543–545).

Zentralblatt f. Antropologie, 1904 (403), приносить сього року 574 рефератів і огляд лїтератури антр., преістор. і етноґрафічної за 1904 рік. З наших праць не була жадна обговорена.

L'antropologié, 1904. Verneau Contribution à l'étude des caractères céphaliques des Birmans (1—23): людність складаєть ся з двох рас, змішаних зі собою: можлива навіть примішка третьої раси. H. Obermaier, ученик проф. Ґернеса містить статю Le quaternaire des Alpes et la nouvelle Classification du Prof. A. Penck (25—36). Salomon Reinach La flagellation rituelle (47—51).

Ed. Piette, Etudes d'ethnographie préhistorique (129—76) — продовжене праці, семий розділ: Classification des sédiments formés dans les cavernes pendant l'âge du renne. Автор обговорює далї різьби в печерах, вказує на великий естетичний смак тодїшного чоловіка і звертає увагу на деякі знаки, що пригадують букви. Се мабуть та сама поява, яку бачимо винї в нарізах, бірках і т. и. E. Pittard, Contribution a l'étude antrop. des Tsiganes (176—187): татарські і болгарські Цигани. M. Fr. de Zeltner, Le monastère souterrain de Goba (c. 189—194): опис печер в Абіссинії.

S. Reinach, La Crète avant l'histoire (257—296). Дуже інтересна праця, в якій зібрано результати найновійших розкопок і змальовано культурний стан населеня в Кноссї, Phästos, Haghia Triada, Präsos і Paläokastro. Вкінци пропонує ся такий подїл преісторичної минувшини: 4500—2800 неолїтична епоха, 2800—2200 мінойська культура, 2200—1900 час переходовий, 1900—1500 молодша мінойська культура і 1500—1200 микенська епоха.

M. Piroutet, Nouvelles fouilles de tumulus aux environs de Salins (Jura) (297—312): оригінальні фібули. E. Ardu-Onnis, Restes humains préhistor. de la grotte de San Bartolomeo, près Cagliari (313—331). З двох черепів лише один цїлком добрий до помірів. Належить він до довгоголових (74·7) і покриває ся цїлком з нинїшними черепами, хоть походить з неолїтичної епохи. E. Pittard, L'indice céphalique chez 837 Tsiganes (hommes) (333—349). По помірам 1300 Циган виходить, що Цигани не творять одностайного типу: покажчик хитаєть ся між 67 а 91, пересїчне число 78·25.

E. F. Gautier, Gravures rupestres sud-oranaises et sahariennes (497—517). Численні рисунки на скелях вийшли з руки Лїбійцїв і представляють меньше більше нинїшну фавну. E. Ruelle, Notes antrop., ethn. et sociologiques sur quelques populations noires du 2 térritoire militaire de l'Afrique occidentale française (519—561, 657—703). Автор змірив 541 мущин і 43 жінки з племен Льоґі, Бівіфра, Моссі, Даґарі і иньших і сконстатував 4 типи переважно долїхоцефальні. V. Giuffrida-Ruggieri, Deux crânes negroïdes siciliens, contribution à l'anthropologie de la Sicile (563—570). Подібно, як Герве знайшов і автор два неґроідні черепи з Катанеа і кладе їх на часи перед приходом Картаґенцїв або Арабів, констатуючи при тім істноване неґроідного елементу в середземноморській расї.

E. Cartailhac et l'abbé H. Breuil, Les peintures et gravures murales des cavernes pyrénéennes, I, Altamira (625—644). Є се виїмок з довшої працї про слїди людий в печері в Альтаміра. Передовсїм звертають на себе увагу великі рисунки звірів, що жили з кінцем

ледової епохи. S. Reinach, Quelques tombes mycéniennes exploitées en Crète (645—656). Статя написана по розвідці Ксантулїдіса в Ephemeris Archailogike.

В відділї рецензій рец. проф. Вовка на Антоновича, Арх. карта Волинс. г., на карту Подільської ґуб. Сїцинського (209—210), на статю Мельникової, Разкопки в земли Лучан (210).

Revue de l' école d' antropologie de Paris, 1904, (с. 426). S. Zaborowski займаєть ся питанєм, чи Арийцї знали металї (Les Protoaryens ont ils connu les métaux, 207—219). До недавна думали учені, що праарийцї не знали металїв, бе нема на те спільного означеня в арийських мовах. Arbois de Jubainville доказував істноване металю ayos, тепер доказує знов Заборовский, що Праарийцї знали мідь, а до певної міри і бронзу. З иньшими металями заціэнали ся вони аж по розділеню. Mahoudeau, Indication des principales étapes de la phylogénie des hominiens (1—20), E. Rabaud, Les stigmates anatomiques de la dégénérescence mentale (33—49). Vinson, Les lanques indo-européennes. Les Aryens (169—184). A. Lefébre, Le Latium avant Rome (220—236). A. Mortillet, Les tumulus (247—292. Manouvrier, L' individualité de l' anthropologieu (397—410). Статї Doudou, Capitan'a, Breuil'a. Reber'a, Béraud'a, Bardon'a і ин. про розкопки. Важна ще статя Sébillot'a, Vestiges du culte de la mer sur les côtes de France (185—195).

Bulletins et mémoires de la soc. d' antropologie de Paris, XIV, V, 1903, (XXXII+722), XV, 1904 (XXXII+738).

Передовсїм приходить ся нам занотувати тут величезну працю проф. Хв. Вовка „Variations squelettiques du pied chez les primates et dans les races humaines" (1903, с. 632—708; 1904, 1—50, 201—331 і 720—32 з 172 табелями і 57 образами). Автор подає дуже докладні поміри поодиноких частин ноги у чоловіка (202 скелети), у антропоідів (30 ск.), низших малп (16 ск.), півмалп (11 ск.) і у иньших звірів (21 скел.); що до рас, то розслїджені тут Европейцї, Неґри, Япанцї і Мелянезийцї. Результати помірів незвичайно інтересні і посувають значно наперед наше знанє про відносини чоловіка до антропоідів і до иньших малп. Бачимо з них, о скілько перемінювали ся поодинокі частини ноги, посуваючи ся від низших формацій до тих, які нинї стрічаємо у людий. Автор подає також цікаві дані про ріжницї між всїлякими расами з погляду на форму ноги.

Річник 1903 містить крім того отсї статї: Baudouin Marcel et G. Lacouloumère, L' époque du bronze dans la Vendée Maritime (146—168 опис двох осель і обговорене характеристичних

цельтів)[1]. A. Bloch, De l' origine des Égyptiens (393—402): автор старає ся доказати, що старі Египтяни походять з Неґрів і попирає се результатами з помірів, звістками старинних писателів і дохованими образами, релієфами, статуетками і т. д. Погляд автора викликав вже опір зі сторони Заборовского. L. Manouvrier [Deux trépanations crâniennes préhistoriques avec longue survie et déformation consécutives (404-417)] описує два черепи з неолїтичного гробу в Menouville, що дають нам цікаві вказівки на хірурґічну вправність тодїшнїх людий. G. Hervé описує „Crânes néolitiques Armoricains de type négroïde" (432—5): неґроідні признаки виказують також черепи в печерах в Baoussé-Roussé, так, що тепер можна говорити про неґроідну расу в камінній епосї. A. da Costa Ferreira, La capacité du crâne et la profession chez les Portugais (417—422): автор розслїджує 557 мужеських черепів і доказує, що більший обєм мозку стрічаєть ся у людий, що або богато заняті умово або працюють сильно фізично. Étienne Rabaud простує деякі невірні погляди про атавізм в статї „L'atavisme et les phénomènes tératologiques" (441—457). L. Manouvrier містить цїкаву статю „Les marques sincipitales des crânes néol considérées comme reliant la chirurgie classique ancienne á la chirurgie préhistorique" (431—6), в якій наведено богато клясичного і середновічного матеріялу. З иньших статей сього річника варта ще уваги праця F. Regnault'a, Essai sur les proportions du corps (276—291). Автор в противенстві до Манувріє виказує, що пропорції тїла цїлком не однакові, і відріжняє довгі, середні і короткі пропорції. Крім них істнують іще дісгармонїйні типи, викликані патольоґічними причинами. M. Huguet дає статю про народню медицину у Мцабітів на Сахарі „Les conditions générales de la vie an Mzab" (219—250). До народньої медицини належить також статя M. Sakhokia, Le culte de la petite vérole en Géorgie (262—275). M. Paul D' Enjoy містить статю „Le role de la femme dans la société Annamite" (305—317). Jos. de Brettes описує житє племени Kaggaba в статї „Les Indiens Arhouaques-Kaggabas" (318-357). До України належать дві статї проф. Вовка, Les Ex-voto de l' Ukraine méridionale (108) і Les fouilles récentes près du Takanrog et les Kamennya Baby (109—111).

Вкінци занотую статю Бльоха, Origine turque des Bulgares, про якої зміст говорить сам заголовок. Річник 15 за рік 1904 приносить також гарний ряд праць. Крім праці проф. Вовка цікавійші статї Заборовского La céréale protoaryenne (87—99) і Origine des Slaves (671—720), в яких стрічаємо з давними поглядами автора. Manouv-

[1]) рец. Zentrl. f. A. E. u. Ur., 1904, c 48.

rier містить статю Incisions, cautérisations et trépanations crâniennes de l' époque néolitique (67—73), в якій подає опис черепа з неолїту, що виказує слїди операцій.

A. Bloch i Pierre Vigier подають Recherches histologiques sur le follicule pileux et le cheveu de deux Nègres décédés à Paris (125—133). Atgier, Cranionétrie comparée de crânes mongoloides (391—5) дає поміри Хінських і Аннамітських черепів. L. Bolk, Répartition du type blond et du type brun dans les Pays-Bas (578—86). Bloch містить статю Des variations de lonqueur de l' intestin (160—197). S. Wateff, Contribution a l'étude antropologique des Bulgares (437 -458): поміри зросту, барва очий, волося і скіри, поміри черепа, лиця. Deniker додає Les Bulgares et les Macédoniens, Note complémentaire à la comm. du Dr. Wateff (458—466).

Bulletin de la Société d' antrop. de Lyon.

Bulletin de la Soc. d' antrop. de Bruxelles містить між иньшим статю Rutot'a, Sur l' existence de l' homme préquaternaire sur la crête de l' Artois: автор займаєть ся далї еолїтами і знаходить в Reutelien'ських знарядах слїди давнїйшого уживаня. Тою самою темою займаєть ся иньша його розвідка: Gisement de Wommerson[1]).

Memoires de la Soc. d' antr. d. Bruxelles, 1904, XXIII: зі статей можна занотувати гарну працю Marcel de Puydt, Note sur quelques découvertes d' objets préhistoriques i статю A. Rutot'a: Sur la cause de l' éclatement naturel du silex, присьвячену технїцї еолїтів.

Annuaire приносить річне справозданє.

Atti della Società romana di Antropologia, Roma, X, 1904 (350). Ch. Ujfalvy, De l' origine des familles, des peuples et des races (7—19): автор звертає увагу на ґенеальоґічні розслїди, що можуть причинити ся до рішеня квестії про раси; сам відріжняє у Ариїв довгоголову і короткоголову расу. V. Giuffrida-Ruggeri, La posizione del bregma nel cranio del „Pithecantropus erectus“ e la tendenza neo-monogenista in germania“ (20—38), обговорює теорію Швальбе і погляди тих учених, що кладуть спільний корінь неандертальському чоловікови, Homo recens і малпі, але відсувають його в далеку минувшість. A. Keane, Le figure preistoriche del Monte Bego (39—42). Frassetto, Le forme craniche degli Antropoidi in rapporto alle umane

[1]) Статї Houze, Les ossements humains d' Yortan Kelembo, Rutot, Le premier instrument paléolitique rencontré in situ aux environs de Bruxelles обговорені в Zentralblatt c. 51 і 166. Так само статя Rutot про Надайляка (165—6).

(43—71), клясифікує черепи 26 шимпансів, 13 ґорилїв і 23 оранґутанів, але здержуєть ся від дальших висновків. Sergi, Nuove osservazioni nelle forme del cranio umano (72—82) стараєть ся усталити певні типи черепа у людий в їх розвою, почавши семим місяцем, і відріжняє 3 типи: forma pentagonoide, ovoida i ellissoida. E. Raseri, La popolazione israelitica in Italia (82—93): число Жидів не змінило ся за 40 літ і виносить кругло 36.000. Frassetto, Crani moderni di Manfredonia (Monte San-to Angelo) (94—118). E. Ardu-Onnis, Gli Hethei, Pelasgi in Sardegna (119—158). G. Schwalbe, Sulla sutura metopica nei primati (159—181). Істнованє чолового шву зближує людий до півмалп, а віддалює від малп. Vram, Crani di Calchaqui (182—210); опис 4 нормальних і 20 деформованих черепів. Padula, Un articolazione sacroiliaca non rara e fin qui non osservata (211—213). Sergi, Un cervello di Giavanese (214—239): опис мозку скоро уродженого індівідуа. Giuffrida-Ruggeri, La capacitá del cranio nelle diverse popolazione Italiane antiche e moderne (240—278) займаєть ся питанєм про ріжницю пола в черепі, а далї зіставляє поміри поємности черепа всїляких народів, що замешкували Італїю від найдавнїйших часів. G. Sperino, Ghiandole sebacee della mucosa labiale e della mucosa delle quancie (279—288), описує жовті плями на устах у Суданезів. G. A. Colini, Rapporti fra i' Italia ed altri paesi europei durante l'etá neolitica (289—322).

Archio di psichatria, XXIV, 1904 містить м. и. такі статї: C. Lombroso, Sul vermis ipertrofica e la fossetta occipitale media nei pazzi e criminali (34—56)[1]), звертає увагу на значінє малого мозку (мозочку). A. de Blasio, Polimastia perivulvare (171—173), випадок цицьок коло вульви[2]). Gaspari Bergonzoli, La fossetta occipitale media nei pazzi e nei pazzi epilettici (25—49): дати про істнованє Fossa occipitalis у божевільних. Giuffrida-Ruggeri, Il profilo della pianta del piede nei degenerati e nelle razze inferiori (241—7): божевільні мають часто пальцї ніг звернені до середини, подібно як Неґри. L M. Capelli, Per la discribuzione regionale della genialita in Italia (252—268): виказує, що більше або меньше число ґеніяльних залежить від переваги в данім часї певних антропольоґічних признак, як високости, більшої поємности черепа і деяких деґенерацийних появ (божевілє, алькоголїзм, рахітіс і т. т.). F. Ugolotti, Gigantismo parziale in un epilettico (488—496)[3]).

Beiträge zur Antropologie und Urgeschichte Bay-

[1]) Рец. Лявфер, Zent. f. A. E. u. Ur. 1905, с. 4.
[2]) Buschan, ib. 138. [3]) idem., 1610, 347.

erns, XV Band, 1904, с. 190+VI таблиць. Антропольоґії дотикаєть ся статя І. Амтманна „Untersuchungen über frühmittelalterliche und moderne Schädel aus Pfünz bei Eichstädt“ (13—64), яка має і для нас певний інтерес. В Баварії була колись за часів вандрівок народів доліхоцефальна людність: по нїм одначе прийшла б ахіцефальне і удержало ся до нинї. До тепер не було добре роздяснено, як відбувала ся та переміна, чи тільки через змішанє двох місцевих основних типів, чи може через прихід нового племени. Проф. Ранке старав ся доповнити сю прогалину в статї „Frühmittelalt. Schädel u. Gebeine aus Lindau“ (Sitzber. d. mat.-phys. kl. d. bayer. Ak. d. W., B. 27, 1897, 1) і розслїдивши черепи з 12 столїтя, дійшов до результату, що первісно мешкали в краю короткоголовцї, з якими змішали ся потім довгоголові Ґермани. Докладні і совісні розслїди Амтманна потвердили гадку Ранке а заразом принесли дуже богато цїкавих подробиць. Обчисленя виказали, що довгоголовцї усе більше і більше зникали, так, що нинї показчик дуже високий. Варті уваги загальні результати автора спостережень над відносинами короткоголового типу до довгоголового і прикметами змішаних типів.

З обсягу передісторичної археольоґії (преісторії) зазначити треба зіставленє знахідок в Баварії по правім боцї Рейну з р. 1900—1902, зроблене Фр. Вебером (Bericht über neue vorg. Funde im rechtsch. Bayern, 99—124 і 175-90) і статю Реденбахера про „Grabhügel am Römerwall“ (65—98). J. Mondschein і A. Vierling дали статї з обсягу топоґрафії. Перший з них зібрав місцевости закінчені на ing в долїшній Баварії (159—170), другий розслїдив з того боку горішний Палятинат і сумежні повіти Франконїї (171—174). Обі працї дали новий матеріял до питаня про кольонїзацію Баюварів, якій саме призначають місцевости з окінченєм на ing. Захованє певних обережностий з сторони останнього автора треба лише похвалити, бо знаємо, що оселї з окінченєм ing сягають далеко дальше і стрічають ся навіть на Мораві́ї, поминувши вже долїшну Австрію. Позволю собі ще сказати, що і сама людність нїмецька має, як мене запевнювано, висьмівати такі місцевости, а гор. австрійська інтелїґенція має на цїлу територію місцевостий з ing означенє „хіньского краю“. З иньших статей полишили ся ще статї Поппа про замок Ірнзінґ, Арнольда про Клявдія Патерна Клеменціяна і Бруннера „Schrazellöcher in Arnschwang“ та програму до збираня відомостий про римські гостинцї в Баварії. [Конець буде].

З. Кузеля.

Бібліоґрафія

(рецензії й справоздання).

Графъ А. Бобринской, Херсонесъ Таврическій, историческій очеркъ, Спб., 1905, стор. VIII+196.

Відомий російський археольоґ, ґр. Алексій Бобринский задумав дати в отсій книжці безпретенсіональний, але систематично впорядкований звід усього того, що дають для історії Херсонеса Таврійського (Корсуня) старі жерела і нові розкопи. Хто пробував зорієнтувати ся в темній, убогій на звістки, а богатій на суперечности та леґенди історії того міста, буде певно вдячний авторови за його плян і за його працю. Та від пляну до його виконаня далека дорога. „Історичного нарису“, заповідженого в титулї, даремно було би шукати в книжці ґр. Бобринского. Взагалї з виїмком самого пляну нема в нїй нїчого оріґінального, нїякого зводу чужих дослїдів, а тим меньше нїякого власного дослїду. В девяти роздїлах книжки зведено до купи все відоме про Корсунь від мітичних часів. Жерела наводять ся in crudo, майже дословно, інодї в парафразї; на новійші критичні працї автор покликаєть ся лиш де-не-де. І так у розд. І подано леґенду про Іфіґенію на основі траґедії Евріпіда, а надто вказано коротко знахідки, що належать до старинного храма Артеміди в Херсонезї. Розд. II обговорює основанє Херсонеза і його історію аж до половини II в. до Хр.; розд. III історію Херсонеза під панованєм понтийських королів; розд. IV Херсонез під зверхництвом Риму від I в. до Хр. аж до V в. по Хр. Від часу Неронового панованя кладе автор звістки сьвітської історії і звістки церковної історії напроти себе en regard і додає до них короткі справозданя про археольоґічні знахідки, що належать до даного панованя. Розумієть ся те, що

ми назвали „звістки“, се переважно леґенди; йдучи за дослїдами західно-європейських учених автор так і подає звістки сьвітської історії як леґенди, але до церковних звісток не прикладає зовсїм нїякої критики. Розд. V, Херсонез під византийським панованєм (від кінця V до X в.). Матеріял упорядковано і далї відповідно до наступства византийських імператорів хронольоґічно, так само й у дальших розд. VI і VII, у яких подано матеріяли для історії Херсонеза аж до р. 1471, себ то до остаточного зруйнованя корсунських укріплень Ґенуезцями. Коротенький розд. VIII подає побіжний звід нотаток та оповідань ріжних подорожних та ґеоґрафів XVI – XVIII в. про Херсонез, а розд. IX дає огляд того, що російський уряд зробив зразу для повного знищеня руїн Херсонеза (ще при кінцї XVIII в. Палляс застав місто зовсїм вимерле, але зовсїм забудоване, а вже кільканацять літ пізнійше з нього не було майже анї слїду; як відомо, з тих руїн збудовано майже весь пізнїйший Севастополь), а потім для розслїду та охорони скупих останків старого Херсонеза. Два короткі додатки подають докладнїйші відомости про старинну церков Чесного Хреста, викопану недавно по за обсягом міських мурів Корсуня, і про монету короля Еґетуаґароса.

Зрештою автор не подає нїчого нового, нїякої проби суцїльного змальованя майже 2000-лїтної історії Херсонеза та його історичного значіня як посередного огнива між греко-орієнтальним культурним сьвітом і варварами північного сходу Европи. При непевности многих фактів, при скупости матеріялу така проба була б може троха передчасною, а результат ледви чи випав би відмінно, як у давнїйших дослїдників (Наймана, Бекера, Бірда, Шнайдевірта), яких спостереженя зібрав та критично провірив М. Грушевський у першім томі своєї Історії України. Розуміє ть ся, що основна праця нашого історика лишила ся ґр. Бобринскому невідома.

Важну методольоґічну хибу в праці ґр. Бобринского бачу в тім, що він свої оповіданя нїде не підпирає докладними покликами на жерела, а за те на кінцї книжки (стор. 188—194) подав сумаричний, богато девчім хибний реєстр лїтератури, що для всякого, хто хоче користувати ся його працею, а не має під руками всеї списаної там біблїотеки, відбирає самій книжцї майже всю вартість, бо робить неможливою контролю зведених у нїй звісток. Зрештою автор аж надто часто дає пізнати, що й сам він не мав під рукою великої части тих книжок, і хоч заявляє, що зазначує звіздочкою ті книжки, які справдї оглядав, то й тут не всюди можна тому вірити, бо деякі титули й таких звіздкою зазначених книжок подані недокладно або невірно. Сам реєстр зрештою анї не повний (зараз із старинних письменників не знаходжу дуже важного Амміяна Марцеллїна), анї не докладний; що значить прим. „Анаста-

сій Библіотекарь Сочиненія", „Полибій Сочиненія", „Фотій Сочиненія", „Кедренъ Сочиненія", „Гликій Сочиненія", „Кодинъ Сочиненія" без ніяких дальших означень? Значить очевидно, що автор чув або читав принагідні цитати з тих авторів, але зовсїм не бачив тих „сочиненій" на очи, бо був би зацитував докладно, що се за сочиненія і які з них важні для його цїли. Навіть найновійшу лїтературу автор подає не без помилок, прим. видавця Corpus inscriptionum graecarum зам. Bökh пише Boeck, звісного чеського ученого Пастрника переіменовує на Настрнка, з відомої „Енцикльопедії Паулї-Віссови цитує небувалу в ній статю Brandys, коли тим часом треба було назвати статю Chersonesus, а автора Брандиса і т. д.

Які баламутства виходять із такого недбалого цитованя, досить буде показати на однім прикладї. На стор. 105—106, говорячи про Володїнє Никифора I Льоґотета в р. 802—811 автор оповідає ось що. „В царюванє імператора Никифора, по церковній традиції, море до решти покрило мармурову „храмину" сьв. Климента, збудовану колись на березї, але з часом ступнево залиту хвилями, так що вона лиш іноді показувала ся з води. А від часу імп. Никифора храм протягом 50 лїт був зовсїм затоплений у морі. Чудо щорічної появи того храма детально описане в житію сьв. Климента. Про перестанє тої появи епископ херсонський Георгій повідомив царгородського патріарха. Патріархъ же посла въ Херсонъ Софейскій соборъ и пріидоша въ Херсонь и ту собраша ся со епископомъ Георгіемъ и со всѣмъ причтомъ и со многими людьми и изыдоша на брегъ моря. Въ нощи же всѣдше въ кораблецы и идоша на море". Плаванє увінчало ся успіхом: чудесним способом удало ся знайти голову і мощі сьв. Климента, і „положиша я въ Херсонѣ со многою честію". А иньші жерела переносять віднайденє мощів сьв. Климента до часу пробуваня в Херсонезї сьв. Кирила і Методія".

Читаючи се ніхто спеціяльно не знайомий із сим питанєм не догадаєть ся, що цитована ґр. Бобринським „церковна традиція", се староруська проложна статя, якої грецького оріґінала не знаємо, що та статя анї взагалї жадне иньше жерело і жадна традиція нічого не знає про мармурову храмину сьв. Климента, буцїм то з разу збудовану на березї, а потім ступнево залиту водою, але навпаки, знають храм і гробницю сьв. Климента чудесно, ангельськими руками збудовану на днї моря; що твердженє про 50 лїт, протягом яких храм буцїм то стояв під водою, се також анї традиція, анї оперте на якімось жерелї, але зовсїм недоладна комбінація новійших учених, і що „иньші жерела", які переносять віднайденє мощий на часи Кирила і Методія, чинять се на підставі тих самих жерел, по яким ґр. Бобринський кладе сей факт на час панованя Никифора, так що й Георгій II, який буцїм то тодї був кор-

сунським епископом, являєть ся знов таки комбінацією нових учених, бо жерела знають тілько одного епископа Георгія. Так само цікаво б було знати, відки взяв ґр. Бобринский оттаке прим. тверджене: „По другому разсказу обрѣтеніе мощей св. Климента произошло въ 867 году при такихъ обстоятельствахъ. Нѣкій Филиппъ изъ Херсонеса прибылъ въ Римъ и разсказалъ епископу Остіи, что храмъ, въ которомъ былъ погребенъ св. Климентъ, подвергся разрушенію, а гробъ съ тѣломъ святого унесенъ моремъ. Тогда Георгій II, епископъ херсонескій, во главѣ крестнаго хода, произвелъ раскопку и нашелъ тѣло святого вмѣстѣ съ якоремъ, съ которымъ св. Климентъ былъ брошенъ въ море“ (ст. 113). Вартість сього оповіданя оцінимо тодї, коли згадаємо, що сам твір Льва Остійського затратив ся, а в цитованім із нього уступі у Петра de Natalibus оповідаєть ся зовсїм навпаки, що Филип сьвященик, який проживав у Корсунї, хоч не був Корсунянин, сам був ініціятором віднайденя Климентових мощий, а про рік 867 анї про те, що епископ Георгій був II з ряду, анї про прихід Филипа до Остії там нема нїякісїнької згадки.

Так само баламутне й дальше речене ґр. Бобринского: „Наконецъ въ житіи св. Климента разсказывается, что святые Меѳодій и Константинъ, прибывъ въ Херсонесъ, уговорили епископа Георгія искать мощи св. Климента. Георгій сначала отправился въ Константинополь испросить разрѣшеніе императора и благословленіе патріарха. „Царъ же и патріархъ послаша съ нимъ (въ Херсонесъ) мужи нарочитые и весь клиросъ святыя Софіи“, зачѣмъ ночью море чудодѣйственно отступило и обнаружило храмъ съ мощами св. Климента“ (ст. 113). А тимчасом по перше, жадне житіє Климента нїчогісїнько не знає про віднайденє його мощий; по друге, жадне жерело нїчогісїнько не знає про те, щоб і Методій разом з Константином намовляв корсунського епископа до пошукуваня мощий; жадне жерело з циклю Кирило-Методіївських нїчого не знає про подорож корсунського епископа до Константинополя за дозволом на шуканє мощий, і жадне не знає також про чудесну появу храма з мощами, і все се оповіданє — ряд пустих комбінацій і зраджує лише сей сумний факт, що автор писав свою працю не заглянувши анї раз до жерел, навіть таких легко доступних, як кирилометодіянські. *Ів. Франко.*

Лицевой иконописный подлинникъ, томъ I: иконографія Господа Бога и Спаса нашего Іисуса Христа, историческій и иконографическій очеркъ, сочиненіе Н. Кондакова, Спб., 1905, ст. 97 in fol. з 116 рис., до того атляс з 143 таб. in fol.

Се прегарне і як на свою цїну (25 рублїв) дуже дешеве виданє, появилось старанєм „Комитета попечительства о русской иконописи“ і має

очевидно практичну ціль — дати підручник і добрі взірці іконописцям. Воно складаєть ся з богато ілюстрованого тексту і з атляса, що містить 14 хромолїтоґрафій, 5 геліоґравюр, 40 фототипій і 84 лїтоґрафій. Текст, написаний звісним істориком штуки Н. Кондаковим складаєть ся з трьох частий: перша — історичний нарис, друга — іконоґрафічний нарис, третя — поясненя до атлясу. Перша частина розвиває історію іконоґрафічного типу Ісуса Христа починаючи від найдавнїйших часів християнства, коли Христа представлювано символїчно, як нпр. „доброго пастиря“, до чого взорем служили грецькі скульптури і грецькі типи; згадує про символїку катакомб і потім переходить історію витвореня історичного типу Христа починаючи від IV ст. Друга частина описує ріжні катеґорії іконоґрафічних типів Христа як: Христос Емануїл, Спас Вседержитель, Деісус, Софія Премудрость Божа, Ангел великого совіта, Недрімане око і т. д. Матеріял дали переважно памятки штуки Візантії й Італїї, особливо мозаіки грецькі, венеціянські і римські. Згаданий також мозаїчний образ Христа Пантократора в київській Софії. Численні ілюстрації дуже вимовно доповняють текст, написаний інтересно і з великим знанєм, але як на своє практичне призначенє, як вказівки для церковних малярів, занадто науково.

Що до атлясу, то належить зауважати, що уклад його, хоч досить вяжеть ся з текстом, анї систематичний анї хронольоґічний: нема системи навіть в серединї тих катеґорій репродукцій, по котрім вони уложені (насамперед ідуть хромолїтоґрафії, дальше — геліоґравюри, фототипії і врештї лїтоґрафії). Виконанє дуже гарне, і богато образів незвичайно інтересних, але для України не дає сей атляс нїчого. *М. Грушевська.*

Хр. Лопаревъ, Бракъ Мстиславны (1122 г.) (Византійскій Временникъ 1902, ст. 418–445).

С. Пападимитріу, Бракъ русской княжны Мстиславны Добродѣи съ греческимъ царевичемъ Алексѣемъ Комниномъ (idid., 1904, с. 74—98).

Автор першої розвідки дійшов до такого результату. Мономах з Мстиславом видав свою внучку, Мстиславову доньку Евпраксію „Добродїю“ заміж за візантийського царевича Олексу, старшого сина цїсаря Кальояна Комнена і його співреґента, в р. 1122. При вінчаню і коронованю надано її імя Зоя і титул севасти і цариці. З того подружя мала Зоя дочку, пережила свойого мужа († 1142), посьвятила ся медицинї і написала по грецьки цїлий медичний трактат *Ἄλειμμα*, одначе перед смертю (коло 1172) звернулась до чарівництва, через що спав на неї осуд церковної власти. Між иньшим говорить автор богато і про знахарство і чарівництво на Руси, звідки його занесла Зоя до Візантії.

Пападімітріу виказує в своїй розвідці, що майже усї результати Лопарьова не опирають ся на жадній підставі, і що ціле питане запутуєть ся у нього до тої степени, що треба на ново брати ся за вияснене. Найважнійше, що ціла та історія належить не до Мстиславни. Алексій, про якого згадуєть ся у Вальмасона, не має нічого спільного з женихом Мстиславни і може тільки бути сином севастократа Ісаакія, брата цісаря Алексія, отже вуйком царя Алексія, а Зоя не могла бути Мстиславною, тільки її тїткою. І иньші результати Лопарьова схиблені. Зоя ніколи не була чарівницею, а чарівництво знане було в Візантії далеко давнійше перед приходом Мстиславни. Невірний також погляд, мов би то Мстиславна написала медичний трактат, бо ніщо за тим не промовляє. *З. К.*

И. М. Ивакинъ — Князь Владиміръ Мономахъ и его поученіе, часть первая: Поученіе дѣтямъ, Письмо къ Олегу и отрывки, Мва, 1901, ст. 326.

Автор в передмові заповідає скоре виданнє і другої части сеї роботи, що мала містити огляд житя і діяльности Мономаха. Одначе досї минї не доводило ся чути про вихід тої другої части, тому мусимо вдоволити ся першою.

Вона містить вступні замітки, тексти Мономахових писань і коментар до них. Сей коментар властиво й становить головний зміст працї (ст. 49—312). В нїм подає автор граматичні, текстуальні і реальні замітки, що переходять часом в цїлі екскурси досить слабо звязані з текстом — нпр. про імя „Володимир“, про вороженнє, про Мономахову жінку Ґіду, чи властиво її батька Гаральда (сей екскурс, нічим не вилучений, займає ст. 207—257), і т. и. Замітки сї, як і цїла робота мають характер сильно ділєтантський. Автор не виробив собі наукового методу, а й лїтературою питань розпоряджає лише в части. Розумієть ся, є між тими замітками й інтересні. *М. Г.*

А. И. Соболевскій — Древняя передѣлка Начальной лѣтописи (Ж. М. Н. П. 1905, III с. 100—5).

Автор, не полємізуючи виразно, виступає против погляду, нїби в 2-ій редакції 1 Новг. лѣтоп. ми маємо старшу редакцію Повісти временних лїт, і бачить в нїй слїди користання з київської перерібки Київ. літописи з початку XIII, котру він називає „Літописею київських князїв“ і до котрої зачисляє й передмову, що читаєть ся на початку 2 ред. 1 Новг. На доказ він вказує тільки одно властиво: що деякі фрази в Повісти пізнїйшої редакції стилїзовані більш ясно й докладно нїж в коротшій редакції (2 ред. 1 Новгор.), всї ж екстраваґанції її виводить з тої

гіпотетичної „Літописи київських князів". Розуміеть ся, таке поставленнє питання зовсім не розвязує його. Не сумніваємо ся, що ся гіпотеза викличе відповідну відправу зі сторони репрезентантів противного погляду.

М. Г.

Сочиненія И. Н. Жданова, томъ первый, Спб., 1904, стор. V+869.

Сей перший том академічного виданя праць пок. Жданова містить у собі всї його праці з обсягу староруської літератури, друковані або недруковані за його житя, крім його відомої книжки „Русскій былевой эпосъ". Із тих статей 6 мають основою теми з південної (староукраїнської) літератури або подають причинки до її пізнаня, а власне отсї: 1) Слово о законѣ и благодати и Похвала кагану Владиміру, 2) Слово Даніила заточника, 3) Русская поэзія въ до-монгольскую эпоху, 4) Литература Слова о полку Игоревѣ, 5) Палея і 6) Бесѣда трехъ святителей и joca monachorum. Иньші статї, уміщені в тім томі, торкають ся спеціяльно великоруської літератури, хоч і в них попадають ся місця важні для історика нашого письменства, прим. у дісертації „Къ литературной исторіи русской былевой поэзіи". Та що більшість тих статей являєть ся тілько передруками з давнійших публїкацій, де містив їх сам автор, то ми не будемо зупиняти ся на них, а обговоримо тут лише ті праці, що являють ся в отсьому томі в-перве з посмертних паперів автора.

Перша і найранійша праця Жданова, уміщена в отсьому томі з його рукопису, се його кандидатська розвідка, предложена 1872 р. в петербурськім універcитеті і не друкована доси. Хоч значно застаріла що до вишисканого в ній матеріялу, вона все таки має не малу вартість уже хоч би тим, що се одинока доси спеціяльна праця про таку важну і в російській історіоґрафії часто цитовану та обговорювану память, як Слово о законѣ та Похвала Іларіона. У вступних увагах своєї просторої (80 стор.) розвідки Жданов оповідає, що перші сліди знайомости російських учених із Словом о законѣ та Похвалою сягають до р. 1806, що Карамзин цитував сей твій твір під титулом „Житіе Владиміра", що 1844 р. уперве видав його Ґорский у „Прибавленіяхъ къ твореніямъ отцовъ церкви", що крім затраченого найстаршого апоґрафа сього твору з XIII або XIV в., що містив ся в перґаменовій збірці Мусин-Пушкіна, яка згоріла 1812 р., він заховав ся вповні лиш у однім рукописї московської Синодальної бібліотеки, з якої й видав його Ґорский, а пізнійше, 1848 Бодянський у Чтеніях. Як відомо, хоча зміст Слова ясно показує час його написаня (не швидше як 1037 і не пізнійше як 1050 р.), то про автора його нема ані в текстї, ані поза текстом піде

ніякого сьвідоцтва, так що признаванє його Іларіонови треба вважати не більше як комбінацією, правда, дуже дотепною і правдоподібною, але все таки не підпертою нічим фактичним. Із детального досліду тексту Жданов видобуває лише потверджене тої загальної думки, що автор Слова та Похвали був сучасник Ярослава Мудрого і належав до того круга духовних та книжних людий, що ґрупував ся довкола князя і в своїй письменській діяльности знаходив надії на блискучу будущину руського народа та руської держави. Найцікавійший результат досліду Жданова лежить у тім, що він відкриває в Слові і Похвалї сліди боротьби тих нових книжників і патріотів з давнїйшою грецькою, а спеціяльно корсунською течією. Головним пунктом тої боротьби, довкола якого кристалїзували ся й иньші погляди, було розумінє значіня та характеру Володимирового дїла — принятя християнства. Старша течія стояла на тім, що Володимир був понуканий до того кроку проповідю грецьких фільософів і що охрещенє Руси мало значити її перехід під духову зверхність Греції. В противенстві до того молода Ярославова ґенерація, а головно автор Слова і Похвали стоїть на тім, що Володимир охрестив ся наслїдком безпосереднього божого вітхненя і що християнїзація Руси, се задокументованє її рівнорядности з иньшими цівілїзованими краями. Розвиваючи думку Бєляєва про те, що лїтописне оповіданє про хрещенє Володимира в Корсунї було дїлом Грека або точнїйше Корсунянина, який опирав ся тут на місцевих корсунських переказах і що також Житіє Владиміра, відоме в кількох редакціях, було первісно написане по грецьки, Жданов підносить той факт, що автор Слова і Похвали з натиском заперечує тим звісткам про хрещенє Владиміра в Корсунї під пресією византийських царів. Розвідка кінчить ся полємічним уступом. Жданов влучно опрокидає думку преосв. Філярета та Шевирева про те, що Слово о законѣ було написане в полємічною метою спеціяльно против Жидів. Ся думка опираєть ся на однім малесенькім уступі Слова, де автор говорячи про відкиненє Богом Жидів, пише про Жидів сучасних Ісусови: „Они же нарекоша и льстеца и отъ блуда рождена и о Вельзаулѣ бѣсы изгоняща“. Філарет і Шевирев виступили з думкою, що „хули“, буцїм то Ісус був „отъ блуда рожденъ“, автор Слова о законѣ не міг вичитати нї в якім доступнім йому християнськім писаню, а міг хиба устно чути її від жидівських місіонарів-фанатиків. Проф. Жданов зовсїм вірно зазначує, що жидівська пропаґанда в Київі за часів Ярослава не могла бути анї така свобідна, анї на стілько сьміла, щоб могла наступати з такою хулою на Ісуса, що навпаки, сам автор Слова о законѣ говорить про сучасних йому Жидів, що вони мовчать, і стоїть на тім, що „хулу“, буцїм то Ісус був „отъ блуда рожденъ“, мусїв автор вичитати десь із якогось грецького жерела. Дивно, що Жданов не

віднайшов того жерела, хоч позволїкав з ріжних сторін цитати про відносини християн до Жидів у старій Руси, цитати самі собою цікаві, але тут зовсїм неналежні до річи. Тимчасом є одно таке християнське писанє, де головною точкою являєть ся обвинуванє Ісуса Жидами, буцїм то він — син блудницї, писанє безмірно популярнїйше, нїж книжки Оріґена Contra Celsum, а се власне перша часть тзв. Нїкодимового євангелія, инакше Acta Pilati. Виходить, що слова нашого автора з XI в., се найстарший слїд знайомости наших предків із тим апокріфом.

Друга доси недрукована праця пр. Жданова, подана в отсьому томі, яка доторкаєть ся нашого старого письменства, се невикінчена, але про те неменше цінна розвідка про „Слово Даніила Заточника" (стор. 273—332). Ся праця була написана ще 1880 р. Автор, користуючи ся в нїй лише друкованим матеріялом, не міг визискати тих копій, які були опублїковані пізнїйше, та все-таки результати його дослїдів подекуди й доси не стратили своєї ваги. З двох редакцій Слова Данила, які заховали ся нам у рукописах, він дає першенство тзв. першій редакції з XII в., яка вяже фактичну основу Слова з Новгородом, доказуючи, що друга редакція, доконана в XIII в., яка привязує особу Данила до Переяслава Суздальського, се тільки недотепна перерібка старшого оріґіналу. Найціннїйша часть розвідки, се уступи про притчу та приказку, її роди та розвій у староруськім письменстві.

Уперве появляєть ся в друку в сьому томі також промова проф. Жданова з приводу сьвяткованя тисячолїтя смерти сьв. Методія. Ся промова має, особливо при кінцї, по трохи публїцистичний характер; автор висловляє тут свої мрії та надії на славянське обєдинене, не даруючи собі й тої певности, що орґаном того обєдиненя буде российська мова. В науковій части зведено до купи важнїйші факти з житя солунських братів, без критики і з деякими власними немотивованими комбінаціями. *Ів. Фр.*

А. Д. Щербина — Литературная исторія русскихъ сказаній о Флорентійской уніи (Лѣтопись ист.-фил. общества при Новорос. унив. т. X с. 138—186).

Старецъ Елеазарова монастыря Филоѳей и его посланія, историко-литературное изслѣдованіе В. Малинина, К., 1901, ст. VIII+768+105+144.

Автор вищеназваної статї про мемуари присьвячені фльорентийській унії, як сам зазначує, лишає на боцї їх історичну сторону, а займаєть ся лїтературною. Передовсїм він займаєть ся двома верзіями Подорожи Ізидора і доводить, що верзія Сахарова не має значіння — бо се фальсифікат самого Сахарова, зроблений ним на підставі видання Новікова. Вивід

поставлений дуже рішучо, але він не підпертий відповідно; автор виказав вповні добре довільности Сахарова в виданню, але щоб він свою верзію сфабрикував сам, се можна висловити хиба в формі здогаду, тим більше, що автор не розпоряджав рукописним матеріалом, не студиював кодексів памятки.

Що до авторства, то автор збиває гадку, мов би автором Подорожи був Симеон Суздалець, вказуючи на суперечности Подорожи з Повістию про собор, для котрої авторство Симеона він признає, натомість готов признати авторови Подорожи „Исхожденіє Авраамія Суждальского“.

Переходячи до Повісти про собор, автор арґументує за залежністю „Слова избрана отъ писаній“ від Повісти; зрештою замітки його про Повість не мають особливого інтересу.

Малінін в своїй волюмінозній праці про одного з перших речників московської провіденціальної місії, старця Фільотея, також займаєть ся повістями про фльорентийський собор (с. 446—467, 52—72, 76—127). Вони займають його головно з історичного боку — як фльорентийський епізод був використаний московською політикою й публіцистикою для тих провіденціальних ідей, але звертає також увагу й на літературну сторону памяток — властиво Повісти про собор, бо Подорож не інтересує його. Він спиняєть ся над відносинами двох редакцій сеї повісти (признаючи обидві ділом Симеона) між собою і до „Слова“. В додатках видруковано з нових кодексів петерб. духов. академії: Подоріж (дод. 15, с. 76), Повість про собор в двох верзіях (перша — дод. 17, друга дод. 18), і літописну повість про Ісидора — все з кодексів XVI, з варіянтами з видань і деяких невиданих кодексів. *М. Грушевський.*

І. Малиновскій — Рада великаго княжества Литовскаго въ связи съ боярской думой древней Россіи, часть I — Боярская дума древней Россіи, Томск, 1903, стор. IV+200, часть II — Рада великаго княжества Литовскаго, 1904, стор. IV+132.

Автор ставить своєю задачею вислідити ролю аристократичного елємента в державнім устрою давньої Руси й в. кн. Литовського і його орґана, думи — ради. Перша частина присьвячена давній Руси. Автор розпочинає її детальним переглядом літератури й заявляє себе сторонником поглядів свого учителя проф. В.-Буданова на ролю думи. Потім переходить до перегляду ролї аристократиї — боярства в полїтичнім житю; при сїм він не розріжняє зовсїм боярства земського і княжих бояр-дружинників і бере для ілюстрації факти зарівно з земель полудневих і північних, західнїх і східнїх, починаючи від X і кінчаючи XVI

віком; доперва в другій половині книги він розріжнює, по схемі В.-Буданова, тип устрою суздальського, новгородсько-псковського и галицько-волинського та старає ся схарактеризувати ролю боярства в кождім з'осібна. В другій частині, котрої ми досї знаємо перший випуск, автор переходить до в. кн. Литовського і слїдить тут ролю аристократичного елементу і практику нарад з аристократиєю, аж до законодатного унормовання прав ради за в. кн. Олександра. При тім одначе перехід інститутів і практик давньої Руси в інститути й практики в. кн. Литовського не вказані докладнїйше; автор виводить аристократичні порядки в. кн. Литовського з впливів польських і з стичностей з Волинею й Галичиною, натомість уважає слабшими впливи права й практик земель білоруських — якраз тих, що мусїли відограти головну ролю в пересадженню староруського права в в. кн. Литовським, тим часом як Волинь (не кажучи про Галичину) могла мати хиба слабший вплив. Взагалї спосіб представлення доґматичний переважає над історичним; автор, на взір праць Серґєєвіча, закладає текст цитатами, звязуючи їх коментарями і переходовими фразами; при тім цитати сї беруть ся часто з джерел пізнїйших і звісток леґендарних: так стилїстичні подробиці пізнїйших редакцій оповідань таких компіляцій як Никонівська, Тверська, Густинська уживають ся для ілюстрації відносин X в., оповідання Стрийковского і лїтоп. Биховця — для фактів XIV—XV вв. (навіть чисто леґендарні епізоди, як оповіданнє про походи Гедимина). Було б пожадано, аби ш. автор в дальших частях своєї студиї ухилив ся від сих хиб, які мусять зменьшувати вартість його дослїдів. *М. Грушевський.*

Ор. Левицкій — Сговоръ малолѣтнихъ, страница изъ исторіи брачнаго права на Украинѣ XVI в. (Кіевская Старина, 1906, I, ст. 64—72).

Автор, знаний дослїдник церковно-культурного та правно-обичаєвого житя українського народа в XVI—XVIII ст., докинув і тепер один новий причинок до історії українського звичаєвого права, а то подружних форм. У названій статї подано зразок давнїйшого загального звичаю, що вже у другій половині XVI ст. поволи загибав — заручин між малолїтнїми дїтьми, як правно обовязкової умови. Загибаннє звичаю видно в тому, що показуєть ся тодї тенденція признавати обовязковість тільки за батьками, а не малолїтнїми. Усе те показане на оповіданню про спір, з приводу такої умови, між князями Сангушками-Коширськими та Чарторийськими на Волинї 1565 р. Оповівши се, автор не дав докладнїйшої аналїзи питання, бо се тільки „сторінка“. Подію взято з архіва Литовської Метрики. *С. Т.*

В. Мочульскій, Отношеніе южно-русской схоластики XVII в. къ ложноклассицизму XVIII в. (Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія, 1904, кн. VIII, стор. 361—379).

Питаннє про відносини української схолястики XVII ст. до псевдоклясицизму XVIII ст. має дві сторони, теоретичну й практичну: теоретична — принціпи, що становлять мотив у літературній творчости, практична — приложеннє тих прінципів до літературних творів. Приступаючи до першої половини — аналїзи принціпів обох тих напрямів чи теорій, автор бере взірці для української схолястики з рукописних творів українських піїтиків Г. Кониського й Л. Горки, для псевдоклясицизму з Буальо. Розібравши деталїчно дефініції поезії й драми (траґедії й комедії), сформульовані обома згаданими напрямами, автор доходить до висновку, що вони з того погляду значно ріжнять ся між собою (нпр. демократичні тенденції у піїтиків, аристократичні у Буальо; велика поздержливість в уживанню поганських імен у перших, повна свобода в тій справі у других й ин.). Поясинвши ріжницю двох доґм із теоретичної точки погляду, автор переходить до другої части, до практичного приложення згаданих принціпів у літературних творах. Найперше одначе з'упиняєть ся він на драматичнім письменстві. Розібравши 6, чи то 8 українських драм з XVII ст. (Дѣйство объ Алексѣѣ Божіемъ человѣкѣ; Дѣйствіе на страсти Христовы списанное; Драма о Езекіи, царѣ Израильскомъ; Іосифъ Патріарха; Комедія притчи о блудномъ сынѣ; траґікомедія Т. Прокоповича „Владиміръ“; Мудрость предвѣчная; Ростовское дѣйство) д. М. приходить до вислїду, що у всїх їх (з невеликими виїмками) пробиваєть ся той самий шабльон, що такий характеристичний для згаданих висше українських піїтиків. Те саме виказує автор і на иньшім родї літературної творчости, на панеґіриках. Взагалї характеристичною прикметою української лїтератури XVII ст. служить схолястицизм, псевдоклясицизм не грає в тім періодї важнїйшої ролї на Українї. Правда, є у нас два письменники, в яких творах замітно виразні слїди псевдоклясицизму, а то С. Полоцький і Т. Прокопович, одначе вони радше підпали під вплив таких письменників як Корнель і Расін, як робили се зі сьвідомої волї. І коли вони до певного степеня являють ся репрезентантами псевдо-клясицизму на Українї, то се не український псевдоклясицизм, а французький, що широко розвинув ся аж у XVIII ст. Тому й гадка акад. Соболевского (Библіографъ, 1890, ч. 1), наче б московський псевдо-клясицизм початку XVIII почав ся найперше на Українї, а звідти був перенесений до Москви або взагалї на північ, не зовсїм годить ся з дїйсним фактом. *І. Кр.*

В. П. **Перетцъ**, **Къ исторіи польскаго и русскаго народнаго театра. Нѣсколько интермедій XVII—XVIII столѣтія** (Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Академіи Наукъ 1905, II, стор. 371—419).

Ся праця — продовжене великої збірки памяток російської драми з часів Петра Великого, виданої автором 1903 р., і для того й нумерація її розділів іде далї (VIII—X). Колиб не се, то зміст отсеї статї зовсїм не виправдував би титулу, бо тут нема нїяких причинків до історії польської людової драми, анї нїяких інтермедій, а є тілько два уривки російських книжних драм з XVIII в., які перороблювано з модних тодї в Росії перекладаних повістий, і крім того текст української гумористичної сценки (в текстї сам д. Перетц не зважуєть ся назвати її інтермедією), відомої вже з „Кіевской Старины" пз. Замисел або суплїка на попа. В К. Стар. були друковані два тексти сього інтересного твору, один із двох чи трьох текстів списаних із памяти, отже так сказати компільований, а другий із копії Скитського з XVIII в. Проф. Перетц віднайшов нову, хоч трохи пізнїйшу, але значно повнїйшу копію, яку й надрукував у своїй працї як розділ X, попередивши її бібліоґрафічною увагою (стор. 402—464) та подавши під текстом варіянти з обох давнїйше відомих текстів. З огляду, що копія Скитського сильно неповна, а компільований текст, як списаний із уст ріжних людий у ріжних місцях, значно відбігає від обох рукописних текстів, нахідка проф. Перетца являєть ся цїнним причинком до реституції первісного вигляду сеї інтересної української сатири в драматичній формі. Варто звернути увагу на слїди її ґеоґрафічного розширеня. Компільований текст був опублїкований у Кіев. Стар. 1885 р. з одної копії записаної в Бесарабії, при чім видавець використав ще одну копію, записану з уст селянина Лїсовського з Нового Ропска Чернигівської ґуб. і надто й те, що сам затямив із тої пєси, знавши її з малку на память. Копія Скитського має дату 1798 р. і була списана „сьвященником Салогубовським Іваном Матвієвичем Скитським". Де лежить той Салогубів, не означено. Копія д. Перетца була між роком 1810—1820 записана купцем Марковим у Острогожську. Інтересно, що сей твір уже в 1848 р. відомий був нашому Вагилевичеви, який згадує його між памятками нашого старого письменства (Руска библ. Онишкевича III, 153) і висловляєть ся з похвалою про його мову. На жаль, рукопис, у якім Вагилевич бачив сей твір, доси лишив ся невідомий. *Ів. Франко.*

---

[1]) Є оден в теп. повітї Конотопськім, другий в Роменськім. *Ред.*

В. Модзалевскій, Полтавская интрига 1714 года (К. Старина, 1905, кн. 11—12, с. 173—185).

Д. Модзалевський знова[1]) подає інтересний документ до історії козацької старшини і її відносин до решти людности — просьбу полтавських полчан до гетьмана Скоропадського в обороні свого полковника Івана Черняка. Справа була така. Полковий суддя Петро Ковалько і полковий писар Йосиф Заліський хотіли мати у себе полковником Василя Кочубея (сина звісного ворога Мазепи). Мотивом сього поступованя судді було — так по крайній мірі подають Полтавці — неморальне житє його доньки, котру він на випадок вибору Кочубея в полковники сподівав ся оборонити перед карою, яка їй грозила. Чим водив ся тут писар - про те Полтавцям не відомо. Щоб настановити полковником Кочубея, треба було вперед усунути Черняка. От спільники й подали гетьману якийсь незвісний нам донос на Черняка, на що полчане відповіли поданою тут просьбою, де широко обговорюють погані вчинки „пецноти“ доньки Ковалька (погублене нею троїх неправих дітий), дають притики Кочубеєви („якій єще дитя молодоє“). Дальше виступають в обороні свого полковника, якого вони вибрали „вільними голосами“, за яким „сколко у насъ на урядѣ найдеть ся, — жадного по немъ порока не чули и не знаємъ“ і який „нѣ въ чомъ не єсть подзо́ренъ, поневажъ отъ давныхъ часовъ домъ ихъ Черняковъ не былъ позориску ку якой противной зрадѣ“. Правда, коли будував дім, то не без того було, щоби полчане при тім йому не помагали, вони одначе се розуміють, „що всякая власть безъ такой повинности не обходит ся“, а і Кочубей коли б став полковником, „то на плечахъ изъ собою нѣчого готового не принесетъ, тилько хиба новую и прибавочную вымислитъ людемъ бѣду“. Такий зміст документа, який послужив ш. авторови за основу його статї.

На вступі стверджує автор, що в XVII в. полтавський полк, відмінно від иньших, жив своїм осібним житєм, якого характеристичною прикметою був демократичний устрій — участь широких верств „черні“ в виборі старшини, особливо полковників. На се по думцї автора зложили ся: близкість Запорожа, слабий вплив центральної власти, а врешті і брак виріжненої з маси старшинської аристократії — великих старшинських родів. Доказом сього має бути часта зміна полковників, підчас чого бувші полковники ставали не раз найнизшими козацькими урядни-

[1]) Див. статю і документ ним оголошений в К. Стар., 1904, VI, с. 451—64, п. з. Слухи о назначеніи Кантакузина гетманомъ Малороссіи (1718 г.) обговорену мною в LXVII т. Записок Н. Тов. ім. Ш. Бібл. с. 33—6.

ками, а то і простими козаками, щоб потім знова заняти уряд полковника (прим. Жученко був пятьразовими наворотами вибираний полковником). Зазначую поки що від себе, що сї переміни полковників не сягають поза XVII в. Наслїдком того устрою були численні інтриґи ріжних кандидатів до власти, а чернь все таки, при тій широкій автономії була при тих льокальних переворотах лишень знарядєм в руках гуртка місцевих богачів, найлїпшим доказом чого факт, що хоч в протягу 50 літ полковники змінялись 28 разів, то все таки полковничий уряд обертав ся тільки між 14 одиницями. Того рода власне інтриґою був незнаний нам близше донос Кованька і Залїського на полковника Черняка. Та в міру упадку автономії змучені до краю ріжними інтриґами Полтавці прийшли до переконаня, що такі інтриґи ні до чого не ведуть, виразом чого була подана тут просьба Полтавців за Черняком, яка мала у гетьмана успіх, бо Черняк полковникував до 1727 р., при чім однак анї Praxeваnько...

Всї ті докази, які подав автор на вступі своєї статї для попертя свого твердженя про таку ріжницю між житєм полтавського і всїх иньших полків, хоч які вони привабні, одначе самі собою нїчого не доказують, а принайменїй не в такій мірі, як собі бажав сього автор. Деякі з них сам автор збиває не завважавши сього навіть. Говорячи нпр. про те, що полковничий уряд при всїй тій широкій свободї в виборі старшини позіставав все таки в руках невеличкої ґрупи богатих одиниць, тим сам збиває те, що сказав попередно про брак старшинської аристократії в Полтавщинї. Що до близькости Запорожа і його впливу, то можна сказати, що Запороже не так то дуже приязно ставилось до Полтавців і взагалї до сусїдних собі полків, як се говорить автор. Давнїйше то воно так і було, але вже при кінцї XVII в., як знаємо, наслїдком напору кольонізаційного руху гетьманців на полудне, при чім терпіли запорозькі „вольности“, Запороже стояло в дуже ворожих відносинах з людністю сусїдних полків а тим самим і з Полтавщиною. А вже хиба найслабшим доказом буде часта переміна полковників і вибиранє кількома наворотами тих самих людий на той уряд. Я вже перед тим зазначив, що се було в другій пол. XVII в. і коли ми глянемо на иньші полки не виключаючи й північних, котрі по думцї автора як найбільше ріжнили ся від полтавського, то тут бачимо те саме: несталість і вибиранє по кілька разів тих самих людий. І так в київськім полку по два рази були вибрані полковниками Конст. Солонина і Григорий Коровченко[1]), в Ста-

[1]) М. А. Максимовичъ, Собраніе сочиненій т. I, статя: Обозрѣніе городовыхъ полковъ и сотень бывшихъ на Украинѣ со времени Б. Хмельницкаго, с. 705.

родубі двома наворотами були полковниками Петро Рославець, Тимофей Алексіїв і Михайло Миклашевський[1]), в Ніжині Василь Золотаренко два рази[2]), так само як Лубнах Максим Іляшенко, а в Миргороді Павло Апостол[3]), в Прилуках Лазар Горленко три рази[4]) і т. д. А все то за короткий час. Аж з кінцем XVII і початком XVIII в. з виїмком 1708 і 1709 рр. полковники зачинають держатись на своїм уряді довший час звичайно до смерти. Те саме було і в Полтаві. Деж тут ріжниця?

Зовсім не була се й така звичайна собі інтриґа проти Черняка, яка б випливала лише, з боротьби партій, завдяки демократичному устроєви, як собі представляли простодушні Полтавці, а за ними автор. Tempora mutantur... змінило ся тло, на котрім виростали ріжні інтриґи, а тим самим змінив ся і характер сих останнїх. Тим тлом тепер то була ославлена нагінка правительства Петра I на ріжних „измѣнниковъ“ по полтавській катастрофі, а в звязи з тим випливали на верх ріжні карієровичі, які в тих золотих для них часах доносами робили не злі інтереси. В таких часах, коли козацький старшина, який з Мазепинцями не мав нічого спільного, мусів оправдуватись для чого він що дня читає євангеліє зач. 35, а апостола зач. 29[5]), коли до того полковництва бажав для себе такий Кочубей, якого політичної асекурації премію заплатив батько головою — в тих часах, як кажу, мало значили інтриґи якогось там Кованька, або протести против нього полтавських полчан. Донос па Черняка се не була робота Кованька анї Залїського тільки Кочубея, котрий вів кампанію проти свого ворога та робив йому перешкоди в осягненню пернача через ціле гетьмановане Скоропадського. Кампанія ся велась доносами на „недобросовѣстность Черняка къ государю“. І так в тім же (1714) роцї зробив донос козак Дан. Кондакъ, що „въ прошломъ 1713 году зимою послѣ Рождества Христова посылалъ ево Чернякъ к кошевому Костке і протчимъ запорожцамъ говорить, чтобъ они не важились кланятца царскому величеству; еще де висилицы московскіе не наполнились, а естли поклонитесь, то конечно наполнятъ вами“. Козак бояв ся буцїм то доносити, бо видїв, що Черняк робить з другами за се. При тім Черняк мав іще говорити: „видишъ ты меня нынѣ паномъ, еще

---

[1]) Ал. Лазаревскій, Описаніе Старой Малороссіи, т. I. Полкъ Стародубскій. Кіевъ 1888, с. 13, 15, 18, 27 і 30.

[2]) Ал. Лазаревскій, Оп. С. М. т. II. Полкъ Нѣжинскій. Кіевъ 1893, с. 3.

[3]) Максимовичъ, op. cit. с. 723. [4]) тамже с. 733.

[5]) Говорю про ґенерального судю Івана Чарнипа. Про се Главный моск. Архивъ министерства ин. дѣлъ. Малороссійскія дѣла 1720. N. 66.

надѣюсь быть и высшимъ". Козак при слідстві не міг одначе подати якого небудь випадку, де би Черняк знущавсь над доносчиком[1]). Мабуть до сього доносу іще Кованько хотів докинути цеголку — атак очевидно був скомбінований.

І ціла та інтриґа так дешево не обійшлась для Черняка, як се говорить автор. Полковник мабуть був з тої причини на якийсь час завішений в своїм уряді, як сього можна догадуватись з „Копіи опредѣленія о посылкѣ грамоты о бытіи попрежнему полтавскимъ полковникомъ Черняку и о непритѣсненіи нимъ бывшихъ доносчиковъ"[2]) в 1715 р. Та на тім справа не станула, бо в 1717 р. знова зроблено на него донос[3]). В 1719 подано донос на його приятеля полкового обозного Нащинського[4]), який перший підписав подану тут просьбу полчан за Черняком. В тім же (1719) році Черняк вніс „протестацію" на Василя Кочубея за донос о його „измѣнѣ"[5]). На перший погляд виглядало б дивно, що Кочубей не вспів таки повалити Черняка. Річ одначе в тім, що коли Кочубей хотів реалізувати заслуги свого батька, мученика за ідею „единства Россіи" — то Черняк крім прихильности Скоропадського був сам певного рода мучеником за ту ідею, за що і дістав полковничий пернач. Іще з кінцем 1708 року поручив був йому Скоропадський дуже важну місію виславши його на Запороже, а з відти до Криму, щоб він противділав заходам Мазепи і приєднав так Запорожців як Татар на царську сторону. В Січи був він на саме Різдво (1708) і сим разом Запорожці приняли його сяк так, — кошовий казав собі тільки показати листи Скоропадського до хана, чи в них, мовляв, нема яких ворожих замислів проти Запорожа. Та гірше було, коли в повороті з Криму прибув знова на Січ (5. II. 1709). Його тоді, як доносив правительству Каменно-затонський воєвода Чіріков, кошовий Гордієнко сильно побив перначем, а в кінці велів скувати буцім то за те, що Черняк підчас попереднього побуту в Січи не показав всіх листів Скоропадського[6]). В 1714 р. Черняк боронив ся тим проти доносу Кондака говорячи, що про його невинність сьвідчить те, що він був битий і увязнений і терпів се аж до Полтавської битви[7]). Про се завсїди памятав Скоропадський і в 1712 р. через спеціяльного післанця післав йому

[1]) Д. И. Эварницкій, Источники для исторіи запорожскихъ козаковъ. Володимиръ 1903, т. I, с. 1064—5. На жаль в браку иньшого виданя документів мушу тут користуватись сим, хоч воно не має майже жадної наукової вартости і при користаню з нього треба бути дуже осторожним. [2]) Главн. Моск. архивъ министерства ин. дѣлъ. Малороссійскія дѣла 1715, N. 18. [3]) тамже 1717, N. 4. [4]) Дѣло по доносу Кочубея на полтавскаго обозного Нащинского, тамже 1719, N. 5. [5]) тамже 1719, N. 10. [6]) Эварницкій, Источники, с. 1042. [7]) тамже с. 1065.

царське „жаловане“ за „прутський похід“ — „атласъ и табынъ... якоє В. милость — пише гетьман — благодарственно принявши, яко надѣемся, же впредъ посполу зъ нами, гетманомъ, царскому пр. величеству во всѣхъ указныхъ случаяхъ вѣрне и зичливе будемъ служити, такъ тоєй монаршой вѣншуючи Ваш. Милости милости и респекту, зичимъ єму жъ доброго отъ Господа здоровя“ [1]).

Але найінтереснійше в сїй справі таки становище самих Полтавців. Чому се вони так солїдарно обстають за Черняком? (вся старшина і важнійші козаки і міщани підписались). Арґумент, нібито вони зрозуміли, що часті зміни полковників не ведуть до доброго, зовсїм не переконує мене. Годї припустити таке раптовне масове осьвідомлене політичне у Полтавців. Не мали вони теж і спеціяльних причин обставати так дуже за Черняком, як своїм вибранником, бо він, як знаємо, теж любив діставати деяку поміч від полчан при ріжних інвестиціях, а зрештою вони були вже на те зрезиґновані, що „всяка власть без того не обходить ся“ — проте повинно б їм бути однаковим: Черняк чи Кочубей. Безперечно, що тут велику ролю грало те, що „панъ Кочубей з Кованькою и зъ Залѣскимъ новую ис полковникомъ затѣваютъ бѣду, лечъ все бѣднимъ людямъ, бо всякая власть при заводахъ такихъ непотребныхъ не буваетъ безъ людской утрати, якъ старинная приповѣдь в народѣ есть, же когда болшіе сварятся, а в убогихъ и волосовъ на головѣ нестаетъ“ (с. 183). Але на мою думку найважнійшим мотивом такого їх поступованя був страх, що Кочубей, як один з тих настановлених в петрівських часах старшин крім того, „без чого жадна власть не обходить ся“, ще „новую и прибавочную вымислитъ людемъ бѣду“. Того рода полковників як Кочубей було тодї вже досить на Українї, проте людність вже мала нагоду їх пізнати. А може тут було де що з тої навіть несьвідомої реакції умів против тодїшних безпощадних переслїдовань людей звичайно без найменьшої причини, лишень длятого, що кому небудь подобалось подати на них донос. Полтавцї таки де що знали, а принаймнї догадувались, що тут пахне полїтичною справою, коли писали, що за Черняком нема жадної „противної зради“. Як кажу і такий мотив можливий, бо побіч маси взаїмних денунцияций знаємо і такий випадок, що нпр. Прилучане в 1712 р. коли то всї родини прихильників Мазепи висилано на Сибір, подали Петрови просьбу, щоб матери бувшого їх полковника мазепинця Горленка не висилано до Москви з причини її старости [2])

Вертаючи до статї д. Модзалевського бачимо, що він справу ви-

---

[1]) Чтенія Моск. Общ. Ист. 1871, кн. 3, V, с. 10. [2]) Главн. Моск. архивъ министерства ин. дѣлъ. Малороссійскія дѣла 1712 г. N. 28.

сьвітлював не з властивого-боку і тому то його статя з документом зовсім не вяжеть ся, а коли вяжеть ся то чисто механічно. А шкода, що він не обговорив документа в звязи з піднесеними мною питанями — справа, як бачимо, дуже інтересна. *Ів. Джиджора.*

Вл. П—ко, Къ вопросу о народныхъ реакціяхъ въ Украинѣ въ XVIII вѣкѣ (Кіевская Старина 1905, VII-VIII, с. 108—116).

— Конецъ старой Малороссіи (1733—1786 годы въ исторіи лѣвобережной Украины), (ibid. XI—XII с. 343—349).

Коли ми обі сї статї разом обговорюємо, то не тому, начеб то вони були тїсно повязані з огляду на порушені в них питання — а просто тому, що вийшли вони з під пера одного автора і мають те спільне з собою, що властиво не дають нїчого нового, а навіть стільки, скільки заповідають їх заголовки. Супроти браку якоїсь орґанїчної звязи між обома статями не зістаєть ся нїчого, як по черзї порушити їх зміст — а вартість їх роботи сама вийде на верх.

„Къ вопросу"... значить, на мою думку, причинок, новий факт, який знаній річи надає або якесь иньше осьвітлене, або непевні досї вислїди стверджує і вияснює. Котрий з тих випадків маємо в статї д. П—ка? Анї один, анї другий. Під народніми реакціями автор розуміє тут гайдамаччину загалом, а Коліївщину 1768 р. з окрема. Не розумію теж для чого ш. автор так різко підчеркнув ріжницю між одним і другим називаючи „Коліївщину" „вовстаніемъ народнымъ[1]), а не гайдамацкимъ" (с. 109). Хиба-ж „Коліївщина" не тойже сам прояв гайдамаччини, котрий тільки наслїдком більшого зможеня чинників, які її викликали, виступив в острійшій формі ніж се було до тепер? А гайдамаки попереднїх років (головно 1734 і 1750 рр.) хиба не ті самі українські кріпаки, що і в 1768 році? Є тут ще і більше таких висказаних в катеґоричній формі річий, над котрими можна би розвести діскусію, та се б нас далеко завело. Тут зазначу лишень, що автор зробивши таку ріжницю, не постарав ся нїчим її умотивувати, тільки ограничив ся на загальнім поданю причин, які викликали народні реакції — гайдамаччину. Тими причинами річи знані: соціяльно-економічне положенє українського селянства та позбавленє його прав чоловіка під шляхетським панованєм, а дальше релїґійний гніт православних через попиранє унії (що головно виступило безпосередно перед вибухом в 1768 р., а чого автор не підніс, як би слїдувало), в кінцї козацькі традиції у людности і близкість Запорожської Січи. До того ще спеціяльно в 1768 р. барська конфедерація, яка, так сказати, своїм прикладом потягала і вносячи замішанє між шляхту, підпомагала розширеню пов-

станя гайдамаків. Все те, як сказано, знане, а до того автор видно не опанував іще як слід усіх чинників і не визначив кождому відповідного до його значіня місця. І так нпр. автор збув кількома словами участь Запорожа в Гайдамаччині, а прецінь панують погляди, що без Запорожа Гайдамаччина не була би Гайдамаччиною, значить систематичною партизантською війною народа проти шляхетсько-польського пановання.

Ось і все те, що ш. автор мав сказати „Къ вопросу о народныхъ реакціяхъ" на Україні.

Далеко більше обіцяє, а меньше дає друга стаття під шумним заголовком: „Конецъ Старой Малороссіи". Ш. автор взяв ся на $6^1/_2$ сторінках представити ні більше ні меньше тільки історію внутрішнього перестрою України на протягу 53 літ (1733—1786), а навіть і довше, бо виводи ~~свої~~ розпочав від самої таки „руїни". Внутрішний перестрій (бо так лишень можна розуміти „кінець" старої й початок нової епохи) якого небудь краю то не мала річ, бо тут виступають хоч би лишень такі чинники, які подає автор: „умѣлое и энергичное воздѣйствіе внѣшней силы и соціально-экономическое положеніе украинскаго народа" (с. 343). В сїй статї ми маємо повне право сподїватись або поданя нових, досї не знаних чи належно неоцїнених фактів, або відповідного до цїли розвідки уложеня історичних явищ і фактів, які автор пізнав на підставі сумлїнного перестудіованя чужих праць з того часу, а вкінцї зсумованя тих явищ і загальних висновків — звичайно повинно бути те і друге в науковій статї. Щож тут маємо? Передусїм нового фактичного матеріялу жадного. Що-ж до фактів висьвітлених иньшими істориками, то ш. автор поступив тут наче дїдова коза, що бігла через лїсочок, вхопила кленовий листочок, а через гребельку — вхопила води крапельку. Маємо тут згадку і про поступоване правительства Анни Іванівни, про те, що Єлисавета з чисто особистих причин відмінила полїтику до України попереднього правительства, через віщо „на два десятилѣтія задержался процесъ постепеннаго разрушенія стараго уклада малороссійской жизни". Не вжеж справдї чисто припадкова річ задержала розклад старого строю? а той же другий чинник соціяльно-економічний теж перестав дїлати? Дальше йде характеристика Катерини II і її „склонность слушать одно, а разумѣть другое" — одним словом маємо тут дуже богато річий, тілько не те, про що головно ш. автор мав говорити. Остаточно ми даром глядаємо за тим „кінцем" старої України — поки врештї не дійдемо до „кінця" статї, який на щастє недалеко.

До ш. автора можемо одначе мати лишень сю претенсію, що він занадто легко важить всякі важні теми. По що однак поміщати такі річи, які могли б уйти до фейлєтона щоденної часописї, в відділї статий

„Кіевской Старины“, котра прецінь має бути науковим журналом? Тих пару слів говоримо виключно на адресу ш. Редакції поважного історичного журнала. *І. Д.*

Вл. П—ко, Изъ исторіи образованія на Украинѣ (Кіев. Старина, 1905, IX, с. 235—247).

Статя д. П—ка — коли тільки до неї можна приклaсти назву статї — розпадаєть ся на дві частині механічно з собою повязані: 1) „Нѣсколько данныхъ объ украинской семинаріи въ г. Переяславѣ въ 18 в.“, 2) те саме „объ украинскомъ черниговскомъ коллегіюмѣ“. Я вагаю ся дати назву статї сїй роботї тому, що се властиво витяги — розуміеть ся самі по собі цінні (головно самі цифри) з донесень переяславських і чернигівських епископів до синода про згадані просьвітні інституції — переяславську семінарію і чернигівську колеґію. Річ інтересна головно з того погляду, що дотичні документи знайдені ш. автором в архіві св. синода, досї ще ніде не були подані. Користаймо з того, що нам з ласки д. П-ка піднесено і перейдім до тих цифр.

Відповідно до синодального указу в 1737 р. заложив переяславський епископ Арсеній Берло в осени 1738 р. (хоч перше справоздане поки що фіктивне подав синодови 20 червня 1738 р.) згадану семінарію. З початку складалась вона з сих кляс: фара, інфіма, граматика, синтаксима, поетика і реторика (с. 237). В 1742 знесено фару в 1773 епископ Йов Базилевич утворив фільософію, а його наступник Іляріон Кондратковський в 1781—2 додав іще богословію — значить тепер семінарія дійшла до повного типу тодїшних академій. В 1739 семінарія мала учеників 110, з чого дітий „духовних“ було 65, „сьвітських“ 45, так військової старшини і козаків, як міщан і посполитих. Число учеників за весь той час (до 1783 р.) не перейшло ніколи поза 136, а процент дітий „сьвітських“ меньше більше завсїди був 40. Ученики були з ріжних сторін навіть з поза епархії переяславської, як Київа, Чернигова, Ніжина, Сум, Конотопа і т. д. Чого вчили в семінарії? В 1738 р. писав Берло, що діти учать ся „на россійскомъ язике грамоти и латинскимъ початкомъ писать и елементаровъ начали обучать ся, а протчіи алваровъ заправляютъ ся, и школи инфиміи и грамматики слушаютъ“ (с. 236), а в 1742 р. заведено ще і науку польського язика — тільки всего можемо довідатись на підставі сього матеріялу про шкільну проґраму семінарії. Учителї рекрутовались головно з духовних[1]). Меньше

---

[1]) Короткий час був тут учителем поезії звісний фільософ Григорий Сковорода, який наслїдком непорозумінь з епископом мусів уступити.

більше те саме можна сказати і про чернигівську колеґію заложену в 1700 р. архиепископом Іваном Максимовичем. Кляс тут було стільки ж як початково в Переяславі (фара — реторика), учеників богато було з правобережної України, а навіть з дальших українсько-руських територий (нпр. в 1738—9 р. було „виходцовъ с Полщи“ 24 на загальне число 202), а так само між учителями надибаємо Галичан, одного поповича з Золочова і одного монаха зі Львова (1736—7 рр.). Статистичні цифри дотично чернигівської колеґії мають іще ту цінну прикмету, що подають суспільне становище батьків учеників. І так нпр. в 1736 р. на 253 учеників було 78 синів духовних, 76 козаків бунчукових, значкових і рядових, 30 міщан і купців, а 69 посполитих. В 1738 на 188 учеників було міщан і посполитих — 72 (с. 342).

Ось тільки всього, що можемо довідатись про сї обидві школи. Про внутрішні відносини, які тут панували, про вплив сих інституцій на суспільність, про відносини суспільности до них і т. д. нічого не можемо сказати, бо ш. автор нічого від себе до наведених цифр не сказав. Він переповів лишень єпископські донесеня — одначе коли вже хто ограничає ся лишень на подане матеріялу, то чи не лучше було б подати його в цілости? Може тодї хто иньший умів би з нього більше скористати, а поданий так він тільки тратить на вартости. *І. Д.*

Sammlungen und Cataloge griechischer Handschriften im Verein mit Fachgenossen bearbeitet von P. Gardthausen (Byzantinisches Archiv als Ergänzung der Byz. Zeit. hrg. von R. Krumbacher, Heft 3, Липськ, 1903.

Праця проф. Ґардтгавзена викликана живою потребою. Від р. 1879, коли той сам автор обговорив важнїйші катальоґи грецьких рукописий в виданій ним грецькій палеоґрафії (с. 430—439), не появила ся анї одна подібна праця, в котрій би зібрано богатий матеріял про бібліотеки, в яких переховують ся грецькі рукописи. Тому взяв ся сам автор за діло і доповнивши свою працю, при помочи звісних бібліоґрафів Вайнберґера (його Catalogus Catalogorum латинських рукописий вийшов у Відни 1902 р.), К. Крумбахера й ин., Мадана, R. Förster'а, H. Omont'а, F. Rühl, F. Ehrle, O. Gebhardt, H. Haebler, J. Heiberg, Steck, Thompson і Vitelli, випустив її в сьвіт, побільшуючи в десятеро що до великости. Збірка автора не вичерпує усього матеріялу, бо се навіть річ неможлива, але подає дуже докладний виказ катальоґів і опис складових частин збірок разом з коротенькими начерками історії поодиноких бібліотек. Матеріял розложений по краям; відтак доперва розміщено бібліотеки по містам, що уложені в азбучнім порядку. З австрийських бібліотек говорить ся тільки про віденську надворну, будапештенську,

пражську, равдніцку, зайтенштеттенську і сибінську: більше звісток маємо про російські бібліотеки в Харкові, Київі, Москві, Петербурзї, Варшаві, Казани, Маріуполї і в Кафі, але їх можна би в подробицях доповнити. Деякі доповненя і спростованя подані в рецензиї O. Stählin в „Byz. Zeit“ 1903 с. 611—612, де також звернено увагу на дійсно непрактичний поділ і упорядкованє матеріялу і на недостачу покажчика. Зрештою віддасть праця Ґардтгавзена фахівцям безперечно великі услуги. *З. К.*

В. И. Сопиковъ, Опытъ россійской библіографіи. Редакція, примѣчанія, дополненія и указатель В. Н. Рогожина. Ч. I—IV, Спб., 1904—1905, ст. VI+LXXVI+102+132+VI+259+336.

Близько сто лїт минуло, як вийшла повисша праця Сопікова. За той час прибуло богато нового матеріялу, богато треба було спростувати або представити инакше; сам твір став в нинїшних часах бібліоґрафічною рідкістю. Се спонукало д. Роґожіна до зладженя другого справленого і доповненого виданя, яке сповнить певно своє призначенє, бо на жаль не маємо ще до тепер ліпшої і повнїйшої бібліоґрафії російських видавництв XVIII столїтя і початку XIX ст. Виданє зроблено поправно, передруковано майже без всяких змін текст першого виданя з захованєм ортоґрафії і пляну, а з пропущенєм довгих виписок з рідких книжок і тих заголовків, які стрічали ся не раз по кілька разів під ріжними буквами. Працю свою представляє видавець ось як: „Не маючи можности перевірити вказівок Сопікова по печатним примірникам, зрівнали ми для нашого виданя його „Опытъ“ з богатьома бібліоґрафічними підручниками і матеріялами; через перевіренє нам удалось в значній мірі справити богато невірностий і похибок, або тільки вияснити і вказати численні суперечности і баламутні указки Сопікова, а також розкрити імена і паввиська богато авторів і перекладачів таких творів, які у Сопікова зазначені як анонїмні“ (IV—V). Доповненя внесено в текст, полишаючи одначе церковно-славянський відділ без змін і доповнень.

Останнїй, пятий том видання має незадовго появитись. *З. К.*

Antoni Siewiński, Opis wesela w Liskach (Lud, 1904, ст. 59—74).

Хоч у нас друкувало ся дуже багато описів весіль, але докладних між ними дуже мало, тому нові добрі описи не зайві, особливо коли весільний обряд замітний чимбудь і відзначує ся від знаних уже з друку. Весільний обряд у Лісках (в Сокальськім повіті, над самою російською границею) належить як раз до замітнїйших, як сього можна

здогадувати ся з деяких фактів: він треває цілих сім день (отже дуже рідкий пережиток); має побіч звичайної весільної дружини (старости́, дружби́, свашки́) окремого „маршалка“, який являєть ся душею весіля, проводить цілому обрядови, виголошує промови, а навіть співає те, що при иньших обрядах весільних співають свашки; весільна дружина гостить ся не лиш у батьків молодят, але і в домах дружби, дружки та старости; при деяких церемоніях молодий танцює зі свашкою на столї; по шлюбі молодята з дружиною і музикою ходять по заможнійших домах у селї, немов представляти ся, і дістають там датки на горівку; пятого дня весіля дістають знов свати від молодят ґарнець горівки, з якою ходять по хатах, частують ґаздинь і за те дістають дарунки для молодят: повісма, полотно, ручники; знана також перезва (як відомо затрачена в иньших околицях Галичини), хоч автор її не описує, лиш згадує півслівцями і т. и. На жаль, д. Севіньский не задав собі труду описати цілий обряд докладно; він не зібрав мабуть навіть усіх пісень, хоч се найлекша робота, бо трудно припускати, аби протягом сїмох днів весіля так мало співали, як то подано в нього. Майже всї віруваня, які мають таке велике значінє в весільнім обрядї, виключені також із опису. Опис д. Севіньского майже чисто формальний; у ньому подане те, що сказати б само лїзе в очи, а нема нїчого, про що треба б допитувати ся. Не даром опис містить ся на 16 сторонах друку. При тім, як звичайно у польських етноґрафів, в українських текстах багато помилок, які кождого разять неприємно, бо вказують на легковаженє предмету. Супроти того всього добре було би, як би хто записав у Лїсках іще раз весільний обряд, з усіми подробицями, бо він має дуже велику вагу для порівнаня з иньшими весілями. *В. Гнатюк.*

В. А. Чаговецъ, Изъ области народной поэзіи (Изъ лѣтнихъ замѣтокъ) (Чтенія въ историч. общ. Нестора лѣтописца, кн. XVIII, вып. I, стор. 3—10).

Отся безпретенсіональна, а властиво з огляду на своє поміщенє в науковому орґанї досить таки претенсіональна статейка подає декілька нар. оповідань і одну лїрницьку пісню; на жаль, оповіданя і віруваня, записані з уст 80-лїтнього дїдуся Максима Луценка в с. Рублївцї, Богодухівського пов., автор подав не в оріґіналї і навіть не в дословному перекладї, а в своїй фелєтоністичній перерібцї — не відомо, для якої потреби. Оповіданє зрештою інтересне про тзв. десяту пятницю; воно виясняє початок культу сеї десятої пятницї місцевою леґендою про повстанє степової криницї біля с. Вільшанки під Лубнами. Автор не пробував дошукати ся, чи і о скілько культ десятої пятницї звязаний з відомим апокріфом про Двапацять пятниць, хоч і звертає увагу на

працю про нього акад. А. Н. Веселовського; на засіданю Общ. Нестора, де був поданий сей комунікат, деякі члени звернули увагу, що культ десятої пятниці розширений також у Московщині і серед південних Славян. Додам до сего, що він відомий і в Галичині, і прим. у с. Любші Жидачівського пов. десята пятниця (по Велицідни) — храмовий празник у селї. З уст тогож дїдуся д. Чаговець подає невеличкі слїди народньої памяти про Іллю Муромця, про якого Луценко те тільки й знає, що се був угодник божий, який довго лежав у недузї, а потім виздоровів і якого мощі лежать у київських печерах. Подана при кінцї лїрницька пісня про смерть Олександра II, очевидно московського походженя, хоч декуди й прибита до українських язикових форм, дає сумне сьвідоцтво упадку смаку і творчости в тих сферах, що творять подібні піснї, а також у тих, що слухають їх і любують ся ними.

І. Ф.

В. Каминскій — Краткое описаніе говора села Косарева, Дубенскаго уѣзда, Волынской губерніи (Русскій филологическій Вѣстникъ, 1904, I, кн. 255—279).

Коли зважити, що українська діялектольоґія не може повеличати ся більшим числом моноґрафій, та що спеціяльно Волинська ґуб. не тїшить ся ласкою дослїдників, то мусимо радо привитати статю д. Камінського. Автор дає зразу близші дати про село Косарів, а далї характеризує фонольоґічні, флексийні та синтактичні особливости говору. На підставі сього виводить, що „описанный говоръ, какъ средне-волынскій, заключаетъ въ собѣ переливы говоровъ украинскаго и его разновидностей, съ одной стороны, и сѣверно-малорусскихъ, отразившихся въ незначительной степени, съ другой, при чемъ также имѣетъ и нѣкоторыя свои специфическія особенности“ (с. 270). Коли лише стільки хотїв сказати автор, то на підставі свого матеріялу (до статї долучено тексти пісень та одного оповіданя, записаного на місци, с. 271—278) він правий. Колиж він запускає ся в дальші узагальнюваня, то тут вже мусимо відказати йому рації. Се діє ся власне тодї, коли він не має під руками досить научного матеріялу. От нпр. його увага про відносини говору с. Косарева до галицько-австрійських говорів: „равнымъ образомъ онъ (гов. с. Кос.) свободенъ и отъ вліянія галицко-австрійскихъ говоровъ; если же есть въ немъ нѣкоторыя сходныя съ этими послѣдними явленія, то ихъ легко объяснить на почвѣ обще-малорусскихъ особенностей, а отчасти паломничествомъ въ Почаевъ, гдѣ бываютъ Галичане; встрѣча съ послѣдними, впрочемъ, можетъ быть принимаема въ расчетъ лишь въ рѣдкихъ и исключительныхъ случаяхъ и не можетъ давать основаній для заключенія о вліяніи“ (с. 255). Передовсїм належить встерігати ся

такого туманного та ненаукового говореня, як „почва общемалорусскихъ особенностей“. А далї не повинен автор брати на себе одвічальности за ризиковне plaidoyer незалежности описуваного говору від гал.-австр. говорів. Його оборона нї при чому, бо в дійсности (як я се знаю з практики) між ними можна найти дещо схожостий, так напр. такі появи як nom. plur. мужи*кї* (с. 272), музи*кї* (с. 273), та пиро*гї* (Сокальщина). Говорити про вплив австр. гов. на описуваний, або противно, не можна, бо дотичні появи однаково сильні в однім і в других.

Так само не можу згодити ся з деякими детайлями та поясненями від автора. Одно слово „дзень-добрый“ не оправдує автора говорити про перехід *д* до *дз* (265), бо се виразний польонїзм, який поза се слово не знаходить найменьшої анальоґії. Чи „ляда“ можна виводити від „глядя“ (266), як сего хоче автор, се питанє; чому не вважати його польонїзмом? Приклад: „новина красна“ (с. 266) не належить під рубрику пос. на *е*, *о*, *у*, а про нього треба було виразно сказати як позичку від вр. м. — Уживанє розширеної деклїнації прикметників (в зелениї дуброві, дїтонькі малиї і т. д.) треба було ограничити лиш до поезії (с. 266—267). — З нагоди форми „три год*а*“ не можна говорити про останки давного dual. в нашій мові. Як би автор близше застановив ся, то побачив би, що по перше така форма була викликана ритмічними потребами:

Ой я моло́да, Ны піду замужъ
Якъ ягода За тры года. (Пор. 274, № V).

а по друге вона насувала би ся сама на язик укр. співакови чи співачцї, що знає вр. мову, в якій знов така поява звичайна. З нагоди прим. „тепер же я ни дівкою ни вдова (!)“ не можна говорити якісь „особенности въ согласованіи составнаго сказуемаго“ (с. 267): автор видко знов не здавав собі справи з тої появи, коли мусить зараз додати „хотя въ разговорѣ приходится слышать однообразіе, напр.: вона ны дівка, ны вдова“ (ibid.). Але як ми возьмемо ту „особенность“ в товаристві, а не вирвемо її з цїлого орґанїзму, то вона перестане бути „особенностію“, а стане звичайною появою, викликаною знов ритмічними потребами:

„Я дрібнымы слізонькамы посціль облыла,
Теперъ же я ны дівкою, ны вдова“. (Пор. 274, № IV).

Се все розуміє ся дрібнички, які не зменьшують вартости цїлої студійки, але яких в кождім разї належить вистерігати ся. *М. Тершаковець.*

Научно-литературный Сборникъ, повременное изданіе „Галицко-русской Матицы“, подъ редакціей Б. А. Дѣдицкаго, Льв., 1904, т. III, кн. I—IV.

Від 1901 р. видає львівська „Галицко-русская Матица“ (з однорічною перервою в 1903 р.) чвертьрічними випусками під ред. Б

Дідицького періодичний журнал п. з. Научно-литературный Сборникъ Складаєть ся він з двох відділів: тзв. наукового і літературного, а від часу до часу додає редакція ще третій тзв. „смѣсь“ або бібліоґрафію. Літературний відділ лишаємо на боці, хоч не можемо не замітити, що складаєть ся він майже виключно з передруків оповідань Чехова, Андреєва і Чірікова. З т. зв. наукового відділу одну статю Мончаловського п. з. Письма П. А. Кулиша, относящіяся къ времени и цѣли его пребыванія во Львовѣ (кн. I, ст. 59—72; кн. II, ст. 1—41), обговорили ми в том. LXVII. З иньших занотуємо найперше статю пок. К. Устіяновича, Галицко-русскій сепаратизмъ (кн. 3, ст. 60—103), що була написана для політичної часописи „Діло“ і мала на цїли довести до порозуміння між українськими партіями і галицькими москвофілами. Зі статї пробиваєть ся майже повне нерозуміннє українського культурно-національного і суспільно-політичного житя в Галичинї двох останнїх десятилїть XIX ст., а є також і богато фактичних похибок. З тих причин редактор „Діла“ звернув статю авторови назад, а по смерти Устіяновича опинила ся вона аж в... „Научно-литературномъ Сборникѣ“. Статю попередив О. Мончаловський короткою характеристикою самого Устіяновича. Крім того подав п. Мончаловський іще одну статю п. з. Участіе малороссовъ въ общерусской литературѣ (кн. 1, ст. 88—109). Про ту „працю“ скажемо таке: автор, взявши в руки якусь історію российської літератури, переходив картка за карткою всїх письменників і при якім тільки побачив, що він родом (!) з України, того безпардонно виписував як „Малоросса (?) въ общерусской литературѣ“. Тим поясняють ся між ин. той фатальний недогляд, що д. Мончаловський не винотував собі Марка Вовчка, бо він не вродив ся... на Українї. Щоб дати понятє про „метод“ автора, ми позволимо навести собі один цитат; і так говорячи про Шевченка він пише таке: „самъ Тарасъ Шевченко написалъ на литературномъ русскомъ языкѣ (что галицкіе предводители „украинцевъ“[1]) тщательно скрываютъ передъ галицко-русскою молодежью) столько поэмъ (sic!), повѣстей (!) и разсказовъ, что въ то время, какъ его малорусскія стихотворенія продаются въ Россіи за 1 р. 50 коп., его повѣсти и разсказы, написанные на русскомъ языкѣ, стоютъ 4 рубля!“ (капітальний доказ!). Зрештою реєстр Українців в российській літературі далеко не повний. З тим самим накладом учености, що статя д. Мончаловського, написана також статейка С. Лабенського під шумним заголовком „Участіе Карпатороссовъ въ просвѣтительномъ движеніи Россіи въ Александровскую эпоху“ (кн. 1, ст. 72—76), де подані

[1]) Автор систематично бере всюди слово Українець, український в курячі лапки, а фонетичний правопис називає „кривописаніемъ“).

виписки з „Журнала Департамента Народнаго Просвѣщенія“ (1822, січень) і з „Галичанина“ (1902, 25 цьвітня), що говорять про Лодія і Балудянського. Автор, не вміючи мадярської мови, називає того останнього хибно „Балугьянскій“. Про статю Ф. Свистуна п. з. Памяти присоединенія Малороссіи къ московскому государству въ 1654 году (кн. 1, ст. 77—87, кн. 2, ст. 95-103) скажемо тільки те, що се полєміка зі статею політичного дневника „Діло“, надрукованою в роковини переяславського акту і не написаною анї ученим, анї в наукових цілях. З иньших статей і заміток згадаємо ще статейку п. з. Наука, фонетика и политика (кн. 2, ст. 109—112) — переклад з польської щоденної політичної часописи „Przegląd“, і замітку Будиловича п. з. Реформа русскаго правописанія (кн. 2, ст. 68—94, кн. 3, ст. 1—17) — передрук з „Правительственнаго Вѣстника“ (1904 р.). Найцїннїйшою статею в „Науч.-лит. Сборникѣ“ за 1904 р. зістаєть ся опис рукописів бібліотеки „Народного Дому“ у Львові, зладжений дром І. Сьвятицьким п. з. „Рукописи библіотеки „Народнаго Дома“ во Львовѣ“, що вийшов також осібною відбиткою і був обговорений в т. LXVII в звязи з такою самою відбиткою з „Извѣстій 2-го Отдѣленія Имп. Акад. Наукъ И. С. Свѣнцицкій, Церковно- и русско-славянскія рукописи библіотеки „Народнаго Дома“ во Львовѣ).

І. Кр.

Извѣстия на семинара по славянска филология при университета въ София за 1904 и 1905 год. Печатано подъ редакцията на проф. Л. Милетичъ уредникъ на семинара София, 1905, ст. XVI+463.

Деякі заряди університетських семінарів мають дуже похвальний звичай видавати ліпші праці, читані на засіданях, в спеціяльно до того призначених видавництвах. Має се дуже добрі наслідки, бо розбуджує живійшу діяльність між членами семінаря, які з більшою охотою і обережністю беруть ся до студій, коли знають, що їх праці можуть бути надруковані і стати предметом критики також і зі сторони нечленів семінаря, а з другого боку дає найліпше сьвідоцтво про роботу тих професорів, що ведуть дану інституцію. „Извѣстія“ належать саме до того рода видавництв і приносять честь проф. Мілєтічу, який не тільки що впровадив в житє семінар славянської фільольоґії (1896), але і потрафив його оживити і виховати гарний ряд молодих учених. Частину праць, читаних в семінари, особливо в останнїх часах, знаходимо в першім томі нового видавництва, деякі зі старших були надруковані по иньших часописях як в Периодичес. Списание, Сборникъ нар. умотвор. і т. д.

Збірник зачинаєть ся вступним словом проф. Мілєтіча, де подають ся дані про історію і стан інституції. Потім слідує 16 розвідок

з обсягу фільольоґії, бібліоґрафії і етноґрафії. Добру услугу науці віддадуть бібліоґрафічні праці Марії Маждракової (Библиографиченъ прѣгледъ на обнародванитѣ материяли и изслѣдования по българска диялектология, с. 141—172), Ст. Романского (Библiография на славянската филология въ българския печать отъ 1901 до 1905 год, с. 381—414) і А. Гечева (Б. на историята на новаґа българска литература, с. 415—463), де між иньшим дано значне місце також етноґрафії і фолькльорови. Належало б тільки бажати, щоби при заголовках етноґрафічних праць подавав ся короткий принайменьше зміст уміщеного в статї матеріялу. Через те набрала би праця більше інтересу і могла б дійсно стати корисною для етноґрафа; самі заголовки дуже часто не кажуть нічого, як пр. „Изъ Рупчоско. Записалъ Шишковъ".

Граматикою і діялектольоґією займають ся праці Ст. Младенова (Про пограничні говори східної Сербії, 101—116), Д. Молерова (Вторично ударение въ разложкия говоръ, 173—183), Хр. Стоилова (Ударението на горно-джумайския говоръ, 183—216) і В. Наумова (Умалителнитѣ и увеличителни суфикси въ новобългарския езикъ, 217—230, і Употрѣбата на умалителнитѣ и увеличителни имена въ българския езикъ, 331—350). Автор останньої студії одначе пропускає цілком приклад з української мови, які йому стали-б ту саме в великій пригоді, а один одинокий примір з Потебнї фіґурує у нього під терміном „руски". Час би вже, щоби і в Болгарії научились відріжнювати не українську мову від російської.

Історії літератури присьвячені праця Ст. Романского „Българската книжнина въ Ромъния и едно нейно произведение" (с. 1—100), в якій подані критичні замітки на працю П. А. Лаврова: „Слова наказательныя воеводы валашскаго І. Нѣгоя къ сыну Өеодосію, СПб. 1904), і коротші студії Ґечева про Войнїкова (275—302), Н. Гуринова про Н. Бончева (341—358) і Лаз. Дімітрова „Обществената и книжовна дѣйность на хаджи Партения Зографски" (359 - 380).

З обсягу етноґрафії і фолькльору є до занотованя три розвідки М. Ґеорґієва, Л. Дімітрова і Ал. Піронкова.

М. Ґеорґієв подає ряд етноґрафічних заміток в статї „Арнаутитѣ и мървацитѣ въ с. Брацигово" (с. 117—140), між иньшим докладнїйший опис місцевого строю. Народнї віруваня про ластівку зібрані у Піронкова в статї „Лѣстовицата въ нашитѣ народни умотворения (с. 251—262). Короткі етноґрафічні замітки находимо в розвідцї Л. Дімітрова: „Кратки етн. бѣлѣжки за Дебърско съ огледъ къмъ говора въ тоя край" (с. 263—274). *З. Кузеля.*

Видання й статї обговорені в сім томі:

А. Бобринской — Херсонесъ Таврическій, 1905.

Н. Кондаковъ — Лицевой иконописный подлинникъ, томъ I, 1905.

Хр. Лопаревъ — Бракъ Мстиславны (1122 г.), 1902.

С. Пападимитріу — Бракъ русской княжны Мстиславны Добродѣи съ греческимъ царевичемъ Алексѣемъ Комниномъ, 1904.

И. Ивакинъ — Князь Владиміръ Мономахъ и его поученіе, часть I, 1901.

А. Соболевскій — Древняя передѣлка Начальной лѣтописи, 1905.

И. Ждановъ — Сочиненія, I, 1904.

А. Щербина — Литературная исторія русскихъ сказаній о Флорентійской уніи, 1902.

В. Малининъ — Старецъ Елеазарова монастыря Филоѳей и его посланія, 1901.

I. Малиновскій — Рада великаго княжества Литовскаго въ связи съ боярской думой древней Россіи, I—II, 1903—1904.

Ор. Левицкій — Сговоръ малолѣтнихъ, страница изъ исторіи брачнаго права на Украинѣ XVI в., 1906.

В. Мочульскій — Отношеніе южно-русской схоластики XVII в. къ ложноклассицизму XVIII в., 1904.

В. Перетцъ — Къ исторіи польскаго и русскаго народнаго театра. Нѣсколько интермедій XVII—XVIII столѣтія, 1905.

В. Модзалевскій — Полтавская интрига 1714 года, 1905.

Вл. П—ко — Къ вопросу о народныхъ реакціяхъ въ Украинѣ въ XVIII вѣкѣ, 1905.

— Конецъ старой Малороссіи, 1905.

— Изъ исторіи образованія на Украинѣ, 1905.

P. Gardthausen — Sammlungen und Cataloge griechischer Handschriften, 1903.

В. Сопиковъ — Опытъ россійской библіографіи, I - II, 1904—1905.

A. Siewiński — Opis wesela w Liskach, 1904.

В. Чаговецъ — Изъ области народной поэзіи, 1904.

В. Каминскій — Краткое описаніе говора села Косарева, Дубенскаго уѣзда, Волынской губерніи, 1904.

Научно-литературный Сборникъ, повременное изданіе „Галицко-русской Матицы", III, 1904.

Извѣстия на семинара по славянска филология при университета въ София за 1904 и 1905 год, 1905.

ПОКАЗЧИК

до тт. LXIII — LXVIII Записок Наукового Товариства ім. Шевченка[1]) (рік XIV).

I. Розвідки, замітки, огляди й матеріали.

[1]) Скороченя: м. = місце (в книжці), Misc. = Miscellanea, Бібл. = Бібліоґрафія. Н. хр. = Наукова хроніка.

II. Рецензії й реферати (Наукова Хроніка і Бібліографія).

Abraham Władysław. Powstanie organizacyi kościoła łacińskiego na Rusi, т. I, Льв. 1904, ст. 418. *М. Грушевський*, LXIV, Бібл. с. 23.

Abraham Władysław. Udział Polski w soborze Pizańskim 1409. (Rozprawy wydz. hist.-fil. t. XLVII, с. 125—157). *М. Г.*, LXVIII, Бібл. с. 15—16.

Автобіографія М. А. Максимовича (Кіевская Старина, 1904, IX, 322—346). *В. Доманицький*, LXV, Бібл. с. 51.

Acta Tomiciana — tomus undecimus epistolarum... serenissimi Sigismundi I, a. D. MDCXXIX, MDCCCCI, с. II+356. *І. Шп.*, LXV, Бібл. с. 14—24.

Annales de la Société d' Archeologie de Bruxelles, 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 14.

L'antropologie (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 13.

Anglia. Zeitschrift f. englische Philologie. Halle a S. B. XXVI. 1903, с. 572. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 14.

Anzeiger für schweizerische Alterthumskünde Band V. 1903, N. 1—3. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 19—20.

Anzeiger f. d. A. u. d. L. hrg. v. E. Schr. u. G. R. 28. Kund. Berlin 1902, с. 391. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 11.

Anzeiger... hrg. v. Streitberg, 1903, с. 82. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 17.

Archiv für Antropologie im Jahre 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 7—9.

Archiv f. Antropologie und Geologie Schleswig-Holsteins u. d. benachbarten Gebiete (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 17.

Archiv f. Landes- u. Volkskunde der Provinz Sachsen. Halle 1902. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 10.

Archiv für das Studium d. neueren Sprachen und Litteraturen. LVII Jahrg. CX i CXI Band. Der neuen Serie X Band. Braunschweig 1903, с. VI+488; с. VII +480+28. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 14—17.

Archiv für Religionswissenschaft hrg. von Dr. Th. Achelis. VI Band. Tübingen u. Leipzig, 1903, с. VIII+376. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 7—8.

Archiv für Slavische Philologie за р. 1904. *М. Т.*, LXVIII, Н. Хр. с. 36—39.

Archivio per lo studio delle tradizioni popolari. Volume XX i XXI. Palermo-Torino, 1901—1902 (с. 573+574). *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 2—3.

Atti della societa romana di Antropologia. Vol. IX (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 14.

Atti e memoria della Societa Istriana di Archeologia e storia patria. Vol. XIX (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 15.

Atti... S. V. Classe di scienze fisiche. Vol. XII, 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 15.

Beiträge zur Antropologie u Urgeschichte Bayerns. XV Bände. München, 1903 *З. Кузеля*, LXIII Н. Хр. с. 17—18

Beiträge zur deutsch-böhmischen Volkskunde, B. IV, Heft 2, Prag 1903. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 9.

Belić A. Zur Entwickelungs geschichte der slavischen Deminutiv- und Amplificativsuffixe. Die Adjectiva. (Arch. f. Sl. Phil. XXVI, c. 321—357). *М. Т.*, LXVIII, Бібл. с. 6 8.

Бережковъ Д. Н. О храмахъ Владиміро - Суздальскаго княжества (XII—XIII). (Труды Владимірской ученой архивной коммиссіи, книга V, ст. 1 - 145+18 таблиць, рисунків і 2 пляни). *М. Грушевська*, LXVI, Бібл. с. 23—25.

Bericht d. Gesellschaft für Völkerkunde u. Erdkunde zu Stettin über d. Vrjahr 1902—3. *З. Кузеля.* LXIV, Н. Хр. с. 6.

Biblioteka warszawska за р. 1904. *Кр*, LXVIII, Н. Хр. с. 31—33.

Byzantinische Zeitschrift, hg. v. Krumbacher. XII Band. Leipzig, 1903, c. XVI+720. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 17.

Byzantinische Zeitschrift (B. XIII) за р. 1904. *М. Т.*, LXVIII, Н Хр. с. 39—40.

Bobrzyński Michał — див. Z dziejów odrodzenia politycznego Galicyi.

Bodnarescul Leonidas. Einige Weihnachts- und Neujahrsbräuche der Rumänen (Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums. XI Jahrg. 1903, Чернівці, 1904, с. 33—57). *З. Кузеля*, LXVI, Бібл. с. 39—48.

Bogdan I. Despre cnejiî românî (Annele Academie Romane, seria II, t. XXVI, memoriile sect. istorice, 1902—4, c. 12—44. *М. Грушевський*, LXV, Бібл. с. 12—13.

Bogdan I. Ueber die rumänische Knesen. (Archiv für Slav. Philologie, XXV, c. 522—543, XXVI, c. 100—114). *М. Грушевський*, LXV, Бібл. с. 12—13.

Bogusławski Eduard. Einführung in die Geschichte der Slaven. Aus dem Polnischen übersetzt von Waldemar Osterloff, Єна, 1904, ст. VIII+135. *З. Кузеля*, LXIII, Бібл. с. 6—8.

Bonner Jahrbücher. Heft 110. (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 17.

Браиловскій С. Къ литературной дѣятельности Гавріила Домецкаго (Извѣстія отд. русс. языка и словесности Имп. Академіи Наукъ, 1904, кн. 4, с. 17—96). *Ів. Франко*, LXIV, Бібл. с. 32—33.

Brückner Aleksander. Apokryfy średniowieczne, część druga (Rozprawy Akademii Umiejętności, wydział filologiczny, serya II, tom XXV, стр. 239—323). *Ів. Франко*, LXV, Бібл. с. 5 - 7.

Brückner Aleksander. Dzieje literatury polskiej w zarysie, I—II, Варшава, 1902. *Ів. Франко*, LXIII, Бібл. с. 27—29.

Brückner Aleksander. Legendy o Cyrylu i Metodym wobec prawdy dziejowej. Szkic z dziejów chrześcijaństwa u Słowian. (Rocznik Towarzystwa nauk Poznańskiego, 1904, стор. 1—49). *Ів. Франко*, LXVI, Бібл. с. 1—9.

Brückner Aleksander. Mikołaj Rej, studjum krytyczne. Краків, 1905, стор. 418. *Ів. Франко*, LXVII, Бібл. с. 12—14.

Brückner Aleksander. Mystificationen I. Die Wahrheit über die „Slavenapostel“ und ihr Wirken (Beilage zu Allgemeinen Zeitung, 1903, 22—23 липня, с. 145—149, 164—169). *Ів. Франко*, LXVI, Бібл. с. 1—9.

Brückner Aleksander. Różnowiercy polscy, szkice obyczajowe i literackie. Serya I, Варшава, 1905, стр. III+280. *Ів. Франко*, LXVI, Бібл. с. 26—27.

Brückner Aleksander. Starożytna Litwa. Ludy i Bogi. Szkice

mitologiczne. Варшава, 1904, ст. 167, мал. 8⁰. *Е. Ф.*, LXVII, Бібл. с. 1—4.

Brückner Aleksander. Cyryl i Metody. (Przegląd Polski, 1903, IX, ст. 427—474). *Ів. Франко*, LXVI, Бібл. с. 1—9.

Будиловичъ А. Генезисъ россійскаго украйномана (Русскій Вѣстникъ, 1903, VIII, стр. 628—640). *С. Є.*, LXVI, Бібл. с. 35.

Буковина за р. 1904. *Ів. Кр.* LXVI, Н. Хр. с. 12—13.

Бунинъ А И. Гдѣ находились города Липецкъ и Ворголъ, а также и другія мѣста, упоминаемыя въ лѣтописяхъ подъ 1283—1284 гг. (Труды XI археол. съѣзда, II, с. 66—71). *М. Грушевський*, LXIV, Бібл. с. 22.

Bulletin de la Soc. d' antropologie de Bruxelles, т. XXI, 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 14.

Bulletin de la Société d' antropologie de Lyon (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 14

Bulletin de la Société dauphinoise d' ethnologie et d' antropologie, Grenoble (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 14.

Bulletin de l' institut archeologique Liègeois. Т. XXXIII (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 20.

Bulletino di archeologia e storia Dalmata (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 15.

Bulletino di paletnologia italiana S. III, т. IX, А. XXIX (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 15.

Vdrady Gábon—Máramarosi Emlékkönyv. М.-Сигот, 1901, с. 354, 8⁰. *С. Томашівський*, LXIV, Бібл. с. 48.

Варшавскія Университетскія Извѣстія за рік 1904. *Кр*, LXVIII, Н. Хр. с. 22.

Василенко Н. Іосифъ Максимовичъ Бодянскій и его заслуги для изученія Малороссіи. К., 1904, ст. II+231 (відб. з часоп. „Кіевская Старина", 1903). *Ів. Франко*, LXIII, Бібл. с. 29—30.

Weisbach A. Dr. Die Slovenen (Mitteilungen der antropologischen Gesellschaft in Wien, 1903, с. 234—251). *З. Кузеля*, LXIV, Бібл. с. 46—48.

Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst. Trier 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 19.

Wielewicki Jan ks. Dziennik spraw domu zakonnego oo. Jezuitów św. Barbary, т. I—IV. *Федір Срібний*, LXVII, Н. Хр. с. 1—7.

Вѣстникъ Воспитанія за р. 1904. *В. П.*, LXVIII, Н. Хр. с. 20—21.

Вѣстникъ Европы за р. 1904. *В. П.*, LXVIII, Н. Хр. с. 16—17.

Вѣстникъ Самообразованія за р. 1904. *В. П.*, LXVIII, Н. Хр. с. 20.

Wisła за р. 1904. *В. Г.* LXVIII, Н. Хр. с. 34—35.

Византійскій Временникъ издаваемый при Императорской Академіи Наукъ подъ редакціей В. Э. Регеля, томъ IX, 1902, ст. XXIII+696+V табл., т. X, 1903, ст. XXIV+708+1113+77, т. XI, вип. 1—2, 1904, ст. 464+XXXII+63. *З. Кузеля*, LXVIII, Бібл. с. 34—39.

Wojciechowski Tad. Szkice historyczne jedynastego wieku. Краків, 1904, ст. 346+табл. *М. Грушевський*, LXIV, Бібл. с. 24.

Волынскія Епархіальныя Вѣдомости за рік 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 10.

Воронежскія Епархіальныя Вѣдомости за рік 1904. *Ю. С*, LXVIII, Н. Хр. с. 13—14.

Въ защиту слова. Сборникъ,

2-е изданіе безъ перемѣнъ. Спб., 1905, стр. II+255. *С. Є*, LXVI, Бібл. с. 51—52.

Всемірный Вѣстникъ, за р. 1904. *М. Г.*, LXVIII, Н. Хр. с. 25.

Hessische Blätter für Volkskunde v. A. Strack. B. II. Leipzig 1903, c. 248+182. *З. Кузеля*, LXV, H. Xp. c. 1—2.

Гильтебрандтъ П. А. Старинныя описи Литовской метрики. Выпускъ первый, ст. 194+II (Лѣтопись занятій археографической коммисіи, т. XI, 1903). *М. Грушевський*, LXV, Бібл. с. 29.

Historische Monatsblätter f. die Provinz. Posen, 1903, N. 1—12. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 19.

Голубовский П. В. Гдѣ находились существовавшіе въ домонгольскій періодъ города: Ворголъ, Зарытый, Оргущь, Сновскъ, Уненѣжъ, Хороборъ? (Ж. М. Н. Пр. 1903, V, с. 111—135). *М. Грушевський*, LXIV, Бібл. с. 22.

Горленко В. Отблески. Замѣтка по словесности и искуству. Спб. ст. 236+IV, мал. 8⁰. *М. Г.*, LXVI, Бібл. с. 51.

Гродненскія Епархіальныя Вѣдомости за рік. 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 14—15.

Gadon Lubomir. Emigracya polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. Краків, 1902, 3 томи, с. 228+343+373. *Ів. Франко*, LXIV, Бібл. с. 34—37.

Goetz L. K. Die Zusammensetzung der sogenannten Похвала преп. Өеодосію печерскому (Archiv für sl. Phil. XXVI, c. 215—238). *М. Т.*, LXVIII, Бібл. с. 12—13.

Globus (1903). *З. Кузеля*, LXIV, Н. Хр. с. 2-5.

Данилевичъ В. Е. Донецкое городище и город Донец, историко-археологическій очерк (Археологическая лѣтопись Юж. Россіи, 1904, IV, с. 183—197). *М. Грушевський*, LXIV, Бібл. с. 22.

Das deutsche Volkslied. Zeitschrift f. seine Kenntniss u. Pflege. 1903. Пятий річник. Віденъ, стр. 180. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 6—7.

Das östliche Deutschböhmen. Deutsche Volkskunde aus d. ö. B. von Dr. E. Langer, 1903. Heft I—IV, c. 295. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 9.

Дашкевичъ Н. П. Общеніе Южной Руси съ Юго-Славянами въ литовско-польскій періодъ ея исторіи между проч. въ думахъ (Изборникъ Кіевск. К 1904, стр. 119—137). *Ів. Франко*, LXVII, Бібл. с. 14—16.

Demetrykiewicz Wł. Groby wykute w skałach Galicyi wschodniej, pod względem archeologicznym (Materyały antropologiczno-archeologiczne i etnologiczne, t. VI, c. 51—91+VI таблиць). *М. Грушевський*, LXV, Бібл. с. 1.

Deutsche Rundschau f. Geographie u. Statistik (1903). *З. Кузеля*, LXIV, Н. Хр. с. 6.

Діло за р. 1904. *І. Кр—ч.*, LXVI, Н. Хр. с. 9—11.

Довнар-Запольскій М. В.— див. Книга для чтенія по русской исторіи.

Довнаръ-Запольскій М. В. Крестьянская реформа въ Литовско-русскомъ государствѣ въ половинѣ XVI вѣка (Журн. М. Нар. Просвѣщенія, 1905, III-IV, ст. 135—187 і 221—277). *М. Грушевський*, LXV, Бібл. с. 30.

Эварницкій Д. И. Источники для исторіи Запорожскихъ казаковъ, т. I і II. Володимир (па Клязмі), 1903, ст. II+2107+122. *Ів. Джиджора*, LXVII, Бібл. с. 22—33.

Euphorion. Zeitschrift f. Literaturgeschichte hrg. von. A.

Sauer. X Band, 1903, Leipzig u. Wien, c. X+873. *З. Кузеля*, LXV, H. Xp. c. 11.

Ежемѣсячный журналъ для всѣхъ за р. 1904. *С. Є.*, LXVIII, H. Xp. c. 20.

Екатеринославскія Епархіальныя Вѣдомости за рік 1904. *Ю. С.*, LXVIII, H. Xp. c. 12.

Englische Studien. Organ f. engl. Philologie. 32. B. Leipzig, 1903, ст. X+460. *З. Кузеля*, LXV, H. Xp. c. 14.

Економіст на р. 1904. *Ів. Кр.*, LXVI, H. Xp. c. 14—15.

Ethnographia за рік 1904. *С. Т.*, LXVIII, H. Xp. c. 36.

Этнографическое Обозрѣніе за р. 1904. *В. Г.*, LXVIII, H. Xp. c. 29—30.

Житїє и чудеса святителя и чудотворца Нїколая, по рукописи Макаріевскихъ Четьихъ Миней. Изданіе Археографической коммиссіи. Москва, 1901, 8°, стр. 168+23. *Ів. Франко*, LXV, Бібл. c. 10—11.

Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія за р. 1904. *Кр.*, LXVIII, H. Xp. c. 21—22.

Заболотскій П. Къ вопросу объ иноземныхъ источникахъ „Начальной Лѣтописи“ (Рус. филол. вѣстникъ, 1901, ст. 1—32). *М. Грушевський*, LXVIII, Бібл. c. 11—12.

Zakrzewski Stanisław. Malowidła w podziemnej bazylice św. Klemensa w Rzymie (Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział historyczno-filozoficzny. Serya II, tom XX, 1903, ст. 1—37. *Ів. Франко*, LXVI, Бібл. c. 15—19.

Записки Императ. Харьковскаго университета за р. 1904. *І. К.*, LXVIII, H. Xp. c. 8.

Zdziarski Stanisław — див. Kolberg Oskar.

Z dziejów odrodzenia politycznego Galicyi 1859—1873 przez Michała Bobrzyńskiego, Władysława Leopolda Jaworskiego i Józefa Milewskiego. Варшава-Краків 1905 стр 515. *М. Лозинський*, LXVII, Бібл. c. 37—47.

Ziemiałkowski F. Pamiętniki. Краків, 1904, стр. 352. *Ів. Франко*, LXIV, Бібл. c. 37—44.

Sitzungsberichte im Jahre 1903. *З. Кузеля*, LXIII, H. Xp. c. 3.

Zubrzycki. Miasto Jarosław i jego zabytki, zbadał, spisał i własnoręcznym rysunkiem opatrzył Jan Sas Zubrzycki, architekt. (Sprawozdanie komisyi do badania historyi sztuki w Polsce, т. VII, вип. III, 1903, ст. 358—395). *М. Грушевська*, LXIII, Бібл. c. 16—17.

Ивановъ Іорданъ. Культъ Перуна у южныхъ Славянъ (Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Акад. Наукъ, 1903, кн. 4, стр. 140—174 *М. Тершаковецъ*, LXIV, Бібл. c. 12—21.

Ивановъ П. А. Къ исторіи Запорожскихъ козаковъ послѣ уничтоженія Сѣчи (Записки Одесскаго общества Исторіи и древностей, т. XXV, стр. 20—40). *С. Петлюра*, LXIII, Бібл. c. 22—23.

Ивановскій А. А. Объ антропологическомъ составѣ населенія Россіи (Извѣстія Имп. Общ. Любителей Естеств. Антропол. и Этнографіи, т. CV). Москва, 1904, ст. 288, 4°. *В. Доманицький*, LXIV, Бібл. c. 43—46.

Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности имп. Акад. Наукъ за р. 1904. *М. Т.*, LXVIII, H. Xp. c. 25—28.

Изъ прошлаго Кіевской епархіи (Кіевскія Епархіальныя Вѣдомости, 1904). *Ю. С.*, LXVIII, Бібл. c. 27—28.

Иконниковъ В. С. Кіевъ въ 1644 — 1855 гг. (Историческій очеркъ) (відб. в Кіевскої Старини). К., 1904, ст. IV+355. *В. Д.*, LXIV. Бібл. с. 30—31.

Иловайскій Д. Вторая дополнительная полемика по вопросамъ варяго-русскому и болгаро-гуннскому. Москва, 1902, с. 106. *М. Грушевський*, LXIII, Бібл. с. 6.

Die Inschriften aus der Bukowina. Epigraphische Beiträge für Quellenkunde der Landes- u. Kirchengeschichte herausgegeben von Dr. Eugen A. Kozak. I Theil: Steininschriften. Відень, 1903, ст. XIV+214, 4°. *З. Кузеля*, LXIV, Бібл. с. 27—30.

Internationales Archiv für Ethnographie. Band XVI, Heft I—V, 1903. *З. Кузеля*, LXIV, Н. Хр. с. 1—2.

Internationales Centralblatt für Antropologie und verwandte Wissenschaften im Jahre 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 10—11.

Историческій Вѣстникъ за р. 1904. *С. Є.*, LXVIII, Н. Хр. с. 24—25.

Kaindl R. F. Prähistorisches aus der Bukowina. Forschungen auf dem Gräberfelde von Unterhorodnik-Prädit und in der prähistorischen Ansiedlung von Szipenitz (Jahrbuch der k. k. Zentral-Kommission f. Erforschung u. Erhaltung d. Kunst.- u. hist. Denkmale. I Band, 1903, 98—114). *З. Кузеля*, LXIV, Бібл. с. 10—11.

Kaindl R. F. Dr. Studien zu den ungarischen Geschichtsquellen, I-XVI (Archiv für österreichische Geschichte т. 81, 82, 84, 85, 88, 91, 1895—1902). *М. Грушевський*, LXIV, Бібл. с 24—25.

Kállay Ubul. Mikor koronázták meg Kálmánt, Halics felkent királyát, a pápától küldött koronával? (Századok, XXXVII, 1903, с. 672—3). *С. Томашівський*, LXIII, Бібл. с. 12.

·Carinthia (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 16.

Каринскій Н. М. Остромирово Евангеліе какъ памятникъ древне-русскаго языка (Ж. М. Н. Пр. 1903, кн. V, с. 94—111). *І. Кр.* LXIII, Бібл. с. 8—10.

Карскій Е. Ѳ. Бѣлоруссы. Томъ I. Введеніе въ изученіе языка и народной словесности. Варшава, 1903, стр. X+466. *В. Гнатюк*, LXVII, Бібл. с. 51—65.

Католицький Всхід за рік 1904. *Ів. Кр.*, LXVI, Н. Хр. с. 15.

Kwartalnik historyczny за р. 1904. *Крч.* LXVIII, Н. Хр. с. 33.

Кіевская Старина за р. 1904. *Д. К.*, LXVIII, Н. Хр. с. 1—7.

Кіевскія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 9—10.

Кишиневскія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 12.

Ключевскій В. проф. Курсъ русской исторіи. Часть I. Москва, 1904, ст. 456+4. *М. Грушевський*, LXVII, Бібл. с. 4—8.

Книга для чтенія по русской исторіи, составленная при участіи профессоровъ и преподавателей подъ редакціей профессора М. В. Довнаръ-Запольскаго, т. I, Москва 1904, ст. VII+639+3 мапи. *М. Грушевський*, LXVIII, Бібл. с. 4—8.

Kolberg Oskar. Pokucie. Uzupełnienie dawniej ogłoszonego dzieła ś. p. Oskara Kolberga. Z rękopisów pozgonnych wydał dr. Stanisław Zdziarski. Краків, 1904, ст. 21 (відб. в Materyał-ів komisyi antrop. i etnogr. т. III). *В. Гнатюк*, LXIV, Бібл. с. 39—42.

Corespondenzblatt d. deut. Ges. f. Antr., Et. u. Urg. im Jahre

1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 9—10.

Kozak Eugen — див. Die Inschriften.

Krytyka за рік 1904. *Кр.* LXVIII, Н. Хр. с. 31.

Kubala Ludwik. Przysięga w Perejasławiu i „stati“ Bogdana Chmielnickiego. (Kwartalnik historyczny, 1904, ст. 220—242). *Iв. Крипякевич*, LXIII, Бібл. с. 17—19.

Курскія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 13.

Kutrzeba Stanisław Dr. Starostowie, ich początki i rozwój do końca XIV w. (Rozprawy wydz. hist. filoz. t. XLVI, 1903, ст. 231—348). *М. Грушевський*, LXIII. Бібл. с. 13—14.

Лаппо И. П. Великое княжество Литовское за время отъ заключенія Люблинской уніи до смерти Стефана Баторія (1569 - 1586). Опытъ излѣдованія политическаго общественнаго строя, т. I, Спб. 1901, ст. XVI+781 (Записки ист.-фил. фак. Спб. ун. т. LXI). *М. Грушевський*, LXIV, Бібл. с. 27.

Лашкаревъ П. Церкви Чернигова и Новгорода Сѣверска (Труды одинадцатого археологического съѣзда, т II, ст. 146 - 164) *М. Грушевська*, LXVI, Бібл. с. 21—23.

Левицкій О. И. Объ актовыхъ книгахъ, относящихся къ исторіи Юго-Западнаго края и Малороссіи. (Труды XI археологическаго съѣзда въ Кіевѣ, т. II, ст. 55—82). *В. Доманицький*, LXIII, Бібл. с. 20—21.

Lehoczky Tivadar. A beregmegyei, görögszertartású katholikus lelkészségek története a XIX század végeig, Мукач, 1904, ст. 169. *С. Томашівський*, LXIII, Бібл. с. 26—27.

Léger Louis. Souvenirs d' un Slavophile (1863—1897). Париж, 1905. *Iв. Фр.*, LXVIII, Бібл. с. 47.

Леонтовичъ Ѳ. И. Исторія русскаго права, выпускъ первый — Литература предмета. Варшава, 1902, ст. 597+LXVII. *М. Грушевський*, LXVI, Бібл. с. 19.

Лесевичъ В. Евгеній Павловичъ Гребенка. Опытъ характеристики (Русская Мысль, 1904, I, стр. 131—156, II, стр. 29—43). *М. Грушевський*, LXIII, Бібл. с. 29.

Літературно-Наук. Вістник за р. 1904. *С. Т.*, LXVI, Н. Хр. с. 1 - 9.

Литовскія Епархіальныя Вѣдомости за рік 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 15.

Литовская Метрика, томъ I. (Русс. ист. библ. т. XX), изд. Арх. коммиссіи, Спб., 1903, стр. VII+50+1566 колюмн +258 ст. +5 таблиць +IV ст. *М. Грушевський*, LXV, Бібл. с. 28—9.

Łoziński Br. Z historyi stanów galicyjskich (Biblioteka warszawska, 1904, II, ст. 201—225). *Iв. Франко*, LXIII, Бібл. с 24—25.

Łoziński Bronisław Dr. Galicyjski Sejm Stanowy 1817—1845, Льв. 1905, ст. 139. *Iв. Франко*, LXIII, Бібл. с. 25 26

Lud за рік 1904. *В. Г.*, LXVIII, Н. Хр. с. 35—36.

Ляскоронскій В. Г. О мѣстоположеніи лѣтописнаго города Родни (Ж. М. Н. Пр. 1904, IV, с. 323 334). *М. Грушевський*, LXIV, Бібл. с. 22 23).

Magyarország közoktatásügye az 1903, évben. Külön lenyomat „A. m. kir. kormány 1903 évi müködéséröl és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai Evkónyv“. Пешт,

1904, ст. 153, 4°. *С. Томашівський*, LXVII, Н. Хр. с. 7-13.

Majewski Erazm. Polska w wyobraźni geografów średniowiecznych i wartość podań średniowiecznych dla nauki dzisiejszej (Wisła, 1904, кн. V, с. 255—276). *З. Кузеля*, LXV, Бібл. с. 2—5.

Máramarosi diplomátak a XIV és XV századból, edybegyüjté és jegyzetekkel kisérve kiadta apsai Mihályi János, jogtudor, megyei tiszti föügyész, M.-Сигот, 1900, ст. X+674, 8°. *С. Томашівський*, LXIV, Бібл. с. 26—27.

Materyały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne, wydawane staraniem komisyi antropologicznej A. N. w Krakowie, т. VII, Краків, 1904. *З. Кузеля*, LXVII, Бібл. с. 65-67.

Метрика див. Метрика Литовская.

Milewski Józef – див. Z dziejów odrodzenia politycznego Galicyi.

Mitteilungen aus d. German. Nationalmuseum i Anzeiger d. Germ. Nat. Museums (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 17.

Mitteilungen der antiquarischen Gesellschaft in Zurich. T. XXVI. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 20.

Mitteilungen der antropologischen Gesellschaft in Wien, XXX Band, стр. IV+423. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 1—3.

Mitteilungen der Antropol. Ges. in Schleswig-Holstein (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 17.

Mitteilungen der Gesel. f. Salzburger Landeskunde. LXIII, 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 15.

Mitteilungen der prähistorischen Kommission der kais. Ak. d. Wis. im Jahre 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 12—13.

Mitteilungen der Schlesischen Gesellschaft f. Volkskunde hrg. v. Th. Siebs. Breslau, 1903, Heft I - V, с. 86. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 3-4.

Mitteilungen des Vereines f. Nassauische Altertumskunde und Geschichterforschung an seine Mitglieder. Jahrbuch 1902/3, *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 18.

Mitteilungen und Umfragen zur bayerischen Volkskunde, 1902, Heft I—IV, IX Jhg. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 9.

Модзалевскій В. Генеральный судья Иванъ Чарнышъ и его родъ (Кіевская Старина, 1904, III, 315-341, IV, 1-35, V, 193—230). *В. Д.*, LXIV, Бібл. с. 31—32.

Модзалевскій В. Слухи о назначеніи Кантакузина гетманомъ Малороссіи (1718 г.) (Кіевская Старина, 1904, VI, ст. 451—464). *І. Джиджора*, LXVII, Бібл. с. 33—36.

Mokłowski Kazimierz i Maryan Sokołowski. Do dziejów architektury cerkiewnej na Rusi Czerwonej. Краків, 1905. *М. Грушевська*, LXVIII, Бібл. с. 13—14.

Mokłowski Kazimierz. Sztuka ludowa w Polsce. Część I. Dzieje mieszkań ludowych. Część II. Zabytki sztuki ludowej. Льв., 1903, стр. 505. *Ів. Франко*, LXVII, Бібл. с. 49—51.

Мончаловскій О. Письма П. А. Кулиша относящіяся къ времени и цѣли его пребыванія во Львовѣ (Научно-литерат. Сборникъ Галицко-русской Матицы, 1904, т. III, кн. 1, ст. 59—72; т. III, кн. 2, ст. 1—41). *І. Кревецький*, LXVII, Бібл. с. 47—49.

Науменко В. Переписка М.

А. Максимовича съ П. Г. Лебединцевымъ (Кіевская Старина, 1904, IX—XII, 378—413, 125—142, 260—295, 454—505). *В. Доманицький*, LXV, Бібл. с. 49—51.

Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, Geschichte und deutsche Litteratur und für Paedagogik. 6 Jahrg. 1903, XI, XII з 1—10. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 17.

Несторовскій П. А. Бессарабскіе Русины. Историко-этнографическій очеркъ. Варшава, 1905, ст. 174+II. *В. Г.*, LXVI, Бібл. с. 35—39.

Нива за р. 1904. *Ів. Кр.*, LXVI, Н. Хр. с. 15.

Niederlausitzer Mitteilungen Z. d. Niederl. Ges. f. Antropologie u. A. Kunde (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 17.

Никольскій Н. Къ вопросу объ источникахъ лѣтописнаго сказанія о св. Владимірѣ (Христіанское чтеніе, 1902, VII). *М. Грушевський*, LXVIII, Бібл. с. 11—12.

Notizie degli Scavi di Antichita (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 15.

Образованіе за р. 1904. *С. Є.*, LXVIII, Н. Хр. с. 19—20.

Орда Л. Страничка изъ исторіи просвѣщенія на Волыни. Луцьк, 1903, ст. 42. *В. Д.*, LXIII, Бібл. с. 23—24.

Павловскій И. Приходскія школы въ старой Малороссіи и причины ихъ уничтоженія (Кіев. Старина, 1904, I, 1—40). *В. Д.*, LXV, Бібл. с. 47—48.

Павловскій И. Ремесленное училище въ Черниговѣ, учрежденное сто лѣтъ назадъ (1804—1811) (Кіевская Старина, 1904, II, ст. 157—168). *В. Д.*, LXV, Бібл. с. 48—49.

Павловскій И. Фр. Участіе И. П. Котляревскаго въ формированіи козачьихъ полковъ въ 1812 году (К. Старина, 1905, кн. VI, стр. 309—320). *І. Джиджора*, LXVI, Бібл. с. 33—34.

Павловъ А. С. проф. Курсъ церковнаго права. Сергієва Лавра, 1902, ст. 2+539+VI. *М. Грушевський*, LXVI, Бібл. с. 21.

Павловъ-Сильванскій Н. И. Символизмъ въ древне-русскомъ правѣ (Ж. М. Н. Пр. 1905, VI, с. 339—365). *М Грушевський*, LXVIII, Бібл. с. 8—9.

Павлуцкій Г. О деревяныхъ рѣзныхъ изображеніяхъ „путтовъ" въ южно-русскихъ церквахъ XVII—XVIII в. (Изборникъ кіевскій, 1904, ст. 231—240). *М. Грушевська*, LXVII, Бібл. с. 21—22.

Палеографическіе снимки съ русскихъ грамотъ преимущественно XIV вѣка. Въ память 25-лѣтія С.-Петербурскаго археологическаго института (1878—1903). Изданіе С.-Петербурскаго археологическаго института подъ редакціею А. И. Соболевскаго и С. Л. Пташицкаго, Спб. 1903, in fol. *М. Грушевський*, LXV, Бібл. с. 13—14.

Pamiętnik literacki za rik 1904. *І. Ф.* LXVIII, Н. Хр. с. 33—34.

Памятники славяно-русской письменности, изданные Археографическою Коммиссіею. I. Великія Минеи Четіи. Декабрь, дни 1—5, Москва, 1901, велика 4°, ст. 290. *Ів. Франко*, LXV, Бібл. с. 9—10.

Petermanns Dr. A. Mitteilungen aus Justus Perthes geograph. Anstalt, 1903, Gotha. *З. Кузеля*, LXIV, Н. Хр. с. 6—7.

Петровъ Н. Воспитанники Кіевской Академіи изъ Сербовъ съ начала синодальнаго періода и до

царствованія Екатерины II (1721—1762 гг.) (Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Академіи Наукъ, 1904, кн. 4, с. 1—16). *Ів. Франко*, LXIV, Бібл. с. 33—34.

Петровъ Н. Одипъ изъ предшественниковъ Ив. Петр. Котляревскаго въ украинской литературѣ XVIII вѣка Аѳанасій Короллович Лобысевичъ (Статьи по словяновѣдѣнію, I, ст. 57—63). *М. Грушевський*, LXVI, Бібл. с. 33.

Платоновъ С. Ѳ. Лекціи по русской исторіи, вид. 4. Спб. 1904, ст. 607. *Ів. Джиджора*, LXVIII, Бібл. с. 28—31.

Подольскія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 10—11.

Полное собраніе русскихъ лѣтописей, изданное имп. археографическою коммиссіею, т. XIII, первая полов. Спб. 1904, ст. V+302, 4⁰. *М. Г.*, LXVII, Бібл. с. 11—12.

Полтавскія Епархіяльныя Вѣдомости за р. 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 12 - 13.

Полоцкія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 15.

Pór Antal. Magyar-ruthén érin kezések a XIV-ik században (Századok, 1904, X, с. 935—949). *С. Томашівський*, LXV, Бібл. с. 11 - 12.

Potkański Karol. Konstantyn i Metodyusz. Краків, 1905, с. 146. *Ів. Франко*, LXVI, Бібл. с. 9—14.

Промінь на р. 1904. *Ів. Кр.*, LXVI, Н. Хр. с. 14.

Prochaska Antoni. Rokosz lwowski w r. 1537 (Kwartalnik historyczny, 1902, с. 1—22, 208—242, 381—400). *Ів. Кр—ч*, LXV, Бібл. с. 24—26.

Prochaska Antoni. Sejmiki wiszyńskie w czasach trzech elekcyi pojagiellońskich (Kwartalnik historyczny, 1903, с. 363—404, 544—595). *Ів. Крипякевич*, LXV, Бібл. с. 26—28).

Przewodnik naukowy i literacki за р. 1904. *Кр.*, LXVIII, Н. Хр. с. 31.

Przegląd powszechny за р. 1904. *Кр.*, LXVIII, Н. Хр. с. 31.

Przegląd polski за р. 1904. *Кр.*, LXVIII. Н. Хр. с. 31.

Przegląd prawa i administracyi за р. 1904. *Крч.*, LXVIII, Н. Хр. с. 33—4.

Радакова Е. П. О ревизіяхъ въ Малороссіи въ XVIII столѣтіи (Труды XI археологическаго съѣзда въ Кіевѣ, т. II, ст. 105—125). *В. Д.*, LXIII, Бібл. с. 21—22.

Радзивиловская или Кенигсбергская лѣтопись, т. I: фотомеханическое воспроизведеніе рукописи; т. II: статьи о текстѣ и миніатюрахъ рукописи (Изданія общества любителей древней письменности, ч. CXVIII). Спб. 1902, т. I, ненумеров., т. II, ст. 127, вел. 8⁰). *М. Грушевський*, LXVII, Бібл. с. 8 - 10.

Radliński Ignacy. Apokryfy judaistyczno-chrześcjańskie. Księga wstępna do literatury apokryficznej w Polsce, 1904, Львів, с. 219+4. *Ів. Франко*, LXV, Бібл. с. 7—8.

Радченко К. „Епистолія о недѣлѣ“ по Филиппопольскому и Бѣлградскому спискамъ (Чтенія въ историческомъ обществѣ Нестора Лѣтописца, кн. XVIII, вып. II, с. 1—21). *Ів. Франко*, LXVIII, Бібл. с. 10—11.

Радченко К. Этюды по богомольству. Къ вопросу объ отношеніи апокрифовъ къ богомольству (Изборникъ Кіевскій, ст. 29—38). *Ів. Франко*, LXVIII, Бібл,

с. 9—10.

Rendiconti della reale Academia dei Lincei. Seria V, Vol. XII, Fasc. 1—12 (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 15.

Revue de l' école d' antropologie de Paris (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н Хр. с. 13–14.

Revue des traditions populaires, t. XVIII, Paris, 1903, ст. 616. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 2.

Рожковъ Н. Городъ и деревня въ русской исторіи (краткій очеркъ экономической исторіи Россіи). Спб. 1902, ст. 84. *М. Грушевський*, LXVII, Бібл. с. 4—8.

Рожковъ Н. Обзоръ русской исторіи съ соціологической точки зрѣнія, часть первая — Кіевская Русь (съ VI до конца XVI вѣка). Спб. 1903, ст. 173. *М. Грушевський*, LXVII, Бібл. с. 4—8.

Romanische Forschungen. Organ f. rom. Sprachen u. Mittellatein. Hrg. v. K. Vollmöller. XIV Band. Erlangen 1903, стр. 640+410. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 13.

Россія — Полное географическое описаніе нашего отечества, подъ редакціей В. П. Семенова, т. VII, Спб. 1903, ст. X+518, т. IX. 1905. ст. IV+620. *Гр. Г.*, LXVIII, Бібл. с 31—34.

Rundstein Szymon. Ludność wieśniacza ziemi halickiej w wieku XV (Studya nad historyą prawa polskiego wydawane pod redakcyą Oswalda Balzera, t. II zesz. 2). Львів, 1903, ст. 47. *М. Грушевський*, LXIII, Бібл. с. 15.

Руслан за р. 1904. *Ів. Кр.*, LXVI, Н. Хр. с. 11–12.

Русская Мысль за р. 1904. *С. Є.*, LXVIII, Н. Хр. с. 17—18.

Русская Историческая Бібліотека. Т. XIX. Памятники полемической литературы Западной Руси. Книга третья, Спб. 1903, ст. I-XIII, 1-1303, 1—104, 1–96, вел. 8°. *К. Студинський*, LXVI, Бібл. с. 27–29

Русская Правда въ четырехъ редакціяхъ, издалъ В. Сергѣевичъ. Спб. 1904, ст. 51. *М. Грушевський*, LXVI, Бібл. с. 20—21.

Русская Старина за р. 1904. *С. Є.*, LXVIII, Н. Хр. с. 23–24.

Русскій Архивъ за р. 1904. *С. Є*, LXVIII, Н. Хр. с. 23.

Русскій Вѣстникъ за р. 1904. *С. Є.*, LXVIII, Н. Хр. с. 20.

Русскій филологич. Вѣстникъ за р. 1904, *М. Т.*, LXVIII, Н. Хр. с. 28–29.

Русское богатство за р. 1904. *С. Є.*, LXVIII, Н. Хр. с. 18—19.

Русско-еврейскій архивъ. Документы и матеріалы для исторіи Евреевъ въ Россіи, т. III. Документы по исторіи польскихъ и литовскихъ Евреевъ (1364—1569), Спб. 1903, ст. VIII+260 +XVII *М. Грушевський*, LXIII, Бібл. с. 15—16.

Samolewicz Janusz. Sąd wyższy prawa niemieckiego na zamku sanockim (1425–1553). (Studya nad historyą prawa polskiego wyd. pod red. O. Balzera, II. zesz. I), Львів 1903, стр. 13. *М. Грушевський*, LXVI, Бібл. с. 26.

Сборникъ статей по исторіи права посвященный М. Ф. Владимірскому-Буданову его учениками и почитателями, изд. подъ редакціей М. Н. Ясинскаго. К. 1904, ст. IX+465. *В. Д.*, LXVI, Бібл. с. 48—51.

Свѣнцицкій И. С. Рукописи библіотеки „Народнаго Дома" во Львовѣ (Научно Литературный Сборникъ „Галицко-рус. Матицы", 1904, т. III, кн. 4, с. 81—104; 1905, т. IV, кн. 1, с. 108–149). *І. Кревецький*, LXVII, Бібл. с,

36—37.

Свѣнцицкій И. С. Церковно- и русско-славянскія рукописи публичной библіотеки Народ. Дома во Львовѣ (Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности императорской Академіи Наукъ, 1904, кн. 3, с. 350—414). *І. Кревецький*, LXVII, Бібл. с. 36—37.

Światowit. Rocznik poświęcony archeologii przeddziejowej i badaniom pierwotnej kultury polskiej i słowiańskiej, t. I—V. Варшава, 1899—1904. *Ів. Кр*, LXIII. Бібл. с. 1-6.

La Serbie á l' exposition universelle de 1905 a Liége, publié par le ministère de l' agriculture, du commerce et de l' industrie. Belgrad, 1905, ст. VII +246. *З. К*, LXVIII, Бібл. с. 34.

Сергѣевичъ В. Древности русскаго права, томъ третій. Спб. 1903, стр. 12+496. *М. Грушевський*, LXIII, Бібл. с. 12—13.

Сергѣевичъ В. Лекціи и изслѣдованія по древней исторіи русскаго права. Спб. 1903, стор. VIII+664. *М. Грушевський*, LXVI, Бібл. с. 19—20.

Сѣцинскій Е. Матеріалы для исторіи цеховъ въ Подоліи. Камінець, 1904, с. 78. *І Шп.*, LXVI, Бібл. с. 30—32.

Сизовъ В. И. Миніатюры Кенигсберской лѣтописи, археологическій этюдъ (Извѣстія отд. рус. языка 1905, I, с. 1—50+2 табл.). *М. Грушевський*, LXVII, Бібл. с. 8—10.

Соболевскій А. Изъ исторіи заимствованныхъ словъ и переводныхъ повѣстей (Кіев. Универс. Извѣстія, 1904, XI, ст. 1—6. *З. Кузеля*, LXV, Бібл. с. 8—9.

Sobolewskij A. Zur Chronologie der Lautveränderungen (Archiv f. sl. Phil. XXVI, 561—563). *М. Т.*, LXVIII, Бібл. с. 5—6.

Sokołowski Maryan — див. Mokłowski Kazimierz.

Sokołowski Maryan. Drzeworytnictwo u nas (Sprawozdanie komisyi do badania historyi sztuki w Polsce, t. VII, вип. III, 1903, ст. 453—480). *М. Грушевська*, LXIII, Бібл. с. 31—32.

Sprawozdania komisyi do badania historyi sztuki w Polsce, t. VII, вип. III, Краків, 1903, ст. 357—480+CI—CCLII. *М. Грушевська*, LXV, Бібл. с. 53—54.

Срезневскій Н. И. Матеріалы для словаря древне-русскаго языка по письменнымъ источникамъ. Томъ третій, выпускъ I, Спб. 1903, ст. 1—512. *М. Г.*, LXVI, Бібл. с. 25.

Стешенко И. М. А. Максимовичъ (Къ столѣтію годовщины его рожденія) (Ibid. с. 347—377). *В. Доманицький*, LXV, Бібл. с. 52.

Стороженко А. Стефанъ Баторій и Днѣпровскіе козаки. Изслѣдованія, памятники, документы и замѣтки. Київ, 1904, с. 6+328. *Ів. Крипякевич*, LXVIII, Бібл. с. 16-23.

Странникъ за р. 1904. *С. Є.* LXVIII, Н. Хр. с. 16.

Talko-Hryncewicz. Karaimi v. Karaici litewscy (Materyały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne komisyi antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie, т. VII, с. 44—100). *З. Кузеля*, LXVIII, Бібл. с. 1—5.

Talko-Hryncewicz J. O do mniemanych czaszkach Krzywiczan (Materyały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne komisyi antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie, т. VII, с. 3—43). *З. Кузеля*, LXVIII, Бібл. с. 1—5.

Tätigkeitsbericht der Museumg. Teplitz (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 16.

Тельбергъ Г. Нѣсколько замѣчаній о междукняжескихъ снемахъ въ древней Руси (Ж. М. Н. П. 1905, VI, с. 232–8). *М. Грушевський*, LXVIII, Бібл. с. 9.

Történelmi Tár за р. 1904. *С. Т.*, LXVIII, Н. Хр. с. 36.

Троицкій Н. И. Село Городище, Кашир. у. Тульской губ. — древній городъ Лопастня и монастырь св. Николая Чудотворца, Четырехъ церквей (труды XI арх. съѣзда, I, с. 126—136). *М. Грушевський*, LXIV, Бібл. с. 22.

Труды Кіевской Духовной Академіи за р. 1904. *С. Є.*, LXVIII, Н. Хр. с. 8 - 9.

Труды одинадцатаго археологическаго съѣзда въ Кіевѣ 1899, подъ редакціей графини Уваровой и С. С. Слуцкаго. Т. I, Москва, 1901, ст. 816, т. II, 1902, с. 99 +265+106, 4°. *В. Доманицький*, LXIV, Бібл. с. 1—9.

Труды Подольскаго Церковнаго Историко - Археологическаго Общества. Выпускъ десятый, подъ редакціею проф. Е. Сѣцинскаго и Н. Яворовскаго. Камінець, 1904, 4+580+110. *I. Шп.*, LXVI, Бібл. с. 52—53.

Umschau (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 20.

Unser Egerland. Blätter f. Egerländer Volkskunde. VII Jhrg. N. 1—6, c. 60, 4°. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 9.

Университетскія (київські) Извѣстія за р. 1904. *I. К.*, LXVIII, Н. Хр. с. 7—8.

Ученыя Записки Казанскаго Университета за р. 1904. *I. Кр.*, LXVIII, Н. Хр. с. 22.

Учитель за р. 1904. *I. Кр.*, LXVI, Н. Хр. с. 13—14.

Folk-Lore, Volum. XIV. 1903, London, стр. 485. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 2.

Volkskunst und Volkskunde. Monatsschrift. München, 1903. *З. Кузеля*, LXIV, Н. Хр. с. 15.

Фотинскій Ор. Волынскій религіозный вольнодумецъ XVII в. (Чтенія въ историческимъ обществѣ Нестора Лѣтописца, кн. XVIII, с. 71—102). *Iв. Франко*, LXVIII, Бібл. с. 25—27.

Fundberichte aus Schwaben, umfassend die vorgeschichtlichen, römischen und merovingischen Altertümer. Stuttgart, 1901—1904. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 18.

Херсонскія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 12.

Chizzola A. V. Prähistorische Funde aus Westgalizien (sic). I. Funde bei Siedliska nächst Przemyśl. II. Die neolitische Gräberstätte bei Balice (nächst Medyka) (Jahrbuch der k. k. Zentral-Kommission f. Erforschung u. Erhaltung d. Kunst- u. hist. Denkmale. I Band, 1903, c. 138—152). *З. Кузеля*, LXIV, Бібл. с. 11—12.

Холмско-Варшавскій Епархіальный Вѣстникъ за р. 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 14.

Христіанское Чтеніе за р. 1904. *В. П.*, LXVIII, Н. Хр. с. 15.

Zeitschrift des Deutschen u. Österreichischen Alpenvereins (1903). *З. Кузеля*, LXIV, Н. Хр. с. 6.

Zeitschrift des Mährischen Landesmuseums (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 20.

Zeitschrift d. Ferdinandeums f. Tirol u. Voralberg. Heft 47 (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 16.

Zeitschrift des Vereins für Volkskunde (1903). *З. Кузеля*, LXIV, Н. Хр. с. 8—15.

Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur hrg. v. S. Schroeder und Gustav Roethe, 46. Band (34) Berlin,

1902. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 10—11.

Zeitschrift für deutschen Unterricht. Begründet unter Mitwirkung von Rudolf Hildebrand, hrg. v. Prof. Dr. Otto Lyon. 17 Jahrg. Leipzig, 1903, VIII+808. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 12—13.

Zeitschrift für deutsche Philologie. Begründet von J. Zacher, hrg. von Hugo Gering und Fr. Kauffmann. 35 Band, Halle a S. 1903, с. IV+576. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 11—12.

Zeitschrift für Ethnologie im Jahre 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 4—7.

Zeitschrift für Morphologie und Antropologie im Jahre 1903. *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 10.

Zeitschrift f. österreichische Volkskunde (1903). *З. Кузеля*, LXIV, Н. Хр. с. 7-8.

Zeitschrift f. romanische Philologie, hrg. v. Dr. Gustav Gröber, 1902 (XXVI Band), с. VI+768, 1903 (XXVII Band). Halle. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 13—14.

Черепнинъ А. И. О кіевскихъ денежныхъ гривнахъ (Труды XI археологическаго съѣзда въ Кіевѣ, т. II, стр. 38-61). *В. Доманицький*, LXIII, Бібл. с. 10—12.

Черниговскія Епархіальныя Вѣдомости за р. 1904. *Ю. С.*, LXVIII, Н. Хр. с. 11—12.

Чтенія въ Обществѣ Исторіи и Древностей россійскихъ при московскомъ университетѣ за р. 1904. *Кр.*, LXVIII, Н. Хр. с. 22-23.

Századok за р. 1904. *С. Т*, LXVIII, Н. Хр. с. 36.

Шараневичъ Исидоръ Др. Черты изъ исторіи церковныхъ бенефіцій и мірского духовенства въ галицкой Руси. Львів, 1902, с. 392, 16⁰. *І. Фл*, LXV, Бібл. с. 37-47.

Schachmatov Al. Wie im kleinrussischen die Palatalisation der Consonanten **e** u. **i** verloren ging (Archiv für slav. Philologie, XXV, 1903, ст. 222—239). *М. Т.*, LXIII, Бібл. с. 30—31.

Шахматовъ А. А. О такъ называемой Ростовской лѣтописи. М—ва, 1904, ст. 172. (Відбитка з Чтеній общества исторіи и древностей). *М. Грушевський*, LXVII, Бібл. с. 10—11.

Шахматовъ А. А. Толковая Палея и русская лѣтопись. Спб., 1904, ст. 74 (відб. з Збірн. Статьи по славяновѣдѣнію, I). *М. Грушевський*, LXVIII, Бібл. с. 11—12.

Schweizerisches Archiv für Volkskunde von E. Hoffmann-Krayer u. J. Jeanjaquet. VII Jhg. Zürich 1903, ст 319. *З. Кузеля*, LXV, Н. Хр. с. 4-6.

Schweizerisches Landesmuseum (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 20.

Schriften der physikalisch-ökonomischen Gesellschaft in Königsberg (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 17.

Schriften zur Verbreitung naturwissenschaftlichen Kenntnisse in Wien (1903). *З. Кузеля*, LXIII, Н. Хр. с. 16.

Štrekelj K. Der Ursprung des Š-Lautes in einigen Casusformen des aksl. Comparativs und ъs-Particips (Arch. f. Sl. Philol. XXVI, с 569-571). *М. Т.*, LXVIII, Бібл. с. 6.

Jabłonowski Alex., Trechtymirów. Z powodu artykułu Włodzimierza Jarosza p. t. „Legenda Batoryańska (Kwartalnik historyczny, 1904, ст. 487—490). *Ів. Крипякевич*, LXVIII, Бібл. с. 23—25.

Jaworski Władysław, Leopold — лив. Z dziejów odrodze-

nia politycznego Galicyi.

Яворскій Ю. Духовный стихъ о грѣшой дѣвѣ и легенда о нерожденныхъ дѣтяхъ (Изборникъ Кіевскій, с. 287—352). *Ів. Франко*, LXVII, Бібл. с. 16—21.

Якубовскій И. В. Земскіе привилеи великаго княжества Литовскаго, часть вторая. Критическій разборъ текстовъ областныхъ привилеевъ (Ж. М. Н. Пр. 1903, VI, с. 245—303). *М. Грушевський*, LXIII, Бібл. с. 14—15.

Jahrbuch der k. k. Zentral-Kom. für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmäler im Jahre 1903. *З. Кузеля*, LXIII, H. Xp. c. 11—12.

Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums. X Jahrg. (1903). *З. Кузеля*, LXIII, H. Xp. c. 16.

Jahrbuch des Schweizer Alpenclub. Bern 1903—4, c VIII +509. *З. Кузеля*, LXIV, H. Xp. c. 6.

Jahrbuch f. Landeskunde v. Nieder Österreich. Neue Folge, II Jhrg. 1903. *З. Кузеля*, LXIII, H. Xp. c. 15.

Jahrbücher d. Vereins f. meklemburg. Geschichte u. Altertumskunde. Schwerin, 1903. *З. Кузеля*, LXIII, H. Xp c. 16.

Jahresbericht des Vereins f. Nassauische Altertumskunde u. Geschichte (1901—1902) *З. Кузеля*, LXIII, H. Xp. c. 18—19.

Jahresbericht d. städt. Museum Carolino-Augusteum in Salzburg (1903). *З. Кузеля* LXIII, H. Xp. c. 15—16.

Jahresbericht für die Vorgeschichte d. Sächsisch-thür. Länder (1903). *З. Кузеля*, LXIII, H. Xp. c. 17.

Jarosz Włodzimierz. „Legenda Batoryańska" krytyczny szkic z dziejów Zaporoża (Kwartalnik historyczny, 1903, ст. 596—616). *Ів. Крипякевич*, LXVIII, Бібл. с. 23—25.

Ясинскій Н. М. Очерки по исторіи судоустройства въ Литовско-Русскомъ Государствѣ. Главный Литовский Трибуналъ. Происхожденіе. К., 1901, ст. V+253. *П. М.*, LXV, Бібл. с. 30—37.

Яцимирскій А. И. Григорій Цамблакъ, очеркъ его жизни, административной и книжной дѣятельности. Спб., 1904, ст. 501+14 таблиць. *М. Грушевський*, LXVIII, Бібл. с. 14—15.

Скорочення авторських імен:

В. Г. — Володимир Гнатюк, **В. Д.** — Василь Доманицький, **Гр. Г.** — Григорий Головка, **Д. К.** — Денис Коренець. **Е. Ф.** — Е. Форостина. **З. К.** — Зенон Кузеля, **І. Кр., Кр.** — І. Кревецький, **І. Кр—ч, Крч.** — Ів. Крипякевич, **І. Фл.** — Ів. Флюнт, **І. Ф., Ів. Фр.** — Іван Франко, **І. Шп.** — Ів. Шпитковський, **М. Г.** — Михайло Грушевський, **М. Т.** — Михайло Тершаковець, **П. М.** — П. Мороз, **С. Є.** — Сергій Єфремов, **С. Т.** — Стефан Томашівський.

Inhalt der I—LXVIII Bände

DER MITTHEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

(Jahrgang I—XIV).

Inhalt des V Bandes. 1. Professor Dr. Emilian Ohonovśkyj, sein Leben und seine Werke, von E. Kokorudz S. 1—34; 2. Türkische Wörter in der ruthenischen Sprache, von E. Makaruška 1—14; 3. T. Ševčenko im Gefängniss, kritisch-biographische Skizze von A. Konyśkyj 1—26; 4. Miscellanea 1—19; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neu herausgegebene Denkmäler der altruthenischen Literatur, von M. Hruševśkyj 1 -18; 6. Bibliographie 1—90; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—16.

Inhalt des VI Bandes. 1. Ruthenisch-byzantinische politische und commerzielle Verhältnisse im XI und XII Jahrh., von dr. Gr. Velyčko S. 1—36; 2. Bittschrift von Honta's und Zelizniak's Erben, ein politisches Pamphlet, mitgeth. von E. Makaruška 1—6; 3. „Die Magd" (Najmička) von T. Ševčenko, Habilitationsvortrag von dr. I. Franko 1—20; 4. Archiv des s. g. Kronschatzes in Warschau, archäographische Notiz von M. Hruševśkyj 1—4; 5. Pathologische Veränderungen im Hoden bei einigen Infections-Krankheiten, von *** 1—4; 6. Miscellanea 1—12; 7. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1894, 1—38; 8. Bibliographie 1—68; 9. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—5.

Inhalt des VII Bandes. 1. „Adelphotes", griechische Grammatik, herausgegeben in Lemberg im J. 1591, literarisch-linguistische Studie von Dr. C. Studynśkyj S. 1—42; Beschreibung der Burgen Podoliens im J. 1494, mitgeth. von M. Hruševśkyj 1—18; 3. Elliptische Modulfunctionen, von V. Levickyj (mit 2 Figuren) 1—30; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Fortsetzung) 1—28; 6. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—2.

Inhalt des VIII Bandes. 1. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr I. Franko S. 1—38 u. I—XVI, 2. „Lobrede auf Vitovd", einige Bemerkungen über Bestand der ältesten ruthenisch-litthuauischen Chronik, von M. Hruševśkyj 1—16; 3. „Froh tönende Euphonie", ein Lobgedicht, gewidmet dem P. Mohyla im J. 1633, mitgeth. von Dr. C. Studynśkyj 1—14; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Ševčenko, von Al. Konyśkyj, I Theil 1—20; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Schluss) 1—22; 7. Bibliographie 1—64.

Inhalt des IX Bandes. 1. Cathedral-Consistorien in der Ukraine und in Weiss-Russland in dem XV u. XVI Jahrhund., von A. Lotočkyj S. 1—34; „Bittschrift Daniels des Verbannten", ein Denkmal der altruthenischen Literatur aus dem Ende des Mittelalters, von V. Ščurat 1—28; 3. Neovitalismus und seine Irrthümer, von Dr. O. Č. 1-20; 4. Beiträge zur Kenntniss des Baues des Darmkanals von Hirudo medicinalis (mit Illustration), von I. Rakovśkyj 1—6; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen über die Verfassung des Gross-Fürst. Litthauen, von M. Hruševśkyj 1—12; 8. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des X Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte der Verhältnisse Kaiser Rudolfs II und des Papstes Clemens VIII mit den Kosaken im J. 1593 und 1594, mitgeth von E. Barvińskyj s. 1—34; 2. Varlaam und Ioasaph, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) 29—80; 3. Kirchenregister von Sambor, Beiträge zur Geschichte der Confessionsverhältnisse, mitgeth. von M. Hruševśkyj 1—8; 4. Miscellanea 1—14; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 1—12; 5, Bibliographie 1—60; 6. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XI Bandes. 1. Erste Verbannung des T. Ševčenko (1847—50), kritisch-biographische Skizze von O. Konyśkyj S. 1—62; 2. Einige Actenstücke zur Geschichte des Kijever Gebietes, mitgeth. von M. Hruševśkyj 1—18; 3. Beiträge zur physikalischen Terminologie, I Theil: Mechanik, zusammengestellt von W. Levyckyj 1—12; 4. Miscellanea 1—18; 5. Wiss. Chronik: Dr. R. F.Kaindls Untersuchungen auf dem Gebiete der ruthenischen Ethnographie, Uebersicht von M. Korduba 1—10; 6. Bibliographie 1—66; 7. Bericht über die Šewčenko-Gesellschaft 1—5.

Inhalt des XII Bandes. 1. Politische Ereignisse in Galizien im J. 1340 nach dem Tode Boleslaus-Georg des II, Untersuchung von Em. Terleckyj 1—26; 2. Beschreibung der Burg von Lemberg im J. 1495, migeth. von M. Hruševśkyj 1—12; 3. Drei Lobgedichte aus dem XVI Jahrh., mitgeth. von Dr. C. Studyńskyj 1—32; 4. Ukrainische Kosaken auf dem Kanal von Ladoga, von E. Radakova 1—20; 5. Miscellanea 1—20; 6. Wiss. Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Forts.) 1—26; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—6.

Inhalt des XIII Bandes. 1. Erster slavischer Staat, historische Untersuchung von M. Korduba 1—20; 2. T. Ševčenko's zweite Verbannung (1850—1857), kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—76; 3. Ein Fall von Vesania melancholica, von Dr. O. Č. 1—12; 4. Miscellanea — von M. Hruševškyj 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Fortsetzung) 1—24; 6. Bibliographie 1—50; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des XIV Bandes. 1. Ukrainische Kosaken in Weiss-Russland in den J. 1654—1656, von Em. Terleckyj 1—30; 2. Beiträge zur Geschichte der Zeit des B. Chmelnyckyj, mitgeth. von S. Tomašivškyj, I 1—14; 3. Taras Ševčenko in Petersburg (1858—1859), von A. Konyškyj 1—42; 4. Miscellanea: Einige geistliche Gedichte aus Galizien, mitgeth. von M. Hruševškyj 1—16; 5. Wiss. Chronik; Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—4.

Inhalt des XV Bandes. 1. Samuel Kuševič, lemberger Rathsherr und sein Notizbuch, von S. Tomašivškyj S. 1—24; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jahrh., herausg. von M. Hruševškyj 1—48; 3. T. Ševčenko's letzte Reise in die Ukraine (im J. 1859), von A. Konyškyj; 1—35; 4. † P. Kuliš 1—1; 5. Miscellanea 1—8; 6. Wissenschaftliche Chronik: Archäologischer Congress in Riga im J. 1896, von N. Kniaževič, 1—8; 7. Bibliographie 1—60; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—8.

Inhalt des XVI Bandes. 1. Het'man Bohdanko, kritisch-historische Untersuchung von M. Hruševškyj S. 1—18; 2. Legenden des Chitarer-Codex, aus dem Anfange des XVIII Jahrh., mitgeth. von V. Hnatiuk 1—38; 3. T. Ševčenko's letzte Lebensjahre, kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—70; 4 Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896. I. Ukrainisch-russische (ruthenische) Zeitschriften 1—14; 6. Bibliographie 1—48.

Inhalt des XVII Bandes. 1. Polnisch-kosakischer Krieg im J. 1625, historische Untersuchung von S. Rudnyćkyj S. 1—42; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jhrh., herausg. von M. Hruševškyj (Schluss) 49—98; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Ševčenko, von A. Konyškyj, II Theil 1—22; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine 1—16; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar — April) 1—4.

Inhalt des XVIII Bandes. 1. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) S. 81—134; 2. Einfall der Kosaken in Očakov im J. 1545, mitgetheilt von E. Barvinškyj 1—32; 3. Ein Project zur Hebung des Handels in der Ukraine aus dem J. 1784, mitgetheilt von N. Kniaževič 1—8; 4. Miscellanea, von Dr. Al. Markevič 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen auf dem Gebiete der altruthenischen Geschichte, von M. Hruševškyj 1—24; 6. Bibliographie 1—67; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—1.

Inhalt des XIX Bandes. 1. Steuerrecesse in Polen wahrend der Regierung Kasimir des Jagellonen, von S. Tomašivškyj S. 1—70; 2. Beschreibungen der Domänen von Peremyšl, mitgetheilt von M. Hruševškyj 1—24; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine (Schluss) 1—32; 5. Bibliographie 1—51; 6. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai — August) 1—3.

Inhalt des XX Bandes. 1. Galicische Bojaren im XII und XIII Jarh., von M. Hruševškyj S. 1—20; 2. Varlaam und Joasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Schluss) 135—202; 3. Einige Gedichte des Ivan Nekraševič, mitgetheilt von A. Lotoćkyj 1—10; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—48; 7. Redactionelle Notiz 1—2.

Inhalt des XXI Bandes. 1. Die Anten, ein Fragment zur ruthenischen Geschichte, von M. Hruševškyj S. 1—16; 2. Die sociale Lage der weltlichen Geistlichkeit in der Ukraine und in Russland im XVIII Jahrh., von A. Lotoćkyj 1—46; 3. Ernte in Ost-Galizien und in der Bukowina auf Grund des Jahrbuches des k. k. Ackerbauministeriums für das J. 1896 u. 1897. dargestellt von V. Budzynovškyj (im Anhang) 1—36; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1897 1—10; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft im J. 1897 1—20.

Inhalt des XXII Bandes. 1. Ein vergessener ruthenischer Gnomendichter des XVII Jarh., von Dr. I. Franko S. 1—16; 2. Beiträge zur Geschichte der Kosaken, von M. Hruševśkyj 1—14; 3. Ruthenische Ansiedlungen im Komitate Bač-Bodrog (Süd-Ungarn), von V. Hnatiuk 1—58; 4. Miscellanea 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlicheu Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M. Korduba 1—42; 6. Bibliographie 1—54; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—3.

Inhalt des XXIII u. XXIV Bandes. 1. Chmelnyćkyj und sein Aufstand, historische Skizze von Michael Hruševśkyj S. 1—30; 2. Die Volksbewegungen in Galizien im J. 1648, von Stephan Tomašivśkyj 1—138; 3. Chmelnyćkyj's Aufstand in den Dichtungen der Zeitgenossen, von Dr. Ivan Franko 1—114; 4. Ein Porträt Chmelnyćkyj's nach einer ital. Gravüre vom J. 1683. 5. Miscellanea 1—20; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Quelle zur Geschichte des Aufstandes Chmelnyćkyj's (St. Temberski's Annales 1647—1656), von Stephan Rudnyćkyj 1—22; 7. Bibliographie 1—16; 8. Aus der Gesellschaft: 1) Die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar—April 1898), 2) Neue Statuten der Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XXV Bandes. 1. Silberfund von Molotiv (Ost-Galizien), eine archäologische Notiz von M. Hruševśkyj S. 1—6; 2. Beiträge zur Geschichte der Beziehungen zwischen Peter Dorošenko und Polen in den J. 1670—72, von O. Celevyč 1—26; 3. Der 1 und 2 November 1848 in Lemberg (ein officieller Bericht), mitgeth. von I. Levyćkyj 1—43; 4. Jubiläum der ukrainisch-russischen Literatur 1—1; 5. Miscellanea 1—12; 6 Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1897: a) In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften; b) Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M. Korduba (Schluss) 1—80; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1898) 1—4.

Inhalt des XXVI Bandes. 1. Kotljarevskij's Werke in Galizien, von Dr I. Franko S. 1—14; 2. „Harte Zeiten“, Beiträge zur Geschichte Galiziens in den J. 1846—61, mitgetheilt von M. Zubryćkyj 1—16; 3. Inventarien der Domäne Ratno (Nord-Volynien) aus den J. 1500—1512, mitgetheilt von M. Hruševśkyj 1—40; 4. Miscellanea 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1896 (Schluss) 1—32; 6. Bibliographie 1—60; 7. Jubiläumsfeier der Wiedergeburt der ukrainisch-russischen Literatur, von O. Makovej 1—14.

Inhalt des XXVII Bandes. 1. Ein galizischer „Soldat der Zauberer“, mitgeth. von Dr. Ivan Franko S. 1—22; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratśkyj (Fortsetzung folgt) 1—68; 3. Miscellanea 1—18; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898 1—12; 5. Bibliographie 1—52; 6. Jahresberichte der Gesellschaft für das Jahr 1898 1—22.

Inhalt des XXVIII Bandes. 1. Die Kosaken im Feldzuge von Smolensk in d. J. 1633—4, von Oleg Celevyč S. 1—72; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, von Ivan Verchratśkyj (Fortsetzung) 69—94; 3. Miscellanea: Einige Actenstücke zur Geschichte der ruthenischen Ansiedelung jenseits des Bug, mitgeth. von M. Hruševśkyj 1—10; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba 1—36; 5. Bibliographie 1—45; 6. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—4.

Inhalt des XXIX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. Č. (Fortsetzung folgt) S. 1—13; 2. Die ruthenische Sprache auf dem archäologischen Congress in Kijev und der Antheil der Ševčenko-Gesellschaft an demselben 1—1; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn von Ivan Verchratśkyj (Fortsetzung) 95—200; 4. Miscellanea 1—5; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba — III. Mittelalter 1—31; 6. Bibliographie 1—44.

Inhalt des XXX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. Č. (Schluss) S. 14—67; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratśkyj (Schluss) 201—276, 3. Zur Geschichte des „ruthenischen Ritus“ in Polen, Brief an die Redaction von Dr. Anton Prochaska mit Bemerkungen von Michael Hruševśkyj 1—8; 4. Miscellanea: Versuch einer Bibliographie des Gregor Skovoroda, von L. Č. 1—4; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898: In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften 1—24; 6. Bibliographie 1—38; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften (Februar—April 1899), 1—4.

XXXI—XXXII Bände enthalten die für den Kijever archäologischen Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgebrachten Referate. — I. Hälfte: Archäologie, Geschichte, Ethnographie. I. Vorwort (deutsch und ukrainisch) 7—10, 27—30; Inhaltsangaben aller angemeldeten Referate aus dem Gebiete der Archäologie, Geschichte und Ethnographie (deutsch) 11—26; II. Die im Auszug mitgetheilten Referate und Communikate (ukrainisch) u. A.: Gab es unter den ruthenischen Volksstämmen einen Volksstamm der Chorvaten? von M. Hruševškyj. Ornamentik der Ostererier in dem Galizisch-Volhynien, von Dr. M. Korduba. III. Die in extenso mitgetheilen Referate: Das Gräberfeld in Čechy (Bez. Brody), archäologische Untersuchung von M. Hruševškyj, 1—22; Zvenyhorod bei Lemberg (Bez. Bibrka), historisch-archäologische Untersuchung von M. Hruševškyj, 1—28; Ein Bleisiegel aus Stupnycia bei Sambor, eine Notiz von M. Hruševškyj, 1—4; Sociale Classen und politischen Parteien im Fürstenthum Halič bis zur Hälfte des XIII Jahrh., von Dr. M. Korduba, 1—42; Zur Frage über die staatsrechtliche Stellung der Kijever Fürsten des XV Jahr., von M. Hruševškyj, 1—4; Die kleinrussischen Länder der polnischen Krone gegen Ende des XV Jarh. Feindliche Einfälle und Organisation der Grenzvertheitigung, von S. Rudnyćkyj, 1—54; Beiträge zur Geschichte der Kosakenaufstände vom J. 1595—6, von M. Hruševškyj, 1—30; Die ukrainischen Kosaken in den Jahren 1625—1630, kritisch-historische Untersuchungen von S. Rudnyćkyj, 1—76; Die Überbleibsel des ursprünglichen Communismus bei den Bojken (Galizien), von Dr. V. Ochrymovyč, 1—16; Der slovakische Räuber Janošik in der Volkspoesie, von V. Hnatiuk, 1—50; IV. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1899), 1—4; V, Inhaltsverzeichniss des VIII Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XXVII—XXXII), 1—9.

Inhalt des XXXIII Bandes. 1. Bronzene Schwerte aus d. Bez. Turka (Galizien) von M. Hruševškyj S. 1—4; 2. *Über den Accent in der ukrainisch-ruthenischen Sprache, Untersuchung von Dr. V. Ochrymovyč (Fortzetzung folgt) 1—64 ; 3. Varianten zu einigen Gedichten Ševčenko's, mitgetheilt von A. Konyškyj (Fortzetzung folgt) 1—16; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der wissenschaftlicher Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M, Korduba — III. Neue Zeit; 2) Übersicht der Zeischriften für das Jahr 1898 (Schluss) 1—54; 6. Bibliographie 1—46; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft (September—December 1899) 1—5.

Inhalt des XXXIV Bandes. 1. *Ein Beitrag zur Geschichte der Dorfgeistlichkeit, aus den Samborer Akten des XVI Jahr., von Michael Hruševškyj S. 1—82; 2. Einige Beiträge zu einer kritischen Ausgabe de Gedichte Ševčenko's, von Julian Romančuk 1—32; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1899: in ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. Tomašivškyj 1—8; 5. Bibliographie 1—58.

XXXV-XXXVI Bände enthalten die für den Kijever Archäologen-Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgetragen Referate. — II. Hälfte: Sprachkunde und Litteraturgeschichte. I. Vorworf (deutsch und ukrainisch) S. 5—6, 24—25; Inhaltsangaben aller angemeldeten Referate aus dem Gebiete der Sprachkunde und Litteraturgeschichte (deutsch) 7—23; II. Die im Auszug mitgetheilten Referate und Communikate, u. A.: Die Nasal-Vocale in des slavischen Sprachen, von A. Barvinškyj, 3—5; Ein Beitrag zur Kenntniss der Entwickelung der Volkssprache in der Litteratur der galizischen Ruthenen, von Et Kokorudz, 7—8; Der litterarhistorische und historische Hintergrund des Liede, vom Ihors Heereszug, von Dr. V. Kocovškyj, 10—12; III. Die in extenso mitgetheilten Referate: Über die Mundart der sogenannten Doly, von I. Verchratškyj, 1—128; Die Ruthenen der Eperies-Diöcese und ihre Dialekte, von V. Hnatiuk. 1—70; Das „Slovo über die Auferstehung Lazars", ein altukrainisches Poem au. apokryphische Themen, von Dr. I. Franko, 1—57; Ein neuer Beitrag zu den Studien über Ivan Vyšenškyj. von Dr. I. Franko, 1—4; Das apokryphe Evangelium Pseudo-Matthäi über die Geburt und die Kindheit Maria's und seine Spuren in der ukrainischen Litteratur, von Dr. I. Franko, 1—32; Wer war der Verfasser der 'Ἀντίῤῥησις (1599)? von Dr. C. Studynškyj, 1—20; Jakub Gavatovič (Gavat), Verfasser frühester ukrainischer Intermedien aus dem J. 1619, von M. Pavlyk, 1—44.

Inhalt des XXXVII Bandes. 1. Die Ohrringe des sog. Kijever Typus bemodernen Kaukasiern, von M. Hrusevškyj S. 1—4; 2. *Das Karpathoruthenische Schriftthum im XVII—XVIII Jahrh., von Dr. I. Franko, 1—91; 3. Der Kijever Archäologen-Congress, von N. Knjaževyč, 1—11; 4. Miscellanea 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba, I. Allgemeines, II. Alterthum, 1—28; 6. Bibliographie 1—44.

Inhalt des XXXVIII Bandes. 1. Drei Bleisiegel aus der Umgegend von Halič (mit Abbildungen), von M. Hruševśkyj, S. 1—4; 2. *Die Beziehungen des Hetman Ivan Vyhovśkyj zu Polen in den Jahren 1657--8, von D. Koreneć, 1—20; 3 *Das Karpathoruthenische Schriftthum im XVII—XVIII Jahrh., von Dr. I. Franko, Beilagen, XII - XXV (Schluss) 91—162; 4. Miscellanea, 1—4; 5. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der Zeitschriften für das J. 1899 — Die in der Ukraine herausgegebene Zeitschriften, 1—25; 2) Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur- und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba: III. Mittelalter, 26—38; 6. Bibliographie, 1—56; 7. Inhaltsverzeichniss des IX Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XXXIII—XXXVIII), 1—12.

Inhalt des XXXIX Bandes. 1. Zum Andenken an Alexander Konyśkyj von M. Hruševśkyj, S. 1—14; 2. Ungedruckte Gedichte des T. Ševčenko, mitgetheilt von A. Konyśkyj, S. 1—8; 3. Varianten zu einigen Gedichten Ševčenko's, mitgetheilt von A. Konyśkyj (Schluss), S. 1—22; 4. Übersicht des gegenwärtigen Standes der historischen Forschungen über die ukrainische Litteratur. Die älteste Periode. Einige Probleme und Desiderata, von Dr. Al. Kolessa, S. 1—40; 5. Lateinische Infinitive auf ier, von I. Kopač, S 1—2; 6. Miscellanea 1—6; 7. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur- und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba: III. Mittelalter (Schluss), IV. Neue Zeit, S. 1—56; 2) Übersicht der Zeitschriften für das J. 1899 (Schluss), S. 57—78; 8. Bibliographie, S. 1—32.

Inhalt des XL Bandes. Ein Beitrag zur Geschichte des Aufstandes Nalyvajko's, mitgetheilt von B. Domanyćkyj, S. 1—6; 2. Das Jahr 1848 und das griech.- kath. geistliche Seminar in Lemberg, mitgetheilt von G. Kmit, S. 1—10; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accent, von J. Verchratśkyj (Fortsetzung folgt), S. 1—113; Miscellanea, S. 1—9; 5. Wissenschaftliche Chronik: Die Arbeiten N. Kondakov's auf dem Gebiete der Geschichte altruthenischen Kunst, von M. Hruševśkyj, S. 1—13. 6. Bibliographie, S. 1—41.

Inhalt des XLI Bandes. 1. Chronologie der Chronik von Halyč und Volodymyr (sog. Hypatios-Chronik), eine Untersuchung von M. Hruševśkyj, S. 1—72; 2. Studien auf dem Gebiete des Karpatoruthenischen Schriftthums im XVII—XVIII Jahrh. I. Presbyter Johannes, Smera der Kumane und Entdeckung Tibets, von Dr. I. Franko, S. 1—50; 3. Miscellanea, S 1—11; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1900 — In ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. Tomašivśkyj, S. 1—9; 5. Bibliographie, S. 1—47.

Inhalt des XLII Bandes. 1. Kritische Analyse der sogenannten Thukididеischen Archäologie, von I. Kopač, S. 1—20; 2. Beiträge zur Geschichte der Rekrutenaushebung in Galizien am Ende des XVIII und bis Mitte des XIX Jahr., mitgetheilt von M. Zubryćkyj, S. 1—18; 3. Slovaken oder Ruthenen? Beiträge zur Erklärung der Frage über die Nationalität der West-Ruthenen in Ungarn, von V Hnatiuk, S. 1—81; 4. Miscellanea, S. 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen über die althebräische Geschichte, von Dr. I. Franko, S. 1—19 6. Bibliographie, S. 1—50.

Inhalt des XLIII Bandes. 1. Alexius Storoženko, Beitrage zur einer Charakteristik seiner Werke, von J. Stešenko, S. 1—46; 2. Aus der Korrespondenz des Dionysius Zubryćkyj (J. 1840—1853), mitgetheilt von Dr. C. Studyński, S. 1—66; 3. Miscellanea, S 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1900 — Die in der Ukraine herausgegebenen Zeitschriften, S. 1—24; 5. Bibliographie, S. 1—41; 6. Von dem Museum der Ševčenko Gesellsshaft der Wissenschaften, ein Aufruf an die ukrainische Gesellschaft, S. 1—3.

Inhalt des XLIV Bandes. 1. Ein Trinkerwunder in Korsun, Beitrag zue Geschichte der altrussischen Legende, von Dr. I. Franko, S. 1 - 14; 2. Beiträgt, zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accens von J. Verchratśkyj (Fortsetzung), S. 113—224; 3. Miscellanea, S. 1—9; 4. Wiesenschaftliche Chronik: Proben einer Biographie des Pantelejmon Kuliš und Charakteristik seiner Thätigkeit, von J. Stešenko S. 1—28; 5. Bibliographie, S. 1—51.

*) Die für den Kijever Archäologen-Congress bestimmten Referate sind mit einem Sternchen bezeichnet.

Inhalt des XLV Bandes. 1. Haben wir authentische Urkunden des Fürsten Leo von Halyč? Kritische Untersuchung von M. Hruševśkyj, S. 1—24; 2. Eine Denkschrift zur Vertheidigung der Rechte der Orthodoxen und Dissidenten aus der Zeit des Vierjährigen Landtages, mitgetheilt von M. Haluščynśkyj, S. 1—12; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accent von J. Verchratśkyj (Schluss) S. 225—280; 4. Miscellanea, S. 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Beiträge zur Geschichte der polnischen Gesellschaft in der Ukraine im XIX Jahrhundert, I—VI, von Dr. I. Franko, S. 1—42; 6. Bibliographie, S. 1—46; 7. Inhaltsverzeichniss des X Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XXXIX—XLIV), S. 1—14.

Inhalt des XLVI Bandes. 1. Der Madeleine-Styl in der Ukraine, von Theodor Volkov (mit mehreren Illustrationen und Phytotypien), S. 1—12; 2. Der heilige Clemens im Chersonesus, Beiträge zur Geschichte der altrussischen Legende, von Dr. Ivan Franko (I. Vorwort. II. Was wissen wir vom wirklichen heil. Clemens? III. Die Pseudo-Clementinen), S. 1—44; 3. Geistliche Gedichte der ungarischen Ruthenen, mitgetheil von Vladimir Hnatiuk (Einleitung, I. Die Gedichte aus Nord-Ungarn N. 1—54). S. 1—68; 4. Miscellanea, S. 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1900 (Schluss), S. 1—24; 6. Bibliographie, S. 1—44.

Inhalt des XLVII Bandes. 1. Der Kosak Plachta, ein ukrainisches Volkslied, gedruckt im J. 1625, von Dr. I. Franko, S. 1—28; 2. Geistliche Gedichte der ungarischen Ruthenen, mitg. von V. Hnatiuk (Fortsetzung) S. 69—164; 3. Zum Andenken an Alexander Lazarevśkyj, von M. Hruševśkyj, S. 1—10; 4. Miscellanea S. 1—9; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1901 — In ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, S. 1—15; 6. Bibliographie. S. 1—46.

Inhalt des XLVIII Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte des Geschlechtes der Bybelśkyj, gesammelt von Jan Prochnicki, röm.-kath. Erzbischof von Lemberg, mitg. von A. Kryžanovśkyj, bearbeitet und eingeleitet von M. Hruševśkyj, S. 1—12; 2. Der Heilige Clemens im Chersonnesus, Beiträge zur Geschichte der altruthenischen Legende. von Dr. I. Franko (Fortsetzung) S. 45—144; 3. Miscellanea, S. 1—15; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jah. 1901 — Die in der Ukraine herausgegebenen Zeitschriften, S. 1—25; 5. Bibliographie, S. 1—42.

Inhalt des XLIX Bandes. 1. Lucian Kobylycia, eine Episode aus der Geschichte des Huzulenlandes in der ersten Hälfte des XIX Jrh., von Dr. I. Franko, S. 1—40; 2. Geistliche Gedichte der ungarischen Ruthenen, mitgetheilt von V. Hnatiuk (Schluss). S. 165—272; 3. Miscellanea, S. 1—8; 4. Wissenschaftliche Chronik: Kijever Miniaturen beim Psalter Erzb. Egberts von Trier in Cividale, von M. Hruševśkyj, S. 1—11; 5. Bibliographie, S. 1—49.

Inhalt des L Bandes. 1. Zwei Verkaufscontracte aus dem Anfange des XVI Jahrh., mitgetheilt von M. Hruševśkyj, S. 1—6; 2 Dr. Eustachius Terlećkyj, Erinnerungen und Documente, von Dr. I. Franko, S. 1—64; 3. Neubildungen auf dem Gebiete des ruthenischen Volksliedes, von V. Hnatiuk (Fortsetzung folgt). S. 1—37; 4. Miscellanea. S. 1—15; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das J. 1901 (Schluss), S. 1—22; 6. Bibliographie, S 1—48.

Inhalt des LI Bandes. 1. Die Tragoedie von Ostroh, eine litterarische Untersuchung von P. Žytećkyj, S. 1—24; 2. Einige Urkunden von Vladislaus von Oppeln, mitgetheilt von M. Hruševśkyj, S. 1—8; 3. Aus der Geschichte der ruthenischen Philologie — Drei galizische Grammatiker (I. Mohylnyćkyj, J. Levyćkyj, J. Lozynśkyj), von Dr. J. Makovej S. 1—58; 4 Miscellanea, S. 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Beiträge zur Geschichte der ruthenischen Kunst im alten (ethnographischen) Polen, von M. Hruševśka S. 1—18; 6. Bibliographie, S. 1—67; 7. Inhaltsverzeichniss des XI Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XLV—L), S. 1—14.

Inhalt des LII Bandes. 1. Presburger Congress in Sachen der Babenbergischen Erbschaft Ein Beitrag zur Geschichte des grossen österreichischen Interregnums, von B. Barvinśkyj. S. 1—27; 2 Zur Frage des chronologischen Zusammenhanges in der Chronik von Halyč und Vladimir, einige Bemerkungen zur Abhandlung des B Barvinśkyj, von M. Hruševśkyj, S. 1—5; 3 Galizisch-Ruthenische Bibliographie vom J. 1772—1800, von I. Levyćkyj, S. 1—44; 4. Neubildungen auf dem Gebiete des ruthenischen Volksliedes, von V. Hnatiuk (Schluss) S. 38—67; 5. Miscellanea S. 1—18; 6 Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen auf dem Gebiete der slavischen Urgeschichte, von Z. Kuzela S. 1—25; 7. Bibliographie S. 1—43.

Inhalt des LIII Bandes. 1. XII archäologischer Congress in Charkov im J. 1902, von Dr. Al. Markevyč S. 1—17; 2. Die Lavrover Pergamentblätter vom XII—XIII Jhrh., von Dr. A. Kolessa (mit drei Lichtdrucktafeln) S. 1—26; 3. Ein Vorläufer der kirchlichen Union vom J. 1596 (Benedict Herbest), eine kritisch-historische Untersuchung von A. Suško S. 1—71; 4. Miscellanea, von M. Hruševśkyj. I. Franko und V. Hnatiuk S. 1—9; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1902 — In ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. Tomašivśkyj und A. Suško S. 1—17; Bibliographie S. 1—49.

Inhalt des LIV Bandes. 1. Beiträge zu den Textstudien der „Palinodia", von A. Suško, S. 1—40; 2. Aus den Verhältnissen der ostgalizischen Dorfes in der Mitte des XIX Jhrh, von G. Kmyt, S. 1—8; 3. Aus der Geschichte der ruthenischen Philologie — Drei galizische Grammatiker (I. Mohylnyćkyj, J. Levyćkyj, J. Lozyńskyj) von Dr. J. Makovej (Schluss, Beilagen), S. 59—96; 4. Miscellanea, von I. Franko, B. Barvinśkyj, M. Hruševśkyj, S. 1—8; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersucbungen auf dem Gebiete der slavischen Urgeschichte, von Z. Kuzela (Schluss), S. 1 36; 6. Bibliographie, S. 1—66.

Inhalt des LV Bandes. 1. Zum Andenken an Alexius Markevyč, von M. Hruševśkyj, S. 1—14; 2. Ein Vorläufer der kirchlichen Union vom J. 1596 (Benedict Herbest), eine kritisch-historische Untersuchung von A. Suško (Fortzetzung), S. 72—125; 3. Beiträge zur kritischen Ausgabe der Gedichte Ševčenko's, von N. Kr—śkyj, S. 1—28; 4. Bemerkungen zu den „Beiträgen" des Herrn N. Kr—śkyj, von J. Romančuk, S. 25—34; 5. Miscellanea — Zur Geschichte der ukrainischen Jugend in Galizien in den J. 1871—84, S. 1—26; 4 Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1902 — Die in der Ukraine herausgegebenen Zeitschriften (Schluss folgt), S. 1—12; 7. Bibliographie, S. 1—52.

Inhalt des LVI Bandes. Eine Nachricht über die Kosaken (ca 1470 J.), von M. Hruševśkyj, S. 1—6; 2. Der heilige Clemens im Chersonesus, Beiträge zur Geschichte der altrussischen Legende, von Dr. I. Franko (Fortsetzung). S. 145—180; 3. Die Ruthenen Ungarns im Lichte der officiellen ungarischen Statistik, von S Tomašivśkyj, S. 1—46; 4. Miscellanea, von A. Suško, B. Barvinśkyj, V. Hnatjuk, S. 1—33; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1902 (Schluss), S. 1—45; 6. Bibliographie, S. 1—37.

Inhalt des LVII Bandes. 1. Einführung der Jesuiten in Polen, eine kritisch-historische Studie von Al. Suško (Schluss folgt), S. 1—28; 2. Beiträge zur Geschichte der Volksbewegungen vom J. 1768 (Kolijivščyna) — I. Memoiren und Briefe der Basilianer, mitgetheilt von Ar. Kryžanovśkyj, bearbeitet und eingeleitet von M. Hruševśkyj, S. 1—24; 3. „Der König der Balagulen" Anton Šaškievič und seine ukrainischen Gedichte, von Dr. I. Franko, S. 1—34; 4. Miscellanea, S. 1—34; 5. Wissenschaftliche Chronik: Aus der Jubiläums-Literatur über Nicolaus Hohol, von Iv. Stešenko (Schluss folgt), S. 1—20; 6. Bibliographie, S. 1—54; 7. Inhaltsverzeichniss des XII Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. LI—LVI), S. 1—14; 8. Inhalt der I—LVI Bände der Mittheilungen (deutsch), S. 15—24.

Inhalt des LVIII Bandes. 1. Einführung der Jesuiten in Polen, eine kritisch-historische Studie von Al. Suško (Schluss), S. 29—60; 2. Beiträge zur Biographie des Markian Šaškevyč und Auszüge aus seinem Nachlachst, getheilt von M. Teršakoveć, S. 1—48; 3. Miscellanea: Hilfarbeitstage. Beiträge zur Geschichte des Frohndienstens in Galizien im XIX Jhrh., von M. Zubryćkyj, S. 1—4; 4. Wissenschaftliche Chronik: a) Übersicht der Zeitschriften für das J. 1903 — Ukrainische Zeitschriften. St. Tomašivśkyj und Iv. Krevećkyj; b) Aus der Jubiläums-Literatur über Nicolaus Hohol, von Iv. Stešenko (Schluss), S. 1—60; 5. Biblographie, S. 1—46.

Inhalt des LIX Bandes. 1. Der heilige Klemens im Chersonesus, Beiträge zur Geschichte der altrussishen Legende. X. Die Wiederauffindung der Reliquien des hl. Klemens, von Dr. Iv. Franko (Fortsetzung folgt), S. 181—208; 2. Vyhovśkyj und Georg Chmelnyćkyj, Studien aus der Geschichte der Ukraine im XVII Jhrh., von B. Herasymčuk, I—III (Fortsetzung folgt), S. 1—40; 3. Beiträge zur Geschichte der Volksbewegungen im J. 1768. II. Einige Aktenstücke über die Theilnahme der Mönche der Kijever Klöster an den Bewegungen der Hajdamaken im XVIII Jhrh, mitgetheilt von S. Hruščenko, S. 1—16; 4. Miscellanea: Synodus provincialis acta Varsaviae an. 1561, mitgetheilt von Al. Suško, S. 1—17; 5. Wissenschaftliche Chronik: Anthropologie und Archäologie in der westeuropäichen wissenschaftlichen Literatur der letzten Jahre, von Z. Kuzela, S, 1—65; 6. Bibliographie, S. 1—33.

Inhalt des LX Bandes. 1. Der heilige Klemens im Chersonesus, X. Die Wiederauffindung der Reliquien des heil. Klemens, von Dr. Iv. Franko, S. 209—256; 2. Ukrainische Kosaken an der Grenzscheide des XVII Jahrh. (1591—1603), von B. Domanyćkyj, I—III, S. 1—32; 3. Vyhovśkyj und Georg Chmelnyćkyj, Studien aus der Geschichte der Ukraine im XVII Jhrh., von B. Herasymčuk, IV—VI, S. 41—70; 4. Miscellanea: Ungedruckte Gedichte von Artemovśkyj-Hulak, mitgetheilt von J. Romančuk, S. 1—14; 5. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in der westeuropäischen wissenschaftlichen Literatur der letzten Jahre, von Z Kuzela, S. 1—25; 6. Bibliographie.

Inhalt des LXI Bandes. Ukrainische Kosaken an der Grenzscheide der XVI und XVII Jahrh. (1591—1603), von B. Domanyćkyj, IV—V, S. 33—64; 2. Ein Vorläufer der kirchlichen Union vom J. 1596 .(Benedict Herbest), eine kritisch-historische Untersuchung von Al. Suško, S. 126—177; 3. Neue Beiträge zur Geschichte ~~der Verhaltens~~ der russischen Regierung zu der Ukraine (1726—1737) von I. Džydžora, S. 1—40; 4. Miscellanea, S. 1—5; 5. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in der westeuropäischen wissenschaftlichen Literatur der letzten Jahre, von Z. Kuzela, S. 1—25; 6. Bibliographie, S. 1—38

Inhalt des LXII Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte der Volksbewegungen im J. 1768. Ein polnisches Gedicht über die Metzelei in Umanj, mitgetheilt von Dr. Iv. Franko, S. 1—40; 2. Ukrainische Kosaken an der Grenzscheide des XVI und XVII Jahrh. (1591—1603), von B. Domanyćkyj, VI—X, S. 65—113; 3. Miscellanea, von A. Kryžanovśkyj und M. Hruševśkyj, S. 1—5; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1903, S. 1—64; 5. Bibliographie, S. 1—34.

Inhalt des LXIII Bandes. 1. Ruthenischer Bauernlandsturm an der ungarische Grenze in Galizien im J. 1848—9, von I. Krevećkyj, S. 1—26; 2. Ukrainische Kosaken an der Grenzscheide der XVI und XVII Jahr. (1591—1603), von B. Domanyćkyj, XI—XII, S. 115—136; 3. Aktensammlung zur Geschichte der sozial-politischen und ökonomischen Verhältnisse der West-Ukraine, von M. Hruševśkyj, Erste Serie (1361—1530), S. V+1—46; 4. Miscellanea, von Dr. I. Franko, I. Romančuk und V. Hnatjuk, S. 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der antropologischen und archäologischen Zeitschriften für das J. 1903 von Z. Kuzela, S. 1—20; 6. Bibliographie, S. 1—33; 8. Inhaltsverzeichnis des XIII Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko Gesellschaft der Wissenschaften, S. 1—24; 8. Inhalt der I—LXII Bände der Mittheilungen (deutsch), S. 25—33.

Inhalt des LXIV Bandes. 1. Ruthenischer Bauernlandsturm an der ungarischen Grenze in Galizien in den J. 1848—9, von I. Krevećkyj, S. 27—58; 2. Aktensammlung zur Geschichte der sozial-politischen und ökonomischen Verhältnisse der West-Ukraine, von M. Hruševśkyj. Erste Serie, S. 47—94; 3. Ukrainische Kosaken an der Grenzscheide des XVI und XVII Jahr. (1591—1603), von B. Domanyćkyj, XIII—XV, S. 137—171; 4. Miscellanea, von V. Hnatjuk, Dr. I. Franko, S. Jefremov, S. 1—11; 5. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in den Zeitschriften für das J. 1903, von Z. Kuzela, S. 1—15; 6. Bibliographie, S. 1—49.

Inhalt des LXV Bandes. 1. Ein Vorkämpfer der ukrainischen Ethnographie (Zorian Dołęga-Chodakowski), von B. Domanyćkyj, S. 1—43; 2. Ein Beitrag zur Geschichte der Uebersiedelung der „türkischen Zaporoger" ins Kuban-Gebiet, von S. Petljura, S. 1—11; 3. Materialien zur Geschichte des Lemberger Handels, mitgetheilt von I. Krypjakevyč, I—II, S. 1—46; 4. Miscellanea, von M. Hruševśkyj, I. Franko, I. Sozańskyj, S. 1—20; 5. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in den Zeitschriften für das J. 1903, von Z. Kuzela, S. 1—17; 6. Bibliographie, S. 1—55.

Inhalt des LXVI Bandes. 1. Der heilige Klemens im Chersonesus. XI. Kultus des heil. Klemens in Mähren und Russland, von Dr. I. Franko, S. 257—281; 2. Zum „Wunder des heil. Klemens", ein Nachtrag von M. Hruševśkyj, S. 1—3; 3. Uebersicht der ukrainischen Lexicographie, von B. Hrinčenko, S. 1—30; 4. Aus dem litterarischen Nachlasse des Basilius Ilnyćkyj, mitgetheitt von I. Sozańskyj, S. 1—50; 5. Miscellanea, von Z. Kuzela, I. Krypjakevyč, M. Hruševśkyj, S. 1—8; 6. Wissenschaftltche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1904. — Die ukrainischen Zeitschriften, S. 1—15; 7. Bibliographie, S. 1—54.

Inhalt des LXVII Bandes. 1. Materialien zur Geschichte der ukrainischen Literatursprache, von Prof. V. Peretz, S. 1—32; 2. Beiträge zur Kenntnis des ethnographischen Territoriums der Ruthenen Ungarns in der Gegenwart und Vergangenheit, von Dr. S. Tomašivškyj, I, S. 1—18; 3. Der ungarische König Mathias Korvin in der slavischen Volksdichtung. Eine Analyse der mit seinem Namen verbundenen Motive, von Z. Kuzela, I—V, S. 1—55; 4. Miscellanea von I. Krypjakevyč, J. Hordynškyj, T. Revakovyč, S. 1—8; 5. Wissenschaftliche Chronik: a) Diarium des P. J. Wielewicki als Quelle für die ukrainische Geschichte, von Th. Sribnyj; b) Das Schulwesen Ungarns und die Ruthenen, von St. Tomašivškyj, S. 1—13; 6. Bibliographie, S. 1—68.

Inhalt des LXVIII Bandes. 1. Der heilige Klemens im Chersonesus, von Dr. I. Franko XII. Tradition über den heil. Klemens in Westeuropa. Anhang, S. 281—310; 2. Der ungarische König Mathias Korvin in der slavischen Volksdichtung, von Z. Kuzela, VI. M. Korvin bei den Slovenen, S. 55—82; 3. Die Königinhofer Handschrift in der Uebersetzung von Markian Šaškevyč, mit seinem Erklärungen und Bemerkungen, mitgeteilt von M. Teršakovec, S, 1—43; 4. Miscellanea von I. Krypjakevyč und M. Hruševškyj, S. 1—9: 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1904, S. 1—40; 6. Bibliographie, S. 1—42.

Корон

Заневич — Знесене панщини в Галичинї . . . . 1·00

Записки Наукового Товариства імени Шевченка т. I—XXII, XXV—XXX, XXXIII, XXXIV, XXXVII — LXIX по 3·00, т. XXIII — IV, XXXI — II, XXXV—XXXVI по 5·00, комплети I—XX по 48·00, I—L по . . 120·00

Збірник фільольоґічної секциї т. I: Т. Шевченко, хроніка його житя, т. I., нап. О. Кониський, 3·—, на лїпшім папері 4·00, в оправі . . 5·00

„ т. II: Розвідки М. Драгоманова, про українську народню словесність і письменство, т. I. 3·00, на лїпшім пап. . . . . 4·00

„ т. III: Розвідки М. Драгоманова, т. II. 3·00, на лїпшім папері . 4·00

„ т. IV: Т. Шевченко, хроніка його житя, т. II., нап. О. Кониський . 4·00

„ т. V: Про говор галицьких Лемків, нап. I. Верхратський . . 5·00

„ т. VI: Посмертні працї М. Дикарева . . . 4·00

„ т. VIII—IX: Кореспонденция Якова Головацького в лїтах 1850—1862 7·00

Збірник історично-фільософічної секциї т. I—IV розійшли ся (Історія України-Руси, нап. М. Грушевський, вид. друге див.: М. Грушевський)

т. V: Матеріяли до історії духового житя Галицької Руси XVIII–XIX в. 4·00

„ т. VI і VII: Історія України-Руси, нап. М. Грушевський т. IV. 4·50, на лїпшім папері . . . . 5·50

„ т. VIII і IX: Історія України-Руси, нап. М. Грушевський т. V . . 7·50

Збірник математично-природописно-лікарської секциї, т. I. II, III і IX по 3·— т. IV—VIII (кождий в двох окремих випусках) і IX—X по . . . 2·00

„Зоря“ письмо лїтературно-наукове р. II, V по 6·00 р. VI, IX по . 10·00

„ „ лїтерат.-наук. ілюстроване р. XIII, XV, XVI, XVII і XVIII по 12·00

Руська історична бібліотека:

т. I. С. Качала — Коротка історія Руси . . . . . 2·40

т. II. М. Костомаров — Дві рус. народности й ин. статї . . . 4·00

т. III. і IV. Д. Іловайський — Княжий період України-Руси . 6·80

т. V. М. Смирнов, М. Дашкевич, I. Шаран[illegible]ч — Гал. Русь . . 3·00

т. VI. Антонович Вол. і Іловайський Д[illegible]ория в. кн. литовського 3·20

т. VII. Іван Линниченко: Суспільні верстви Галицької Руси XIV—XV в. ·20

т. VIII. Розвідки про церковні відносини на Українї-Руси XVI—XVIII вв. 2·00

IX—XII. М. Костомаров — Богдан Хмельницький . . . . . 12·80

XIII. М. Костомаров — Гетьмановане Виговського і Ю Хмельницького 3·20

XIV—XVI. М. Костомаров — Руїна . . . . 8·40

XVII—XVIII. М. Костомаров — Мазепа і Мазепинцї, В. Антонович Останні часи козаччини на Правобережі . . . . . 6·60

XIX. Розвідки про народні рухи на Українї-Руси в XVIII в . . . 3·60

XX. Шульгин — Начерк Колїївщини . . . . 3·00

XXI і XXII. Розвідки про селяньство на Українї-Руси в XV—XVIII ст. 5·00

XXIII і XXIV. Розвідки про міста і міщанство . . . . . 5·00

Інґрем Дж. Історія полїтичної економії . . . . 4·00

Кавцкі Кароль, Народність і її початки . . . . 0·60

Калитовський Ом. Др. — Материяли до лїтератури апокрифічної . . 0·70

Кельнер Л. Др. — Історія педаґоґії . . . . 1·20

Карєєв М. Фільософія історії . . . . 0·25

„ Фільософія культурної й соціяльної історії . . . . . 2·80

Колесса Ол. Др. — Юрий Косован-Федькович . . . . 0·60

Кониський О. Листи про Ірляндію . . . . 0·45

Конрад Й. Національна економія . . . . 2·30

Костомарів М. — Руська історія в житєписях ч. II і III по . . . 1·00

„ Письмо до ред. Колокола . . . . 2·00

Кримський А. Мусулманство і його будучність . . . . . . 1·70

Левицький Нечуй I. — Сьвітогляд українського народу . . . . 0·60

Левицький К. Др. — Нїмецько-руський правничий словар . . . . 7·00

„ Руська Правда . . . . 1·00

Лїтературно-науковий Вістник, річна передплата 16·00, повні річники 1899—1905 по 16·00, книжки V—XII за 1898, з додатком розпочатих у попередніх книжках статей . . . . 12·00

Лясcаль Ф. Про суть констітуції . . . . 0·30

Масарик Т. Ідеали гуманности . . . . 0·36

Ж. Масперо. Стародавня історія східних народів, т. I . . . . 2·80

Матеріали до українсько-руської етнольоґії т. I, III і VI . . . . . 17·00

„ т. II, IV—V і VII (містить моноґрафію проф. Шухевича про Гуцулів) 22·00

Миколаєвич Я. — Опис каменецького повіту . . . . . . 2·00

Міцкевич А. До галицьких приятелів, зі вступом і поясненнями . . . 0·46

Огоновський Ом. Др. Історія руської лїтератури т. II. 6·00, т. III. 8·00, т. IV . 2·00

„ Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache . . . . . 3·00

	Корон
Олехнович В. Раси Европи	0·70
Онишкевич Г. — Руська бібліотека т. III	3·00
Памятки українсько-руської мови і літератури, т. I. Апокріфи старозавітні	4·00
„ „ „ „ т. II і III. Апокріфи новозавітні по	5·00
Павлик М. — Про читальні	1·00
„ М. П. Драгоманов, его ювілей, похорон, автобіографія і спис творів	4·00
„ Якуб Гаватович	1·00
Партицький О. — Старинна істория Галичини	6·00
„ Словянська держава перед двома тисячами літ	0·20
„ Провідні ідеї в письмах Т. Шевченка	0·70
„ Скандинавщина в давній Руси	0·40
„ Слово о полку Ігоревім	1·60
Партицький О. Темні місця в Слові о полку Ігоревім	2.80
Правнича часопись, річник IV—V по 6·00, VI, VII — X по	2.00
Правнича бібліотека т. I вип. 1, т. II вип. 1 і 2	
Правнича і економічна часопись, т. I—III по 3·00, т. IV—V і VI—VII по	4·00
„Правда“ письмо літературно-наукове з 1873, 76, 77, 79, 89—96 по	4·00
„ з р. 1878 2·00, річн. XIII з доповненем	3·00
Пулюй І., Непропаща сила	0·20
„ Нові і перемінні звізди	0·16
Раковський І., Вік нашої землї	0·10
„ Вулькани	0·30
Рудницький С. — Українські козаки в 1625—1630 р.	1·00
„ Руські землї Польської Корони при кінці XV в.	0·80
Сеньобо́ Ш., Австрия в XIX ст.	0·80
„ Міжнародні революцийні партії	0·40
Ф. Сірко. Тарас Шевченко і його думки про громадське житє	0·60
Спис творів Ів. Франка за 25 [illegible] його літературної діяльности	1·00
П. Стороженко. Історія західн[illegible]ських літератур до кінця XVIII ст.	4·40
Стоцький С. — Буковинська Русь	2·40
Студинський К. Др. — Лірники, студия	0·40
„ Пересторога, історично-літературна студия	2·00
Тен Г., Фільософія штуки	1·00
„ Нарисп із старинного сьвіта	0·65
Терлецький О. Москвофіли й народовці	0·30
Томашівський С. Народні рухи в Галицькій Руси 1648 р.	2·00
„ Податкові ухвали за Казимира Ягайловича в Польщі	3·00
„ Київська Козачина 1855 р.	0·10
„ Маруся Богуславка в укр. літературі	2·00
Уайт Д. А., Розвій географічних поглядів	0·30
„ Розвій астрон. поглядів	0·46
„ Розвій поглядів на лихву	0·30
„ Розмови з Л. Толстим	0·30
Українсько-руська бібліотека т. I, 6·00, II, 4·00, IV, 3·00, оправні о 1·20 дорожші.	
Уманець і Спілка — Словар російсько-український т. I—IV	12·00
Фер. Л. Будда і Буддізм	0·80
Ферріер Е. Дарвінізм	1·30
Флямаріон К. Про небо	2·00
Франко Ів. Нарис історії фільософії	0·60
„ Наші коляди	0·40
„ Іван Вишенський	2·00
„ Про панщину і її знесене 1848 р.	0·60
„ Хмельнищина 1648—9 р. в сучасних віршах	2·00
„ Слово о Лазаревѣ воскресеніи	0·50
„ Апокріфічне евангеліє Псевдо-Матвія	0·30
„ Шевченко героем польської революцийної легенди	0·40
Е. Фрас. Нарис геольогії	1·60
Целевич Ю. Др. — Істория Скиту Манявського	2·40
Целевич О. Причинки до зносин П. Дорошенка з Польщею	0·40
„ Участь козаків в Смоленській війні 1633—4 рр.	1·00
Щурат Червеча република на Афоні	0·20
„ „Чернець“ Т. Шевченка, студия	0·20